

ส่วนที่ 6 การศึกษาพื้นที่ต้นแบบที่ประสบความสำเร็จเป็นรูปธรรมที่เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายในระดับต่าง ๆ ในพื้นที่ทั้งในประเทศและต่างประเทศ

หลังจากการสังเคราะห์เอกสารต่าง ๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างและพัฒนาองค์ความรู้และเครื่องมือในการวางรากฐานสู่การขับเคลื่อนนโยบายสังคมและกลไกการส่งเสริมความเสมอภาคและความเป็นธรรมในสังคมทั้งในประเทศและต่างประเทศ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงแนวทางการแก้ไขประเด็นที่เป็นปัญหารุนแรงในปัจจุบันและจำเป็นต้องพิจารณาในลำดับต้นคือ ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับความยากจน และปัญหาในเรื่องการเข้าถึงแหล่งทรัพยากรที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยที่มั่นคงถาวร

ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับองค์ความรู้และเครื่องมือในการวางรากฐานสู่การขับเคลื่อนนโยบายสังคมและกลไกการส่งเสริมความเสมอภาคและความเป็นธรรมในสังคมดังกล่าว ได้สะท้อนให้เห็นถึงภาพรวม หรือสภาพในระดับมหภาค ดังนั้นเพื่อเป็นการฉายภาพ หรือสะท้อนให้เห็นถึงรายละเอียดขององค์ความรู้และเครื่องมือในการวางรากฐานสู่การขับเคลื่อนนโยบายสังคมและกลไกการส่งเสริมความเสมอภาคและความเป็นธรรมในสังคมในเชิงลึกยิ่งขึ้น จึงต้องอาศัยข้อมูลในระดับจุลภาคมาประกอบการวิเคราะห์ โดยการศึกษากรณีพื้นที่ต้นแบบที่ดีตัวอย่างในระดับชุมชนทั้งในพื้นที่เขตเมืองและพื้นที่ชนบทจากทั้งสี่ภาคของประเทศที่สะท้อนถึงความสำเร็จของชุมชนในการแก้ไขปัญหาในอดีตที่ผ่านมาจนสามารถเป็นที่ยอมรับและเป็นพื้นที่ต้นแบบ ซึ่งการศึกษากรณีพื้นที่ต้นแบบที่ดีตัวอย่างได้สะท้อนถึงรูปแบบ กระบวนการและกลไกสำคัญของการสร้างและพัฒนาองค์ความรู้และเครื่องมือในการวางรากฐานสู่การขับเคลื่อนนโยบายสังคมและกลไกการส่งเสริมความเสมอภาคและความเป็นธรรมในสังคมที่สะท้อนให้เห็นถึงสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้น เพื่อความเข้าใจสถานการณ์โดยละเอียดในด้านมุมต่าง ๆ ยิ่งขึ้น และสภาพเหล่านี้จะนำไปใช้เป็นเงื่อนไขในการพิจารณาพัฒนานโยบายและกลไกการส่งเสริมความเสมอภาคและความเป็นธรรมในสังคมต่อไป

จากการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อศึกษากรณีพื้นที่ต้นแบบที่ดี (Best Practice) ตัวอย่างด้วยการสังเกตสภาพชุมชน และสนทนากลุ่มพบว่าความสำเร็จพื้นที่ต้นแบบที่ดี (Best Practice) ในรูปแบบต่าง ๆ ที่เป็นรูปธรรมความสำเร็จของการส่งเสริมความเสมอภาคและความเป็นธรรมในสังคมในการขับเคลื่อนการพัฒนาสังคมโดยการวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้พื้นที่ต้นแบบที่ดีที่เป็นรูปธรรมความสำเร็จของการส่งเสริมความเสมอภาคและความเป็นธรรมในสังคมในการขับเคลื่อนการพัฒนาสังคมในระดับจุลภาค หรือในระดับชุมชนมีลักษณะดังนี้

1. บ้านบัว ตำบลบ้านตุน อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา : ชุมชนต้นแบบการประยุกต์ใช้แนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อแก้ไขปัญหาการขาดทรัพยากรน้ำและปัญหาสุขภาวะจากการใช้สารเคมีในการประกอบอาชีพด้วยการรวมกลุ่มหลากหลายอาชีพเสริมสร้างรายได้ที่มั่นคงจัดสวัสดิการสู่การแก้ไขปัญหาความยากจน

1.1 บริบทชุมชน

ตำบลบ้านตุน อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา มีลักษณะพื้นที่เป็นที่ลาดเอียงจากอุทยานแห่งชาติดอยหลวงทอดยาวสู่กว๊านพะเยามีแม่น้ำแม่ตุนเป็นแม่น้ำสายหลักที่ไหลผ่านตำบลลงสู่กว๊านพะเยา

ตำบลบ้านตุนมีอาณาเขตติดต่อกับตำบลข้างเคียงในอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา โดยทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลบ้านสา และอำเภอเมืองพะเยา ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอเมืองพะเยา ทิศใต้ ติดต่อกับตำบลแม่ยาว และตำบลแม่ใส อำเภอเมืองพะเยา ส่วนทิศตะวันตก มีอาณาเขตติดต่อกับ อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง

ตำบลบ้านตุนมีหมู่บ้านทั้งหมด 11 หมู่บ้าน มีครัวเรือนทั้งหมดจำนวน 1,786 ครัวเรือน มีประชากรทั้งหมดจำนวน 5,014 คน โดยมีสัดส่วนประชากรเพศชายน้อยกว่าเพศหญิงคือ ประชากร เพศชายจำนวน 2,458 คน และเพศหญิงจำนวน 2,556 คน ลักษณะความเป็นอยู่เป็นสังคมเกษตรกรรม โดยประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ ทำนา ทำไร่ ทำสวน และเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น ซึ่งมีพื้นที่ทำนา จำนวน 6,576 ไร่ และพื้นที่อื่น ๆ จำนวน 733 ไร่ พืชเศรษฐกิจที่สำคัญคือ ข้าว รองลงมา คือ พืชไร่ และไม้ผล โดยการประกอบอาชีพเกษตรกรรมดังกล่าวนี้จะอาศัยน้ำจากธรรมชาติคือ น้ำฝน แหล่งน้ำธรรมชาติ รวมถึงแหล่งน้ำที่สร้างขึ้นเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใกล้พื้นที่ทำเกษตรกรรม

สภาพทั่วไปของตำบลถือว่ามีความมีระบบสาธารณูปโภคคือ ระบบน้ำประปา ไฟฟ้า และการสื่อสารครอบคลุมทั้งพื้นที่ มีหน่วยบริการทางด้านเศรษฐกิจและสังคมในชุมชน ได้แก่ ตลาดร้านค้า หน่วยผลิต สถานศึกษา สถาบันทางศาสนา และหน่วยบริการด้านสาธารณสุขคือ สถานีอนามัยประจำตำบล ที่สามารถให้บริการแก่ชาวชุมชนได้ นอกจากนี้ตำบลบ้านตุนยังมีสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจทั้งสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ วัด รวมถึงสถานที่ท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ถึงวิถีชีวิตของคนในชุมชนคือ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงบ้านบัว นอกจากนี้ยังเป็นสถานที่ผลิตของหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล OTOP ของตำบลบ้านตุนคือ ผลิตภัณฑ์จากกลุ่มจักสานแข่งไม้ไผ่

บ้านบัว หมู่ที่ 4 เป็นหมู่บ้านหนึ่งในตำบลบ้านตุน อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา เมื่อก่อนบ้านบัวเป็นป่า โดยมีปู่ตีบกับย่าสมนา สองสามีภรรยา และมีปู่อีกท่านหนึ่งไม่ทราบชื่อได้เข้ามาตั้งบ้านเรือน อยู่อาศัยด้วยเห็นว่าพื้นที่ป่าแห่งนี้มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะกับการประกอบอาชีพต่อมาปู่บักก็ได้ติดตามมาอยู่ด้วย อยู่มาวันหนึ่งในตอนเช้าปู่บักลงไปเก็บใบพลูอยู่ ๆ ก็มีเหตุการณ์ไม่คาดคิดมาก่อนคือ เสือได้ตระครุบและกัดจนตาย ณ ที่นั้น ดังนั้น ชาวบ้านจึงตั้งชื่อว่า บ้านบัวมาจนถึงทุกวันนี้

สภาพทางกายภาพของบ้านบัวมีพื้นที่จำนวน 3.2 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตติดกับหมู่บ้านใกล้เคียงในตำบลบ้านตุน โดยทิศตะวันตกติดกับบ้านห้วยหม้อและภูเขาที่กั้นระหว่างอำเภอ

บ้านบัว มีครัวเรือนทั้งหมดจำนวน 215 ครัวเรือน มีประชากรทั้งหมดจำนวน 763 คน โดยมีสัดส่วนของประชากรเพศชายใกล้เคียงกับเพศหญิง แยกเป็นเพศชายจำนวน 379 คน เพศหญิงจำนวน 384 คน มีการบริหารจัดการของหมู่บ้านเป็นแบบการกระจายอำนาจโดยมีการแบ่งการปกครองออกเป็นคุ้มจำนวน 10 คุ้ม แต่ละคุ้มมีหัวหน้าประจำคุ้มซึ่งประชากรที่อาศัยอยู่ในบ้านบัวเป็นคนพื้นเมือง มีการตั้งบ้านเรือนรวมกันเป็นกลุ่ม ประชาชนส่วนใหญ่มีการประกอบอาชีพด้านการเกษตรกรรม เช่น ทำนา ทำสวน ปลูกหญ้าแฝก ปลูกกล้วย เลี้ยงสัตว์ โดยการประกอบอาชีพเกษตรกรรมดังกล่าวจะอาศัย น้ำจากธรรมชาติคือ น้ำฝน และแหล่งน้ำที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ในการทำเกษตรกรรม สำหรับอาชีพหลังฤดูกาลเก็บเกี่ยวคือ หัตถกรรมจักสานจากไม้ไผ่ที่มีเป็นจำนวนมากในชุมชนมาจักสานเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เพื่อจำหน่ายซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์เด่นและเป็นที่รู้จักทั่วไปของหมู่บ้านทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัด

หากพิจารณาถึงวิถีชีวิตของชาวชุมชนกล่าวได้ว่า ชาวชุมชนยังมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนจะเป็นลักษณะอยู่กันแบบเครือญาติบนพื้นฐานของประเพณีวัฒนธรรมพื้นถิ่น ที่มีการเคารพเชื่อฟังผู้อาวุโส ความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน คนในชุมชนมีความรักความสามัคคี จึงทำให้ชุมชนมีองค์กรชุมชน และภาคประชาสังคมในชุมชนที่มีความเข้มแข็ง และเป็นศักยภาพที่สำคัญใน การขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาของชุมชน

ภาพแสดงสภาพแวดล้อมภายในชุมชน

1.2 สภาพปัญหาก่อนได้รับการแก้ไข

บ้านบัวในอดีตมีสภาพปัญหาก่อนเกิดกระบวนการพัฒนาที่กระทบต่อความเป็นอยู่ ของชาวชุมชนคือ ปัญหาการขาดทรัพยากรน้ำเพื่อการประกอบอาชีพเกษตรกรรม และปัญหาสุขภาพจาก การใช้สารเคมีทำให้เกิดสารเคมีตกค้างในร่างกายซึ่งเชื่อมโยงกับปัญหาความยากจนโดยบ้านบัวเป็น ชุมชนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักซึ่งต้องอาศัยน้ำเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างผลผลิตที่ออกงามและรายได้จากผลผลิต ทั้งนี้ เกษตรกรบ้านบัวต้องอาศัยน้ำจากธรรมชาติ ประกอบกับอ่างเก็บน้ำแม่ตุนซึ่งเป็นอ่างเก็บน้ำที่สำคัญที่เกษตรกรทั้งตำบลบ้านตุนจะใช้ประโยชน์จากอ่างเก็บน้ำนี้เพื่อการประกอบอาชีพเกษตรกรรมซึ่งอ่างเก็บน้ำมีขนาดเล็กไม่เพียงพอต่อความต้องการในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของเกษตรกรตำบลบ้านตุนจากเงื่อนไขความขาดแคลนทรัพยากรน้ำจึงทำให้เกษตรกรบ้านบัวไม่สามารถที่จะเพาะปลูกพืชได้ตลอดทั้งปี รวมทั้งไม่สามารถสร้างรายได้ที่แน่นอนให้กับชาวชุมชนบ้านบัวได้

ด้วยสภาพเงื่อนไขและข้อจำกัดในเรื่องของทรัพยากรน้ำ เมื่อถึงช่วงฤดูกาลเพาะปลูก เกษตรกรบ้านบัวจึงนิยมใช้สารเคมีเป็นจำนวนมากเพื่อการเร่งและเพิ่มผลผลิตให้ได้จำนวน

หากวิเคราะห์สภาพปัญหาข้างต้นอาจกล่าวได้ว่ามีสาเหตุมาจากปัจจัยภายใน กล่าวคือ การมีแหล่งน้ำที่ไม่สามารถใช้ได้ตลอดทั้งปี และการขาดความรู้ในการใช้สารเคมีเพื่อการเกษตรจึงทำให้คนในชุมชนต้องประสบกับภาวะความยากจนจากการมีอาชีพไม่มั่นคง รายได้ไม่แน่นอนและภาวะหนี้สินจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม

แม้ว่าปัญหาดังกล่าวจะเป็นปัญหาที่มีความรุนแรงในระดับชุมชน แต่ก็ไม่ได้ทำให้คนในชุมชนต้องอพยพไปประกอบอาชีพในถิ่นอื่นเนื่องจากลักษณะความเป็นอยู่ของคนในชุมชนจะอยู่แบบเครือญาติ มีความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน คนในชุมชนมีความรักความสามัคคีจึงทำให้ชุมชนมีศักยภาพใน การขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาของชุมชนด้วยการรวมกลุ่มเพื่อสร้างอาชีพและรายได้ตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง

1.3 จุดหักเหสู่การเปลี่ยนแปลงและการริเริ่มแก้ไขปัญหา

ชุมชนบ้านบัว ตำบลบ้านต๋อนได้เริ่มต้นกระบวนการแก้ไขปัญหาของชุมชนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 โดยนายบาล บุญก้า ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นผู้นำหมู่บ้าน ได้มีวิสัยทัศน์ในการริเริ่มการแก้ไขปัญหาของชุมชนจากการขับรถสิบล้อส่งลำไ้ไม่ไผ่ไปขายยังจังหวัดต่าง ๆ เช่น สุโขทัย อุตรดิตถ์ เป็นต้น ซึ่งไม้ไผ่ 1 ลำ จะขายได้อยู่ที่ประมาณลำละ 7-8 บาท และได้เห็นการแปรรูปไม้ไผ่เป็นผลิตภัณฑ์จักสาน จึงได้เกิดความคิดที่จะนำไม้ไผ่ซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของหมู่บ้านประกอบกับการมีต้นทุนเดิมของชุมชนที่ได้สืบทอดต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษคือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจักสานมาสร้างมูลค่าและสร้างอาชีพให้กับคนในชุมชน โดยการนำลำไม้ไผ่ซึ่งเป็นวัตถุดิบที่สำคัญมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์จักสาน เช่น เข่ง สุ่มไก่ เป็นต้น จากไม้ไผ่ลำละ 7-8 บาท เมื่อนำมาแปรรูปสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มได้ถึงลำละ 70-80 บาท อีกทั้งยังทำให้เกิดการรวมกลุ่มของคนในชุมชนในการสร้างอาชีพเสริมคือ อาชีพหัตถกรรมจักสานซึ่งปัจจุบันเป็นอาชีพที่สามารถสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนบ้านบัวเป็นจำนวนมาก

สำหรับการนำภูมิปัญญาเรื่องการจักสานมาจักสานผลิตภัณฑ์โดยใช้วัตถุดิบที่มีอยู่ภายในชุมชน คือไม้ไผ่มาจักสานเป็นเข่งและสุ่มไก่นั้นชุมชนบ้านบัวได้ทำมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษโดยมุ่งเน้นเพื่อทำไว้ใช้ในครัวเรือนและจำหน่ายให้กับหมู่บ้านข้างเคียงมากกว่าเน้นผลกำไรจากการดำเนินการ เนื่องจากเมื่อก่อนผลิตภัณฑ์จักสานนั้นยังไม่ได้รูปทรง และไม่ได้มาตรฐานตามที่กำหนด อีกทั้งการดำเนินการจะมีลักษณะทำเฉพาะในครัวเรือนยังไม่ได้มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มอาชีพ ซึ่ง

จุดเปลี่ยนครั้งสำคัญที่เกิดขึ้นกับชุมชนบ้านบัวก็คือ เมื่อปี พ.ศ. 2540 ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเน้นย้ำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และเมื่อเกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจในประเทศ และมีหลายหมู่บ้านที่คนในชุมชนไปทำงานภาคอุตสาหกรรมในเมืองถูกเลิกจ้างและเดินทางกลับบ้านนั้น สิ่งเหล่านี้ไม่เกิดกับคนในชุมชนบ้านบัว แต่ชุมชนก็ไม่ประมาทยังดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งที่ผ่านมาคนในชุมชนได้ดำเนินชีวิตแบบพอเพียงมาตั้งแต่บรรพบุรุษ และยังสอนให้ลูกหลานได้ดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

เมื่อปี พ.ศ. 2549 หน่วยงานราชการต่าง ๆ เข้ามาช่วยหนุนเสริมให้การดำเนินการของชุมชน มีความเป็นระบบระเบียบมากขึ้น โดยการจัดตั้งคณะทำงานเป็นทีม ประกอบด้วยผู้ใหญ่บ้าน ประธานคุ้ม รองประธาน เภรัญญิก ตามโครงสร้างการบริหารงาน การดำเนินการดังกล่าวอยู่บนพื้นฐานความคิด ที่มีเป้าหมายและต้องการแก้ไขปัญหาให้คนในชุมชนสามารถผสมผสานวิถีชีวิตของชุมชนเข้ากับ หลักเศรษฐกิจพอเพียง โดยเน้นการลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ คนในชุมชนมีสุขภาวะที่ดี ในช่วงเริ่มแรกของการดำเนินการให้เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงยังไม่ได้มีการจัดทำแผนชุมชนไว้อย่างเป็นรูปธรรม

ชุมชนบ้านบัวได้เริ่มมีการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนที่เรียกว่าแผนชุมชนเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2549 ซึ่งแผนดังกล่าวเป็นแผนระยะเวลา 3-5 ปี ซึ่งมีกระบวนการดำเนินงานบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนร่วมกันคิด ร่วมทำ ร่วมวางแผน ร่วมติดตามประเมินผลซึ่งมีกระบวนการดำเนินงานอย่างเข้มข้น ดังนี้

ขั้นตอนการสำรวจข้อมูล อาศัยการสำรวจและการเก็บรวบรวมข้อมูลในชุมชนมาใช้เป็นข้อมูลตั้งต้นในการวิเคราะห์หาจุดแข็งและจุดอ่อนของชุมชน

ขั้นตอนการวิเคราะห์ปัญหา เป็นการนำข้อมูลทั้งหมดมาหาสาเหตุที่แท้จริงซึ่งพบปัญหา ที่สำคัญของชุมชนบ้านบัวจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกษตรกรรม

ขั้นตอนการทบทวนและยืนยันปัญหา โดยการประชาคมเพื่อให้ชาวชุมชนได้พูดคุยหารือกันในเวทีสาธารณะถึงปัญหาและความต้องการในการหาทางออกจากปัญหา

ขั้นตอนการคืนข้อมูล และวางแผนชุมชน เป็นการนำข้อมูล สภาพปัญหา และความต้องการมากำหนดเป็นแผน ซึ่งประกอบด้วยเป้าหมาย วิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ แผนงานและกลยุทธ์สู่ความสำเร็จ และกลไกหลักในการดำเนินงาน

ขั้นตอนการจัดทำโครงการ นำแผนงานที่กำหนดขึ้นมาเขียนโครงการโดยเรียงลำดับตามความสำคัญ และนำเสนอผ่านเวทีประชาคม แล้วจึงนำไปขับเคลื่อนดำเนินการในส่วนที่ทำได้เอง และเสนอโครงการไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบล

การดำเนินการตามขั้นตอนจะอาศัยคณะทำงานหลักที่มาจากผู้นำคุ้มในแต่ละคุ้มจำนวน 10 คน มีบทบาททั้งในด้านการรวบรวมข้อมูล การสื่อสารทำความเข้าใจกับชาวชุมชน การเป็นตัวแทนในการวิเคราะห์ปัญหาเบื้องต้น และการประสานความร่วมมือกันจัดเวทีประชาคม ทั้งนี้มีผู้ใหญ่บ้านและกำนันเป็นที่ปรึกษาของคณะทำงาน เน้นการช่วยกันทำงานเป็นทีมอย่างยืดหยุ่นโดยไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัว ทั้งนี้ ได้มีการประสานความร่วมมือจากหน่วยงานภาคีการพัฒนา ประกอบด้วย สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ สำนักงานเกษตรอำเภอ สำนักงานการศึกษาออกโรงเรียนอำเภอ สำนักงานอำเภอมารเป็น ที่ปรึกษา ซึ่งในการดำเนินการนี้ได้ใช้ทรัพยากรจากทั้งภายในชุมชน และรับการสนับสนุนงบประมาณ และความรู้ทางวิชาการจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับตำบล และหน่วยงานราชการต่าง ๆ ทั้งในระดับอำเภอและจังหวัดเพื่อการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนทรัพยากรน้ำและปัญหาสุขภาพจาก การใช้สารเคมีในการประกอบอาชีพด้วยการลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ในการแก้ไขปัญหาความยากจน

1.4 การขับเคลื่อนกลไกการแก้ไขปัญหาและกระบวนการพัฒนาเพื่อเปลี่ยนแปลง

กล่าวได้ว่าการดำเนินการแก้ไขปัญหาของชุมชนบ้านบัวอยู่บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วม โดยมีผู้นำเป็นแกนสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนา โดยอาศัยการชักจูงผู้มีส่วนได้เสีย และระดม ความร่วมมือจากชาวชุมชนด้วยการสื่อสารผ่านการเรียนรู้การจัดทำแผนในเวทีประชาคมอย่างต่อเนื่อง และการใช้ปัญหาที่มีร่วมกันเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความใส่ใจ และประสานพลังในการสร้างการเปลี่ยนแปลงในชุมชนที่เป็นทั้งถิ่นที่อยู่อาศัยและแหล่งทำมาหากินในการดำเนินการแก้ไขปัญหาของชุมชนตามแผนชุมชนมีกิจกรรมที่สำคัญที่สามารถใช้เป็นแบบอย่างได้ดังนี้

กิจกรรมด้านการลดรายจ่าย จากศักยภาพของชุมชนที่มีสภาพภูมิอากาศสิ่งแวดล้อม ที่เหมาะสมในการทำนาเป็นอาชีพหลัก จากที่มีการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีที่มีราคาสูง ประกอบกับค่าแรงสูง จึงได้มีการนำเอาแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ เนื่องจากในชุมชน มีการเลี้ยงวัว การเลี้ยงโคขุน การเลี้ยงวัวพันธุ์พื้นเมืองเป็นจำนวนมากทำให้มีมูลสัตว์จำนวนมาก จึงมีการปรับเปลี่ยนการลดต้นทุนการผลิตโดยการทำปุ๋ยหมักและปุ๋ยชีวภาพในการทำนา และยังได้นำมูลสัตว์ มาทำแก๊สหุงต้มชีวภาพเพื่อลดรายจ่ายของครัวเรือนได้เดือนละไม่น้อยกว่า 300 บาท อีกทางหนึ่งซึ่ง ในปี 2553 ทุกครัวเรือนใช้แก๊สหุงต้มชีวภาพ และทุกครัวเรือนมีการทำจุลินทรีย์จากหน่อกล้วยไว้เป็นปุ๋ยสำหรับใช้ในการเกษตร อีกทั้งมีกิจกรรมลดค่าจ้างแรงงานโดยการลงแขกในการทำนา นอกจากนี้ใน ทุกครัวเรือนมีการปลูกผักสวนครัวผักปลอดสารพิษ เลี้ยงไก่พื้นเมือง

กิจกรรมด้านการสร้างอาชีพและเพิ่มรายได้ของชุมชน ในชุมชนมีศักยภาพด้านการจักสาน จึงได้มีการรวมกลุ่มที่เหมาะสมและสอดคล้องกับภูมิสังคม เช่น กลุ่มจักสานแข่งและสุมไก่ ซึ่งมีวัตถุประสงค์อยู่ในชุมชนคือ ไม่ไผ่รวก ตลอดทั้งมีภูมิปัญญาในท้องถิ่นในการจักสานจึงได้มีการรวมกลุ่มเล็ก ๆ ทำกันเองเพื่อใช้และจำหน่ายในหมู่บ้านตำบลเดียวกัน และต่อมาได้มีการรวมตัวเป็นกลุ่มใหญ่ที่มีสมาชิกเป็นจำนวนมากซึ่งกลุ่มจักสานของหมู่บ้านได้รับงบประมาณสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านต๋อน จำนวน 100,000 บาท และมีการระดมเงินออมของกลุ่มอีกประมาณ 156,830 บาท โดยเป็นเงินออมทรัพย์เดือนละ 20 บาท เป็นเงินจำนวน 76,160 บาท และเงินจากการดำเนินงานของกลุ่มจักสานที่เก็บจากกำไรในการขายแข่งอีกใบละ .50 บาท เป็นเงิน 80,760 บาท ซึ่งการจักสานแข่งสามารถสร้างรายได้ให้กับสมาชิกปีละ 25,000 บาทต่อคนต่อปี ผลิตภัณฑ์จักสานแข่งและสุมไก่เป็นสินค้าที่มีชื่อเสียงและทำรายได้ให้กับครัวเรือนเป็นอย่างดี และยังเป็นสินค้า OTOP ของจังหวัดพะเยาด้วย นอกจากนี้ กลุ่มจักสานแข่งและสุมไก่ที่สามารถสร้างอาชีพและรายได้ให้กับคนในชุมชนแล้ว ยังมีกลุ่มอาชีพอื่น ๆ อีกที่สามารถช่วยเสริมสร้างอาชีพและรายได้ให้กับคนในชุมชน ได้แก่ กลุ่มปลูกหญ้าแพงโกเล่า โดยมีเจ้าหน้าที่ของรัฐได้เข้ามาส่งเสริมการปลูกหญ้าให้กับครัวเรือนที่เลี้ยงวัว โคขุนซึ่งขาดแคลนหญ้าในการเลี้ยงวัว โคขุน เนื่องจากการเลี้ยงแบบธรรมชาติ ทำให้บางฤดูกาลขาดแคลนหญ้าให้วัว โคไม่สมบูรณ์ เจริญเติบโตช้า ในขณะนั้นมีเจ้าหน้าที่ของรัฐได้มาสนับสนุนการปลูกหญ้าแพงโกเล่าเพื่อให้ชุมชนไว้เลี้ยงวัวและได้ทดลองปลูกเพียง 1-2 รายเท่านั้น ต่อมาการปลูกหญ้าทำให้เกิดผลดี จึงมีการรวมกลุ่มและขยายผลการปลูกเพิ่มขึ้นทำให้มีรายได้เข้าในชุมชนอีกทางหนึ่งปีละประมาณ 40,000-50,000 บาท และ กลุ่มจักสานผักตบชวาเป็นกลุ่มที่ตั้งขึ้นมาเพื่อส่งเสริมรายได้ให้กับกลุ่มสตรีบ้านบัวที่ว่างจากการทำนา และมาทำอาชีพเสริมในการจักสานผักตบชวาซึ่งปัจจุบันกลุ่มมีสมาชิกจำนวน 40 คน ซึ่งจะมีการออมเงินในระยะยาวคือ 5 ปี และมีเงินทุนหมุนเวียนภายในกลุ่มเป็นเงิน 120,000 บาท

ระบบสวัสดิการชุมชน ชุมชนบ้านบัวสนับสนุนให้ครัวเรือนต้องประหยัดและออมเงิน โดยชุมชนบ้านบัวมีการรณรงค์ในการออมเงินของชุมชนซึ่งมีกลุ่มต่าง ๆ ดังนี้

กองทุนหมู่บ้าน มีการออมเงิน จำนวน 120 ครัวเรือน ณ ปัจจุบันมีสมาชิกกลุ่มจำนวน 198 คน และมีเงินออมเป็นเงิน 150,000 บาท และเงินทุนดำเนินการ 1,115,000 บาท

โครงการแก้ไขปัญหาความยากจน (กข.คจ.) มีการออมเงิน จำนวน 62 ครัวเรือน ณ ปัจจุบัน มีสมาชิกกลุ่ม จำนวน 62 คน มีเงินออมและเงินทุนหมุนเวียน รวมเป็นเงิน 285,292.68 บาท

กลุ่มออมทรัพย์แข่งมีการออมเงิน จำนวน 88 ครัวเรือน ณ ปัจจุบันมีสมาชิกกลุ่มจำนวน 88 คน มีเงินออมและเงินทุนหมุนเวียน เป็นเงิน 295,261 บาท

กลุ่มแม่บ้าน มีการออมเงิน จำนวน 100 ครั้วเรือน ณ ปัจจุบันมีสมาชิกกลุ่ม จำนวน 100 คน มีเงินออมและเงินทุนหมุนเวียน เป็นเงิน 50,000 บาท

กลุ่มเลี้ยงวัวพันธุ์พื้นเมือง มีการออมเงิน จำนวน 50 ครั้วเรือน ณ ปัจจุบันมีสมาชิกกลุ่ม จำนวน 50 คน มีเงินออมและมีเงินทุนหมุนเวียน เป็นเงิน 96,451 บาท

กลุ่มจักสานผักตบชวา มีการออมเงิน จำนวน 25 ครั้วเรือน ณ ปัจจุบันมีสมาชิกกลุ่ม จำนวน 40 คน มีเงินออมและมีเงินทุนหมุนเวียน เป็นเงิน 25,000 บาท

กลุ่มปลูกหญ้าแพงโกล่า มีการออมเงิน จำนวน 25 ครั้วเรือน ณ ปัจจุบันมีสมาชิกกลุ่ม จำนวน 25 คน มีเงินออมและมีเงินทุนหมุนเวียน เป็นเงิน 25,000 บาท

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีการออมเงิน จำนวน 30 ครั้วเรือน ณ ปัจจุบันมีสมาชิกกลุ่ม จำนวน 30 คน มีเงินออมและมีเงินทุนหมุนเวียน เป็นเงิน 35,000 บาท

กลุ่มฌาปนกิจในหมู่บ้าน เป็นกลุ่มที่ให้ความช่วยเหลือสมาชิกในชุมชน

กลุ่มต่าง ๆ นี้ สามารถให้การช่วยเหลือคนจน คนด้อยโอกาส และผู้ประสบปัญหา ในการดำรงชีวิต โดยการนำเงินปันผลของกลุ่มต่าง ๆ จัดเป็นสวัสดิการให้กับคนด้อยโอกาสเหล่านี้ อีกทั้งยังสามารถช่วยเหลือชาวชุมชนบ้านบัวโดยการให้กู้ยืมเพื่อการประกอบอาชีพซึ่งคิดอัตราดอกเบี้ยใน อัตราที่ต่ำ และมีการปันผลกำไรคืนให้แก่สมาชิกกลุ่มในทุก ๆ ปีอีกด้วย ทั้งนี้ เพื่อให้ชาวชุมชนบ้านบัว มีคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น สามารถพึ่งตนเองได้

การจัดการสิ่งแวดล้อมและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ชาวชุมชนบ้านบัวมี การปลูกไม้ทดแทนไม้ไฟที่นำมาใช้สำหรับการจักสานแข่งและสุมไก่ออย่างต่อเนื่อง มีการดูแลรักษาคลอง ส่งน้ำเพื่อการเกษตร มีการจัดระบบประปาภูเขา มีการจัดระบบเหมืองฝาย มีการปลูกต้นไม้ ปลูกผักสวนครัวริมรั้ว จนได้รับรางวัลหมู่บ้านเขียวขจี มีพืชสมุนไพรหลากหลายในชุมชน อีกทั้งมีการปลูกหญ้าแฝกเพื่อ กันพังดิน การสร้างฝายชะลอน้ำเพื่อกักเก็บน้ำไว้ในฤดูแล้ง ทำให้พื้นที่ป่ามีดินชุ่มชื้น และ เป็นการสร้างแหล่งอาหารตามธรรมชาติ เช่น สาหร่าย กุ้ง หอย ปู ปลา กบ เขียด เป็นต้น ทำให้ระบบ นิเวศดีขึ้น และชุมชนมีอาหารไว้บริโภคตลอดฤดูกาล

อาจกล่าวได้ว่าการดำเนินการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาเพื่อให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงในชุมชนบ้านบัวอย่างต่อเนื่องนี้ เกิดจากการที่ผู้นำชุมชน และแกนนำการพัฒนาทำงาน โดยมีเป้าหมายที่ชัดเจน โดยใช้เทคนิคการทำงานแบบมีส่วนร่วม และเทคนิคการทำงานในแนวราบ คือ การทำงานเป็นทีม โดยให้เกียรติซึ่งกันและกันระหว่างคนทำงาน เคารพในการตัดสินใจและ ความเห็นของผู้อื่น รวมทั้งใช้เวทีสาธารณะเป็นที่แสดงความคิดเห็น และสร้างบทบาทการมีส่วนร่วม จากทุกภาคส่วนในชุมชน

1.5 ผลความสำเร็จและปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จ

การดำเนินกิจกรรมการแก้ไขและการพัฒนาทำให้ชุมชนบ้านบัวเกิดการเปลี่ยนแปลง มีความก้าวหน้าแตกต่างไปจากอดีต ถือได้ว่าประสบความสำเร็จ สามารถแก้ไขปัญหาคือตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้ โดยความสำเร็จนั้นปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน สังเกตได้จากสภาพความเป็นอยู่และการประกอบอาชีพของชาวชุมชน กล่าวคือ

ชาวชุมชนบ้านบัวมีโอกาเสริมสร้างอาชีพที่หลากหลายและมีรายได้ที่มั่นคง เนื่องจาก อาชีพหลักของคนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมต้องประสบกับปัญหาการขาดแคลนทรัพยากรน้ำในการประกอบอาชีพจึงส่งผลให้รายได้ที่ได้มาไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ ดังนั้น คนในชุมชนจึงตระหนักถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน จึงได้เกิดแนวความคิดการรวมกลุ่มเพื่อสร้างและพัฒนาอาชีพ โดยนำแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นหลักในการดำเนินการพัฒนาชุมชนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตโดยใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและต้นทุนเดิมที่เป็นภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชนมาพัฒนาเสริมสร้างอาชีพและเพิ่มรายได้ให้กับคนในชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน รวมทั้งมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และมีสุขภาวะอนามัยที่แข็งแรงสมบูรณ์มากขึ้นผ่านกระบวนการช่วยเหลือซึ่งกันและกันจาก การสร้างและพัฒนาอาชีพเสริม และการเสริมสร้างรายได้จากการมีทุนหมุนเวียนในการประกอบอาชีพ รวมทั้งมีหลักประกันในการดำเนินชีวิตด้วยการจัดระบบสวัสดิการให้แก่สมาชิกและชุมชน

ความสำเร็จที่สำคัญของชุมชน คือ ความเข้มแข็งของชุมชนที่เกิดจากการบูรณาการความร่วมมือจากภาครัฐ การใช้กลุ่มและเครือข่ายประสานพลังกันในการขับเคลื่อนชุมชนบนพื้นฐานการทำงานแบบมีส่วนร่วม นอกจากนี้ ความสำเร็จที่สำคัญของชุมชนที่เป็นลักษณะเฉพาะของชุมชน คือ ลักษณะความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเป็นเครือญาติกันจึงส่งผลให้เกิดการรวมตัวกันและสามารถทำงานพัฒนาชุมชนได้อย่างง่าย อีกทั้งชุมชนบ้านบัวมีผู้นำชุมชนคือ นายบาล บุญก้า ผู้ใหญ่บ้านซึ่งได้รับการคัดเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้านดีเด่น ประจำปี พ.ศ. 2551 นายบาล บุญก้าเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ มีความเข้มแข็ง มีความตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนพร้อมทั้งมีจิตอาสาที่จะนำชุมชน และพร้อมที่จะเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงให้คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และชุมชนมีความเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

นอกจากความสำเร็จของการพัฒนาชุมชนบ้านบัวที่สามารถแสดงให้เห็นผ่านสภาพความเป็นอยู่ และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ยังสามารถแสดงให้เห็นเป็นที่ประจักษ์จากรางวัลต่าง ๆ ที่ได้รับ ได้แก่ รางวัลชนะเลิศตามโครงการเชิดชูเกียรติผู้นำเครือข่ายพัฒนาชุมชนดีเด่น รางวัลหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็นเป็นสุข” ประจำปี พ.ศ. 2551 ระดับจังหวัดพะเยา รางวัลหมู่บ้านพึ่งตนเองระดับอำเภอและระดับจังหวัดพะเยา ในปี พ.ศ. 2551 รางวัลหมู่บ้านมั่งมีศรีสุข ระดับอำเภอและระดับจังหวัดพะเยา ในปี พ.ศ. 2552 หมู่บ้านต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียงรางวัลชนะเลิศระดับประเทศ ถ้วยพระราชทานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจากการประกวดผลงานตามปรัชญาเศรษฐกิจ

หากพิจารณาถึงปัจจัยหรือเงื่อนไขที่ส่งผลให้การดำเนินการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาชุมชนของชุมชนบ้านบัวประสบความสำเร็จ กล่าวได้ว่ามีปัจจัยที่เป็นเงื่อนไขสำคัญ 4 ประการ ดังนี้

ประการแรก ความร่วมมือและความสามัคคีของคนในชุมชน ซึ่งทำให้คนในชุมชนเกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและเกิดการผนึกกำลังในการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนร่วมกัน

ประการที่สอง การมีเป้าหมายร่วมกันที่ชัดเจน ทำให้ชุมชนมองเห็นทิศทางในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

ประการที่สาม การหนุนเสริมจากหน่วยงานภาครัฐในเรื่องงบประมาณ ความรู้ การให้คำปรึกษา แนะนำ และการประสานงาน เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างราบรื่นบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

ประการสุดท้าย ผู้นำชุมชนมีจิตอาสาพร้อมที่จะนำชุมชน และพร้อมที่จะเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงให้คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและชุมชนมีความเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

แต่อย่างไรก็ตาม ในความสำเร็จดังกล่าวชุมชนบ้านบัวก็ยังประสบปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการผลิตสินค้า กล่าวคือ เมื่อมีการส่งสินค้ามาจำนวนมากประกอบกับกระบวนการในการผลิตสินค้าจะต้องอาศัยระยะเวลาในการผลิตเนื่องจากเป็นสินค้าประเภทหัตถกรรมจักสานในบางครั้งจึงไม่สามารถผลิตสินค้าออกมาได้ทันจำหน่ายซึ่งส่งผลกระทบต่อการประกอบอาชีพเสริมและรายได้ของคนในชุมชน ซึ่งชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาและอุปสรรคดังกล่าว จึงได้ร่วมกันหาวิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการทำประชาคมกันในชุมชนด้วยการขยายเครือข่ายไปยังหมู่บ้านใกล้เคียงด้วยการไปซื้อผลิตภัณฑ์ชนิดเดียวกันจากหมู่บ้านใกล้เคียงในตำบลเดียวกันเพื่อเป็นการช่วยเหลือเกื้อหนุนให้หมู่บ้านข้างเคียงมีอาชีพและรายได้เข้าสู่ชุมชน

ภาพแสดงกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน

1.6 การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกและการเชื่อมโยงเครือข่ายการพัฒนา

ในการดำเนินกิจกรรมการแก้ไขและการพัฒนาของชุมชนบ้านบัว นอกจากจะอาศัยกลไกหลัก ที่สำคัญคือ บ้าน วัด โรงเรียน สถานีน้อมนัย และองค์การบริหารส่วนตำบลซึ่งเป็นส่วนราชการภายในชุมชนแล้ว (บวรส.) ชุมชนยังได้รับความช่วยเหลือและความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาจากภาคีหน่วยงานภายนอกด้วย ประกอบด้วย

หน่วยงานภาครัฐที่สำคัญ คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับตำบล หน่วยงานราชการต่าง ๆ ทั้งในระดับอำเภอ และระดับจังหวัดเกือบทุกหน่วยงานที่เข้ามาให้การสนับสนุนชุมชนบ้านบัวเพื่อ การพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้โดยให้การสนับสนุนงบประมาณ วัสดุ วัสดุดิบในการประกอบอาชีพ และการหนุนเสริมทางวิชาการ โดยเฉพาะพัฒนากรผู้ประสานประจำตำบลเข้ามาให้การสนับสนุนชาวชุมชนบ้านบัวด้วยการเป็นพี่เลี้ยง คอยให้คำแนะนำ ปรึกษา และเป็นผู้ประสานงานในการพัฒนาชุมชนบ้านบัว

อาจกล่าวได้ว่าการดำเนินการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนของบ้านบัวให้เกิดผลสำเร็จจะต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมกันทั้งภาคประชาชนและหน่วยงานภาครัฐเข้ามาช่วยหนุนเสริมชุมชน และดำเนินการร่วมกับชุมชนเป็นเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นการมีส่วนร่วมและการบูรณาการการทำงานในเชิงพื้นที่เพื่อสร้างพลังร่วมในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งพาตนเองได้

สำหรับการเชื่อมโยงเครือข่ายการพัฒนา ชุมชนบ้านบัวยังได้เชื่อมโยงการดำเนินการแก้ไขปัญหาให้เกิดการขยายผลไปสู่ระดับอื่น ๆ ทั้งในระดับตำบลและจังหวัดข้างเคียง กล่าวคือ บ้านบัวได้เชื่อมโยงการทำงานกับหมู่บ้านข้างเคียงในตำบล เพื่อสร้างความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนทรัพยากรน้ำและปัญหาสุขภาวะจากสารเคมีตกค้างในกระแสน้ำ อีกทั้งยังเป็นการสร้างความร่วมมือในการเสริมสร้างอาชีพและการเพิ่มรายได้ให้ชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดี รวมทั้งยังเป็นการสร้างความร่วมมือใน การพัฒนาหมู่บ้านตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับการขยายเครือข่ายไปยังจังหวัดข้างเคียงจะเป็นในลักษณะของการไปเป็นวิทยากรให้ความรู้เพื่อการพัฒนาอาชีพ

นอกจากนี้ บ้านบัวยังได้รับการยอมรับเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด และระดับประเทศ อีกทั้งทุกพื้นที่ในบ้านบัวยังได้รับการยอมรับให้เป็นศูนย์เรียนรู้ในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งสามารถศึกษาดูงานในพื้นที่เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เช่น การจักสาน

1.7 ความคาดหวังในอนาคตของชุมชน และข้อเสนอเชิงนโยบาย

หากพิจารณาในเชิงนโยบายที่ผ่านมาแล้ว กล่าวได้ว่าชุมชนยังเห็นว่านโยบายของรัฐ บางส่วนก็มีบทบาทสำคัญที่หนุนเสริมการแก้ไขปัญหาของชุมชน ซึ่งนโยบายดังกล่าวคือ นโยบาย เศรษฐกิจพอเพียง นโยบายกองทุนหมู่บ้าน และโครงการแก้ไขปัญหาความยากจน โดยกลไกที่มี บทบาทหลักในการดำเนินนโยบายเหล่านี้คือ ชุมชน นโยบายดังกล่าวจึงมีความสอดคล้องกับวิธีการ แก้ไขปัญหาของชุมชนบ้านบัว ที่มุ่งเน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้และขับเคลื่อนการพัฒนาในระดับ พื้นที่ที่อาศัยการมีส่วนร่วมของ คนในชุมชนนับตั้งแต่การร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และร่วมกันรับ ผลประโยชน์

ในปัจจุบันชุมชนบ้านบัวได้ร่วมกันจัดทำแผนพัฒนาชุมชนขึ้นในลักษณะของ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งมีความคาดหวังให้ชุมชนมุ่งไปสู่การเป็นชุมชนพัฒนาเพื่อคุณภาพ ชีวิตที่ดีและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยบูรณาการการ พัฒนาทั้ง ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการศึกษา ด้านวัฒนธรรมประเพณี ด้านสาธารณสุข และด้านสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติบนพื้นฐานของความรู้เท่าทันการ เปลี่ยนแปลง ความสามัคคี และการพึ่งพาตนเองได้ ทั้งนี้ การเดินไปสู่เป้าประสงค์ที่ชุมชนคาดหวัง นอกจากชุมชนจะอาศัยความร่วมมือกันของคนในชุมชนแล้ว ชุมชนยังมีความต้องการให้ภาครัฐเข้ามา หนุนเสริมด้วยโดยชุมชนมีข้อเสนอใน เชิงนโยบายและยุทธศาสตร์ที่น่าสนใจดังนี้

ประการแรก รัฐต้องทำงานในเชิงรุกและเปิดกว้างโดยให้ชุมชน และประชาชนได้ เข้ามามีส่วนร่วมกันคิด ร่วมกันจัดหา ร่วมกันเรียนรู้ และพัฒนาชุมชนในลักษณะจากภายในชุมชนเพื่อ ชุมชนอันจะเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งและการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนโดยอาศัยแผนชุมชนเป็น ฐานการพัฒนาซึ่งอาจแตกต่างกันไปตามสภาพปัญหาและศักยภาพของแต่ละชุมชน

ประการที่สอง รัฐต้องทำหน้าที่เป็นผู้กระตุ้นและคอยหนุนเสริมภาคประชาชนให้ เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการแก้ไขปัญหาของชุมชนที่สอดคล้องและเหมาะสมกับวิถีชีวิตของ ชุมชน ไม่ใช่ระบบการทำงานแบบสั่งการ หรือบังคับให้ปฏิบัติตาม ซึ่งอาจส่งผลให้การแก้ไขปัญหาและ การพัฒนาชุมชน ไม่ตรงกับความต้องการของแต่ละชุมชน

ประการที่สาม รัฐควรให้การส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนเกิดการต่อยอดอาชีพ และการต่อยอดผลิตภัณฑ์ในรูปแบบใหม่เพื่อการตอบสนองต่อความต้องการของตลาดและการพัฒนา เศรษฐกิจของชุมชน

ประการที่สี่ รัฐควรเข้ามาหนุนเสริมและเพิ่มเติมความรู้ทางวิชาการเพื่อให้ชุมชนได้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและนำความรู้มาพัฒนาคน พัฒนาอาชีพ และพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

ประการสุดท้าย ความสามารถในการพึ่งพาตนเองของชุมชนแต่ละชุมชนย่อมมีความแตกต่างกัน รัฐอาจจำเป็นต้องเข้ามาหนุนเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน โดยการสมทบทรัพยากร งบประมาณ ทั้งนี้ เพื่อให้ชุมชนมีทุนในการสร้างโอกาส และหลักประกันในการดำเนินชีวิต

ตามข้อเสนอในเชิงนโยบายและยุทธศาสตร์ข้างต้น ชุมชนบ้านบ้วยยังมีข้อพิจารณาเพิ่มเติมว่าการดำเนินการปฏิบัติให้นโยบายและยุทธศาสตร์ข้างต้นเกิดผลได้นั้น ต้องอาศัยการบูรณาการกลไกต่าง ๆ ของรัฐ และประสานความร่วมมือเครือข่ายภาคประชาชน โดยเฉพาะในระดับชุมชนให้เชื่อมโยงกัน เพื่อให้กลไกและความร่วมมือดังกล่าวเป็นเครื่องมือในการกระตุ้นและปลุกให้ประชาชนลุกขึ้นมา มีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการพัฒนา

นอกจากนี้ ชุมชนบ้านบ้วยยังมีมุมมองในการประเมินความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนที่น่าสนใจโดยชุมชนพิจารณาเห็นว่าตัวชี้วัดความสำเร็จของชุมชนที่สามารถสะท้อนถึงการพัฒนาชุมชนที่มี ความเป็นธรรมและมีความเสมอภาคควรประกอบด้วย การมีเศรษฐกิจพอเพียงเป็นวิถีความมีสำนึก รักบ้านเกิด การมีจิตสาธารณะและมองเห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนรวมของชุมชนเป็นที่ตั้ง มีคุณภาพชีวิตที่ดี รวมทั้งความสามัคคี โอบอ้อมอารี ไม่เอารัดเอาเปรียบกันอันจะนำมาซึ่งการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

1.8 ข้อพิจารณาสำหรับหน่วยงานภาครัฐ และแนวทางที่ควรจะเป็นในการปฏิบัติงานในพื้นที่

หากพิจารณาถึงกลไกของภาครัฐที่มีส่วนสำคัญในการทำงานร่วมกับชุมชน และขับเคลื่อน การนำนโยบายและยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติ ชุมชนบ้านบ้วย ตำบลบ้านตุน มีทัศนคติที่มองเห็นทั้งจุดแข็งและจุดอ่อนของหน่วยงานภาครัฐที่สำคัญ ดังนี้

จุดอ่อน กลไกและหน่วยงานภาครัฐที่ทำงานร่วมกับชุมชนและประชาชนในระดับพื้นที่บางส่วนยังมีวิธีคิดแบบราชการ ยังไม่เปลี่ยนมุมมองความคิดซึ่งควรคำนึงถึงความต้องการและประโยชน์ของประชาชนเป็นหลัก อีกทั้งยังไม่ค่อยเข้าถึงและเข้าใจประชาชน จึงยังประสานการทำงานเข้ากับชุมชนได้ไม่กลมกลืนนัก นอกจากนี้ การขอความช่วยเหลือต่าง ๆ จากหน่วยงานภาครัฐยังคงมีความล่าช้า

จุดแข็ง แต่อย่างไรก็ตามกลไกและหน่วยงานภาครัฐก็เป็นแหล่งรวมองค์ความรู้ ทรัพยากรโดยเฉพาะงบประมาณ เครื่องมือ และเทคโนโลยีที่จำเป็นต่อการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาชุมชน และการพัฒนาสังคม

จากข้อพิจารณาถึงจุดอ่อนและจุดแข็งของหน่วยงานภาครัฐข้างต้น ทำให้ต้องทบทวนถึง แนวทางการปฏิบัติงานในระดับพื้นที่ ซึ่งเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ร่วมกับชุมชนบ้านบัว ในฐานะผู้มีประสบการณ์ตรงได้แสดงทัศนะถึงแนวทางที่ควรจะเป็นในการปฏิบัติงานในพื้นที่ไว้ดังนี้

การปฏิบัติงานแก้ไขปัญหาและการพัฒนาสังคมในระดับชุมชนผู้ปฏิบัติจะต้องคำนึงถึงเงื่อนไขหรือตัวแปรที่ทำให้แต่ละชุมชนมีความหลากหลาย คือ เจ้าหน้าที่ของรัฐควรลดบทบาทและวิธีคิดแบบราชการลงและควรเพิ่มบทบาทและวิธีคิดการเป็นผู้เอื้ออำนวยความสะดวกให้กับชุมชน คอยหนุนเสริมและกระตุ้นให้ชุมชนเกิดการตระหนักรู้และมีความตระหนักถึงการแก้ไขปัญหของชุมชนด้วยชุมชนและ เพื่อชุมชนเอง

ดังนั้น การปฏิบัติงานร่วมกับชุมชนผู้ปฏิบัติต้องตระหนักถึงเงื่อนไขดังกล่าว และจัดการโดยการสร้างความเข้าใจในสถานการณ์ของชุมชน

สำหรับอุปสรรคที่สำคัญในการปฏิบัติงานพัฒนาสังคมร่วมกับชุมชนคือ ผู้นำไม่เข้มแข็งและ การไม่ให้ความร่วมมือของคนในชุมชนในการทำงานพัฒนาชุมชนและสังคม ดังนั้น ผู้ปฏิบัติงานจะต้องเข้าไปสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ รวมทั้งสร้างความศรัทธาให้กับผู้นำชุมชนและคนในชุมชนเห็นถึงความสำคัญและผลประโยชน์ที่ชุมชนพึงจะได้รับจากกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นจาก การร่วมกันพัฒนาชุมชนและสังคม

หากพิจารณาถึงองค์ความรู้ในการปฏิบัติงานพัฒนาสังคมในระดับชุมชน ผู้ปฏิบัติจำเป็นต้องเรียนรู้องค์ความรู้ที่สำคัญคือ การวิเคราะห์ชุมชนให้เข้าใจถึงสภาพบริบท ทรัพยากร สภาพปัญหา ของชุมชนและความต้องการของประชาชน มนุษยสัมพันธ์ในการสร้างปฏิสัมพันธ์และการปรับตัวเข้ากับประชาชน การให้คำปรึกษาและแนะแนวทางการแก้ไขปัญหในชุมชน และการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

นอกจากนี้ การปฏิบัติงานพัฒนาสังคมในระดับชุมชน ผู้ปฏิบัติอาจใช้เทคนิคและกลวิธีที่สำคัญคือ ความยืดหยุ่นในการทำงานเพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปได้ตลอดเวลา รวมทั้งมองชุมชนเป็นเสมือนครอบครัวมีความอดทนในการทำงานร่วมกัน และยึดเป้าหมายในการแก้ไขปัญหของชุมชนเป็นที่ตั้ง ซึ่งเทคนิคและกลวิธีดังกล่าวจะช่วยให้การทำงานร่วมกับชุมชนประสบความสำเร็จ พร้อมกับการบรรลุภารกิจของหน่วยงานได้

2. ตำบลบัวใหญ่ อำเภอนาน้อย จังหวัดน่าน : ชุมชนต้นแบบการแก้ไขปัญหที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยทั่วทั้งตำบลด้วยการรวมกลุ่มยกระดับสู่การเป็นองค์กรชุมชนประสานพลังเครือข่ายสร้างแหล่งทุนเพื่อการประกอบอาชีพเพิ่มรายได้จัดสวัสดิการในการแก้ไขปัญหความยากจน

2.1 บริบทชุมชน

ตำบลบัวใหญ่ อำเภอนาน้อย จังหวัดน่าน เดิมเป็นส่วนหนึ่งของตำบลสันทะแต่ เนื่องด้วยการตั้งบ้านเรือนเป็นชุมชนมีการกระจายตัว อยู่ห่างไกลกัน และสภาพภูมิประเทศที่เข้าถึงได้ยากลำบาก จึงได้มีการแยกเขตการปกครองเป็น 2 ตำบล ตั้งเป็นตำบลบัวใหญ่เมื่อปี พ.ศ. 2525 มี 8 หมู่บ้าน โดยชื่อของตำบลมีที่มาจากหนองน้ำโบราณที่สำคัญของตำบล คือ หนองปวน มีดอกบัวหลวงขึ้นอยู่เต็มทั้งหนองและมีลักษณะใหญ่สวยงาม ชาวชุมชนจึงได้ใช้ลักษณะที่สวยงามดังกล่าวตั้งเป็นชื่อของตำบล

ตำบลบัวใหญ่มีระยะทางห่างจากตัวเมืองจังหวัดน่านมาทางทิศใต้เป็นระยะทาง 72 กิโลเมตร ถึงแม้จะมีระยะทางไม่ไกล แต่เส้นทางที่เข้าสู่ตำบลเป็นถนนลาดยางคดเคี้ยวตามลักษณะภูมิประเทศที่เป็นภูเขา สลับกับที่ลาดเชิงเขา ระดับความสูง ประมาณ 600-1,000 เมตรจากระดับน้ำทะเล และมีพื้นที่ราบเพียงเล็กน้อย อีกทั้งพื้นที่ของตำบลส่วนใหญ่ยังอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ

ตำบลบัวใหญ่มีจำนวนครัวเรือน 1,134 ครัวเรือน มีประชากร 4,016 คน โดยมีสัดส่วนประชากรชายและหญิงใกล้เคียงกัน คือ ประชากรเป็นเพศชาย 2,018 คน เพศหญิง 1,977 คน ลักษณะความเป็นอยู่ เป็นสังคมเกษตรกรรม ชาวชุมชนจะตั้งบ้านเรือนใกล้บริเวณแหล่งน้ำ และริมถนนสายหลัก โดยประชาชน ส่วนใหญ่ ร้อยละ 84 ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ ทำนา ทำไร่ ทำสวน และเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น ซึ่ง พืชเศรษฐกิจที่สำคัญคือ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ รองลงมาทำสวนยางพาราและมะขามหวาน โดยการประกอบอาชีพเกษตรกรรมดังกล่าวนี้จะอาศัยน้ำจากธรรมชาติคือน้ำฝน และแหล่งน้ำธรรมชาติที่กักเก็บน้ำไว้ใกล้พื้นที่ ทำเกษตรกรรม สำหรับอาชีพหลังฤดูกาลเก็บเกี่ยวคือ รับจ้าง และการทอผ้าพื้นเมือง แต่อย่างไรก็ตาม ชุมชนมีปัญหาหลักในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมคือ ปัญหาที่ดินทำกิน และปัญหานี้สืบมาจากการดิ้นรนในการดำเนินชีวิตและทำมาหากิน

สภาพทั่วไปของตำบลถือได้ว่ามีระบบสาธารณูปโภค คือ ระบบน้ำประปาบริโภค ไฟฟ้า และการสื่อสารครอบคลุมทั้งพื้นที่ แต่โครงสร้างพื้นฐานในด้านเส้นทางคมนาคมสายหลักค่อนข้างแคบและ มีสภาพชำรุด ส่วนหน่วยบริการทางด้านเศรษฐกิจและสังคมในชุมชน ได้แก่ ร้านค้า หน่วยผลิต สถานศึกษา สถาบันทางศาสนา และหน่วยบริการสาธารณสุขมีอยู่ครบถ้วนทุกด้านและสามารถให้บริการแก่ชาวชุมชน ได้ทั่วถึง

ในด้านทรัพยากรตำบลบัวใหญ่มีลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขาและอยู่ในเขตป่าสงวนจึงมีพื้นที่ป่า และมีแหล่งน้ำทั้งธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้นจำนวนมาก แต่แหล่งน้ำดังกล่าวในฤดูแล้งจะมีปริมาณน้ำน้อย ไม่เพียงพอต่อการเกษตรกรรมเนื่องจากมีการบุกรุกพื้นที่ป่าต้นน้ำเพื่อ

สภาพความเป็นอยู่ของชาวชุมชนถือได้ว่ามีสุขภาพค่อนข้างแข็งแรง มีโรคภัยไข้เจ็บที่คุกคามชุมชนบ้างคือ ไข้เลือดออก และโรคจากสารเคมีทางการเกษตรตกค้างในร่างกาย ในขณะที่บางส่วนของตำบลมีปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติด หากพิจารณาถึงวิถีชีวิตของชาวชุมชนกล่าวได้ว่ายังมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย บนพื้นฐานของประเพณีวัฒนธรรมพื้นถิ่น ชาวชุมชนมีความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ไม่มีความขัดแย้งกันรุนแรงถึงแม้จะมีความเห็นที่แตกต่างกัน จึงทำให้ชุมชนมีองค์กรชุมชนและภาคประชาสังคมในชุมชนที่มีความเข้มแข็ง และเป็นศักยภาพที่สำคัญในการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาของชุมชน

2.2 สภาพปัญหาก่อนได้รับการแก้ไข

ตำบลบัวใหญ่ในอดีตมีสภาพปัญหาก่อนเกิดกระบวนการพัฒนาที่กระทบต่อความเป็นอยู่ของ ชาวชุมชนคือ ปัญหาความมั่นคงในที่ดินทำกิน และที่อยู่อาศัย ซึ่งเชื่อมโยงกับปัญหาความยากจน โดยปัญหาดังกล่าวมีลักษณะเชื่อมโยงกันและมีความซับซ้อนที่ดำเนินมาเป็นระยะเวลายาวนาน กล่าวคือ ตำบลบัวใหญ่เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ และพื้นที่เป็นภูเขา และที่ลาดเชิงเขา จึงมีข้อจำกัดทั้งในด้านพื้นที่ ทำกินและพื้นที่อยู่อาศัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่ประมาณร้อยละ 80 ของตำบลเป็นพื้นที่ที่ได้รับการประกาศเป็นป่าสงวนแห่งชาติ ในขณะที่ชุมชนได้อาศัยสิทธิในการตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัย และทำกินมาก่อนแต่ไม่มีเอกสารสิทธิ จึงทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีหน้าที่ดูแลพื้นที่ป่าตามกฎหมายกับชาวชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐมองว่าชาวชุมชนเป็นผู้บุกรุกทำลายป่าทำไร่เลื่อนลอยจึงพยายามดำเนินการตามกฎหมายเพื่อจำกัดพื้นที่และป้องกันไม่ให้ชุมชนขยายเขตการทำกินเข้าไปในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ในขณะที่ชุมชนขาดพื้นที่ทำกิน มีพื้นที่อยู่อาศัยไม่เพียงพอ และยังมียึดถือสิทธิว่าเป็นพื้นที่ที่บุกรุกเบิกทำกินมาตั้งแต่บรรพบุรุษ

การจำกัดด้วยทรัพยากรที่ดินดังกล่าวยังนำไปสู่ปัญหาความยากจนของชุมชนด้วย กล่าวคือ การขาดที่ดินทำกินและไม่สามารถประกอบอาชีพเกษตรกรรมได้อย่างมั่นคง รวมทั้งมีความเสี่ยงจากภัยธรรมชาติ และความไม่เพียงพอของแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรกรรมทำให้ผลผลิตการเกษตรไม่ได้ผลเท่าที่ควร ในขณะที่ต้นทุนในการประกอบอาชีพดังกล่าวมาจากการกู้ยืมและมีหนี้สินจากการทำเกษตรกรรมที่พอกพูนขึ้น จึงทำให้เกิดความยากจน

หากวิเคราะห์สภาพปัญหาข้างต้นอาจกล่าวได้ว่ามีสาเหตุมาจากทั้งปัจจัยภายในคือสภาพพื้นที่ของชุมชนในทางกายภาพที่เป็นพื้นที่ภูเขาและที่ลาดเชิงเขา การมีแหล่งน้ำที่ไม่สามารถใช้ได้ตลอดทั้งปี และปัจจัยภายนอกคือการที่รัฐประกาศเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติทับซ้อนกับพื้นที่

ภาวะปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาซ้ำซากและซ้ำซ้อนที่มีความรุนแรงโยงไปสู่ปัญหาอื่น ๆ โดยเฉพาะการอพยพไปทำงานต่างถิ่นชั่วคราวในช่วงนอกฤดูเกษตรกรรมถึงร้อยละ 50 และอพยพย้ายถิ่นอย่างถาวรถึงร้อยละ 10 ซึ่งส่งผลให้มีการทอดทิ้งเด็กไว้ให้คนชราเลี้ยงดู ครอบครัวยากจน ขาดความอบอุ่น และเกิดปัญหาสุขภาพจิตในชุมชนตามมา

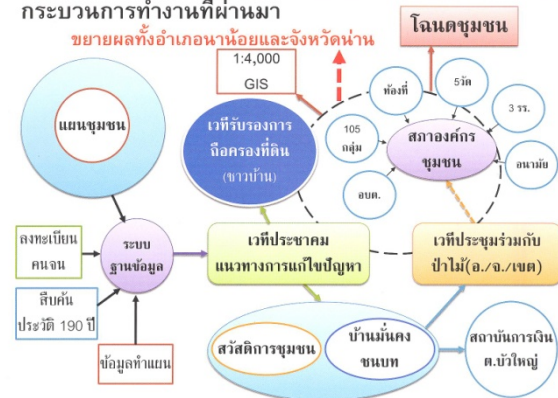
2.3 จุดหักเหสู่การเปลี่ยนแปลงและการริเริ่มแก้ไขปัญหา

ชุมชนตำบลบัวใหญ่ได้เริ่มต้นกระบวนการแก้ไขปัญหาดังตั้งแต่นั้นปี พ.ศ.2540 โดยแกนนำชุมชนได้เข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ในการวิเคราะห์และทำแผนชุมชนกับหน่วยงานต่าง ๆ แต่แกนนำชุมชนยังขาดความเข้าใจอย่างชัดเจนจึงทำให้เกิดการหยุดชะงักไป จนกระทั่งในช่วงปี พ.ศ. 2541-2542 ได้รับการสนับสนุนจากกองทุนเพื่อสังคม (SIF) ให้ชุมชนได้ไปศึกษาดูงาน และเรียนรู้เครือข่ายองค์กรชุมชนเพื่อพัฒนาผู้นำชุมชนให้มีศักยภาพในการจัดทำแผนชุมชนและใช้แผนชุมชนเป็นเครื่องมือนำทางในการแก้ไขปัญหและพัฒนาชุมชนยิ่งขึ้น

กระบวนการทำแผนชุมชนซึ่งเป็นจุดเปลี่ยนได้เริ่มต้นอย่างจริงจังในปี พ.ศ. 2542 โดยมีนายประทีป อินแสงได้เริ่มจัดทำเวทีเพื่อการวิเคราะห์และเรียนรู้รากเหง้าของปัญหาที่แท้จริงของชุมชน โดยเฉพาะปัญหาการขาดโอกาสในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในการทำกินที่เป็นฐานสำคัญในการดำรงชีวิตและประกอบอาชีพต่อเนื่องมาถึงปี พ.ศ. 2543 ได้มีการเชื่อมการทำงานกันระหว่างกลุ่มฮักเมืองน่านกับ กลุ่มฮักน่าน้อยนำโดยนายวัชรินทร์ การินไชย

พัฒนาการงานพัฒนา							
ยุค	เรียนรู้กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน				ขยายงานพัฒนาสู่ประเด็นต่างๆ	ก้าวเข้าสู่การจัดการตนเอง	
ปี พ.ศ.	2542	2543	2544	2546-48	2549	2550-52	2553-ปัจจุบัน
กิจกรรม	เวทีสร้างความรู้เรื่องเกี่ยวกับแผนชุมชนภายใต้ ม.ป.ร.ปี ๖๖	เวทีสร้างความรู้เรื่องเกี่ยวกับแผนชุมชนภายใต้ ม.ป.ร.ปี ๖๖	เวทีสร้างความรู้เรื่องเกี่ยวกับแผนชุมชนภายใต้ ม.ป.ร.ปี ๖๖	เวทีสร้างความรู้เรื่องเกี่ยวกับแผนชุมชนภายใต้ ม.ป.ร.ปี ๖๖	เวทีสร้างความรู้เรื่องเกี่ยวกับแผนชุมชนภายใต้ ม.ป.ร.ปี ๖๖	เวทีสร้างความรู้เรื่องเกี่ยวกับแผนชุมชนภายใต้ ม.ป.ร.ปี ๖๖	เวทีสร้างความรู้เรื่องเกี่ยวกับแผนชุมชนภายใต้ ม.ป.ร.ปี ๖๖
ผลการดำเนินงาน	จัดอบรมแกนนำชุมชน ๖๖ ปี ๖๖	จัดอบรมแกนนำชุมชน ๖๖ ปี ๖๖	จัดอบรมแกนนำชุมชน ๖๖ ปี ๖๖	จัดอบรมแกนนำชุมชน ๖๖ ปี ๖๖	จัดอบรมแกนนำชุมชน ๖๖ ปี ๖๖	จัดอบรมแกนนำชุมชน ๖๖ ปี ๖๖	จัดอบรมแกนนำชุมชน ๖๖ ปี ๖๖

กระบวนการทำงานที่ผ่านมา

ภาพแสดงกระบวนการทำงานของชุมชน

แต่อย่างไรก็ตามการเริ่มต้นกระบวนการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงตามแผนยังมีผู้นำบางส่วนในชุมชนยังไม่ยอมรับและชาวชุมชนยังขาดความร่วมมือ แก่นนำชุมชนที่ต้องการเปลี่ยนแปลงจึงได้นำกระบวนการทำแผนและการขับเคลื่อนแผนมาใช้กับกลุ่มขนาดเล็กก่อน โดยในปี พ.ศ. 2543 นางจิรัชพร กองสอนได้นำวิธีการดังกล่าวมาประกอบกับการประยุกต์แผนแม่บทชุมชนที่ตนเองของตำบลศรีสะเกษซึ่งอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียง มาปรับใช้กับกลุ่มทอผ้าซึ่งเป็นกลุ่มอาชีพที่สำคัญในชุมชน ทำให้เกิดศักยภาพและความก้าวหน้าสามารถเชื่อมโยงการพัฒนา กับหน่วยงานภาครัฐได้ และยกระดับเป็นกลุ่มผลิตภัณฑ์ชุมชน ระดับ 3 ดาว ที่ให้ความสำคัญกับการสร้างคุณค่าในการดำรงเอกลักษณ์และสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน บนวิถีความพอเพียง มากกว่าการให้ความสำคัญกับกำไรในการดำเนินการ

กล่าวได้ว่ากระบวนการกลุ่มที่ใช้แผนชุมชนเป็นตัวนำถือเป็นการจุดประกายการขยายผลเพื่อนำไปสู่การสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยตั้งแต่ปี พ.ศ.2542 เป็นต้นมา ชุมชนได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งในระดับครัวเรือน และระดับชุมชนทำให้ทราบถึงประวัติการก่อตั้งชุมชนที่ย้อนไปได้ประมาณ 200 ปี อีกทั้งยังทราบถึงสภาพปัญหาความยากจน และสภาพการทับซ้อนของพื้นที่

การดำเนินการดังกล่าวอยู่บนพื้นฐานความคิดที่การมีเป้าหมายและต้องการแก้ไข ปัญหาให้ชุมชนมีความมั่นคงในชีวิต โดยเฉพาะการสร้างหลักประกันในการมีสิทธิในที่ดินทำกิน และมี ที่อยู่อาศัยอย่างมั่นคง ป้องกันไม่ให้เกิดการขยายพื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัยเข้าไปในเขตป่าสงวนแห่งชาติ รวมทั้งป้องกันไม่ให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชาวชุมชนด้วยกัน และระหว่างชาวชุมชนกับเจ้าหน้าที่ ของรัฐที่ต้องปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายในการดูแลป่าสงวนแห่งชาติ เพื่อให้คนในชุมชนอาศัยอยู่ในถิ่น บ้านเกิดได้อย่างอยู่เย็นเป็นสุข โดยมีกระบวนการดำเนินงานบนพื้นฐานของการช่วยกันคิดและ ช่วยกันทำอย่างเข้มข้น ดังนี้

ขั้นตอนการสำรวจข้อมูล อาศัยการเก็บรวบรวมที่เกิดขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 มาใช้ เป็นข้อมูลตั้งต้น และทำการสำรวจข้อมูลซ้ำทั้งในด้านสภาพความเป็นอยู่ของครัวเรือนและชุมชน โดย เน้นข้อมูลเกี่ยวกับความยากจน ที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์

ขั้นตอนการหาข้อมูลประกอบจากฐานข้อมูล โดยผู้นำชุมชนได้ขอใช้ข้อมูลจาก ฐานข้อมูลการขึ้นทะเบียนคนจนในปี พ.ศ. 2546 ของอำเภอนาน้อย เพื่อเชื่อมโยงสภาพปัญหาของ ชุมชนให้มีความชัดเจนและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขั้นตอนการวิเคราะห์ปัญหา เป็นการนำข้อมูลทั้งหมดมาหาสาเหตุที่แท้จริง ซึ่งพบว่า ชุมชนมีความยากจนจากสภาพการขาดสิทธิในที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยขาดความมั่นคง ชาวชุมชนไม่มีความมั่นใจใน การทำกินและอยู่อาศัยในชุมชน

ขั้นตอนการทบทวนและยืนยันปัญหา โดยการประชาคมเพื่อให้ชาวชุมชนได้พูดคุย หารื้อกันใน เวทีสาธารณะถึงปัญหาและความต้องการในการหาทางออกจากปัญหา

ขั้นตอนการคืนข้อมูล และวางแผนชุมชน เป็นการนำข้อมูล สภาพปัญหา และความ ต้องการมากำหนดเป็นแผน ซึ่งประกอบด้วยเป้าหมาย วิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ แผนงานและกลยุทธ์สู่ ความสำเร็จ และกลไกหลักในการดำเนินงาน

ขั้นตอนการจัดทำโครงการ นำแผนงานที่กำหนดขึ้นมาเขียนโครงการโดยเรียงลำดับ ตามความสำคัญ และนำเสนอผ่านเวทีประชาคม แล้วจึงนำไปขับเคลื่อนดำเนินการในส่วนที่ทำได้เอง และเสนอโครงการไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบล

2.4 การขับเคลื่อนกลไกการแก้ไขปัญหาและกระบวนการพัฒนาเพื่อความเปลี่ยนแปลง

กล่าวได้ว่าการดำเนินการแก้ไขปัญหของชุมชนตำบลบัวใหญ่อยู่บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมโดยมีผู้นำเป็นแกนสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนา โดยอาศัยการชักจูงผู้มีส่วนได้เสียและระดมความร่วมมือจากชาวชุมชนด้วยการสื่อสารผ่านการเรียนรู้การจัดทำแผนในเวทีประชาคมอย่างต่อเนื่อง และการใช้ปัญหาที่มีร่วมกันเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความใส่ใจ และประสานพลังในการสร้างการเปลี่ยนแปลงในชุมชนที่เป็นทั้งถิ่นที่อยู่อาศัยและแหล่งทำมาหากิน ในการดำเนินการแก้ไขปัญหของชุมชนตามแผนชุมชนมีกิจกรรมที่สำคัญที่สามารถใช้เป็นแบบอย่างได้ดังนี้

การแก้ไขปัญหาดินทำกินและการจัดทำโฉนดชุมชน จากการสำรวจข้อมูลเพื่อจัดทำแผนชุมชนซึ่งพบว่าชาวชุมชนประมาณร้อยละ 89 ประสบปัญหาเรื่องความยากจนอันเนื่องมาจากที่ดินทำกิน นำไปสู่ความพยายามในการแก้ไขปัญหาดินทำกินที่ทับซ้อนกับพื้นที่ป่าสงวนอย่างเป็นระบบ ดังนี้

ชุมชนได้ร่วมกันสืบค้นประวัติชุมชน ซึ่งพบว่ามีหลักฐานการก่อตั้งชุมชนเมื่อปี พ.ศ. 2363 เพื่อใช้เป็นหลักฐานตั้งต้นในการยืนยันการเข้าครอบครองที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย

การสำรวจข้อมูลรายครัวเรือนเพื่อหาหลักฐานในการใช้สิทธิเหนือที่ดินนั้น เช่น หลักฐานการเสียภาษี และหลักฐานการครอบครองกรรมสิทธิ์ เป็นต้น

ศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการประกาศเขตป่าสงวน และประสานงานกับหน่วยงานที่รับผิดชอบการดูแลพื้นที่ป่าสงวนทั้งในระดับอำเภอ และจังหวัด เพื่อขอข้อมูลการขึ้นทะเบียนราษฎรที่อาศัยและทำกินในพื้นที่ป่าไม้ตามมติคณะรัฐมนตรีวันที่ 31 มิถุนายน พ.ศ. 2541

จัดประชุมคณะทำงานชุมชน และที่ปรึกษาเพื่อทำความเข้าใจ และหาวิธีการแก้ไขปัญหในการออกเอกสารรับรองสิทธิการครอบครอง

จัดประชุมประชาคมทำความเข้าใจกับชาวชุมชนที่มีปัญหาทั้งตำบล และดำเนินการจัดทำแผนที่ทำมีรายแปลงโดยประสานกับเครือข่ายที่ดินจังหวัดน่านเพื่อใช้แผนที่มาตราส่วน 1:4,000 เพื่อเห็นถึงรายละเอียดของพื้นที่

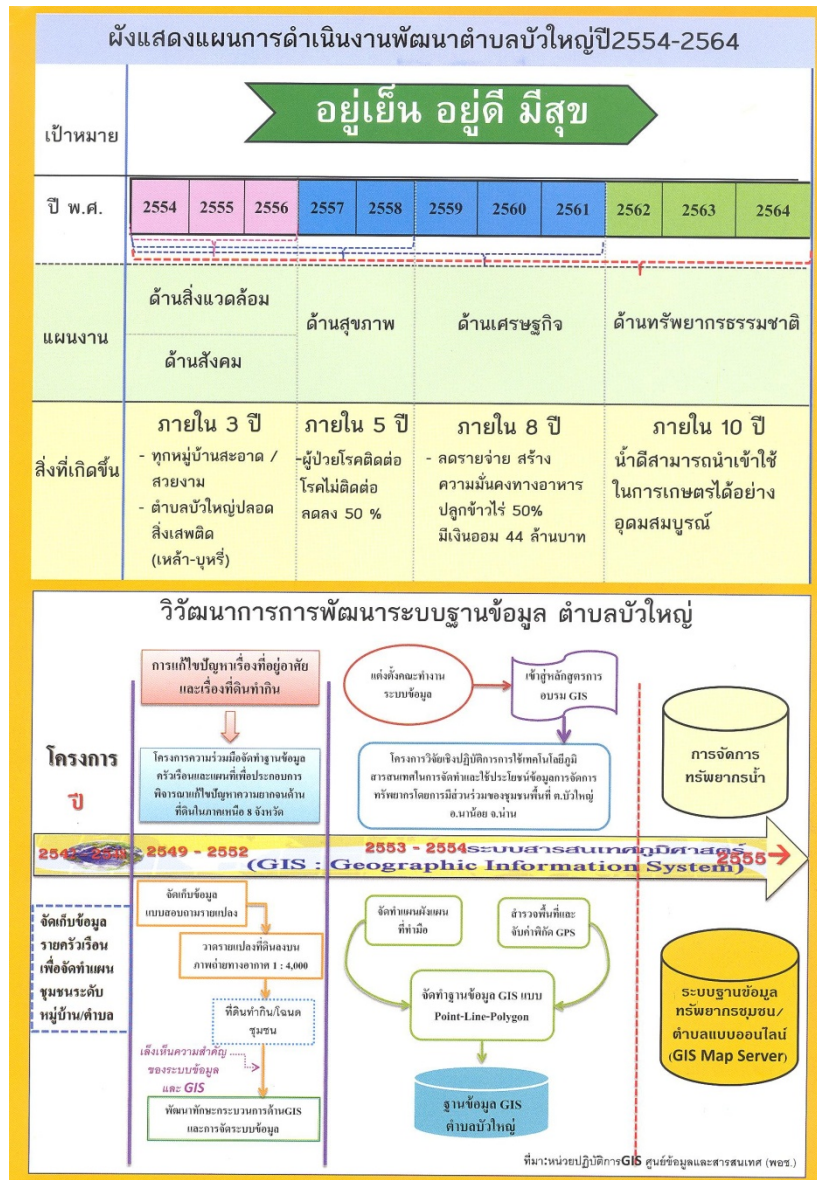
ประสานกับศูนย์ปฏิบัติการที่ดินป่าไม้ เพื่อพิสูจน์สิทธิ และจัดเวทีประชาคมรับรองการเข้าครอบครอง โดยมีการกำหนดเขตพื้นที่ทำกิน ที่อยู่อาศัย และพื้นที่ป่าอย่างชัดเจน

จัดทำเอกสารสำคัญรับรองการครอบครองที่ดิน เรียกว่า หนังสือรับรองการครอบครองที่ดิน โดยคณะทำงาน และลงนามรับรองโดยผู้ใหญ่บ้านและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล

ปรับปรุงรูปแบบเอกสารรับรองเป็นโฉนดที่ดินชุมชน ออกโดยสภาองค์กรชุมชนตำบลบัวใหญ่ ลงนามรับรองโดยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ประธานสภาองค์กรชุมชน และนายกองค์การบริหารส่วนตำบล

การดำเนินการทั้งหมดปรากฏผลอย่างชัดเจนโดยในปลาย พ.ศ. 2549 สามารถออกเอกสารการครอบครองที่ดินได้จำนวน 734 ราย เป็นที่ดินจำนวน 1,536 แปลง ซึ่งในการใช้สิทธิ์และรักษาสิทธิ์การถือครองที่ดินนี้ผู้ครอบครองจะต้องทำประโยชน์อย่างต่อเนื่อง ไม่ขายที่ดินให้กับคนภายนอก แต่หากจำเป็นต้องเปลี่ยนมือในการถือครองจะต้องได้รับการพิจารณาจากสภาองค์กรชุมชนตำบลบัวใหญ่ก่อน อีกทั้งต้องไม่บุกรุกขยายเขตพื้นที่ออกนอกบริเวณแปลงที่ดินของตนเองและต้องช่วยกันรักษาสภาพแวดล้อมด้วย การปลูกหญ้าแฝกกันดินพังทลาย ไม่ทำการเกษตรติดลำห้วย และปรับพื้นที่ปลูกพืชแบบขั้นบันได

การแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินโดยใช้ข้อมูลเป็นฐานเป็นจุดสำคัญที่ทำให้ชุมชนเห็นถึงความสำคัญของการมีข้อมูลและใช้ประโยชน์จากข้อมูล ชุมชนจึงได้ขอความร่วมมือกับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน พัฒนาระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ขึ้น โดยให้ผู้นำชุมชน และชาวชุมชนได้ร่วมกันจัดทำแผนที่เชิงสารสนเทศขึ้นด้วยตนเอง จากการศึกษา เรียนรู้ ลองผิดลองถูก จนสามารถเก็บรวบรวมข้อมูลในมิติต่าง ๆ ได้ และนำมาประกอบกับเทคโนโลยีที่ได้รับการสนับสนุนจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน พัฒนาเป็นฐานข้อมูล และระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์เพื่อการจัดการทรัพยากรชุมชนในที่สุด

ภาพแสดงวิวัฒนาการการพัฒนาฐานข้อมูลและระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ ตำบลบัวใหญ่ บ้านมั่นคงชนบท

ปัญหาที่เชื่อมโยงกับปัญหาที่ดินทำกินคือ ปัญหาความมั่นคงในที่อยู่อาศัยของชาวชุมชน ซึ่งมีสาเหตุมาจากความไม่มั่นใจในการตั้งถิ่นฐานอย่างถาวรซึ่งอยู่ในพื้นที่ที่ทับซ้อนกับป่าสงวนและความยากจนที่ลดทอนความสามารถในการดูแลและบำรุงรักษาที่พักอาศัยให้อยู่ในสภาพมั่นคง จากการสำรวจข้อมูลเพื่อจัดทำแผนชุมชนได้นำไปสู่การจัดทำโครงการบ้านมั่นคงชนบทขึ้น โดยได้ริเริ่มจากการร่วมกันบริจาคเงินสมทบกันในชุมชนเป็นจำนวนเงิน 4,900 บาท และองค์การบริหารส่วนตำบลสมทบให้อีก 2,000 บาท สร้างบ้านหลังแรกให้แก่นางปริศนา เข้มทองซึ่งเป็นผู้สูงอายุใน

คณะทำงานในโครงการจึงได้หาหนทางในการบริหารจัดการเพื่อให้มีจำนวนสมาชิกได้รับประโยชน์มากขึ้น โดยได้นำเงินงบประมาณดังกล่าวตั้งเป็นกองทุนบ้านมั่นคงตำบลบัวใหญ่ในวงเงิน 3 ล้านบาท เพื่อจัดสรรให้สมาชิกในการซ่อมสร้างบ้าน โดยการสร้างบ้านใหม่สนับสนุนเงิน 30,000 บาท สมาชิกคืนเงินให้กองทุนปีละ 500 บาทเป็นเวลา 5 ปี ส่วนการซ่อมแซมบ้าน กองทุนสนับสนุนหลังละ 18,000 บาท สมาชิกคืนเงินให้กองทุนปีละ 300 บาทเป็นเวลา 5 ปี

ส่วนงบประมาณอีก 300,000 บาท จัดตั้งเป็นกองทุนพัฒนาอาชีพให้กู้เพื่อการประกอบอาชีพในอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 12 ต่อปี คืนปีละ 1 ครั้ง และงบประมาณส่วนที่เหลือจากกองทุนบ้านมั่นคงและกองทุนพัฒนาอาชีพกันไว้ใช้ในการบริหารจัดการ

การดำเนินงานของกองทุนบ้านมั่นคงดังกล่าวตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549-2553 สามารถให้การช่วยเหลือสมาชิกให้มีที่อยู่อาศัยที่มั่นคงและถาวรถึง 158 ราย ส่วนกองทุนพัฒนาอาชีพได้สนับสนุนให้สมาชิกได้กู้ยืมไปใช้ในการประกอบอาชีพกว่า 100 ราย และมีเงินทุนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในปัจจุบันมีเงินทุนประมาณ 800,000 บาท

สถาบันการเงินชุมชน เกิดจากการบูรณาการกองทุนการเงินต่าง ๆ ในชุมชนเข้าด้วยกัน และจัดตั้งเป็นสถาบันการเงินชุมชนในปี พ.ศ. 2550 เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนที่ช่วยเหลือชาวชุมชนซึ่งเป็นเกษตรกรให้สามารถกู้เงินเพื่อการประกอบอาชีพได้ในอัตราดอกเบี้ยต่ำ ลดภาระหนี้สินนอกระบบ โดยในการจัดตั้งได้รับการสนับสนุนจากกรมการพัฒนาชุมชน และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรในการวางระบบการบริหารจัดการ

สถาบันการเงินชุมชนตำบลบัวใหญ่ถือเป็นองค์กรชุมชนในระดับตำบลที่ดำเนินการโดยผู้นำที่มีจิตอาสาในการทำงานบริการ และมีสมาชิกถึง 895 ราย โดยสมาชิกจะต้องถือหุ้นกับสถาบันการเงินชุมชน หุ้นละ 100 บาท คนหนึ่งถือหุ้นได้ไม่เกิน 2,500 หุ้น นำไปใช้เป็นเงินหมุนเวียนให้สมาชิกกู้ในอัตราร้อยละ 12 ต่อปี โดยสมาชิกหนึ่งรายกู้ได้ไม่เกิน 50,000 บาท ผลกำไรที่ได้จากการดำเนินการจะได้รับการจัดสรร เป็นส่วน ๆ คือ เงินปันผลคืนหุ้น ร้อยละ 40 เงินค่าบริหารจัดการ ร้อยละ 20 สำหรับกิจกรรมสาธารณประโยชน์ ร้อยละ 20 และสมทบกองทุนสถาบันการเงินชุมชน ร้อยละ 5 ในปัจจุบันสถาบันการเงินชุมชนตำบลบัวใหญ่มีเงินสะสมกว่า 12.6 ล้านบาท

ภาพแสดงสถาบันการเงินชุมชนตำบลบัวใหญ่

ระบบสวัสดิการชุมชน จัดตั้งขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ.2548 จากการออมสะสมของสมาชิก เดือนละ 10 บาท และ 5 บาทกรณีเป็นสมาชิกเป็นผู้สูงอายุ โดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนได้จัดสรรงบประมาณสนับสนุนให้ 100,000 บาท และองค์การบริหารส่วนตำบลสมทบเป็นรายปีอีกปีละ 20,000 บาท รวมเป็นกองทุนสวัสดิการระดับตำบล ซึ่งสมาชิกได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ และกำหนดระเบียบในการจ่ายสวัสดิการร่วมกัน

กองทุนสวัสดิการตำบลมีการจ่ายสวัสดิการในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อเป็นหลักประกันในการดำเนินชีวิตให้กับสมาชิก ได้แก่ กรณีเจ็บป่วยนอนรักษาตัวที่โรงพยาบาล กองทุนจ่ายให้คืนละ 50 บาท ไม่เกิน 3 คืน กรณีสมาชิกคลอดบุตรให้การช่วยเหลือจ่ายให้ 500 บาท กรณีได้รับอุบัติเหตุได้รับเงินช่วยเหลือ 1,000 บาท หากเกิดความพิการได้รับการช่วยเหลือ 2,000 บาท และกรณีเสียชีวิตได้รับความช่วยเหลือ 2,000 บาท เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้จัดสวัสดิการเพื่อสนับสนุนการศึกษาด้วย ได้แก่ ให้ทุนการศึกษานักเรียนที่สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาและศึกษาต่อรายละ 500 บาท ให้

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและป่าชุมชน จากการที่ชุมชนตั้งอยู่บนพื้นที่ทับซ้อนกับป่าสงวน เครือข่ายองค์กรชุมชนตำบลบัวใหญ่จึงได้ร่วมมือกับอุทยานแห่งชาติขุนสถาน ร่วมกันกำหนดพื้นที่นอกเขตป่าอนุรักษ์ให้เป็นพื้นที่ป่าชุมชน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่อยู่ในความรับผิดชอบร่วมกันของชาวชุมชนทั้ง 8 หมู่บ้านในตำบล โดยชุมชนจะร่วมกันอนุรักษ์ป่าและทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การบวชป่าเพื่อธรรมาภิบาลป่าซึ่งเป็น ต้นน้ำของลำน้ำแหง การดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการทำเกษตรแบบขั้นบันไดเพื่อลดการพังทลายของดิน การทำฝายชะลอน้ำตามลำห้วยเพื่อเป็นแหล่งกักเก็บน้ำ เป็นต้น

การจัดการป่าชุมชนนี้ถือเป็นการสร้างพื้นที่กันชนระหว่างที่ดินทำกินกับพื้นที่ป่าอนุรักษ์ให้มีความชัดเจนและแยกออกจากกันเพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งในชุมชน และความขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ดูแลพื้นที่ป่าสงวน

การจัดตั้งสภาองค์กรชุมชน เกิดขึ้นจากการนัดหมายประชุมเพื่อปรึกษาหารือกันของผู้นำในชุมชน ซึ่งในระยะแรกมีความพยายามนัดกันเป็นประจำทุกเดือน แต่มีผู้มาร่วมประชุมน้อยจึงเลิกไป และกลับมาหารือพินัดหมายพูดคุยหารือกันใหม่เพื่อมีการจัดตั้งสถาบันการเงินชุมชน แต่ก็เลิกไปอีกเนื่องจากมีผู้มาร่วมน้อย จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2549 ได้มีการดำเนินกิจกรรมขององค์กรต่าง ๆ ในชุมชนโดยอาศัยการมีส่วนร่วมจากกลไกต่าง ๆ ในชุมชนอย่างเข้มแข็ง ทั้งจากผู้นำอาวุโส พระอาจารย์วัดโรงเรียน และผู้นำชุมชน ทำให้เกิดการประชุมปรึกษาหารือ และการทำกิจกรรมการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและใกล้ชิดกลายเป็นเครือข่ายที่มีความเข้มแข็ง จึงนำไปสู่การจัดตั้งเป็นคณะทำงานแก้ไขปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตประชากรตำบลบัวใหญ่ในที่สุด

เมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน จึงได้ยกระดับคณะทำงานดังกล่าว จัดตั้งเป็นสภาองค์กรชุมชนตำบลบัวใหญ่ ในปี พ.ศ. 2551 โดยสภาองค์กรชุมชนมีองค์กรสมาชิกจำนวน 105 องค์กร มีคณะกรรมการสภา 55 คน และที่ปรึกษา 9 คน เป้าหมายหลักของสภาองค์กรชุมชน คือการบูรณาการทรัพยากรมนุษย์ เงินทุน เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนภารกิจในการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาทั่วทั้งตำบล โดยมีวิธีการทำงานคือขับเคลื่อนงานของประชาชนเพื่อประชาชน

อาจกล่าวได้ว่าการดำเนินการแก้ไขปัญหาและการพัฒนา เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชน ตำบลบัวใหญ่อย่างต่อเนื่องนี้ เกิดจากการที่ผู้นำชุมชน และแกนนำการพัฒนาทำงานโดยมีเป้าหมายที่ชัดเจน โดยใช้เทคนิคการทำงานในแนวราบ คือ การทำงานเป็นทีม โดยให้เกียรติซึ่งกันและกันระหว่างคนทำงาน เคารพในการตัดสินใจและความเห็นของผู้อื่น รวมทั้งใช้เวทีสาธารณะเป็นที่แสดงความคิดเห็น และสร้างบทบาทการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในชุมชน

2.5 ผลความสำเร็จและปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จ

การดำเนินกิจกรรมการแก้ไขและการพัฒนาทำให้ชุมชนตำบลบัวใหญ่เกิดการเปลี่ยนแปลง มีความก้าวหน้าแตกต่างไปจากอดีต ถือได้ว่าประสบความสำเร็จ สามารถการแก้ไขปัญหาตอบสนองต่อ ความต้องการของชุมชนได้ โดยความสำเร็จนั้นปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน สังเกตได้จากสภาพความเป็นอยู่ และการประกอบอาชีพของชาวชุมชน กล่าวคือ

ชาวชุมชนมีความมั่นใจในการประกอบอาชีพ เนื่องจากที่ดินทำกินที่มีเอกสารรับรองอย่างชัดเจน สามารถลดข้อพิพาทเรื่องแนวเขตป่าสงวนกับพื้นที่ของชุมชน และระหว่างผู้ครอบครองที่ดินด้วยกัน อีกทั้งชาวชุมชนยังสามารถใช้ประโยชน์จากการครอบครองที่ดินทำกินโดยนำเอกสารการครอบครองที่ออกโดยชุมชนร่วมกับหน่วยงานของรัฐไปใช้เข้าร่วมโครงการต่าง ๆ ตามนโยบายของรัฐได้ เช่น การเข้าร่วมเป็นสมาชิกในโครงการส่งเสริมสหกรณ์ และการขึ้นทะเบียนเกษตรกรผู้ปลูกข้าวโพดในโครงการประกันราคาพืชผลการเกษตร เป็นต้น ความสำเร็จดังกล่าวเกิดจากการบูรณาการความร่วมมือระหว่างองค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ซึ่งนำไปสู่การยกระดับเป็นพื้นที่ต้นแบบในการแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ

ในด้านความเป็นอยู่ ชาวชุมชนมีที่อยู่อาศัยที่มีสภาพมั่นคงถาวร ผ่านกระบวนการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รวมทั้งเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับป่า และสามารถจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นทุนของชุมชนให้เกิดความยั่งยืน นอกจากนี้ชุมชนยังมีการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านอื่น ๆ ด้วย เช่น การพัฒนาอาชีพ การเสริมสร้างรายได้จากการมีทุนหมุนเวียนในการประกอบอาชีพ และมีหลักประกันในการดำเนินชีวิตด้วยระบบสวัสดิการชุมชน เป็นต้น

ความสำเร็จที่สำคัญของชุมชน คือ ความเข้มแข็งของชุมชนที่เกิดจากการบูรณาการความร่วมมือจากภาครัฐ การใช้กลุ่ม องค์กรชุมชน และเครือข่ายประสานพลังกันในการขับเคลื่อนชุมชนบนพื้นฐานการทำงานแบบมีส่วนร่วม และการใช้ข้อมูลเป็นฐานในการจัดการปัญหา โดยชุมชนตำบลบัวใหญ่ถือเป็นตัวอย่างของการใช้ชีวิต แบบพึ่งพาอาศัยธรรมชาติโดยไม่ได้เป็นเจ้าของ เป็นชุมชนที่พิสูจน์ให้เห็นว่าคนสามารถอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างกลมกลืน

หากพิจารณาถึงปัจจัยหรือเงื่อนไขที่ส่งผลให้การดำเนินการแก้ไขปัญหาของชุมชนตำบลบัวใหญ่ประสบความสำเร็จ กล่าวได้ว่ามีปัจจัยที่เป็นเงื่อนไขสำคัญ 4 ประการ คือ ประการแรก ความร่วมมือของคนในชุมชน ซึ่งทำให้เกิดการประสานพลังในการขับเคลื่อนการแก้ปัญหาร่วมกัน ประการที่สอง การมีเป้าหมายร่วมกันที่ชัดเจน ทำให้ชุมชนมองเห็นทิศทางในการก้าวเดิน และสามารถบูรณาการงานการพัฒนาต่าง ๆ ให้มีความสอดคล้องกัน ประการที่สาม การมีข้อมูลที่พร้อมและสมบูรณ์ ช่วยหนุนเสริมการตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประการสุดท้าย ผู้นำชุมชนและแกนนำมีจิตอาสาพร้อมที่จะนำชุมชน และพร้อมที่จะเป็นตัวนำการเปลี่ยนแปลง

แต่อย่างไรก็ตาม ในความสำเร็จดังกล่าวชุมชนก็ยังประสบปัญหาและอุปสรรคเช่นเดียวกัน กล่าวคือ ถึงแม้ชุมชนจะแก้ไขปัญหาให้คนสามารถอยู่ร่วมกับป่าโดยได้รับการรับรองการครอบครองและทำกินได้ แต่อย่างไรก็ตามก็ยังไม่สามารถออกเอกสารสิทธิ์ที่ถูกต้องสมบูรณ์ตามกฎหมายได้ เนื่องจากรัฐยังไม่มีนโยบายในการช่วยเหลืออย่างชัดเจน ในขณะเดียวกันชาวชุมชนบางส่วน โดยเฉพาะผู้ที่อพยพมาอยู่ใหม่ไม่มีจิตสำนึกในการรักษาป่า มีการลักลอบตัดไม้ และขยายพื้นที่ทำกินเข้าไปในเขตป่าสงวน ซึ่งชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาและอุปสรรคดังกล่าว จึงได้ร่วมกันผลักดันให้รัฐกำหนดนโยบายให้ชุมชนสามารถเข้ามาดูแลป่าและใช้ประโยชน์จากป่าได้ พร้อมทั้งพยายามสร้างจิตสำนึกและช่วยกันเฝ้าระวังไม่ให้เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่าสงวนเพิ่มขึ้นอีก

ปัญหาที่สำคัญที่กำลังเริ่มคุกคามชุมชนอีกประการหนึ่ง คือ ความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งเกิดขึ้นจากการทำการเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว การใช้สารเคมีในการทำเกษตรกรรม และภัยธรรมชาติที่ไม่แน่นอน ดังนั้นชุมชนจึงเตรียมการรับมือกับปัญหาด้วยการแจกพันธุ์ข้าวไร่ และเริ่มเรียนรู้ในการทำเกษตรกรรมแบบอินทรีย์และเกษตรกรรมแบบพอเพียง เพื่อให้ชุมชนมีอาหารที่ปลอดภัย และเพียงพอ สามารถพึ่งพาตนเองได้ในอนาคต

2.6 การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกและการเชื่อมโยงเครือข่ายการพัฒนา

ในการดำเนินกิจกรรมการแก้ไขและการพัฒนาของชุมชนตำบลบัวใหญ่ นอกจากจะอาศัยกลไกหลักที่สำคัญ คือ บ้าน วัด โรงเรียน สถานีอนามัย และองค์การบริหารส่วนตำบลซึ่งเป็นส่วนราชการภายในชุมชนแล้ว (บวรส.) ชุมชนยังได้รับความช่วยเหลือและความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาจากภาคีหน่วยงานภายนอกด้วย ประกอบด้วย

หน่วยงานภาครัฐที่สำคัญ คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้งในระดับตำบล และระดับจังหวัด ศูนย์อำนวยการจัดความยากจนและพัฒนาชนบทตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัดน่าน (ศจพ.) และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรให้การสนับสนุนทั้งในด้านงบประมาณและการหนุนเสริมทางวิชาการ อีกทั้งหน่วยงานที่ดูแลพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติทั้งในระดับอำเภอ และระดับจังหวัดซึ่งมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนข้อมูลและ ให้ความร่วมมือในการออกสำรวจพื้นที่เพื่อกำหนดเขตพื้นที่ทำกิน

หน่วยงานภาคประชาชนที่สำคัญ คือ กลุ่มฮักเมืองน่าน และเครือข่ายทรัพยากรธรรมชาติ เครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง 4 ภาค และเครือข่ายที่ดินทำกินในระดับจังหวัด ซึ่งมีบทบาทการทำงานเชื่อมโยงและหนุนเสริมกัน

หน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคประชาชนข้างต้นได้เข้ามามีบทบาทหนุนเสริมชุมชน และมีการดำเนินการร่วมกับชุมชนเป็นเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง ถึงแม้ภาคีหน่วยงานต่าง ๆ จะมีแนวคิดที่แตกต่างกับชุมชนบ้างในบางประเด็น แต่ชุมชนก็สามารถปรับแต่งความคิด และหาจุดร่วมในการ

นอกจากนี้ชุมชนตำบลบัวใหญ่ยังได้เชื่อมโยงการดำเนินการแก้ไขปัญหาให้เกิดการขยายผลไปสู่ระดับอื่น ๆ ด้วย โดยตำบลบัวใหญ่ได้เชื่อมโยงการทำงานกับองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่ใกล้เคียง เพื่อสร้างความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย และที่ดินในเขตเมือง โดยได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยระดับเมืองขึ้น เพื่อกำหนดแผนการพัฒนาที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินอย่างเป็นระบบ

อีกทั้งตำบลบัวใหญ่ยังได้รับการยอมรับเป็นชุมชนต้นแบบในระดับจังหวัด และเป็นแหล่งเรียนรู้การแก้ไขปัญหาที่ดินทำกิน โดยในปี พ.ศ. 2551 องค์การบริหารส่วนจังหวัดน่านได้เข้ามาศึกษาและนำวิธีการของชุมชนไปเป็นกรอบความคิดในการทำงานในระดับจังหวัด มีการจัดตั้งเครือข่ายการแก้ไขปัญหาที่ดินจังหวัดน่าน และเตรียมการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลแผนที่ของจังหวัดน่านเพื่อให้มีข้อมูลที่ชุมชน และท้องถิ่นสามารถใช้ในการวางแผนและตัดสินใจแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในเชิงพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในปี พ.ศ. 2552 ชุมชนตำบลบัวใหญ่ได้รับการยกระดับให้เป็นชุมชนตัวอย่างที่มีความสามารถในการแก้ไขปัญหาที่ดินและการจัดการทรัพยากรชุมชนในระดับภาค และระดับประเทศ โดยใช้สภาองค์กรชุมชนเป็นกลไกและแผนชุมชนเป็นเครื่องมือ ซึ่งตัวกลางที่สำคัญในการขยายผลนี้คือ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ที่ช่วยเชื่อมโยงกระบวนการทำงานของชุมชนตำบลบัวใหญ่ กับเครือข่ายชุมชนในภาคอื่น ๆ และประเด็นอื่น ๆ ซึ่งส่งผลทำให้ภาคประชาสังคมมีความเข้มแข็งในการแก้ไขปัญหาและการพัฒนายิ่งขึ้น

2.7 ความคาดหวังในอนาคตของชุมชน และข้อเสนอเชิงนโยบาย

หากพิจารณาในเชิงนโยบายที่ผ่านมาแล้ว กล่าวได้ว่าชุมชนยังเห็นว่านโยบายของรัฐบางส่วนก็มีบทบาทสำคัญที่หนุนเสริมการแก้ไขปัญหาของชุมชน ซึ่งนโยบายดังกล่าว คือ นโยบายพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านและชุมชน (SML) นโยบายพัฒนาหมู่บ้านและชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (พพพ.) และนโยบายการส่งเสริมการปลูกป่า โดยกลไกที่มีบทบาทหลักในการดำเนินนโยบายเหล่านี้คือชุมชน นโยบายดังกล่าว จึงมีความสอดคล้องกับวิธีการแก้ไขปัญหาของชุมชนตำบลบัวใหญ่ที่มุ่งเน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ และขับเคลื่อนการพัฒนาในระดับพื้นที่ที่อาศัยการรวมคน ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และร่วมกันรับผลประโยชน์ แต่อย่างไรก็ตาม นโยบายดังกล่าวก็ยังขาดความต่อเนื่องและมีการแทรกแซงจากการเมือง

ในปัจจุบันชุมชนตำบลบัวใหญ่ได้ร่วมกันจัดทำแผนพัฒนาชุมชนขึ้นในลักษณะของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งมีความคาดหวังให้ชุมชนมุ่งไปสู่การเป็นชุมชน “อยู่เย็น อยูดี มีสุข” โดยบูรณาการ การพัฒนาทั้งด้านสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ สังคม วัฒนธรรม สุขภาพ และ

ประการแรก รัฐต้องทำงานในเชิงรุกและเปิดกว้างโดยให้ชุมชน และประชาชนได้ร่วมกันเรียนรู้ คิด และทำโดยอาศัยแผนชุมชนเป็นฐานการพัฒนา ซึ่งอาจแตกต่างกันไปตามศักยภาพของชุมชน

ประการที่สอง รัฐต้องทำหน้าที่เป็นผู้หนุนเสริมภาคประชาชนด้านความรู้และมีกระบวนการเชื่อมต่อกับภาคประชาชน โดยไม่ใช่ระบบการทำงานแบบสั่งการ หรือบังคับให้ปฏิบัติตาม

ประการที่สาม นโยบายที่สำคัญที่รัฐควรพิจารณาคือ การทบทวนการประกาศเขตพื้นที่ป่าสงวน โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีความทับซ้อนกับชุมชนที่อยู่อาศัยและทำกินมาก่อน ซึ่งรัฐต้องมีความเข้าใจถึงปัญหาของชุมชน และไม่มองชุมชนเป็นศัตรูที่ขัดขวางหรือละเมิดคำสั่งของรัฐ

ประการที่สี่ หากรัฐไม่สามารถยกเลิกการประกาศเขตพื้นที่ป่าสงวนได้ รัฐจำเป็นต้องจัดการชุมชนให้สามารถอยู่ร่วมกับป่าได้ โดยส่งเสริมให้ชุมชนมีหน้าที่ในการดูแลป่า และเปิดโอกาสให้ชุมชนใช้ประโยชน์ใน ผืนป่าโดยอิงอาศัยทรัพยากรธรรมชาติจากป่าหล่อเลี้ยงชีวิต โดยไม่ลุ่มล่า ทำลายความสมบูรณ์ของป่า กล่าวได้ว่า ชุมชนโดยเฉพาะในชนบทซึ่งเป็นสังคมเกษตรกรรม ต้องพึ่งพาอาศัยที่ดินที่มั่นคง ป่าที่อุดม และน้ำที่สมบูรณ์ในการหล่อเลี้ยงชีวิต

ประการที่ห้า ความสามารถในการพึ่งพาตนเองของชุมชนแต่ละชุมชนย่อมมีความแตกต่างกัน รัฐอาจจำเป็นต้องเข้ามาหนุนเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน โดยการสมทบทรัพยากร แต่ไม่ใช่การสงเคราะห์ ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนมีทุนในการสร้างโอกาส และหลักประกันในการดำเนินชีวิต

ตามข้อเสนอในเชิงนโยบายและยุทธศาสตร์ข้างต้น ชุมชนตำบลบัวใหญ่ยังมีข้อพิจารณาเพิ่มเติมว่าการดำเนินการปฏิบัติให้นโยบายและยุทธศาสตร์ข้างต้นเกิดผลได้นั้น ต้องอาศัยการบูรณาการกลไกต่าง ๆ ของรัฐ และประสานความร่วมมือเครือข่ายภาคประชาชน โดยเฉพาะในระดับชุมชนให้เชื่อมโยงกัน เพื่อให้กลไกและความร่วมมือดังกล่าวเป็นเครื่องมือในการกระตุ้นและปลุกให้ประชาชนลุกขึ้นมามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการพัฒนา

นอกจากนี้ ชุมชนตำบลบัวใหญ่ยังมีมุมมองในการประเมินความสำเร็จในการพัฒนาที่น่าสนใจ โดยชุมชนพิจารณาเห็นว่าตัวชี้วัดที่สามารถสะท้อนถึงการพัฒนาสังคมที่เป็นธรรมและเสมอภาค ควรประกอบด้วย การมีเศรษฐกิจพอเพียงเป็นวิถี ความมั่นคงในที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน รวมทั้งความสามารถในการพึ่งพาตนเองได้โดยการมีอาชีพเลี้ยงตัวได้และโอกาสที่เท่าเทียมกันในการเข้าถึงทรัพยากรต่าง ๆ ที่จำเป็นในการดำรงชีวิตและประกอบอาชีพ

2.8 ข้อพิจารณาสำหรับหน่วยงานภาครัฐ และแนวทางที่ควรจะเป็นในการปฏิบัติงานในพื้นที่

หากพิจารณาถึงกลไกของภาครัฐที่มีส่วนสำคัญในการทำงานร่วมกับชุมชน และขับเคลื่อน การนำนโยบายและยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติ ชุมชนตำบลบัวใหญ่มีทัศนคติที่มองเห็นทั้งจุดแข็งและจุดอ่อน ของหน่วยงานภาครัฐที่สำคัญ ดังนี้

จุดอ่อน กลไกและหน่วยงานภาครัฐที่ทำงานร่วมกับชุมชนและประชาชนในระดับพื้นที่บางส่วนยังมี วิธีคิดแบบราชการ ยังไม่เปลี่ยนมุมมองความคิดซึ่งควรคำนึงถึงความต้องการและประโยชน์ของประชาชน เป็นหลัก อีกทั้งยังไม่ค่อยเข้าถึงและเข้าใจประชาชน จึงยังประสานการทำงานเข้ากับชุมชนได้ไม่กลมกลืนนัก

จุดแข็ง แต่อย่างไรก็ตามกลไกและหน่วยงานภาครัฐก็เป็นแหล่งรวมองค์ความรู้ ทรัพยากรโดยเฉพาะงบประมาณ เครื่องมือ และเทคโนโลยีที่จำเป็นต่อการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหา ชุมชน และการพัฒนาสังคม

จากข้อพิจารณาถึงจุดอ่อนและจุดแข็งของหน่วยงานภาครัฐข้างต้น ทำให้ต้องทบทวนถึงแนวทาง การปฏิบัติงานในระดับพื้นที่ ซึ่งเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ร่วมกับชุมชน ตำบลบัวใหญ่ในฐานะผู้มีประสบการณ์ตรงได้แสดงทัศนะถึงแนวทางที่ควรจะเป็นในการปฏิบัติงานในพื้นที่ไว้ดังนี้

การปฏิบัติงานแก้ไขปัญหาและการพัฒนาสังคมในระดับชุมชนผู้ปฏิบัติจะต้องคำนึงถึงเงื่อนไขหรือ ตัวแปรที่ทำให้แต่ละชุมชนมีความหลากหลาย คือ สภาพบริบท และสภาพปัญหาของชุมชน ซึ่งมีที่มาและความเป็นไปแตกต่างกัน ดังนั้นการปฏิบัติงานร่วมกับชุมชนผู้ปฏิบัติต้องตระหนักถึงเงื่อนไขดังกล่าวและ จัดการโดยการสร้างความเข้าใจในสถานการณ์และสถานภาพของชุมชน

สำหรับอุปสรรคที่สำคัญในการปฏิบัติงานพัฒนาสังคมร่วมกับชุมชนมีสองด้าน คือ ด้านแรกผู้ปฏิบัติงานเองซึ่งมักมีอคติและความคิดที่จำกัดในการทำงานร่วมกับชุมชน ดังนั้นผู้ปฏิบัติต้องจัดการตนเองโดยการลดอคติในความคิด และเปิดใจให้การยอมรับผู้อื่นด้วยความเคารพ ด้านที่สอง คือ นโยบายที่เป็นกรอบในการปฏิบัติงาน ซึ่งมีความเฉพาะด้านตามภารกิจของหน่วยงาน และไม่สอดคล้องสัมพันธ์กัน ดังนั้นผู้ปฏิบัติงานต้องจัดการการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติโดยการประสานงานและบูรณาการโดยลดความเป็นหน่วยงานลง

หากพิจารณาถึงองค์ความรู้ในการปฏิบัติงานพัฒนาสังคมในระดับชุมชน ผู้ปฏิบัติจำเป็นต้องเรียนรู้องค์ความรู้ที่สำคัญ คือ การวิเคราะห์ชุมชนให้เข้าใจถึงสภาพบริบท สภาพปัญหาของชุมชน และความต้องการของประชาชน มนุษย์สัมพันธ์ในการสร้างปฏิสัมพันธ์และการปรับตัวเข้ากับ

นอกจากนี้ การปฏิบัติงานพัฒนาสังคมในระดับชุมชน ผู้ปฏิบัติอาจใช้เทคนิค และกลวิธีที่สำคัญคือ ความยืดหยุ่นในการทำงานเพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปได้ตลอดเวลา รวมทั้งมองชุมชนเป็นเสมือนครอบครัวมีความอดทนในการทำงานร่วมกัน และยึดเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาของชุมชนเป็นที่ตั้ง ซึ่งเทคนิคและกลวิธีดังกล่าวจะช่วยให้งานร่วมกับชุมชนประสบความสำเร็จ พร้อมกับการบรรลุภารกิจของหน่วยงานได้

3. บ้านน้ำร้อน ตำบลน้ำร้อน อำเภอเมือง จังหวัดตาก : ชุมชนต้นแบบการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยด้วยการรวมกลุ่มประสานพลังเครือข่ายร่วมพัฒนาความมั่นคงในชีวิตของคนจน

3.1 บริบทชุมชน

ตำบลน้ำร้อน แต่เดิมเป็นตำบลขนาดใหญ่ ต่อมาได้มีการแยกพื้นที่และเขตการปกครองออกเป็นตำบลวังประจวบและตำบลลูกกลางทุ่ง ตำบลน้ำร้อนเป็นหนึ่งในสิบตำบลของอำเภอเมือง จังหวัดตาก มีการปกครองแบ่งเป็น 11 หมู่บ้าน อยู่ห่างจากอำเภอเมืองตากไปตามทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 12 ถนนจรดวิถีถ่อง ประมาณ 7 กิโลเมตร มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 128.32 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 80,200 ไร่ โดยมีหมู่บ้านน้ำร้อน หมู่ที่ 4 ตั้งอยู่ ณ ริมทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 12 ถนนจรดวิถีถ่อง จากการศึกษาข้อมูลเอกสารและคำบอกเล่าจากผู้รู้ในพื้นที่ที่มาของชื่อ "บ้านน้ำร้อน" แต่เดิมมีชื่อว่า "บ้านน้ำซึม" เนื่องจากในสมัยก่อนบริเวณหมู่บ้านจะมีน้ำซึมจากผิวดินตลอดปี ต่อมาการเรียกชื่อผิดเพี้ยนไปจนกลายเป็น "บ้านน้ำร้อน" และได้เรียกต่อกันเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

สภาพทางกายภาพของตำบลน้ำร้อน ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นลูกคลื่นลอนลาด พื้นที่ราบบริเวณ ลำคลองทางตอนใต้ของตำบลเหมาะสำหรับการทำนาปลูกข้าว แหล่งน้ำตามธรรมชาติที่สำคัญของตำบลน้ำร้อน เช่น คลองสัก คลองน้ำขาว คลองมาบกั้วว คลองวังต้นจันทน์ เป็นต้น ซึ่งแหล่งน้ำดังกล่าวทำหน้าที่

ที่ต้องพึ่งพิงอยู่กับสายน้ำลำคลอง ซึ่งส่วนใหญ่ในฤดูแล้งปริมาณน้ำไม่เพียงพอในการทำการเกษตรก่อให้เกิดปัญหาภัยแล้งซึ่งส่งผลกระทบอย่างมากต่อหลายพื้นที่ในตำบลน้ำร้อน เมื่อน้ำใน ลำคลองแห้งขอดลงประชาชนในพื้นที่จำเป็นต้องจัดหาและก่อสร้างแหล่งน้ำทดแทนในหลาย ๆ จุดเพื่อการบรรเทาและแก้ไขปัญหาภัยแล้งรวมถึงเพื่อยังชีพ ตลอดจนการประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่ต้องพึ่งพาอาศัยน้ำเป็นหลัก

ภาพแสดงสภาพชุมชนตำบลน้ำร้อน

ตำบลน้ำร้อนมีจำนวน 4,084 หลังคาเรือน มีจำนวนประชากรทั้งหมด 11,645 คน อาศัยอยู่จริง 7,588 คน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตรและเลี้ยงสัตว์ เช่น โค สุกร เป็นต้น บางส่วนรับราชการและอาชีพรองของคนในพื้นที่เป็นอาชีพนอกภาคเกษตรกรรม ได้แก่ รับจ้างทั่วไป เป็นต้น

สภาพทั่วไปของตำบลน้ำร้อนถือได้ว่ามีระบบสาธารณูปโภคที่ครอบคลุมในระดับดีมากคือ มีระบบไฟฟ้า และน้ำประปาเข้าถึงทุกหมู่บ้าน และครบทุกครัวเรือน รวมถึงการมีระบบสาธารณูปโภคโครงสร้างพื้นฐานในด้านเส้นทางคมนาคมสายหลักค่อนข้างสมบูรณ์เนื่องจากมีที่ตั้งอยู่ริมทางหลวงแผ่นดินติดกับถนนสายหลักเส้นทางสุขโขทัย-ตาก และมีถนนเส้นทางย่อยเชื่อมต่อกับพื้นที่เขตเทศบาล และมีถนนสายหลักตัดผ่านกลางตำบลเหมาะสำหรับการจัดตั้งศูนย์เศรษฐกิจ ส่วนหน่วยบริการทางด้านเศรษฐกิจและสังคมในชุมชน ได้แก่ ร้านค้า หน่วยผลิต สถานศึกษา สถาบันทางศาสนา และหน่วยบริการสาธารณสุขมีอยู่ครบถ้วนทุกด้านและสามารถให้บริการแก่ชาวชุมชนได้ทั่วถึงซึ่งถือเป็นข้อได้เปรียบของพื้นที่ตำบลน้ำร้อนอีกประการหนึ่ง

ในด้านทรัพยากรธรรมชาติของตำบลน้ำร้อน พื้นที่ราบบริเวณลำคลองทางตอนใต้ของ ตำบลเหมาะสำหรับการทำนา ทางตอนเหนือของตำบลจะเป็นพื้นที่ป่าไม้และป่าสงวนแห่งชาติ (ป่าแม่สลิด-โป่งแดง) พื้นที่ส่วนใหญ่เหมาะสำหรับการเลี้ยงสัตว์ ทำไร่ และทำสวน มีภูเขาที่สำคัญ ๆ คือ เขาตะลุ่มโน เขาตะลุ่มนอก เขาตามาก เขาสามง่าม และเขาลั่นทมซึ่งสามารถพัฒนาต่อยอดให้เป็นแหล่ง สร้างรายได้ทางเลือกที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของประชาชนในพื้นที่

สภาพสังคม ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนตำบลน้ำร้อนอยู่ด้วยกันแบบเครือญาติ

3.2 สภาพปัญหาก่อนได้รับการแก้ไข

บ้านน้ำร้อนในอดีตมีสภาพปัญหาลักก่อนเกิดกระบวนการพัฒนาที่กระทบต่อความเป็นอยู่ของชาวชุมชนคือ ปัญหาที่อยู่อาศัย ปัญหารายได้ต่ำ รวมทั้งปัญหานี้สืบจากการดิ้นรนในการดำเนินชีวิตและทำมาหากินซึ่งเชื่อมโยงกับปัญหาความยากจนโดยปัญหาดังกล่าวมีลักษณะเชื่อมโยงกันและมีความซับซ้อนที่ดำเนินมาเป็นระยะเวลายาวนาน

ก่อนที่จะเป็น“สหกรณ์เคหสถานตากสิน”นั้น แต่เดิมเกิดการรวมตัวของ “กลุ่มผู้ไร้ที่อยู่อาศัย” มีที่มาจาก 2 กลุ่มชุมชนแออัด ประกอบด้วย ชุมชน 72 ห้อง และชุมชนหลังสถานีขนส่งจังหวัดตาก ซึ่ง มีปัญหาหลักที่จำเป็นต้องขยายพื้นที่ในการอยู่อาศัยเพิ่มขึ้น ประกอบด้วย 1) กลุ่มผู้ถูกไล่ที่อยู่อาศัย 2) กลุ่มครอบครัวขยาย และ 3) กลุ่มบ้านเช่า ซึ่งทั้ง 3 กลุ่ม มีลักษณะปัญหาที่เหมือนกันซึ่งมีนัยยะสำคัญคือ “รายได้น้อย และไม่มีที่อยู่อาศัยที่มั่นคงถาวร” จากนั้นจึงได้รวมตัวกันเพื่อมองหาพื้นที่รกร้างว่างเปล่าในการขยับขยายพื้นที่เพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัย กลุ่มชุมชนแออัด 2 กลุ่มได้พบพื้นที่รกร้างซึ่งเป็นสนามบินเก่าของหน่วยราชการทหารไม่ได้ใช้การแล้วซึ่งปัจจุบันเป็นที่ดินราชพัสดุ ถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 12 ถนนจรดวิถีถ่อง จากนั้นมาการอพยพเพื่อตั้งรกรากในพื้นที่แห่งใหม่ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เป็นหมู่บ้านน้ำร้อน จึงเริ่มขึ้น และต่อมาประชากรเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ จึงได้มีการก่อสร้างบ้านเรือนเพิ่มมากขึ้น ผู้คนส่วนมากอพยพมาจากหลายแห่งคือเป็นคนพื้นถิ่นที่ต้องการที่อยู่อาศัยประมาณ 30% และประชากรแฝงจากหลากหลายที่มาประมาณ 70% โดยที่ประชากรส่วนใหญ่เหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นผู้ที่มีปัญหาในการครองชีพจากการที่ไม่มีที่ดินทำมาหากินต้องเข้ามาขายแรงงานโดยการรับจ้างทั่วไป บ้างก็ค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ ในตัวเมืองตาก และเห็นว่าที่ดินของราชพัสดुरกร้างว่างเปล่าซึ่งอยู่ใกล้ตัวเมืองแหล่งรับจ้าง และการสัญจรไปมาสะดวกสบายจึงเข้ามาจับจองเพื่ออยู่อาศัย

การประกอบอาชีพของประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป ร้อยละ 60 รองลงมาประกอบอาชีพค้าขาย ร้อยละ 15 และทำงานประจำบริษัทเอกชนและโรงงาน ร้อยละ 10 และ ประกอบอาชีพอื่น ๆ ร้อยละ 5 ผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชนแออัดส่วนมากเป็นแรงงานนอกระบบ เช่น เร่ขายอาหาร เก็บของเก่า ลูกจ้างแรงงานรายวัน และงานบริการอื่น ๆ เป็นต้น มีรายได้แต่ละวันประมาณ 100-300 บาท แต่เนื่องมาจากความไม่แน่นอนของภาวะเศรษฐกิจในปัจจุบัน ทำให้มีผลกระทบต่อคนเก็บของเก่าซึ่งมีรายได้น้อยกว่า 100 บาทต่อวัน และมีประชากรว่างงาน ร้อยละ 10

สภาพสังคมที่มีลักษณะเป็นชุมชนแออัด ผู้คนส่วนมากมีอาชีพในลักษณะหาเช้ากินค่ำ และมีฐานะยากจน บ้านเรือนปลูกขึ้นแบบง่าย ๆ จึงไม่ค่อยเป็นระเบียบ การดูแลให้การช่วยเหลือจากท้องถิ่นและภาครัฐติดขัดข้อกฎหมายทางราชการ จึงให้การช่วยเหลือได้ไม่เต็มที่ ทำให้มีปัญหาในเรื่องของการขอใช้บริการเรื่องสาธารณูปโภค และเป็นทะเบียนบ้านชั่วคราว การเป็นอยู่ในลักษณะของชุมชนแออัด โดยขาดระบบการบริหารจัดการที่ดีพอในลักษณะนี้ จึงนำมาซึ่งปัญหาสังคมต่าง ๆ ตามมามากมายทั้งปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด ประกอบกับลักษณะของพื้นที่เป็นที่ลุ่ม จึงมีน้ำท่วมขังตลอดทั้งปี ทำให้เกิดปัญหาด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อมอยู่เสมอ เช่น น้ำเน่าเสีย และส่งกลิ่นเหม็น รวมถึงการเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลายอันเป็นต้นเหตุของโรคติดต่อ เช่น โรคไข้เลือดออก เป็นต้น ผู้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนจึงยังมองไม่เห็นอนาคตของตนเองอยู่อาศัยเพื่อรอหน่วยงานทางราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะมาแก้ไขปัญหาดังกล่าวทั้งในระยะสั้นและระยะยาวต่อไป

หากวิเคราะห์สภาพปัญหาดังกล่าวข้างต้นอาจกล่าวได้ว่ามีสาเหตุมาจากปัจจัยทั้งภายในคือ การขาดโอกาสที่ดีในการประกอบอาชีพ และชาวชุมชนมีลักษณะของการไม่มีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง ส่วนปัจจัยภายนอกคือ สภาพเศรษฐกิจของประเทศที่ไม่แน่นอน และเป็นผู้ที่มีปัญหาในการครองชีพจากการที่ไม่มีที่ดินทำมาหากิน ส่งผลให้คนชนบทที่ประสบปัญหาความเดือดร้อนต้องอพยพย้ายถิ่นเข้ามาสู่สังคมเมืองเพื่อความอยู่รอดมากขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้ภาวะปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาซ้ำซากและซ้ำซ้อน ที่มีความรุนแรงแต่ก็ไม่ได้ส่งผลให้เกิดการอพยพย้ายถิ่นออกของคนในชุมชน ในทางกลับกันมีแต่จะเพิ่มจำนวนผู้อพยพย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ ภาวะปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาซ้ำซากและซ้ำซ้อนที่มีความรุนแรง โยงใยไปสู่ปัญหาอื่น ๆ เช่น การแพร่ระบาดของยาเสพติด ความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เป็นต้น

ภาพแสดงสภาพบ้านเรือนในชุมชนที่ประสบปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัย

3.3 จุดหักเหสู่การเปลี่ยนแปลงและการริเริ่มแก้ไขปัญหา

ชุมชนบ้านน้ำร้อนได้เริ่มต้นกระบวนการแก้ไขปัญหาดังตั้งแต่นั้นปี พ.ศ. 2546 เกิดการรวมกลุ่มของ ผู้ที่มีปัญหาในเรื่องที่อยู่อาศัยในเขตอำเภอเมือง จังหวัดตากที่ต้องการแก้ไขปัญหาดตนเอง ไม่ว่าจะเป็น กลุ่มผู้บุกรุกที่ดิน บ้านเช่า และครอบครัวขยาย จึงมีการหารือหลายฝ่ายทั้งจากหน่วยงานภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงได้จัดตั้งเป็นสหกรณ์เคหสถานตากสิน จำกัดมีสมาชิกจำนวน 315 ครอบครัว สหกรณ์ฯได้ประสานความร่วมมือกับสำนักงานธนารักษ์พื้นที่ตากและองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำร้อนให้ดำเนินการหาที่ดินของกรมธนารักษ์ในเขตจังหวัดตาก และให้สหกรณ์เคหสถานตากสิน จำกัด ได้ดำเนินการเช่าที่ดินกับกรมธนารักษ์ จำนวน 35 ไร่ 3 งาน 41 ตารางวา ในที่ดินหมายเลขทะเบียนที่ ตก. 457 ตำบลน้ำร้อน อำเภอเมือง จังหวัดตาก ระยะเวลา 30 ปี อัตราค่าเช่าตารางวาละ 0.75 บาท และให้สมาชิกเช่าอัตราค่าเช่าตารางวาละ 1.75 บาท

สหกรณ์เคหสถานตากสิน จำกัด ได้รับงบประมาณจากโครงการบ้านมั่นคงเพื่อพัฒนาระบบสาธารณูปโภคในชุมชนทั้งสิ้น 17,370,000 บาท และงบประมาณก่อสร้างบ้านพักชั่วคราว 200,000 บาท สหกรณ์ฯ ได้ดำเนินการปรับถมสภาพพื้นที่ความสูงโดยเฉลี่ย 50 ซม. จำนวนเงิน 6,000,000 บาท และ ได้ดำเนินการรื้อวัดและจัดผังแบ่งแปลงร่วมกับสมาชิกมีการปรับผังใหม่ จำนวน 315 แปลง มีเนื้อที่ต่อแปลงขนาด 18 ตารางวา จำนวน 158 แปลง และขนาด 30 ตารางวา จำนวน 157 แปลง เป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัย 7,554 ตารางวา และพื้นที่ส่วนกลาง 6,787 ตารางวา

เมื่อประชากรเพิ่มมากขึ้น “โครงการตากรวมใจ” จึงเกิดขึ้นเพื่อต่อยอดการแก้ไขปัญหา “ความต้องการที่อยู่อาศัย” ของประชาชน “กลุ่มผู้ไร้ที่อยู่อาศัย” ที่มีจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ บนพื้นฐานของการประชาคมของประชาชนที่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง เนื่องจาก “สหกรณ์เคหสถานตากสิน” มีจำนวนสมาชิกมากถึง 315 ครอบครัว และไม่สามารถรับสมาชิกได้อีก ตลอดจนยังมีผู้ไร้ที่อยู่อาศัย อีกเป็นจำนวนมากที่ต้องการเข้าร่วมโครงการบ้านมั่นคง ทางกลุ่มจึงยกประเด็นสภาพปัญหาและความต้องการนี้สู่เวทีประชาคมของชุมชนเพื่อถกแถลงและหาทางออกในการแก้ไขปัญหา

กระบวนการแก้ไขปัญหามีส่วนร่วมจึงเริ่มขึ้น ผ่าน “การใช้แผนชีวิตชุมชน” เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการแก้ไขปัญหาสังคมและความยากจนเชิงบูรณาการ จากสภาพปัญหาดังกล่าว เมื่อนำเข้าสู่เวทีประชาคมของชุมชน

ตลอดจนการเพิ่มศักยภาพทางความคิดและ “ติดอาวุธทางปัญญา”

พบว่า ทางออก ที่สำคัญจึงน่าจะอยู่ที่ “การขยายโครงการบ้านมั่นคง” โดยต่อยอดจากการ

การขอรับคำแนะนำ และการเข้ารับคำปรึกษาจากคณะทำงานของกลุ่ม “สหกรณ์เคหสถานตากสิน” และเครือข่ายบ้านมั่นคงภายในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่างจึงเริ่มขึ้น โดยกลุ่มผู้นำซึ่งตั้งต้นจากกลุ่ม “สหกรณ์เคหสถานตากสิน” เดิมจำนวน 30-40 คน โดยมีเจ้าหน้าที่สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงหลักในการติดต่อประสานงานเชื่อมโยงความรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์การดำเนินงานโครงการบ้านมั่นคงในนามของ “โครงการตากรวมใจ”

การดำเนินงานโครงการยึดหลักให้ชุมชนเป็นเจ้าของโครงการและเป็นผู้กำหนดรูปแบบการพัฒนาที่สอดคล้องกับความเป็นอยู่และการพัฒนาที่อยู่อาศัยเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาที่เชื่อมโยงช่วยเหลือกันของชุมชนทั้งระบบมีทั้งออมทรัพย์ สวัสดิการ และอาชีพ โดยมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนสร้างกลไกการทำงานและการจัดการร่วมกัน

3.4 การขับเคลื่อนกลไกการแก้ไขปัญหาและกระบวนการพัฒนาเพื่อเปลี่ยนแปลง

กล่าวได้ว่าการดำเนินการแก้ไขปัญหาของชุมชนบ้านน้ำร้อนอยู่บนพื้นฐานของการ

พัฒนาท้องถิ่นร่วมกันซึ่งมีกิจกรรมหลักที่สำคัญที่สามารถใช้เป็นแบบอย่างได้ดังนี้

“โครงการตากรวมใจ” เป็นผลมาจากกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ผ่านการใช้ “แผนชีวิตชุมชน” เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการแก้ไขปัญหาโดยการร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมรับผลประโยชน์ในการแก้ปัญหาด้านที่อยู่อาศัยร่วมกันที่ใช้กระบวนการแก้ไขปัญหาแบบมีส่วนร่วม เริ่มจากการที่ชาวบ้านได้พูดคุยกับแกนนำคณะทำงานจาก “สหกรณ์เคหสถานตากสิน” และเครือข่ายบ้านมั่นคงในพื้นที่ที่จะช่วยเหลือชาวบ้านที่มีรายได้น้อยและไม่มีสวัสดิการ จึงต้องการให้ชาวบ้านมีสวัสดิการด้านที่อยู่อาศัยและสามารถช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้

การจัดทำแผนชีวิตชุมชนซึ่งเป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชนบ้านน้ำร้อนที่ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และร่วมกันรับผลประโยชน์ เพื่อที่จะได้หลุดพ้นจากสภาพปัญหาของการขาดแคลนที่อยู่อาศัยซึ่งถือเป็นปัจจัยรากฐานของชีวิต เกิดกระบวนการเรียนรู้ในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

1. การเรียนรู้ภายในชุมชน เป็นผลมาจากการศึกษา “แผนชีวิตชุมชน” ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชนท้องถิ่นที่ร่วมกันคิด ร่วมกันค้นหาเรียนรู้ เพื่อให้ชุมชนรู้และเข้าใจ

2. การสร้างวินัยการออม ผ่านการเรียนรู้จากกระบวนการจัดทำแผนชีวิตชุมชนถือเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้เกิดการกระตุ้นการออมของชุมชน ชุมชนที่เข้าร่วมโครงการทั้งหมดมีการออมทรัพย์ทั้งเพื่อการพัฒนาและการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัย รวมทั้งการออมเพื่อสวัสดิการชุมชนที่ตอบสนองต่อสภาพปัญหา และตรงตามความต้องการของประชาชนได้อย่างเหมาะสม ทำให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาขีดความสามารถของคนในชุมชนในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสู่ความอยู่เย็นเป็นสุขอย่างยั่งยืน โดยมีเครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง 4 ภาค เป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนงานในระดับเครือข่ายจังหวัดเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ และส่งผ่านกระบวนการเรียนรู้และองค์ความรู้ในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นร่วมกัน

3. การบูรณาการความร่วมมือทั้งในเชิงนโยบายและเชิงงบประมาณ (Matching Fund and Matching Policy) ของภาคีเครือข่ายในการพัฒนาท้องถิ่นร่วมกัน โดยมีสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) เป็นหน่วยงานสนับสนุนการดำเนินโครงการและสร้างเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างองค์ความรู้ตามรูปแบบและแนวทางของท้องถิ่นและชุมชน ตลอดจนต่อยอด เชื่อมโยงและบูรณาการ “แผนชีวิตชุมชน” ดังกล่าวให้เป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาท้องถิ่นสู่แผนจังหวัดและแผนการแก้ไขปัญหาความยากจนเพื่อการส่งเสริมและสนับสนุนให้โครงการบ้านมั่นคงเป็น การแก้ไขปัญหาและสร้างโอกาสการพัฒนาท้องถิ่นทำให้เกิดความชัดเจนของข้อมูลเรื่องสภาพความเดือดร้อน สภาพปัญหาและนำไปสู่การวางแผนแก้ไขปัญหาาร่วมกันของชุมชน โดยหน่วยงานสนับสนุนสามารถให้ความช่วยเหลือได้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและครอบคลุมปัญหาที่เกิดขึ้นซึ่งทำให้เกิดการรวมตัวในการแก้ไขปัญหา การช่วยเหลือและการทำงานเป็นเครือข่ายการพัฒนาท้องถิ่นที่เป็นรูปธรรม

สิ่งสำคัญของการแก้ไขและการพัฒนา คือ การสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชนบ้านน้ำร้อน และการบูรณาการการทำงานร่วมกันระหว่างองค์กรภาคีเครือข่ายการพัฒนาที่เป็นรูปธรรม บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ ดังนี้

ระดับแรก เป็นการเรียนรู้ของคนในชุมชนบ้านน้ำร้อนทั้งในส่วนของการเรียนรู้จากภายในชุมชน ที่มาจาก “แผนชีวิตชุมชน” ผ่านการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจกำหนดอนาคตของชุมชนร่วมกัน และร่วมทำ ซึ่งจะช่วยสนับสนุนให้ชุมชนเกิดกระบวนการในการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของตนเองขึ้น โดยให้ชุมชนเป็นแกนหลัก มีภาคีสนับสนุนเพื่อนำไปบูรณาการร่วมกับแผนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นแผนพัฒนาตำบลสู่ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนมีบทบาทสำคัญในการกำหนดการพัฒนาได้ในทุกระดับตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และการประสานความร่วมมือจากภายนอกชุมชน ผ่านการศึกษาดูงานจากสถานที่จริงทำให้ชาวบ้านเกิดความเข้าใจ รวมถึงเป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน และต่อยอดขยายการเรียนรู้ในระหว่างชุมชนจากการทำงานร่วมกัน

ระดับที่สอง เป็นการบูรณาการการทำงานร่วมกันระหว่างองค์กรภาคีเครือข่ายการพัฒนา ที่เป็นรูปธรรม

- 1.) ภาครัฐเป็นผู้จัดหา และเตรียมวัสดุ ตลอดจนปัจจัยอื่นที่เกี่ยวข้อง
- 2.) ภาคเอกชนส่งเสริม สนับสนุน
- 3.) ภาคประชาชนเป็นผู้ดำเนินการ

เอง ประชาชนร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และลงมือทำเอง ภายใต้ภาครัฐ และภาคเอกชนจัดหา จัดเตรียมที่ดิน ส่งเสริม สนับสนุนแหล่งเงิน และ 4.) ภาคชุมชนและกระบวนการท้องถิ่นเป็นการผสมผสานรูปแบบต่าง ๆ โดยใช้กระบวนการสำรวจ วางแผนและพัฒนาท้องถิ่นร่วมกันระหว่างชุมชน และกลไกของท้องถิ่น และอาจรวมกับภาคเอกชนในท้องถิ่นเพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาทั้งระบบในภาพใหญ่ (Holistic) ที่หลากหลายรูปแบบ เชื่อมโยงและสัมพันธ์กับการพัฒนาท้องถิ่นในด้านอื่น ๆ โดยสร้างกลไกการทำงานร่วมกัน

“โครงการตากรวมใจ” ดำเนินการบริหารจัดการในรูปของ “สหกรณ์ออมทรัพย์” เพื่อที่อยู่อาศัย จัดตั้งเป็นสหกรณ์เคหสถานตากรวมใจมั่นคง จำกัด มีสมาชิกจำนวน 131 ครอบครัว โดยรับสมัครสมาชิก ที่ต้องการจะเข้าร่วมโดยมีค่าสมัครสมาชิก 50 บาท และมีการออมเงินโดยการซื้อหุ้น ๆ ละ 10 บาท อย่างน้อยรายละ 10 หุ้น เป็นเงิน 100 บาทต่อสมาชิก 1 ท่าน ทั้งนี้ สมาชิกจะสามารถเข้าร่วมโครงการ บ้านมั่นคงได้ต้องมียอดเงินออมไม่น้อยกว่า 10% ของราคาบ้าน เพื่อกลุ่มจะได้เสนอเรื่องในการขอรับการสนับสนุนงบสินเชื่อตามโครงการบ้านมั่นคงต่อสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) จำนวนกว่า 40 ล้านบาท ตลอดจนการเสนอเรื่องเพื่อขอเช่าที่ดินจากกรมธนารักษ์ โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดตาก ลงนามรับรองและเห็นชอบในการขอเช่าที่ดินในระยะเวลา 30 ปี ตามบันทึกข้อตกลงการใช้ที่ดิน เพื่อที่อยู่อาศัยซึ่งได้ลงนามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยร่วมกันระหว่างกรมธนารักษ์และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนไว้แล้ว

เกณฑ์และอัตราการผ่อนชำระนั้นจะใช้สินเชื่อจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนที่มีนโยบายการอุดหนุนงบสินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัยในอัตราดอกเบี้ยต่ำร้อยละ 4 ต่อปี แต่มีเงื่อนไขว่าสมาชิกที่เข้าร่วมโครงการฯ ต้องสมัครเข้าเป็นสมาชิกของสหกรณ์ฯ และต้องออมทรัพย์กับสหกรณ์ฯ อย่างน้อย 10 % ของวงเงินสินเชื่อที่จะขอกู้เพื่อที่อยู่อาศัย ประมาณ 200,000 บาท รูปแบบก่อสร้างจะแตกต่างกันตามความสามารถในการผ่อนชำระสินเชื่อและความเห็นร่วมกันของชุมชนโดยที่สมาชิกเข้าใจตรงกันและยอมรับร่วมกัน ส่วนใหญ่มีค่าผ่อนชำระสินเชื่อต่ำกว่าเดือนละ 1,000 บาท และมีการออกแบบบ้าน แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ แบบบ้านเดี่ยว ขนาด 25.5 ตารางวา ราคา 210,000 บาท และแบบอาคารพาณิชย์ ขนาด 18 ตารางวา ราคา 190,000 บาท ซึ่งเป็นผลมาจากการประชุมประชาคมภายในชุมชน โดยมีเทคนิคที่สำคัญคือการแยกประชาคมกลุ่มย่อย แบ่งออกเป็น 18 กลุ่มย่อย หลังจากนั้นจะเชิญหัวหน้ากลุ่มย่อยแต่ละกลุ่มเป็นตัวแทนในการเข้าร่วมประชุมในคณะกรรมการชุดใหญ่นับเป็นเทคนิควิธีการที่สามารถช่วยลดความขัดแย้งและเพิ่มประสิทธิภาพในการสื่อสารเพื่อวางแผนและหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาพร้อมกันได้อย่างเหมาะสม

นอกจากนั้น “โครงการตากรวมใจ” ยังเน้นการบริหารงานในรูปของ “กลุ่มสหกรณ์” เพื่อความคล่องตัวและการบริหารจัดการที่สะดวกมากขึ้น ดังเช่น “สหกรณ์เคหสถานตากสิน” เคยดำเนินการมาแล้ว โดยมีสหกรณ์จังหวัดตากคอยเป็นที่ปรึกษาในการดำเนินงานซึ่งมีลักษณะการดำเนินงานที่เป็นกองทุนสวัสดิการชุมชนฐานชุมชนเมืองซึ่งเป็นรูปแบบการจัดสวัสดิการที่เชื่อมโยงกับการจัดการเรื่องบ้านมั่นคง จากเรื่องบ้าน การมีที่อยู่อาศัย มีอาชีพ เชื่อมร้อยดูแลกันด้วยระบบสวัสดิการชุมชนของคนในชุมชนซึ่งนับเป็นการเริ่มต้นที่สำคัญของการพัฒนาที่ชุมชนเป็นกลไกหลักเป็นการพัฒนาที่ใช้พื้นที่เป็นตัวตั้งในลักษณะที่ให้ความสำคัญกับการปรับกลไกการพัฒนาท้องถิ่นโดยคนในชุมชนเป็นผู้กำหนดแนวคิดและทิศทางการพัฒนาที่เหมาะสมกับสภาพปัญหาและความต้องการที่แท้จริงตามสภาพบริบทของพื้นที่

นอกจากนี้ การจัดสวัสดิการชุมชนได้มีการส่งเสริมจัดตั้งอย่างกว้างขวางเป็นการบริหารจัดการกองทุนของประชาชนในระดับตำบลที่มีการสมทบจากสามฝ่ายคือ สมาชิกและผู้ด้อยโอกาสในพื้นที่ หน่วยงานท้องถิ่น และ เพื่อให้องค์กรชุมชนได้ดูแลจัดสวัสดิการกันเองถือเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันที่เข้มแข็งของคนในชุมชนบนพื้นฐานของสภาพปัญหาและความต้องการตามบริบท ของพื้นที่อย่างแท้จริง

กล่าวได้ว่า “โครงการตากรวมใจ” เป็นการดำเนินงานที่เน้นการบูรณาการการพัฒนาท้องถิ่นร่วมกันระหว่างชุมชนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับเมือง ได้แก่ หน่วยงานส่วนท้องถิ่น หน่วยงานระดับจังหวัด เป็นต้น เพื่อให้เกิดกระบวนการวางแผนพัฒนาที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยร่วมกันทั้งเมืองตั้งแต่ขั้นตอนการสำรวจข้อมูลชุมชน การวิเคราะห์ การวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหาการเจรจาเรื่องที่ดิน และสนับสนุนการพัฒนาของชุมชนทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างชุมชน

นอกจากนี้ กรมธนารักษ์ได้จัดทำบันทึกความร่วมมือเพื่อพัฒนาที่อยู่อาศัยกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหานี้ในเรื่องที่อยู่อาศัยให้แก่คนยากจนหรือผู้มีรายได้น้อยของชุมชนแออัดในที่ราชพัสดุร่วมกับ สนับสนุนให้องค์กรชุมชนเกิดการเรียนรู้เพื่อวางแผนการพัฒนาาร่วมกันเชื่อมโยงการทำงานพัฒนาในมิติของเครือข่ายเชิงพื้นที่และเครือข่ายเชิงประเด็น เพื่อการพัฒนาและจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนเอง และมีบทบาทสำคัญในการสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชนทำให้ผู้ที่อาศัยในชุมชนแออัดเกิดการยอมรับในการพัฒนาและปรับปรุงสภาพที่อยู่อาศัยให้ มีความมั่นคงแข็งแรง มีการจัดวางผังและจัดระเบียบการใช้ประโยชน์ที่เหมาะสม ตลอดจนมีคุณภาพชีวิต สิ่งแวดล้อมทางกายภาพและสังคมที่ดีขึ้น และประการสำคัญเพื่อให้ผู้อยู่อาศัยได้เข้าสู่ระบบการเช่าที่ถูกต้องตามกฎหมายเน้นการดำเนินงานโดยกระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหลักและบูรณาการร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ยังเป็นการดำเนินงานที่ร่วมมือกับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องขับเคลื่อนโครงการร่วมกันในลักษณะการบูรณาการถือเป็นการเปลี่ยนแปลงแนวทางปฏิบัติที่เคย เป็นปัญหาให้เปลี่ยนรูปเป็นแนวทางการแก้ปัญหาและพัฒนาท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพ

ภาพแสดงสภาพบ้านเพื่อที่อยู่อาศัยตามโครงการบ้านมั่นคง

3.5 ผลความสำเร็จและปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จ

การดำเนินกิจกรรมการแก้ไขและการพัฒนาทำให้ชาวชุมชนบ้านน้ำร้อนเกิดการเปลี่ยนแปลง มีความก้าวหน้าแตกต่างไปจากอดีต ถือได้ว่าประสบความสำเร็จ สามารถแก้ไขปัญหาตอบสนองต่อ ความต้องการของชุมชนได้ โดยความสำเร็จนั้นปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน สังเกตได้จาก สภาพ ความเป็นอยู่ กล่าวคือ ชาวชุมชนบ้านน้ำร้อนมีที่อยู่อาศัยที่มีสภาพมั่นคงถาวร ผ่านกระบวนการเรียนรู้ และการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ ชาวชุมชนบ้านน้ำร้อนยังมีการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านอื่น ๆ ด้วย นอกเหนือจากคุณภาพชีวิตด้านที่อยู่อาศัยที่มั่นคง เช่น การพัฒนาอาชีพ การมีหลักประกันในการดำเนินชีวิตด้วยระบบสวัสดิการชุมชน เป็นต้น

ความสำเร็จที่สำคัญของชุมชนคือ ความเข้มแข็งของชุมชนที่เกิดจากการบูรณาการความร่วมมือจากภาครัฐ การใช้กลุ่มและเครือข่ายเป็นกลไกประสานพลังกันในการขับเคลื่อนชุมชนบนพื้นฐาน การทำงานอย่างเป็นระบบแบบมีส่วนร่วม มีการเคารพและให้เกียรติกัน รวมทั้งมองเห็นถึงผลประโยชน์ของชุมชนร่วมกัน และการใช้ข้อมูลเป็นฐานในการจัดการปัญหา โดยมีแผนชีวิตชุมชนเป็นเครื่องมือในการดำเนินงานแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน

หากพิจารณาถึงปัจจัยหรือเงื่อนไขที่ส่งผลให้การดำเนินการแก้ไขปัญหาของชุมชนบ้านน้ำร้อนประสบความสำเร็จ กล่าวได้ว่ามีปัจจัยที่เป็นเงื่อนไขสำคัญ 4 ประการ คือ ประการแรก ความร่วมมือของคนในชุมชนซึ่งทำให้เกิดการประสานพลังในการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาร่วมกัน ประการที่สอง การมีเป้าหมายร่วมกันที่ชัดเจน ทำให้ชุมชนมองเห็นทิศทางในการก้าวเดินและสามารถบูรณาการงาน การพัฒนาต่าง ๆ ให้มีความสอดคล้องกัน ประการที่สาม การมีข้อมูลที่พร้อมและสมบูรณ์ ช่วยหนุนเสริมการตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประการสุดท้าย ผู้นำชุมชนและแกนนำ มีจิตอาสาพร้อมที่จะนำชุมชน และพร้อมที่จะเป็นตัวนำการเปลี่ยนแปลง

3.6 การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกและการเชื่อมโยงเครือข่ายการพัฒนา

ในการดำเนินกิจกรรมการแก้ไขและการพัฒนาของชุมชนบ้านน้ำร้อนได้อาศัยความร่วมมือเชิงบูรณาการทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องที่มีบทบาทสำคัญต่อการแก้ไขและพัฒนาชุมชน ดังนี้

หน่วยงานภาครัฐที่สำคัญ คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้งในระดับตำบล และระดับจังหวัด สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด สำนักงาน สหกรณ์จังหวัด และสำนักงานธนารักษ์พื้นที่ตาก กรมธนารักษ์

หน่วยงานภาคประชาชนที่สำคัญคือ เครือข่ายบ้านมั่นคงภายในเขตพื้นที่ภาคเหนือ
เครือข่ายแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง 4 ภาค

อาจกล่าวได้ว่าการดำเนินการแก้ไขปัญาและพัฒนาชุมชนบ้านน้ำร้อนให้เกิดผลสำเร็จจะต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมกันทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาคประชาชน ภาคีเครือข่าย เข้ามาช่วยหนุนเสริมชุมชนและดำเนินการร่วมกับชุมชนเป็นเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นการมีส่วนร่วมและการบูรณาการการทำงานในเชิงพื้นที่เพื่อสร้างพลังร่วมในการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญาและพัฒนาชุมชนได้

3.7 ความคาดหวังในอนาคตของชุมชน และข้อเสนอเชิงนโยบาย

หากพิจารณาในเชิงนโยบายที่ผ่านมาแล้ว กล่าวได้ว่าชุมชนยังเห็นว่านโยบายของรัฐบางส่วนก็มีบทบาทสำคัญที่หนุนเสริมการแก้ไขปัญาของชุมชน ซึ่งนโยบายดังกล่าวคือ แผนนโยบายบ้านมั่นคง เป็นโครงการที่เน้นการแก้ปัญาความมั่นคงในการอยู่อาศัยและสร้างโอกาสการพัฒนาในชุมชนแออัดที่มีอยู่เดิม โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมกับกลไกการพัฒนาในท้องถิ่น รูปแบบของที่อยู่อาศัยอาจมีได้หลายรูปแบบขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่ดินโดยโครงการบ้านมั่นคงเป็นโครงการพัฒนาที่อยู่อาศัยของคนจนในชุมชนแออัด มีวัตถุประสงค์แก้ไขปัญาความไม่มั่นคงในการอยู่อาศัยเพื่อสร้างชุมชนที่มั่นคง และน่าอยู่ตามนโยบายของรัฐบาล แนวทางการพัฒนาที่อยู่อาศัยในรูปแบบบ้านมั่นคงเป็นแนวทางใหม่ที่เกิดจากการสังสมประสบการณ์โดยเน้นให้คนจนมีส่วนร่วมสำคัญในการพัฒนาที่อยู่อาศัยแต่ละชุมชนของตนเองโดยมีหน่วยงานส่วนท้องถิ่นเป็นผู้สนับสนุน ทั้งนี้เพื่อให้ได้ที่อยู่อาศัยที่ตรงกับความต้องการและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวชุมชนอย่างแท้จริง

ในปัจจุบันชุมชนบ้านน้ำร้อนได้ร่วมกันจัดทำ “แผนชีวิตชุมชน” ขึ้นในลักษณะของแผนการแก้ไขปัญาการขาดแคลนที่อยู่อาศัยบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของประชาชนในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ และรับผลประโยชน์ร่วมกัน ผ่านการดำเนินการในรูปของสหกรณ์ออมทรัพย์เพื่อที่อยู่อาศัย ตลอดจนการบูรณาการความร่วมมือของภาคีเครือข่ายในการพัฒนาท้องถิ่นร่วมกันเพื่อการขับเคลื่อนแผนนโยบายบ้านมั่นคงเพื่อแก้ไขปัญาที่อยู่อาศัยร่วมกัน อย่างไรก็ตาม ชุมชนยังมีความต้องการให้ภาครัฐเข้ามาหนุนเสริมด้วยโดยชุมชนมีข้อเสนอในเชิงนโยบายและยุทธศาสตร์ที่น่าสนใจดังนี้

ประการแรก รัฐและภาคีเครือข่ายการพัฒนา ตลอดจนภาคประชาชนควรมีแนวทางการสร้าง และทำความเข้าใจกับสมาชิกในชุมชนในการทำความเข้าใจให้ตรงกันให้เกิดความเข้าใจร่วมกันใน การดำเนินงานและสร้างให้เกิดความเป็นเจ้าของโครงการร่วมกัน (Sense of Ownership) ได้เป็นอย่างดี

ประการที่สอง รัฐและภาคีเครือข่ายการพัฒนา ตลอดจนภาคประชาชนควรบูรณาการการทำงานร่วมกันให้เป็นรูปธรรมในรูปแผนปฏิบัติงานที่ชัดเจนและนำแผนงานไปสู่ภาคประชาชนในระดับพื้นที่ให้เข้าใจ เกิดการยอมรับ และเป็นไปในทิศทางที่ตรงกัน

ประการที่สาม รัฐและภาคีเครือข่ายการพัฒนาควรให้การสนับสนุนทั้งด้านงบประมาณและบุคลากรที่ช่วยสนับสนุนในการจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน เมื่อชุมชนมีการร้องขอมา และจัดส่งเจ้าหน้าที่ประสานงานร่วมกับคณะทำงานของชุมชนเพื่อติดตามประเมินผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกในชุมชนให้ดีขึ้น

ประการที่สี่ ในขั้นตอนการเตรียมการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน (Prerequisites to participation) สิ่งที่จะต้องเตรียมพร้อมก่อนระดมการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การให้ความรู้แก่ประชาชนเพื่อกระตุ้นให้เห็นสภาพปัญหาที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน ตลอดจนความรู้และความคิดพื้นฐานเกี่ยวกับประเด็นปัญหาเหล่านั้น การรู้จักใช้ความรู้ ความชำนาญจากแหล่งต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้สามารถเรียนรู้เกี่ยวกับปัญหาได้รวดเร็วและการตัดสินใจแก้ปัญหาได้ดีขึ้น รวมทั้งให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ซึ่งการมีส่วนร่วมนี้มีใช่เป็นเพียงการสร้าง ความภาคภูมิใจในการได้มีโอกาสเข้าร่วมในส่วนบุคคลและสร้างความสามัคคีในชุมชนเท่านั้น แต่จะเป็นไปในรูปของการเป็น “หุ้นส่วนทางสังคม” และ “ภาคีเครือข่ายการพัฒนาท้องถิ่น” ร่วมกัน ซึ่งจะช่วยให้ การพัฒนาของรัฐประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์และสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนด้วย

ประการที่ห้า งบสินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัยประมาณ 200,000 บาท ยังน้อยเกินไป ไม่เพียงพอต่อการสร้างที่อยู่อาศัย ควรเพิ่มวงเงินสินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัยให้มากขึ้น โดยใช้หลักเกณฑ์การพิจารณาจากขีดความสามารถและความเข้มแข็งของกลุ่มกองทุนและกลุ่มสหกรณ์ในแต่ละพื้นที่เป็นสำคัญ

ประการสุดท้าย รัฐและภาคีเครือข่ายการพัฒนา ตลอดจนภาคประชาชนควรสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และสร้างความรู้และความเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน เมื่อสมาชิกที่เข้าร่วมโครงการมีที่อยู่อาศัยที่มีความมั่นคง ระบบสาธารณูปโภคและสิ่งแวดล้อมที่ดี สามารถมีสถานที่ในการจัดกิจกรรม ที่เป็นประโยชน์ร่วมกัน อาทิ การรวมกลุ่มในด้านการประกอบอาชีพ การรวมกลุ่มเยาวชนเพื่อทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนด้านอื่น ๆ ตามที่สมาชิกในชุมชนมีความถนัดร่วมกันเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นย่อมเป็นการเสริมให้โครงการบ้านมั่นคงทุกขั้นตอนบรรลุวัตถุประสงค์ของนโยบายที่ตั้งไว้ และสามารถตอบโจทย์ในการแก้ไขปัญหาของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นรูปธรรม และยั่งยืน

ตามข้อเสนอในเชิงนโยบายและยุทธศาสตร์ข้างต้น ชุมชนบ้านน้ำร้อนยังมีข้อพิจารณาเพิ่มเติมว่าการดำเนินการปฏิบัติให้นโยบายและยุทธศาสตร์ข้างต้นเกิดผลได้นั้นต้องอาศัยการบูรณาการกลไกต่าง ๆ ของรัฐ และประสานความร่วมมือเครือข่ายภาคประชาชนโดยเฉพาะใน

นอกจากนี้ ชุมชนบ้านน้ำร้อนยังมีมุมมองในการประเมินความสำเร็จในการพัฒนาที่น่าสนใจ โดยชุมชนพิจารณาเห็นว่าตัวชี้วัดที่สามารถสะท้อนถึงการพัฒนาสังคมที่เป็นธรรมและเสมอภาค ควรประกอบด้วย การมีส่วนร่วมของประชาชน และการบูรณาการการทำงานร่วมกันของภาคีเครือข่าย ในการพัฒนาที่สัมพันธ์กับการร่วมกันสร้างชุมชนที่เป็นธรรมและเสมอภาคเพราะคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนโดยเฉพาะการร่วมสร้างชุมชนที่มีความมั่นคงในที่อยู่อาศัย และคนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี

3.8 ข้อพิจารณาสำหรับหน่วยงานภาครัฐ และแนวทางที่ควรจะเป็นในการปฏิบัติงานในพื้นที่

หากพิจารณาถึงกลไกของภาครัฐที่มีส่วนสำคัญในการทำงานร่วมกับชุมชน และขับเคลื่อนการนำนโยบายและยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติ ชุมชนบ้านน้ำร้อนมีทัศนะที่มองเห็นทั้งจุดแข็งและจุดอ่อนของหน่วยงานภาครัฐที่สำคัญ ดังนี้

จุดอ่อน คือ ความเข้าใจในหลักคิดที่สำคัญของโครงการบ้านมั่นคงในที่ดินราชพัสดุ ตลอดจนความเข้าใจในขั้นตอนและวิธีดำเนินโครงการที่ไม่ถูกต้องตรงกัน กล่าวคือ รับทราบเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับตนเองหรือเฉพาะงานที่อยู่ในความรับผิดชอบ ขาดความเข้าใจในภาพรวม และขาดการประสานแนวคิดและวางแผนการทำงานร่วมกันในการจัดวางผังการใช้ประโยชน์ในภาพรวมจนทำให้การขับเคลื่อนโครงการล่าช้า

จุดแข็ง คือ การที่คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการ ผู้นำ และคณะกรรมการ มีความเข้มแข็งผ่านกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นร่วมกัน ตลอดจนการบูรณาการความร่วมมือของภาคีเครือข่ายการพัฒนาทั้งในส่วนขององค์การบริหารส่วนตำบลและหน่วยงานภาครัฐในการสนับสนุนให้คำปรึกษาและจัดงบประมาณช่วยเหลือ กล่าวคือ มีการสนับสนุนจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน สำนักงานธนารักษ์พื้นที่ตาก กรมธนารักษ์ สำนักงานสภรณจังหวัด สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และองค์การภาคีเครือข่ายด้านการศึกษา เช่น โรงเรียนสารพัดช่างในการฝึกอาชีพ เป็นต้น จึงทำให้งานเป็นไปอย่างราบรื่นและประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย

จากข้อพิจารณาถึงจุดอ่อนและจุดแข็งของหน่วยงานภาครัฐข้างต้น ทำให้ต้องทบทวนถึงแนวทางการปฏิบัติงานในระดับพื้นที่ซึ่งเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ร่วมกับชุมชนบ้านน้ำร้อน ในฐานะผู้มีประสบการณ์ตรงได้แสดงทัศนะถึงแนวทางที่ควรจะเป็นในการปฏิบัติงานในพื้นที่ไว้ดังนี้

การปฏิบัติงานแก้ไขปัญหาและการพัฒนาสังคมในระดับชุมชน ผู้ปฏิบัติจะต้องคำนึงถึงคือ การทำงานร่วมกับชุมชนในลักษณะของหุ้นส่วนทางสังคม (Social Partnership) กล่าวคือ รัฐ และภาคีเครือข่ายการพัฒนา ตลอดจนภาคประชาชนทั้งในส่วนของผู้นำชุมชนและคณะกรรมการ มีการประสานความร่วมมือกับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนและสำนักงานธนารักษ์พื้นที่ตากในการทำความเข้าใจกับสมาชิกในชุมชนให้เกิดความเข้าใจร่วมกันในทุกขั้นตอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งขั้นตอนการสำรวจข้อมูลชุมชนควรดำเนินงานในรูปของ “คณะกรรมการร่วม” ที่มีสัดส่วนจากตัวแทนของทุกภาคส่วน โดยจัดตั้งเป็นทีมสำรวจข้อมูลชุมชนร่วมกัน ลงสำรวจข้อมูลชุมชนพร้อมกันเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นไปอย่างบริสุทธิ์ยุติธรรมกับสมาชิก รวมถึงขั้นตอนการจัดระบบสิทธิในที่อยู่อาศัยคือควรจัดตั้งเป็นคณะกรรมการร่วมพิจารณาสิทธิการอยู่อาศัยของสมาชิกในชุมชนเพื่อให้เกิดความถูกต้อง โปร่งใส และบริสุทธิ์ยุติธรรมกับสมาชิกที่เข้าร่วมโครงการทุกคน รวมถึงการร่วมลงพื้นที่ทำงานร่วมกับคณะกรรมการในชุมชนเพื่อติดตามประเมินผล และวางแผนทางแก้ไขปัญหาคาดเนินงานกระบวนการโครงการบ้านมั่นคงในแต่ละกระบวนการอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

สำหรับอุปสรรคที่สำคัญในการปฏิบัติงานพัฒนาสังคมร่วมกับชุมชนนั้นจะมีข้อจำกัดในประเด็นของการนโยบายนโยบายไปสู่การปฏิบัติ กล่าวคือ กรมธนารักษ์ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัด สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด และองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำร้อน ต้องมีนโยบายที่เป็นแนวทางการปฏิบัติในรูปแผนปฏิบัติงานที่ชัดเจน และนำแผนงานสู่ภาคประชาชนในระดับพื้นที่ให้ยอมรับและเข้าใจนโยบายแผนงาน และมีแนวทางการปฏิบัติที่ถูกต้องตรงกันนำไปสู่ความร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานที่รับผิดชอบ และประชาชนผู้รับประโยชน์ทุกฝ่ายให้เข้าใจตรงกัน เมื่อหน่วยงานที่รับผิดชอบกำหนดแนวทางการปฏิบัติด้วยความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกันแล้ว การนโยบายนโยบายหรือแผนงานไปสู่การปฏิบัติในพื้นที่ให้บรรลุเป้าหมายควรต้องเน้นการประชาสัมพันธ์โครงการ การประสานงานที่ดี โดยทำงานร่วมกันแบบเครือข่ายด้วยความจริงใจและจริงจังเพื่อขับเคลื่อนโครงการสู่เป้าหมายและพัฒนาโครงการอย่างต่อเนื่องเพื่อความยั่งยืน

หากพิจารณาถึงองค์ความรู้ในการปฏิบัติงานพัฒนาสังคมในระดับชุมชน ผู้ปฏิบัติจำเป็นต้องเรียนรู้องค์ความรู้ที่สำคัญคือ การวิเคราะห์ชุมชนให้เข้าใจถึงสภาพบริบท สภาพปัญหาของชุมชน และความต้องการของประชาชน มนุษย์สัมพันธ์ในการสร้างปฏิสัมพันธ์และการปรับตัวเข้ากับประชาชน การให้คำปรึกษาและแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหามุมมองชุมชน และการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

นอกจากนี้ หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องอาจใช้โอกาสร่วมกับภาคีเครือข่ายการพัฒนาในการเสริมแรงและเพิ่มศักยภาพในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นร่วมกันเพื่อให้สามารถดำเนินการ

4. ตำบลนาบอน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ : ชุมชนต้นแบบแผนชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนแบบพึ่งตนเองตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้วยการรวมกลุ่มหลากหลายอาชีพเสริมสร้างแหล่งทุนเพื่อการประกอบอาชีพเพิ่มรายได้จัดสวัสดิการในการแก้ไขปัญหาความยากจน

4.1 บริบทชุมชน

ตำบลนาบอนมีที่ตั้งอยู่ใกล้กับเทือกเขาภูพานซึ่งด้านทิศตะวันออกของตำบลมีแนวเขตติดต่อกับอุทยานแห่งชาติภูพาน มีอาณาเขตทิศเหนือ ติดต่อด้านลัดโนนจี้ ทิศใต้ ติดต่อด้านลัดโนน ตำบลเนินยาง ทิศตะวันออก ติดต่อด้านลัดโนนจี้ อำเภอคำม่วง และตำบลแสงบาดาล อำเภอสมเด็จ จิตตะวันตง จดตำบลโนน ตำบลทุ่งคลอง อยู่ห่างจากอำเภอคำม่วงไปทางทิศตะวันออก ประมาณ 7 กิโลเมตร ห่างจากจังหวัดกาฬสินธุ์ ประมาณ 85 กิโลเมตร และมีเนื้อที่ทั้งหมด 97 ตารางกิโลเมตร

สภาพทางกายภาพเป็นที่ราบสูงเชิงเขา ทิศเหนือเป็นพื้นที่ราบสลับกับพื้นที่ป่าภูเขา และพื้นที่ราบส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่ราบลุ่มตามลำห้วย มีลำห้วยปอ ลำห้วยสมอบ และลำห้วยแก้งไหลผ่าน มีภูเขาอยู่รอบพื้นที่บริเวณทางทิศเหนือ และทิศตะวันออกของตำบลนาบอน จำนวน 7 ลูก มีเนื้อที่ ประมาณ 15,000 ไร่ ประกอบด้วย ภูพานยอด ภูโปงภูฝักหวาน ภูโป่ง ภูปูน ภูตุน และภูถ้ำพระ และ มีแหล่งไม้กลายเป็นหินกระจายอยู่ทั่วไปตามภูต่าง ๆ ส่วนทางทิศใต้ของตำบลมีลักษณะเป็นที่ลุ่ม

ตำบลนาบอน มีจำนวน 11 หมู่บ้าน มีจำนวนครัวเรือน 1,255 ครัวเรือน มีประชากรทั้งหมด 5,771 คน มีสัดส่วนประชากรชายและหญิงใกล้เคียงกันคือ แยกเป็นชาย 2,932 คน หญิง 2,839 คน ลักษณะความเป็นอยู่เป็นสังคมเกษตรกรรม ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรมและ ปศุสัตว์ ร้อยละ 90 อาชีพหลักคือการทำนาเน้นการปลูกข้าวเหนียวเพื่อการบริโภคในครัวเรือนมากกว่าการจำหน่าย อาชีพรอง ปัจจุบันประชาชนได้มีการปรับพื้นที่การเกษตรให้เป็นพื้นที่ปลูกพืชไร่ ได้แก่ มันสำปะหลัง ยูคาลิปตัส อ้อย ยางพารา เป็นต้น อาชีพเสริมมีการทอผ้าไหมแพรวาและผ้าไหมมัดหมี่ การแปรรูปสมุนไพร การผลิตของใช้ในครัวเรือน การจักสาน

สภาพโดยทั่วไปของตำบลนาบอนถือว่ามียระบบสาธารณูปโภคคือ ระบบน้ำประปา บริโภค ไฟฟ้าและการสื่อสารครอบคลุมทั้งพื้นที่ การคมนาคมคือถนนเชื่อมระหว่างตำบลสู่หมู่บ้านต่างๆ ส่วนใหญ่เป็นถนนลาดยาง ยังคงมีถนนที่เป็นถนนลูกรังเชื่อมระหว่างหมู่บ้านมีบ้านโนนศรีสวัสดิ์ เชื่อมบ้านทุ่งมน และเชื่อมต่อไปยังบ้านบะเอียด ถนนจากตำบลสู่อำเภอคำม่วงโดยผ่านบ้านนาอุดม บ้านคำสมบูรณ์ บ้านคำเมยไปยังอำเภอคำม่วงเป็นระยะทาง 7 กิโลเมตร เป็นถนนลาดยางทั้งหมด ถนนจากตำบลสู่อำเภอคำม่วงอีกเส้นทางหนึ่งเป็นถนนลาดยางทั้งหมดระยะทาง 14 กิโลเมตร โดยผ่านบ้านสะพานหิน บ้านโนนศรีสวัสดิ์ และบ้านใหม่ชัยมงคล บ้านโพนของตำบลโพน

ในด้านทรัพยากรตำบลนาบอนมีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่เชิงเขาและมีพื้นที่เป็นป่า ซึ่งมีป่าที่ยังมีสภาพที่อุดมสมบูรณ์เป็นแหล่งที่มีอาหารป่าให้ชาวบ้านสามารถนำมาเป็นอาหารเลี้ยงครอบครัวและสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านในชุมชนหมุนเวียนตลอดปี เช่น หน่อไม้ ผักหวาน เห็ด ดอกกระเจียว เป็นต้น

สุขภาพของชาวบ้านส่วนใหญ่มีสุขภาพดี ผู้สูงอายุมีโรคประจำตัว เช่น โรคความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน และได้รับการตรวจสุขภาพประจำปีโดยเจ้าหน้าที่สาธารณสุขจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลซึ่งอยู่ไม่ไกลจากหมู่บ้านมากนัก และการศึกษาของเด็กและเยาวชน ได้รับการศึกษาภาคบังคับทุกคน ชาวบ้านส่วนใหญ่อ่านออกเขียนได้ และครัวเรือนในหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกลุ่ม ที่จัดตั้งขึ้นในชุมชน

วัฒนธรรมประเพณี และความเชื่อของชาวบ้านในชุมชนทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธ ซึ่งแต่ละหมู่บ้านจะมีวัดประจำหมู่บ้านเพื่อเป็นศูนย์กลางการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ชาวบ้านยึดมั่นอยู่กับการจัดงานบุญประเพณีสิบสองเดือนตามความเชื่อของชาวอีสานซึ่งเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นที่ถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษที่เรียกกันว่า “ฮีตสิบสอง” งานบุญแต่ละเดือนเช่นเดียวกับชุมชนอื่น ๆ ในอีสาน และบุญประเพณีที่ชาวบ้านตำบลนาบอนได้ให้ความสำคัญมากและมีการจัดเป็นประจำทุกปีคือ บุญเบิกบ้าน เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน โดยเชื่อว่าก่อนที่จะมีการทำนาจะต้องมีการบอกกล่าวแก่เจ้าที่เจ้าทางของผืนนาเพื่อเป็นการขออนุญาตเจ้าที่และช่วยดูแลให้การทำนาอย่าได้มีปัญหาอุปสรรคใด ๆ บางหมู่บ้านยังมีความเชื่อเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ การนับถือเกี่ยวกับผีปู่ตาหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ตาปู่” ตาปู่ทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครองลูกหลานที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน เมื่อเจ็บไข้ได้ป่วยก็จะบนบานศาลกล่าวขอให้หายป่วยโดยมีผู้เฒ่าผู้แก่เป็นผู้นำและเป็นสื่อกลางในการทำพิธีกรรมระหว่างผีตาปู่กับชาวบ้านซึ่งบริเวณที่ตั้งของตาปู่จะมีศาลที่เป็นที่ตั้งพร้อมทั้งจะมีต้นไม้ใหญ่ ๆ ปกคลุม ร่มรื่น คนส่วนใหญ่จะไม่เข้าไปรบกวนต้นไม้บริเวณที่ตั้ง

ภาพแสดงสภาพทั่วไปภายในชุมชน

4.2 สภาพปัญหา ก่อนได้รับการแก้ไข

ตำบลนาบอนในอดีตที่ผ่านมา มีสภาพปัญหาหลักก่อนเกิดกระบวนการพัฒนา คือ ปัญหาหนี้สินจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งมีสาเหตุหลักมาจากเกษตรกรมีต้นทุนในการประกอบอาชีพทางเกษตรที่สูงขึ้น และปัญหาหนี้สินจากการใช้จ่ายในครัวเรือน ซึ่งมีสาเหตุหลักมาจาก ค่าใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือยในครัวเรือนติดความสะดวกสบาย ใช้บริการระบบสินค้าเงินผ่อนที่เข้าถึงชุมชน หลายช่องทาง ส่งผลให้มีหนี้สินพอกพูนมากยิ่งขึ้น ซึ่งเชื่อมโยงกับปัญหาความยากจนที่เป็นปัญหาของคนในชุมชนเป็นปัญหารุนแรงของชุมชน จากปัญหาดังกล่าวแล้วนั้น เกษตรกรยังมีความเสี่ยงจากภัยธรรมชาติ และความไม่เพียงพอของแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรกรรม ดินเสื่อมคุณภาพและขาดความอุดมสมบูรณ์ ทำให้ผลผลิตการเกษตรไม่ได้ผลเท่าที่ควร การใช้สารเคมีเพื่อการเกษตร เช่น ยาฆ่าหญ้า ปุ๋ยเคมี เป็นต้น ทำให้ต้นทุนการผลิตภาคการเกษตรสูงขึ้น ขณะที่ผลผลิตราคาตกต่ำ ทำให้ประสบปัญหาการขาดทุนของเกษตรกร ในขณะที่ต้นทุนในการประกอบอาชีพดังกล่าวมาจากการกู้ยืม จึงทำให้เกิดความยากจนจากหนี้สินจากการทำเกษตรกรรมที่พอกพูนขึ้น

หากวิเคราะห์สภาพปัญหาดังกล่าวข้างต้น อาจกล่าวได้ว่ามีสาเหตุมาจากทั้งปัจจัยภายในคือ ปัญหาคนในชุมชนขาดความรู้ทักษะการประกอบอาชีพเสริมและการแปรรูปผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่า ความเสี่ยงจากภัยธรรมชาติ ดินเสื่อมคุณภาพขาดความอุดมสมบูรณ์ และความไม่เพียงพอของแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรกรรม และปัจจัยภายนอกคือ ราคาสินค้าทางการเกษตรตกต่ำ และมีต้นทุนทางการเกษตรที่สูงขึ้นจากการใช้สารเคมีเพื่อการเกษตร เช่น ยาฆ่าหญ้า ปุ๋ยเคมี เป็นต้น

ภาวะปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาซ้ำซากและซ้ำซ้อนที่มีความรุนแรงโยงโยไปสู่อุปสรรคอื่น ๆ เช่น การแพร่ระบาดของยาเสพติดในกลุ่มเยาวชน และการอพยพของแรงงานไปทำงานต่างถิ่นชั่วคราวในช่วงนอกฤดูเกษตรกรรมถึงร้อยละ 50 และอพยพย้ายถิ่นอย่างถาวรถึงร้อยละ 10 ให้ลูกอยู่กับผู้สูงอายุเพียงลำพัง ส่งผลให้เกิดขาดความอบอุ่น บางรายหาทางออกในทางที่ไม่ถูกต้องเป็นภัยต่อสังคม

4.3 จุดหักเหสู่การเปลี่ยนแปลงและการริเริ่มแก้ไขปัญหา

ชุมชนตำบลนาบอนได้เริ่มต้นกระบวนการแก้ไขปัญหามาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 โดยได้ เข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ในการวิเคราะห์และทำแผนชุมชนกับหน่วยงานต่าง ๆ แต่ขาดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงจึงทำให้เกิดการหยุดชะงักไป จนกระทั่งในช่วงปี พ.ศ. 2549 ชุมชนได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลให้คนในชุมชนได้ไปศึกษาดูงาน และเรียนรู้เครือข่ายองค์กรชุมชนเพื่อพัฒนาผู้นำชุมชนให้มีศักยภาพในการจัดทำแผนชุมชนและใช้แผนชุมชนเป็นเครื่องมือแนวทางในการแก้ไขปัญหามาและพัฒนาชุมชนยิ่งขึ้น

กระบวนการทำแผนชุมชนซึ่งเป็นจุดเปลี่ยนได้เริ่มต้นอย่างจริงจังในปี พ.ศ. 2549 เป็นต้นมาชุมชนได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งในระดับครัวเรือน และระดับชุมชนทำให้ทราบถึงสภาพปัญหาความยากจน กระทั่งในปี พ.ศ. 2551 จึงเกิดกระบวนการขับเคลื่อนร่วมกันทั้งตำบลอีกครั้งโดยผู้นำชุมชน ได้หารือและทำความเข้าใจร่วมกันถึงสภาพปัญหา และจัดตั้งคณะทำงานขึ้นซึ่งประกอบด้วยผู้นำชุมชน ที่เป็นทางการ และผู้นำกลุ่มต่าง ๆ เพื่อทำความเข้าใจกับชาวชุมชนในการจัดทำแผนชุมชนที่เน้น การแก้ไขปัญหามาและร่วมกันกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชน

การดำเนินการดังกล่าวอยู่บนพื้นฐานความคิดของการมีเป้าหมายและต้องการแก้ไขปัญหามาโดยมีความมุ่งหวังให้คนในชุมชนลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ และสร้างโอกาสที่ดีของคนในชุมชนนำไปสู่การพึ่งพาตนเองได้อย่างอยู่เย็นเป็นสุข โดยมีกระบวนการดำเนินงานบนพื้นฐานของการช่วยกันคิดและช่วยกันทำอย่างเข้มข้น ดังนี้

ขั้นตอนการสำรวจข้อมูล อาศัยการเก็บรวบรวมข้อมูลในชุมชนทั้งในระดับครัวเรือน และ ระดับชุมชนมาใช้เป็นข้อมูลตั้งต้นในการวิเคราะห์หาจุดแข็งและจุดอ่อนของชุมชน

ขั้นตอนการวิเคราะห์ปัญหา เป็นการนำข้อมูลทั้งหมดมาหาสาเหตุที่แท้จริงซึ่งพบว่ามีปัญหา ที่สำคัญของชุมชนตำบลนาบอนจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกษตรกรรม

ขั้นตอนการทบทวนและยืนยันปัญหา โดยการประชาคมเพื่อให้ชาวชุมชนได้พูดคุยหารือกันในเวทีสาธารณะถึงปัญหาและความต้องการในการหาทางออกจากปัญหา

ขั้นตอนการคืนข้อมูล และวางแผนชุมชน เป็นการนำข้อมูล สภาพปัญหา และความ ต้องการมากำหนดเป็นแผน ซึ่งประกอบด้วยเป้าหมาย วิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ แผนงานและกลยุทธ์สู่ ความสำเร็จ และกลไกหลักในการดำเนินงาน

ขั้นตอนการจัดทำโครงการ นำแผนงานที่กำหนดขึ้นมาเขียนโครงการโดยเรียงลำดับ ตามความสำคัญ และนำเสนอผ่านเวทีประชาคม แล้วจึงนำไปขับเคลื่อนดำเนินการในส่วนที่ทำได้เอง และเสนอโครงการไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบล

การดำเนินการตามขั้นตอนจะอาศัยคณะทำงานหลักที่มาจากผู้นำชุมชนที่เป็น ทางการ และผู้นำกลุ่มต่าง ๆ มีบทบาททั้งในด้านการรวบรวมข้อมูล การสื่อสารทำความเข้าใจกับ ชาวชุมชน การเป็นตัวแทนในการวิเคราะห์ปัญหาเบื้องต้น และการประสานความร่วมมือกันจัดเวที ประชาคม ทั้งนี้ มีคณะกรรมการขับเคลื่อนแผนชุมชนระดับตำบล จำนวน 15 คน มีนายกองค์การ บริหารส่วนตำบลเป็นประธาน กำนันเป็นรองประธาน ผู้ใหญ่บ้าน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำ หมู่บ้าน สมาชิกกลุ่มต่าง ๆ และเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล และยังมีคณะกรรมการระดับ หมู่บ้าน จำนวน 4-5 คน มีผู้ใหญ่บ้านเป็นประธาน เน้นการช่วยกันทำงานเป็นทีม ทั้งนี้ ได้มีการ ประสานความร่วมมือจากหน่วยงานภาคีการพัฒนา ประกอบด้วย สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ สำนักงานเกษตรอำเภอ สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ มาร่วมคิดให้คำแนะนำในเวทีประชาพิจารณ์ แผนชุมชนและการดำเนินงานตามแผนชุมชนใช้การบูรณาการการทำงานกับทุกภาคส่วนซึ่งในการ ดำเนินการนี้ได้ใช้ทรัพยากรจากทั้งภายในชุมชนและรับการสนับสนุนงบประมาณ และความรู้ทาง วิชาการจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับตำบล และหน่วยงานราชการต่าง ๆ ทั้งในระดับ อำเภอและระดับจังหวัดเพื่อการแก้ไขปัญหาและร่วมกันกำหนดทิศทางการพัฒนาว่า “หมู่บ้านน่าอยู่ มุ่งสู่ความเข้มแข็ง พึ่งตนเองตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืน” เน้นการส่งเสริมการมีส่วนร่วม ของประชาชน แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ ด้วยการกระจายอำนาจ กระจายโอกาสในการบริหาร จัดการชุมชนให้คณะกรรมการหมู่บ้าน หัวหน้าคุ้ม และกลุ่มเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาโดยใช้ แผนชุมชนเป็นเครื่องมือกำหนดทิศทางการแก้ปัญหาและพัฒนาหมู่บ้านสู่ความเข้มแข็งโดยการน้อมนำ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตยึดหลักการ “พึ่งตนเองก่อนคิดพึ่งคนอื่น นำวิถีถิ่นแบบดั้งเดิมมาประยุกต์ปรับใช้ให้สอดคล้องเหมาะสม กินทุกอย่างที่ปลูก ปลูกทุกอย่างที่กิน ทำทุกอย่างที่ใช้ ใช้ทุกอย่างที่ทำ” พยายามแสวงหาทางเลือกใหม่ด้วยการจัดตั้งกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหา และเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่หมู่บ้านอย่างต่อเนื่อง ประสานหน่วยงานราชการเข้ามาเติมเต็มให้เกิด ความสมบูรณ์และเข้มแข็ง เป็นพี่เลี้ยงบูรณาการแผนงาน งบประมาณ มีกิจกรรม แหล่งเรียนรู้ที่เป็น ระบบสามารถขยายผลเป็นหมู่บ้านแห่งการเรียนรู้ เป็นหมู่บ้านที่ประชาชนมีวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง และมีระบบการบริหารจัดการที่สามารถสร้างความสงบสุขให้เกิดขึ้นในหมู่บ้าน

4.4 การขับเคลื่อนกลไกการแก้ไขปัญหาและกระบวนการพัฒนาเพื่อเปลี่ยนแปลง

กล่าวได้ว่าการดำเนินการแก้ไขปัญหของชุมชนตำบลนาบอนอยู่บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมโดยมีผู้นำเป็นแกนสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนา โดยอาศัยการชักจูงผู้มีส่วนได้เสียและระดมความร่วมมือจากชาวชุมชนด้วยการสื่อสารผ่านการเรียนรู้การจัดทำแผนในเวทีประชาคมอย่างต่อเนื่อง และการใช้ปัญหาที่มีร่วมกันเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความใส่ใจ และประสานพลังในการสร้างการเปลี่ยนแปลงในชุมชนที่เป็นทั้งถิ่นที่อยู่อาศัยและแหล่งทำมาหากินในการดำเนินการแก้ไขปัญหาของชุมชนตามแผนชุมชนมีกิจกรรมที่สำคัญที่สามารถใช้เป็นแบบอย่างได้ดังนี้

ครัวเรือนทำกิจกรรมลดรายจ่าย เช่น เลี้ยงปลา เลี้ยงกบ เลี้ยงจิ้งหรีด เลี้ยงไก่ เป็นต้น และ มีการปลูกพืชผักสวนครัวบริเวณรั้วหน้าบ้าน ใต้กระถาง และบริเวณหลังบ้าน อาทิ บวบ ตำลึง พริก มะเขือ ต้นหอม ผักชี สะระแหน่ ข่า ตะไคร้ มะละกอ กลัวยทุกครัวเรือน

ครัวเรือนปลอดอบายมุข กิจกรรมที่ดำเนินการ 1) โครงการเยี่ยมบ้านติดตามกลุ่มเสี่ยงร่วมมือระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำชุมชน สถานีอนามัย และทุกส่วนราชการร่วมกัน 2) โครงการอยู่เวรยามรักษาความสงบตลอดทั้งคืน และแบ่งคุ้มมีกรรมการรับผิดชอบเพื่อสอดส่องดูแลความสงบเรียบร้อยของหมู่บ้านคุ้มละ 15-20 ครัวเรือน 3) ตั้งกฎระเบียบของหมู่บ้าน หากใครฝ่าฝืนสังคมจะเป็นผู้ลงโทษกันเอง 4) ครูอาจารย์ให้ความรู้แก่นักเรียนเพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้ปกครองเห็นความสำคัญ และ 5) ส่งเสริมการแข่งขันกีฬาต้านยาเสพติด

กลุ่มอาชีพสตรี จัดตั้งเมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม 2539 มีสมาชิก 84 คน มีเงินทุนหมุนเวียน 95,884 บาท คณะกรรมการ 15 คน นางสาวนีย์ คาสาสินธุ์ เป็นประธาน กิจกรรมที่ดำเนินการ 1) ระดมหุ้นทุก 6 เดือน ในเดือนเมษายนและตุลาคม 2) ให้สมาชิกกู้เพื่อประกอบอาชีพเสริมรายได้ และลดภาระหนี้สินจากสถาบันการเงิน 3) ปันผลกำไรคืนแก่สมาชิกปีละ 1 ครั้ง 4) ให้บริการเช่าอุปกรณ์เครื่องครัว 5) ฌาปนกิจสงเคราะห์แก่สมาชิกคนละ 20 บาท และ 6) ส่งเสริมการออมเงินแก่สมาชิก ประโยชน์ที่ได้รับจากการดำเนินงาน มีรายได้จากการประกอบอาชีพเสริมเพิ่มรายได้เฉลี่ยครัวเรือนละ 300 บาทต่อเดือน รู้จักการประหยัดและออมเงินเฉลี่ยครัวเรือนละ 50 บาทต่อเดือน

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผ้า ก่อตั้งเมื่อวันที่ 10 เมษายน 2548 มีสมาชิกทั้งหมด 49 คน มีเงินทุนหมุนเวียน 135,000 บาท คณะกรรมการ 15 คน นางจุฑามาศ เทศารินทร์ เป็นประธาน กิจกรรมที่ดำเนินการ 1) เย็บผ้าห่มลายดอก ผ้าห่มตัดต่อจากผ้า 2) เย็บหมอน ปลอกหมอน 3) เย็บกระเป๋า กางเกง เสื้อผ้าถุงสำเร็จ 4) ให้สมาชิกกู้เพื่อประกอบอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ ประโยชน์ที่ได้รับจากการดำเนินงาน ชาวบ้านมีอาชีพเสริมและรายได้จากการจำหน่ายเฉลี่ยครัวเรือนละ 2,000 บาทต่อเดือน และมีเงินออมเฉลี่ยครัวเรือนละ 50 บาทต่อเดือน

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ก่อตั้งเมื่อเดือนพฤษภาคม 2544 มีสมาชิกทั้งหมด 464 คน มีเงินสะสมสะสม 301,184 บาท คณะกรรมการ 15 คน นายชวลิต คีสาสัย เป็นประธาน มีกิจกรรมที่ดำเนินการ 1) ระดมเงินออมทุกวันที่ 15 ของทุกเดือน 2) ให้สมาชิกกู้ยืมเพื่อลงทุน ประกอบอาชีพ 3) ฅาปนกิจสงเคราะห์ ประโยชน์ที่ได้รับจากการดำเนินงาน 1) ประชาชนมีวินัยการใช้และการออมเงิน ทุกครัวเรือน 2) มีแหล่งเงินทุนช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการประกอบอาชีพและลดภาระหนี้สินจากสถาบันการเงิน 3) ประชาชนมีความเอื้ออารีต่อกันโดยมีการนำผลกำไรจัดสวัสดิการช่วยเหลือคนจน คนด้อยโอกาส คนประสบปัญหา และมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียน 4) มีการจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายทุกครัวเรือน 5) มีการเชื่อมโยงเครือข่ายกับแหล่งทุนภายในหมู่บ้านที่มีลักษณะการออมคล้ายกัน

ธนาคารหมู่บ้าน จัดตั้งเมื่อปี 2540 มีสมาชิก 290 คน เงินทุน 596,500 บาท คณะกรรมการ 15 คน นายลี ฝากาผีต เป็นประธาน มีกิจกรรมที่ดำเนินการ 1) ระดมเงินออมแบบหุ้นปีละ 1 ครั้ง 2) ให้สมาชิกกู้ยืมประกอบอาชีพ 3) จัดสวัสดิการช่วยเหลือคนจน คนด้อยโอกาส คนประสบปัญหาและทุนการศึกษาแก่นักเรียน ประโยชน์ที่ได้รับจากการดำเนินงาน 1) ประชาชนมีวินัยในการใช้และการออมเงินทุกครัวเรือน 2) มีแหล่งเงินทุนช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการประกอบอาชีพ 3) ประชาชนมีความเอื้ออารีต่อกันโดยมีการนำผลกำไรจัดสวัสดิการช่วยเหลือคนจน คนด้อยโอกาส คนประสบปัญหา และมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียน

สมาคมชนลูกค้านาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร จัดตั้งเมื่อวันที่ 11 ตุลาคม 2548 สมาชิก 94 คน เงินทุน 134,676 บาท คณะกรรมการ 10 คน นายบุญศรี คาสาสินธุ์ เป็นประธาน กิจกรรมที่ดำเนินการ 1) ระดมเงินออมทุกวันที่ 11 ของเดือน 2) ให้สมาชิกกู้ยืมประกอบอาชีพ 3) หารายได้เข้ากลุ่มจากงานของ ธกส. ที่มอบหมายให้ดำเนินการ 4) จัดหาเงินสินเชื่อดอกเบี้ยต่ำเพื่อการลงทุนด้านการเกษตร 5) อำนวยความสะดวกในเรื่องการจำหน่ายข้าวกับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ประโยชน์ที่ได้รับจากการดำเนินงาน 1) ประชาชนมีวินัยในการใช้และการออมเงินทุกครัวเรือน 2) มีแหล่งเงินทุนช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการประกอบอาชีพ 3) สมาชิกมีความรู้ความสามารถและมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันมากขึ้น 4) เพิ่มโอกาสในการแก้ปัญหา เช่น ระดมทุน ระดมความรู้ความสามารถ ระดมความคิด เป็นต้น 5) เกิดพลังมีอำนาจการต่อรอง เปิดโอกาสให้ได้รับความร่วมมือการสนับสนุนจากภายนอก เช่น หน่วยงานของรัฐ องค์กรธุรกิจอื่น ๆ เป็นต้น

ร้านค้าชุมชน จัดตั้งเมื่อปี 2552 ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน (กอ.รมน.) จังหวัดกาฬสินธุ์ตามโครงการพัฒนาหมู่บ้านและชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (พพพ.) ปี 2551 จำนวน 250,000 บาท และปี 2552 จำนวน 250,000 บาท รวมเป็นเงิน 500,000 บาท สมาชิกจำนวน 127 ครอบครัว มีกิจกรรมที่ดำเนินการ 1) ระดมทุนจากสมาชิกหุ้นละ 100 บาท 2) ขายของเบ็ดเตล็ด 3) ปันผลแก่สมาชิกปีละ 1 ครั้ง ประโยชน์ที่ได้รับจากการดำเนินงาน 1) สมาชิกได้ซื้อสินค้าราคาถูก ลดรายจ่ายในครอบครัวและได้รับเงินปันผลตามหุ้นและเฉลี่ยคืนตามยอดซื้อ 2) ชุมชนมีสถานที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้และฝึกประสบการณ์ในการดำเนินธุรกิจ เสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน 3) ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน เกิดพลังมีอำนาจต่อรอง ไม่ถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง

กลุ่มอนุรักษ์ป่าและกลุ่มนักรักษ์น้อยภูพานาบอน ก่อตั้งเมื่อปี 2547 มีสมาชิกทั้งหมด 127 ครอบครัว กิจกรรมที่ดำเนินการ อนุรักษ์ป่าดอนเจ้าปู่ จำนวน 5 ไร่ และป่าช้า จำนวน 105 ไร่ ภายในหมู่บ้าน มีคณะกรรมการ 10 คน มีระเบียบข้อบังคับที่นำมาปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม พื้นที่ป่าเป็นแหล่งผลิตอาหารของคนในชุมชน เช่น เห็ด หน่อไม้ ไซ้ผดแดง ดอกกระเจียว สมุนไพรต่างๆ เป็นต้นชาวบ้านจะช่วยกันในการอนุรักษ์ ป้องกันไฟไหม้ป่า และช่วยกันสอดส่องดูแลไม่ให้คนมาตัดไม้ทำลายป่า ร่วมสอดส่องดูแลรักษาความอุดมสมบูรณ์ของป่าโดยชาวบ้านร่วมกันปลูกป่าทุกปี รวมทั้งมีเครือข่ายอนุรักษ์ป่าซึ่งมีกฎระเบียบการใช้ป่าและมีสมาชิกเครือข่ายกระจายทุกหมู่บ้าน นอกจากนั้นยังมีการสร้างที่พักสงฆ์มีพระ จำนวน 2 รูป เพื่อขัดเกลาจิตใจเป็นสถานที่เตือนใจมิให้คนเข้าไปตัดไม้ทำลายป่า และแหล่งซากไม้กลายเป็นหินที่พบในบริเวณภูป้อจะสามารถพบเห็นได้เกือบทั่วบริเวณภูป้อ แต่จุดที่พบเห็นมากที่สุดจะมีอยู่ 2 จุด ไม้กลายเป็นหินในบริเวณนี้มีความสมบูรณ์มากในลักษณะของรูปร่างที่ยังคงเหมือนกับลำต้นของต้นไม้จริง ๆ และมีสีสนที่แตกต่างกันออกไป จุดเด่นของไม้กลายเป็นหินที่พบเห็นในบริเวณภูป้อคือ ความเป็นธรรมชาติของไม้กลายเป็นหินที่ยังไม่มีการเคลื่อนย้ายหรือไม่มีการต่อเติมตกแต่งสถานที่แต่ประการใด สามารถพบเห็นและสัมผัสกับบรรยากาศแบบธรรมชาติที่ร่มรื่นของป่าไม้ที่มีความอุดมสมบูรณ์ นอกจากนั้นยังมีทรัพยากรธรรมชาติที่สวยงามอีกมากมายที่ภูป้อซึ่งมีการดูแลรักษาของกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนตำบลนาบอนที่เข้มแข็ง

กลุ่มทอผ้าไหมมัดหมี่และไหมแพรวา ผลิตภัณฑ์ผ้าไหมทอมือเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ผลิตโดยคนในชุมชนอย่างแท้จริง สืบทอดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สั่งสมกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ซึ่งเป็นการรักษาวัฒนธรรมทางหัตถกรรมที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นผูกพันกับการดำรงวิถีชีวิตวัฒนธรรมประเพณีของคนไทยชาวอีสานโดยทั่วไป

ผ้าไหมมัดหมี่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สั่งสมกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษซึ่งเป็นการรักษาวัฒนธรรมทางหัตถกรรมที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นผูกพันกับการดำรงวิถีชีวิตวัฒนธรรมประเพณีของคนไทยชาวอีสานในชนบทโดยทั่วไป ในอดีตเมื่อว่างจากการทำนาหรือประกอบอาชีพอื่น หญิงไทยใน

ชาวบ้านตำบลนาบอนได้เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงได้มีการรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มอาชีพสตรีทอผ้าไหมมัดหมี่และไหมแพรวาขึ้น เมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2549 มีสมาชิก 42 คน ผลิตผ้าไหมมัดหมี่เป็นสินค้าหลักและมีการพัฒนาเพิ่มมูลค่าเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ สะท้อนความเป็นเอกลักษณ์ และวิถีชีวิตของชุมชน มีลวดลาย สี สัน กลมกลืน ละเอียด เนื้อแน่น เงามาม เรียบเนียน คุณภาพดี สีไม่ตก และลายเชิงสวยงามเป็นที่ยอมรับกันได้รับความนิยมนำอย่างแพร่หลาย จนเกิดการสร้างงาน สร้างอาชีพ สร้างรายได้แก่ครอบครัวและชุมชน สามารถแก้ปัญหาการว่างงานและการอพยพแรงงาน ส่งผลให้ชุมชนเข้มแข็ง ประชาชนพึ่งตนเองได้ ครอบครัวมีคุณภาพชีวิตดี มีความสุข

ศูนย์เรียนรู้ชุมชน ศูนย์เรียนรู้ชุมชนต้นแบบที่มีการรวบรวมภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น การจัดฐานเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง แผนชุมชน สมุนไพรใกล้ตัว ฯลฯ มีฐานเรียนรู้ที่สมบูรณ์สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี และมีแหล่งเรียนรู้ในหมู่บ้านที่หลากหลาย และเป็นหมู่บ้านแห่งการเรียนรู้ตามโครงการสายใยรักแห่งครอบครัวและด้านเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งมีผู้เข้ามาศึกษาเรียนรู้และใช้ประโยชน์ทั้งในและนอกหมู่บ้าน เช่น จังหวัดขอนแก่น จังหวัดเลย จังหวัดสกลนคร จังหวัดบุรีรัมย์ และภายในจังหวัดกาฬสินธุ์ เช่น อำเภอนองกุ้งศรี อำเภอสามชัย อำเภอกุฉินารายณ์ อำเภอนาคู อำเภอสหัสขันธ์ อำเภอสมเด็จ อำเภอดอนจาน อำเภอเมือง อำเภอกมลาไสย เป็นต้น

อาจกล่าวได้ว่าการดำเนินการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนตำบลนาบอนอย่างต่อเนื่องนี้เกิดจากการที่ผู้นำชุมชนและแกนนำการพัฒนาทำงานโดยมีเป้าหมายที่ชัดเจน โดยใช้เทคนิคการทำงานในแนวราบคือ การทำงานเป็นทีม โดยให้เกียรติซึ่งกันและกันระหว่างคนทำงาน เคารพในการตัดสินใจและความเห็นของผู้อื่น รวมทั้งใช้เวทีสาธารณะเป็นที่แสดง ความคิดเห็น และสร้างบทบาทการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในชุมชน

ภาพแสดงกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชน

4.5 ผลความสำเร็จและปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จ

การดำเนินกิจกรรมการแก้ไขและการพัฒนาทำให้ตำบลนาบอนเกิดการเปลี่ยนแปลง มีความก้าวหน้าแตกต่างไปจากอดีต ถือได้ว่าประสบความสำเร็จ สามารถการแก้ไข ปัญหาตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้ โดยความสำเร็จนั้นปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน สังเกตได้จากสภาพความเป็นอยู่และการประกอบอาชีพของชาวชุมชน กล่าวคือ

ชาวชุมชนตำบลนาบอนมีโอกาสรสร้างอาชีพที่หลากหลายและเพิ่มรายได้ให้กับคนในชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ รวมทั้งมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นผ่านกระบวนการช่วยเหลือซึ่งกันและกันจากการสร้างและพัฒนาอาชีพเสริม และการเสริมสร้างรายได้จากการมีทุนหมุนเวียนในการประกอบอาชีพ รวมทั้งมีหลักประกันในการดำเนินชีวิตด้วยการจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกและชุมชน ครอบครัวอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง เป็นหมู่บ้านที่ประชาชนมีวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง มีระบบการบริหารจัดการที่สามารถสร้างความสงบสุขให้เกิดขึ้นในชุมชน

ความสำเร็จที่สำคัญของชุมชน คือ ความเข้มแข็งของชุมชนที่เกิดจากการบูรณาการความร่วมมือจากภาครัฐ การใช้กลุ่ม และเครือข่ายเป็นกลไกในการประสานพลังในการขับเคลื่อนชุมชนบนพื้นฐานการทำงานแบบมีส่วนร่วม และการใช้ข้อมูลเป็นฐานในการจัดการปัญหาโดยมีแผนชุมชนเป็นเครื่องมือในการดำเนินงานแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน

นอกจากความสำเร็จของการพัฒนาชุมชนตำบลนาบอนที่สามารถแสดงให้เห็นผ่านสภาพความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ยังสามารถแสดงให้เห็นเป็นที่ประจักษ์จากรางวัลที่ได้รับคือ รางวัลรองชนะเลิศ อันดับ 1 หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข” ระดับจังหวัด และรางวัลชนะเลิศแผนชุมชนดีเด่นระดับจังหวัด ปี 2551 ซึ่งรางวัลที่ชุมชนตำบลนาบอนได้รับสามารถเป็นสิ่งที่ยืนยันแสดงให้เห็นถึงผลความสำเร็จเป็นที่ยอมรับสามารถดึงดูดใจบุคคลภายนอกเข้ามาศึกษาเรียนรู้

หากพิจารณาถึงปัจจัยหรือเงื่อนไขที่ส่งผลให้การดำเนินการแก้ไขปัญหาของชุมชนตำบลนาบอนประสบความสำเร็จ กล่าวได้ว่า มีปัจจัยที่เป็นเงื่อนไขสำคัญคือ ประการแรก แกนนำและ

4.6 การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกและการเชื่อมโยงเครือข่ายการพัฒนา

ในการดำเนินกิจกรรมการแก้ไขและพัฒนาของชุมชนตำบลนาบอนได้อาศัยความร่วมมือเชิงบูรณาการทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนตำบลนาบอน ดังนี้

หน่วยงานภาครัฐที่สำคัญคือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้งในระดับตำบลและระดับจังหวัด สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ สำนักงานการศึกษาเอกชนโรงเรียนอำเภอ สำนักงานเกษตรอำเภอ และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรให้การสนับสนุนทั้งในด้านงบประมาณและการหนุนเสริมทางวิชาการ

หน่วยงานภาคเอกชนที่สำคัญคือ บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ได้ให้การสนับสนุนทำโครงการพัฒนาตำบลต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติ 84 พรรษา

นอกจากนี้ ชุมชนตำบลนาบอนยังได้เชื่อมโยงการดำเนินการแก้ไขปัญหาให้เกิดการขยายผลไปสู่ระดับอื่น ๆ ด้วย โดยชุมชนตำบลนาบอนได้เชื่อมโยงการทำงานระดับจังหวัดในพื้นที่ใกล้เคียงเพื่อสร้างความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน

4.7 ความคาดหวังในอนาคตของชุมชน และข้อเสนอเชิงนโยบาย

หากพิจารณาในเชิงนโยบายที่ผ่านมาแล้ว กล่าวได้ว่าชุมชนยังเห็นว่านโยบายของรัฐบางส่วน ก็มีบทบาทสำคัญที่หนุนเสริมการแก้ไขปัญหาของชุมชนซึ่งนโยบายดังกล่าวคือ นโยบายพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านและชุมชน (SML) นโยบายพัฒนาหมู่บ้านและชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (พพพ.) และโครงการพัฒนาตำบลต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติ 84 พรรษา และนโยบายการส่งเสริมการอนุรักษ์และปลูกป่าชุมชน โดยกลไกที่มีบทบาทหลักในการดำเนินนโยบายเหล่านี้คือชุมชน นโยบายดังกล่าวจึงมีความสอดคล้องกับวิธีการแก้ไขปัญหาของชุมชนตำบลนาบอนที่มุ่งเน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้และขับเคลื่อนการพัฒนาในระดับพื้นที่ที่อาศัยการรวมคน ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และร่วมกันรับผลประโยชน์

ในปัจจุบันชาวชุมชนตำบลนาบอนได้ร่วมกันจัดทำแผนพัฒนาชุมชนขึ้นในลักษณะของ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมซึ่งมีความคาดหวังให้ชุมชนมุ่งไปสู่การเป็นชุมชน “อยู่เย็น เป็นสุข” โดยบูรณาการการพัฒนาทั้งด้านสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ สังคม วัฒนธรรม สุขภาพ และ

ประการแรก รัฐต้องทำงานในเชิงรุกและเปิดกว้างโดยให้ชุมชน และประชาชนได้ร่วมกันเรียนรู้ คิดและทำโดยอาศัยแผนชุมชนเป็นฐานการพัฒนาซึ่งอาจแตกต่างกันไปตามศักยภาพของชุมชน

ประการที่สอง รัฐต้องทำหน้าที่เป็นผู้หนุนเสริมภาคประชาชน โดยไม่ใช่ระบบการทำงานแบบสั่งการหรือบังคับให้ปฏิบัติตาม

ประการที่สาม ความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนแต่ละชุมชนย่อมมีความแตกต่างกัน รัฐอาจจำเป็นต้องเข้ามาหนุนเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน โดยการสมทบทรัพยากร แต่ไม่ใช่การสงเคราะห์ ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนมีทุนในการสร้างโอกาส และหลักประกันในการดำเนินชีวิต

ประการที่สี่ ภาครัฐควรหนุนเสริมศักยภาพของชุมชนที่เป็นในลักษณะของการพึ่งตนเอง เป็นหลักเพื่อให้ชุมชนได้เรียนรู้ร่วมกัน

ตามข้อเสนอในเชิงนโยบายและยุทธศาสตร์ข้างต้น ชุมชนตำบลนาบอนยังมีข้อพิจารณาเพิ่มเติมว่าการดำเนินการปฏิบัติให้นโยบายและยุทธศาสตร์ข้างต้นเกิดผลได้นั้น ต้องอาศัยการบูรณาการกลไกต่าง ๆ ของรัฐ และประสานความร่วมมือเครือข่ายภาคประชาชน โดยเฉพาะในระดับชุมชนให้เชื่อมโยงกันเพื่อให้กลไกและความร่วมมือดังกล่าวเป็นเครื่องมือในการกระตุ้นและปลูกให้ประชาชนลุกขึ้นมามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการพัฒนา

นอกจากนี้ ชุมชนนาบอนยังมีมุมมองในการประเมินความสำเร็จในการพัฒนาที่น่าสนใจ โดยชุมชนพิจารณาเห็นว่าตัวชี้วัดที่สามารถสะท้อนถึงการพัฒนาสังคมที่เป็นธรรมและเสมอภาค ควรประกอบด้วย การมีเศรษฐกิจพอเพียงเป็นวิถี ความมั่นคงในการดำรงชีวิตโดยเฉพาะความมั่นคงทางด้านอาหาร ความสามารถในการพึ่งพาตนเองได้โดยการมีอาชีพเลี้ยงตัวได้และโอกาสที่เท่าเทียมกันในการเข้าถึงทรัพยากรต่าง ๆ ที่จำเป็นในการดำรงชีวิตและประกอบอาชีพ ประชาชนมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี และมีความสุข

4.8 ข้อพิจารณาสำหรับหน่วยงานภาครัฐ และแนวทางที่ควรจะเป็นในการปฏิบัติงานในพื้นที่

หากพิจารณาถึงกลไกของภาครัฐที่มีส่วนสำคัญในการทำงานร่วมกับชุมชน และขับเคลื่อนการนำนโยบายและยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติ ชุมชนตำบลนาบอนมีทัศนคติที่มองเห็นทั้งจุดแข็งและจุดอ่อนของหน่วยงานภาครัฐที่สำคัญ ดังนี้

จุดอ่อน กลไกและหน่วยงานภาครัฐที่ทำงานร่วมกับชุมชนและประชาชนในระดับพื้นที่บางส่วนยังมีวิธีคิดแบบราชการ ยังไม่เปลี่ยนมุมมองความคิดซึ่งควรคำนึงถึงความต้องการและประโยชน์ของประชาชนเป็นหลัก อีกทั้งยังไม่ค่อยเข้าถึงและเข้าใจประชาชน จึงยังประสานการทำงานเข้ากับชุมชนได้ไม่กลมกลืนนัก

จุดแข็ง แต่อย่างไรก็ตามกลไกและหน่วยงานภาครัฐก็เป็นแหล่งรวมองค์ความรู้ ทรัพยากรโดยเฉพาะงบประมาณ เครื่องมือ และเทคโนโลยีที่จำเป็นต่อการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาชุมชน และการพัฒนาสังคม

จากข้อพิจารณาถึงจุดอ่อนและจุดแข็งของหน่วยงานภาครัฐข้างต้น ทำให้ต้องทบทวนถึง แนวทางการปฏิบัติงานในระดับพื้นที่ซึ่งเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ร่วมกับชุมชน ตำบลนาบอน ในฐานะผู้มีประสบการณ์ตรงได้แสดงทัศนะถึงแนวทางที่ควรจะเป็นในการปฏิบัติงานในพื้นที่ไว้ดังนี้

การปฏิบัติงานแก้ไขปัญหาและการพัฒนาสังคมในระดับชุมชนผู้ปฏิบัติจะต้องคำนึงถึงเงื่อนไขหรือตัวแปรที่ทำให้แต่ละชุมชนมีความหลากหลายคือ สภาพบริบท และสภาพปัญหาของชุมชนซึ่งมีที่มาและความเป็นไปแตกต่างกัน ดังนั้น การปฏิบัติงานร่วมกับชุมชนผู้ปฏิบัติต้องตระหนักถึงเงื่อนไขดังกล่าว และจัดการโดยการสร้างความเข้าใจในสถานการณ์ของชุมชน

สำหรับอุปสรรคที่สำคัญในการปฏิบัติงานพัฒนาสังคมร่วมกับชุมชนมีสองด้านคือ ด้านแรก ผู้ปฏิบัติงานเองซึ่งมักมีอคติและความคิดที่จำกัดในการทำงานร่วมกับชุมชน ดังนั้น ผู้ปฏิบัติต้องจัดการตนเองโดยการลดอคติในความคิดและเปิดใจให้การยอมรับผู้อื่นด้วยความเคารพ ด้านที่สอง นโยบายที่เป็นกรอบในการปฏิบัติงานซึ่งมีความเฉพาะด้านตามภารกิจของหน่วยงาน และไม่สอดคล้องสัมพันธ์กัน ดังนั้น ผู้ปฏิบัติงานต้องจัดการการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติโดยการประสานงานและบูรณาการการทำงานที่คำนึงถึงความต้องการและประโยชน์ของประชาชนเป็นหลัก

หากพิจารณาถึงองค์ความรู้ในการปฏิบัติงานพัฒนาสังคมในระดับชุมชน ผู้ปฏิบัติจำเป็นต้องเรียนรู้องค์ความรู้ที่สำคัญคือ การวิเคราะห์ชุมชนให้เข้าใจถึงสภาพบริบท ทุนชุมชน ทรัพยากร วัฒนธรรม สภาพปัญหาของชุมชนและความต้องการของประชาชน มนุษย์สัมพันธ์ในการสร้างปฏิสัมพันธ์และการปรับตัวเข้ากับประชาชน การให้คำปรึกษาและแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาในชุมชน และการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

นอกจากนี้ การปฏิบัติงานพัฒนาสังคมในระดับชุมชนผู้ปฏิบัติอาจใช้เทคนิคและกลวิธีที่สำคัญคือความยืดหยุ่นในการทำงานเพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปได้ตลอดเวลา รวมทั้งมองชุมชนเป็นเสมือนครอบครัวมีความอดทนในการทำงานร่วมกัน และยึดเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาของชุมชนเป็นที่ตั้ง ซึ่งเทคนิคและกลวิธี

5. บ้านหนองตาเข้ม ตำบลนางรอง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ : ชุมชนต้นแบบเสริมสร้างความเข้มแข็งในการรวมกลุ่มเพื่อการผลิตและการส่งเสริมอาชีพสร้างแหล่งทุนในการประกอบอาชีพแสวงหาช่องทางการสร้างรายได้จัดสวัสดิการสู่การแก้ไขปัญหาความยากจน

5.1 บริบทชุมชน

บ้านหนองตาเข้ม ตำบลนางรอง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ มีประวัติความเป็นมาเมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2460-2464 มีนายเค็ม ไม่ทราบนามสกุล เข้ามาอาศัยอยู่ได้บุกเบิกแผ้วถางป่าเพื่อทำไร่ ทำนาปลูกข้าวบริเวณแหล่งน้ำธรรมชาติชื่อหนองเปลือกไม้ แต่ไม่ประสบผลสำเร็จต่อมาชาวบ้านใช้ภาษาท้องถิ่นจนเรียก ชื่อใหม่ว่า “ตาเข้ม” ประกอบกับในหมู่บ้านมีหนองน้ำธรรมชาติ จึงเรียกชื่อ “หนองตาเข้ม” มาจนถึงปัจจุบัน

เมื่อปี พ.ศ. 2512 ทางราชการได้ประกาศตั้งชื่อหมู่บ้านหนองตาเข้ม หมู่ที่ 22 ตำบลนางรอง ตามกฎหมายลักษณะปกครองท้องที่ โดยมี นายสัมพันธ์ อร่าม เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก และมีนางคำเลื่อง แป้นรินทร์ ดำรงตำแหน่งเป็นผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน กระทรวงมหาดไทยได้ประกาศจัดตั้งบ้านหนองตาเข้ม เป็นหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (อพป.) ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ 10 มิถุนายน 2523 และได้เปลี่ยนแปลงจากเดิมหมู่ที่ 22 เป็นหมู่ที่ 11 ลงวันที่ 15 มีนาคม 2525 ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย

สภาพทั่วไปของบ้านหนองตาเข้มตั้งอยู่ห่างจากอำเภอนางรองเป็นระยะทาง 4 กิโลเมตร และห่างจากองค์การบริหารส่วนตำบลประมาณ 500 เมตร พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบ มีป่าเบญจพรรณรกทึบ สภาพพื้นที่อุดมสมบูรณ์เป็นแหล่งการทำมาหากินและเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้านที่พักอาศัยอยู่โดยรอบ บริเวณบ้านหนองตาเข้มมีเนื้อที่ประมาณ 1,216 ไร่ แบ่งออกเป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัย 400 ไร่ พื้นที่การเกษตร ทำนา ทำสวน และทำไร่ 800 ไร่ และพื้นที่สาธารณะ 16 ไร่

ในหมู่บ้านหนองตาเข้ม มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 175 ครัวเรือน มีประชากรทั้งหมด 710 คน เป็นชาย 347 คน เป็นหญิง 363 คน มีผู้สูงอายุจำนวน 80 คน ผู้พิการจำนวน 7 คน ได้รับเบี้ยยังชีพทุกคนและไม่มีผู้ติดเชื้อเอดส์ในชุมชน ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำเกษตรกรรม 170 ครัวเรือน โดย ทำการเกษตรในที่ดินของตนเอง 100 ครัวเรือน ส่วนอีก 70 ครัวเรือน ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ต้องเช่าที่ดินทำกินและรับจ้างทำนา ทำสวน และอีก 5 ครัวเรือน เป็นผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับเด็กโดยอาศัยรายได้จากลูกที่ไปทำงานต่างจังหวัด ในจำนวนทั้งหมด 170 ครัวเรือนนี้ นอกจากประกอบอาชีพทำนา ทำสวนมะม่วง สวนไม้ดอกไม้ประดับ ทำไร่

รายได้เฉลี่ยของประชากรในหมู่บ้าน 27,000 บาทต่อคนต่อปี มีหนี้สินเฉลี่ย 5,000-10,000 บาท ต่อครัวเรือนต่อปี การอพยพย้ายถิ่นฐานค่อนข้างน้อย ชาวบ้านส่วนใหญ่อยู่แบบพอเพียง สามารถปลูกพืชผักสวนครัวไว้เพื่อบริโภค มีแหล่งน้ำธรรมชาติ 1 แห่ง ชื่อนองเปลือกไม้ แหล่งน้ำสาธารณะ 3 แห่ง แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น 5 แห่ง บ่อบาดาล 77 แห่ง บ่อน้ำตื้น 4 แห่ง และถังเก็บน้ำฝน คอนกรีตเสริมเหล็ก 5 แห่ง แม้ว่า จะมีแหล่งน้ำมากแต่ทุกปีจะประสบปัญหาภัยแล้งซึ่งเป็นภัยธรรมชาติซึ่งกระทบต่อการทำนาที่เป็นอาชีพหลักของชาวบ้าน

สภาพบ้านเรือนโดยรวมเป็นบ้านไม้ มีความมั่นคงถาวร มีการจัดบ้านเรือนเป็นระเบียบเรียบร้อย ถนนหนทางมีสภาพดี ชาวบ้านส่วนใหญ่มีสุขภาพดี ผู้สูงอายุมีโรคประจำตัว เช่น โรคความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน และได้รับการตรวจสุขภาพประจำปีโดยเจ้าหน้าที่สาธารณสุขจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลซึ่งอยู่ไม่ไกลจากหมู่บ้านมากนัก เด็กและเยาวชนได้รับการศึกษาภาคบังคับทุกคน ชาวบ้านส่วนใหญ่อ่านออกเขียนได้ ครัวเรือนในหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นในชุมชน มีศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนและศูนย์สาธิตการตลาด กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ธนาคารพัฒนาหมู่บ้าน และปราชญ์ชาวบ้าน นอกจากนี้ บ้านหนองตาเข้มมีผลิตภัณฑ์ชุมชนที่สำคัญซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ได้ดำเนินการต่อเนื่องกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นคือ การทอผ้าไหมเพื่อจำหน่ายและใช้ในครัวเรือน และผลิตภัณฑ์แปรรูปจากสมุนไพรเป็นสินค้าที่สร้างรายได้ให้กับหมู่บ้านเป็นอย่างดี วัฒนธรรมประเพณีที่ยังคงสืบทอดอยู่ในปัจจุบัน ได้แก่ การสักการะอนุสาวรีย์ตาเข้มซึ่งทำเป็นประจำทุกปี การทำบุญสืบชะตาในประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น

สภาพความเป็นอยู่โดยภาพรวมของประชาชนในหมู่บ้านหนองตาเข้มในปัจจุบันมีความเป็นอยู่ที่ดี และลักษณะเด่นของชุมชนบ้านหนองตาเข้มคือการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น กล่าวคือ ชาวบ้านมีความรู้ ความชำนาญในด้านต่าง ๆ และมีการถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นใหม่โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปลูกสมุนไพรและนำมาทำเป็นผลิตภัณฑ์แปรรูปสมุนไพรเพื่อจำหน่าย นอกจากนี้ยังมีการทำจักสานทอผ้าไหม ปลูกพืชผักปลอดสารพิษ ไม้ดอกไม้ประดับ จากการที่บ้านหนองตาเข้มมีความเข้มแข็ง ชาวบ้านมีความสามัคคีและมีการพัฒนาในด้านต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอส่งผลให้ได้รับรางวัลหมู่บ้านดีเด่นของจังหวัดบุรีรัมย์ในปี พ.ศ. 2553

ภาพแสดงสภาพแวดล้อมทั่วไปภายในชุมชน

5.2 สภาพปัญหาก่อนได้รับการแก้ไข

บ้านหนองตาเข้มในอดีตมีปัญหาที่รุนแรงในชุมชนคือ ปัญหาภัยแล้งและความยากจน นับตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2525 ร้อยละ 90 ของครัวเรือนประสบปัญหาขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร เนื่องจากการประกอบอาชีพทำนาเพียงอย่างเดียวจึงต้องรอน้ำในฤดูฝนเท่านั้น เป็นสาเหตุให้คนในชุมชนเริ่มอพยพย้ายถิ่นออกไปทำงานนอกพื้นที่ เช่น รับจ้างและทำงานโรงงานในกรุงเทพมหานคร ประมาณร้อยละ 40 ของคนในชุมชน และจะกลับมาในหมู่บ้านเฉพาะฤดูทำนาเท่านั้น จากการสำรวจตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 พบว่า ชาวบ้านร้อยละ 40 ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง เนื่องจากเป็นที่ราชพัสดุเพื่อประกอบการเกษตรต้องเสียค่าเช่าเป็นรายปี ชาวบ้านมีความไม่มั่นคงในที่ดินทำกินสาเหตุเพราะไม่มีเอกสารสิทธิ์ ปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ปัญหาราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำเนื่องจากกำหนดราคาเองไม่ได้ ถูกพ่อค้าคนกลางเอารัดเอาเปรียบ บัญเคมีและยาฆ่าแมลงมีราคาแพง และต้นทุนการผลิตสูงแต่มีกำไรน้อย

จากปัญหาดังกล่าว สามารถวิเคราะห์สาเหตุปัญหาที่สำคัญของชุมชนได้ว่า ในหมู่บ้านมีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรไม่เพียงพอต้องรอน้ำฝนตามฤดูกาลซึ่งแต่ละปีจะประสบปัญหาภัยแล้ง มีที่กักเก็บน้ำไม่เพียงพอ บ่อบาดาลมีน้ำน้อยในหน้าแล้ง น้ำดื่มยังสะอาดไม่เพียงพอเนื่องจากประปาในหมู่บ้านมีขนาดเล็ก คลองส่งน้ำแคบและตื้นเขิน จำเป็นต้องขยายและขุดเพิ่มเพื่อส่งน้ำไว้ใช้ในการเพาะปลูกให้ทันในช่วงการทำนา และปัญหานี้สืบในครัวเรือนจากปัญหาไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ต้องเช่าที่ทำกินและกู้ยืมเงินมาเพื่อการลงทุนทำการเกษตร สภาพปัญหาเหล่านี้ส่งผลกระทบโดยตรงต่อภาวะเศรษฐกิจในครัวเรือนและชุมชน เกิดความไม่มั่นคงในชีวิต ปัญหาครอบครัวและคุณภาพชีวิตตามมา จึงเป็นที่มาให้คนในชุมชนรวมกลุ่มกันขึ้นเพื่อดำเนินการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาที่ทำกินและการรวมกลุ่มเพื่อการผลิต มุ่งเน้นให้ชุมชนมีบทบาทสำคัญในการจัดการความเป็นอยู่และการทำมาหากินอย่างยั่งยืนภายใต้การจัดการในรูปแบบการรวมกลุ่มเพื่อ สร้างอาชีพและรายได้ตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง

5.3 จุดหักเหสู่การเปลี่ยนแปลงและการริเริ่มแก้ไขปัญหา

ในปี พ.ศ. 2546-2547 ชาวบ้านเริ่มรวมตัวกันเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวเนื่องจากไม่ต้องการให้คนในชุมชนอพยพย้ายถิ่นไปทำงานต่างถิ่น และพบว่าในหมู่บ้านมีทรัพยากรและต้นทุนที่สามารถพัฒนาและรวมกลุ่มกันเพื่อการผลิตได้ จากนั้น ในปี 2547 เริ่มมีการรวมกลุ่มทอผ้าไหม โดยแม่ละเอียด แผลงผึ่ง ถือได้ว่าเป็นกลุ่มแรกที่จุดประกายความเปลี่ยนแปลงในชุมชน จากสมาชิก 10 คน จนถึงปัจจุบันมีสมาชิกกว่า 50 คน นอกจากนี้ ปัจจัยหนุนเสริมที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่มคือ การได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐในการพาไปศึกษาดูงานด้านเศรษฐกิจพอเพียงและการรวมกลุ่มเพื่อการผลิต โดยชุมชนมีฐานความคิดที่ว่า การรวมกลุ่มกันจะทำให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลและเอื้ออาทรต่อกัน

หลังจากนั้นจึงได้รวมกลุ่มกันโดยเริ่มจากผู้นำโดยตำแหน่งและผู้นำโดยธรรมชาติในหมู่บ้านริเริ่มคิดจัดทำแผนพัฒนาชุมชนเพื่อให้ทราบถึงเป้าหมายของชุมชนและวิธีการที่จะนำไปสู่เป้าหมายและความสำเร็จ เป็นแผนที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนทั้งการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ไข มีการระดมความคิดเห็นเพื่อสำรวจปัญหา จัดลำดับความสำคัญก่อนหลังของปัญหาซึ่งแผนดังกล่าวจะมีการปรับแผนในทุก ๆ ปีเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ต่อมาจึงได้จัดเวทีประชาคมขึ้นเพื่อให้ชาวบ้านได้เสนอข้อคิดเห็นและร่วมวิเคราะห์ในประเด็นปัญหาต่าง ๆ ทำให้เกิดการเรียนรู้ชุมชนของตนเองซึ่งวิถีชีวิตของชุมชนดั้งเดิมเป็นชุมชนเกษตรกรรม แต่ปัจจุบันสภาพสังคมมีความสลับซับซ้อนยิ่งขึ้น มีปัญหาสังคมต่าง ๆ ตลอดจนการมีสภาพเป็นสังคมบริโภคนิยม และปัญหาหนี้สินภาคประชาชนที่เพิ่มขึ้น ชาวบ้านจึงร่วมคิดแก้ปัญหาต่าง ๆ ด้วยกันตลอดมาไม่ว่าจะมีปัญหาใดต้องร่วมกันคิด ร่วมกันแก้ไข ส่วนใหญ่เมื่อเกิดปัญหาแล้วการตั้งกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหานั้นจะตามมาด้วยปัญญาด้วยเหตุและผล ร่วมมือกันแก้ไขปัญหาและกำหนดแนวทางการพัฒนาร่วมกันในชุมชนในลักษณะการบูรณาการเพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาให้ชุมชนเกิดภูมิคุ้มกันที่ดีเป็นสังคมที่ประชาชนใช้ชีวิตด้วยเหตุผล มีความพอประมาณ มีคุณธรรมประจำใจ เป็นสังคมที่มีการเรียนรู้ หลังจากนั้น จึงได้น้อมนำแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงมาดำเนินกิจกรรมในการดำเนินชีวิต เช่น การลดรายจ่าย การเพิ่มรายได้ โดยการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ที่ใช้สารชีวภาพแทนสารเคมี ใช้สมุนไพรไล่แมลง และมีการวางแผนการใช้จ่ายโดยการจัดทำบัญชีครัวเรือน รมรงค์ให้ชาวบ้านตระหนักถึงความสำคัญของการลดการใช้สารเคมีกับพืชผลทางการเกษตร มีการจัดตั้งกลุ่มเกษตรพื้นบ้านทำโครงการเกษตรชีวภาพ โครงการผักพื้นบ้านปลอดสารพิษ สนับสนุนให้ชุมชนใช้ปุ๋ยอินทรีย์ และน้ำหมักชีวภาพแทนการใช้สารเคมีตั้งแต่จุดเริ่มต้นของวงจรการผลิตและบริโภคในชุมชน

ต้นปี พ.ศ. 2552 นับได้ว่าเป็นจุดเปลี่ยนครั้งสำคัญของคนในชุมชนบ้านหนองตาเข้ม ด้วยความคิดริเริ่มของคุณมีชัย วีระไวทยะ นายกสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน และใน

จากนั้น จึงได้เสนอแนวคิดการจัดการแบบองค์รวมโดยเน้นพัฒนาทักษะด้านธุรกิจ และการเข้าไปถึงแหล่งทุนเพื่อประกอบธุรกิจสร้างรายได้ ขณะเดียวกันความสำเร็จของชุมชนจะ ไม่ยั่งยืนถ้าขาดการพัฒนาชุมชนที่เข้มแข็งภายใต้กระบวนการจัดการตนเอง โดยการสนับสนุนชุมชน หนองตาเข้มในโครงการร่วมพัฒนาหมู่บ้าน (Village Development Partnership: VDP) ช่วยเหลือ ชาวชนบทในหมู่บ้านด้วยการเสริมทักษะด้านอาชีพ ยกระดับคุณภาพชีวิตของชาวชนบท มุ่งขจัดปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืน ส่งเสริมให้เป็นหมู่บ้านตัวอย่าง พัฒนาคุณภาพชีวิตและขจัด ความยากจนอย่างยั่งยืนเป็นความร่วมมือระหว่างสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน โดยคุณมีชัย วีระไวทยะ ในฐานะนายกสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน ร่วมกับผู้สนับสนุนโครงการทั้งภาครัฐ และเอกชน จุดมุ่งหมายเพื่อยกระดับและส่งเสริมการพัฒนาชาวชนบทให้มีคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี ขึ้น ให้ชาวบ้านสามารถช่วยเหลือตนเองได้ ซึ่งชาวบ้านจะเป็นเจ้าของโครงการและ มีส่วนร่วมในการ พัฒนาทุกขั้นตอนเริ่มตั้งแต่การระดมความร่วมมือ การวางแผน การดำเนินโครงการ ตลอดจนการ ติดตามและประเมินผล มุ่งมั่นเพื่อให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งทั้ง 5 ด้าน มีดังนี้

1. ด้านสังคม ความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิต เป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาด้าน อื่น ๆ กิจกรรม การสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ได้แก่ การส่งเสริมความสำคัญของสถาบันครอบครัว การ อบรม และเสริมสร้างบทบาทสตรี กิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย การช่วยเหลือคนด้อยโอกาสใน ชุมชน เป็นต้น

2. ด้านเศรษฐกิจ ปัญหาสำคัญของชาวบ้านในการลงทุนประกอบอาชีพ คือ ไม่มี หลักทรัพย์ ดังนั้น การจัดตั้งธนาคารร่วมพัฒนาหมู่บ้านจึงเป็นเสาหลักแรกที่จะช่วยให้ชุมชนหนองตาเข้ม มีการออมเงินและกู้เงินเพื่อไปลงทุนประกอบอาชีพเสริม

3. ด้านสิ่งแวดล้อม นอกจากการใช้แรงงานในการปลูกต้นไม้เพื่อแลกกับเงินทุน สำหรับจัดตั้ง ธนาคารร่วมพัฒนาหมู่บ้านแล้ว โครงการดังกล่าวยังส่งเสริมให้ชาวบ้านหนองตาเข้มเห็น ความสำคัญและริเริ่มกิจกรรมที่ช่วยพัฒนาสิ่งแวดล้อมของชุมชนให้ดีขึ้นเพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดี และเพื่อส่งเสริมอาชีพการเกษตรอย่างยั่งยืน

4. ด้านสุขภาพอนามัย ได้แก่ การตรวจสุขภาพของแม่และเด็ก และการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ การอบรมให้ความรู้แก่เยาวชนเรื่องยาเสพติด เพศศึกษา การป้องกันโรคเอดส์ และการปรับปรุงคุณภาพหน่วยงานบริการสุขภาพในท้องถิ่นให้มีศักยภาพในการบริการชาวบ้านได้มากขึ้น เป็นต้น

5. ด้านการศึกษา การปลูกฝังให้เยาวชนมีจิตสาธารณะ ความคิดสร้างสรรค์ ให้โอกาสด้านการศึกษา ช่วยให้เยาวชนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ

โครงการร่วมพัฒนาหมู่บ้านเริ่มต้นด้วยการประเมินความต้องการของชุมชนอย่างมีส่วนร่วม การเตรียมความพร้อมชาวบ้าน การอบรมให้ความรู้ทักษะด้านต่าง ๆ ตลอดจนการดำเนินกิจกรรมพัฒนาต่าง ๆ ตามแผนพัฒนาหมู่บ้าน การมีส่วนร่วมของชุมชนทำให้เข้าใจในกระบวนการพัฒนามากขึ้นและสามารถช่วยหาทรัพยากรเพื่อช่วยชาวบ้านแก้ปัญหาได้ตรงประเด็น ได้แก่ การสร้างแนวคิด วิธีการ และให้คำแนะนำใน การริเริ่มและประกอบธุรกิจแก่ชาวบ้านและกลุ่มอาชีพ อบรมให้ความรู้แก่คณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้านใน การทำบัญชี การตรวจสอบบัญชี การบริหารจัดการกองทุน เป็นต้น เพื่อช่วยเสริมทักษะ การอบรมให้ความรู้เพื่อเสริมศักยภาพเยาวชนในเรื่องต่าง ๆ เช่น โครงการยุวเกษตร การริเริ่มและประกอบธุรกิจ การตลาด การทำบัญชี รวมไปถึงการให้ความรู้เรื่องการดูแลสุขภาพ การศึกษา การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมร่วมกิจกรรมหมู่บ้าน เช่น การปลูกต้นไม้ การทัศนศึกษาดูงานนอกสถานที่ เป็นต้น

การดำเนินงานดังกล่าวทำให้เห็นเป้าหมายในการทำงานที่ชัดเจนและทำให้การทำงานเป็นไปในทิศทางเดียวกันก่อให้เกิดการทำงานที่มีประสิทธิภาพบนพื้นฐานของความพอเพียง การอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมเพื่อให้สามารถดำรงอยู่คู่กับชุมชนตลอดไป จุดเด่นที่สำคัญของชุมชนบ้านหนองตาเข้มคือ การส่งเสริมให้คนในชุมชนโดยเฉพาะเยาวชนให้เป็นคนกล้าคิด กล้าทำ กล้าแสดงออกและสามารถถ่ายทอดได้ ทั้งนี้ ยังได้สร้างแกนนำเยาวชนเพื่อให้เป็นผู้สืบทอดเจตนารมณ์ของชุมชนและเล็งเห็นถึงความสำคัญของการเรียนรู้ที่สามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิตเพื่อให้ทันกับสภาพสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน

5.4 การขับเคลื่อนกลไกการแก้ไขปัญหาและกระบวนการพัฒนาเพื่อเปลี่ยนแปลง

บ้านหนองตาเข้มเป็นหมู่บ้านที่มีทุนทางสังคมและศักยภาพในการขับเคลื่อนกลไกแก้ไขปัญหา ระดับดี ทั้งนี้ เนื่องจากผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่มองค์กรต่าง ๆ มีภาวะผู้นำเป็นนักพัฒนามีความคิดสร้างสรรค์ เป็นนักประสานงาน สามารถปฏิบัติงานเป็นที่ยอมรับของคนในหมู่บ้าน จึงได้รับความร่วมมือจากคนในหมู่บ้านอย่างพร้อมเพรียง นอกจากนี้ หมู่บ้านสามารถดำเนินกิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ ร่วมกับทางราชการ หน่วยงานสนับสนุนการพัฒนาภาคเอกชน เครือข่ายองค์กรทั้งภายในและนอกชุมชน มีการแบ่งความรับผิดชอบ ในการขับเคลื่อนการพัฒนา โดยกำหนดตำแหน่ง

กระบวนการพัฒนาเพื่อเปลี่ยนแปลงเป็นหมู่บ้านต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง เริ่มต้นจากผู้นำสตรีของชุมชนคือ ผู้ใหญ่บ้านชาเลื่อง แป้นรินทร์ ที่ตระหนักถึงปัญหาสุขภาพของคนในชุมชนจากการ ทำการเกษตรที่ใช้สารเคมี จึงคิดปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตไปสู่การทำเกษตรอินทรีย์อย่างต่อเนื่อง ในลักษณะของการพึ่งพาตนเอง นอกจากนี้ ยังได้น้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาใช้ในการดำเนินชีวิตและพัฒนาหมู่บ้าน โดยคำนึงถึงภูมิปัญญา ทุนทางสังคม และทรัพยากรที่มีในท้องถิ่น และได้จัดตั้ง “ศูนย์การเรียนรู้วิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงบ้านหนองตาเข้ม” โดยมีภูมิปัญญาท้องถิ่นและกิจกรรมภายในชุมชน เช่น การทอผ้าไหม การปลูกพืชสมุนไพร พืชผักสวนครัว ไม้ดอกไม้ประดับ โรงสีข้าวชุมชน การเลี้ยงหมูดำ เลี้ยงกบ เลี้ยงไก่ไข่ จิ้งหรีด การทำปุ๋ยหมักชีวภาพ เป็นต้น มีการดำเนินงานในรูปแบบการถ่ายทอดองค์ความรู้ในลักษณะปฏิบัติจริง ในปัจจุบันชุมชนแห่งนี้ได้แปรสภาพเป็น “ชุมชนแห่งการเรียนรู้” จนประสบความสำเร็จและเป็นที่สนใจของชุมชนอื่น ๆ รวมทั้งส่วนราชการต่าง ๆ โดยได้รับรางวัลหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงอยู่เย็นเป็นสุข ประจำปี 2549 ซึ่งนับเป็นแนวทางการพัฒนาอีกรูปแบบหนึ่งที่ทำให้ชุมชนประสบความสำเร็จและเป็นการจุดประกายให้เห็นความสุขที่ยั่งยืนของประชาชนและชุมชน นั่นคือ ลดหนี้สิน มีข้าวกิน มีเงินเหลือเก็บ มีสุขภาพร่างกายและจิตใจที่สมบูรณ์แข็งแรง

การขับเคลื่อนกิจกรรมของหมู่บ้านเป็นตัวอย่างในการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ส่งเสริมสนับสนุนให้ครัวเรือนยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตประจำวัน และขยายผลสู่สมาชิกครัวเรือนอื่นในชุมชน สนับสนุนให้มีการออมในครัวเรือน ส่งเสริมให้ขยายผลลด ละ เลิก อบายมุข ส่งเสริม ให้ชุมชนมีกลุ่มอาชีพ หรือกลุ่มที่ดำเนินงานด้านเศรษฐกิจพอเพียง สนับสนุนและส่งเสริมครัวเรือนให้มีกิจกรรม ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ในครัวเรือน เช่น การปลูกผักสวนครัว เกษตรอินทรีย์ มีการรวมกลุ่มเพื่อเพิ่มรายได้ครัวเรือน ได้แก่ ปลูกดอกดาวเรืองเพื่อส่งทำพวงมาลัย โหระพาเพื่อจำหน่าย การสร้างภูมิคุ้มกันให้ครัวเรือน คือ การทำบัญชีครัวเรือน เพื่อรู้รายรับรายจ่ายของตนเอง การสร้างนิสัยการออมโดยครอบครัวพัฒนาสมัครเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยการทำปุ๋ยหมักชีวภาพ ใช้กันในครัวเรือน การจัดตั้งกลุ่มยุวเกษตร เป็นต้น จากที่กล่าวมาในการดำเนินการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนบ้านหนองตาเข้มมีกลุ่มที่สามารถใช้เป็นแบบอย่างได้ดังนี้

กองทุนหมู่บ้าน เริ่มดำเนินการและจัดตั้งขึ้นเมื่อปี 2547 ปัจจุบันมีสมาชิกทั้งหมด 98 คน มีเงินคงเหลือ 50,000 บาท เป็นการเสริมสร้างกระบวนการพึ่งพาตนเองในหมู่บ้านด้านการ

บ้านหนองตาเข้มได้ผ่านการเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ และมีการปรับตัวต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงกับสังคมในบริบทใหม่ตลอดมา ด้วยพลังของชุมชนในการร่วมกันใช้ปัญญา ความคิด ตาม ศักยภาพที่มีอยู่ ทั้งนี้ เพื่อความอยู่รอด จนเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ผ่านกระบวนการต่อสู้ การปรับเปลี่ยน การผสมผสาน ภูมิปัญญาจากอดีตถึงปัจจุบัน จึงเป็นชุมชนตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นความพยายามในการปรับตัวของชาวบ้านภายใต้กระแสบทุนนิยมและการปรับตัวของชุมชน เป็น กระบวนการต่อสู้เพื่อการปรับเปลี่ยนให้ชุมชน มีอิสระในการเลือกปฏิสัมพันธ์กับสังคมภายนอกอย่าง เท่าเทียม กล่าวคือคนในชุมชนมีการรวมกลุ่มต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และ วัฒนธรรมให้เกื้อกูลต่อการดำรงอยู่อย่างเข้มแข็งของชุมชนและแสดงให้เห็นว่าชุมชนมีการพัฒนา ภูมิปัญญาและการเรียนรู้จากอดีตสู่ปัจจุบัน เป็นการปรับตัวต่อบริบททางเศรษฐกิจซึ่งเป็นกระแส บริโภคนิยมที่นำเอาปัญหาทั้งทางกายภาพ ทางสังคม ทางจิตใจ และสภาพแวดล้อมเข้ามาอย่าง มากมาย ในระยะแรก ชุมชนต้องประสบปัญหาถึงขั้นวิกฤติ เกิดสภาพการณ์ที่ไม่มั่นคง ยากจน ภัยแล้ง ชาติที่ทำกิน ปัญหาหนี้สิน อย่างไรก็ตาม ด้วยความพยายามของคนในชุมชนในการนำภูมิปัญญาที่มีอยู่ มาปรับใช้กับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในการแก้ไขปัญหาโดยพยายามระดมทุนหรือออมเงินกันเองที่ เรียกว่า “กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต” จนสามารถใช้เป็นเครื่องมือเพื่อแก้ไขปัญหาได้ในระดับหนึ่ง ทำให้สมาชิกสามารถกู้ยืมไปใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็นไม่ว่าจะเป็นทุนด้านการประกอบอาชีพและค่าใช้จ่าย ต่าง ๆ จนสามารถพัฒนากลุ่มกองทุนหมู่บ้านมาจนถึงปัจจุบัน

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต จัดตั้งมาตั้งแต่ปี 2546 ผลการดำเนินงานก้าวหน้ามา โดยลำดับ ปัจจุบันมีสมาชิกจำนวน 166 คน เงินสะสมจำนวน 310,000 บาท โดยสมาชิกมีบทบาท สำคัญในการดำเนินงานร่วมกัน เริ่มด้วยการกำหนดเป้าประสงค์ กำหนดกฎเกณฑ์ ทำให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม และแบ่งบทบาทหน้าที่กันทำ โดยมีเงื่อนไขสำคัญ คือ ต้องมีการส่งเงินสัจจะออมทรัพย์ติดต่อกัน อย่างสม่ำเสมอโดยการส่งขั้นต่ำ 20 บาทต่อเดือนต่อหุ้น ซึ่งสมาชิกจะมีได้ไม่เกิน 20 หุ้น และสามารถ ส่งได้มากกว่า 20 บาท ขึ้นอยู่กับสถานะการเงินของแต่ละคน กลุ่มออมทรัพย์บ้านหนองตาเข้มมี วัตถุประสงค์ให้สมาชิกในกลุ่มรู้จัก การออม มีเงินทุนในการประกอบอาชีพ และบรรเทาเหตุฉุกเฉิน

1. กิจกรรมด้านธุรกิจ ได้แก่ ร้านค้าชุมชนเป็นกิจกรรมที่มุ่งให้ชุมชนรู้จักการบริหารจัดการทุนของชุมชนในรูปร้านค้าโดยเน้นให้เกิดการเรียนรู้ในเชิงธุรกิจ ด้านการตลาด การสร้างมูลค่าเพิ่มของผลผลิตในชุมชน การบริหารจัดการสินค้าอุปโภคบริโภค ปัจจัยการผลิตในราคาที่ถูกลง เพื่อชุมชน โรงสีข้าวเป็นกิจกรรม ที่มุ่งให้รู้จักการบริหารจัดการทุนของชุมชน เกิดการเรียนรู้เชิงธุรกิจ การต่อรอง การยกระดับราคาและการแทรกแซงการตลาดด้วยการบริหารผลผลิตของชุมชน การสงเคราะห์แก่ผู้ยากไร้ เป็นต้น

2. กิจกรรมด้านสวัสดิการชุมชน ได้แก่ ธนาคารข้าวเป็นกิจกรรมที่มุ่งจัดสวัสดิการของชุมชน ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันของคนในชุมชน เป็นต้น

3. กิจกรรมด้านการพัฒนาสมาชิก ได้แก่ สนับสนุนสมาชิกเป็นผู้นำท้องถิ่นระดับต่าง ๆ การร่วมจัดเวทีประชาคมตำบลและหมู่บ้าน การศึกษาดูงาน การฝึกอบรม การสัมมนา เป็นต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่า บ้านหนองตาเข้มเป็นชุมชนที่มีประสบการณ์ในการจัดการเงินกองทุนหมู่บ้านด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่ได้สั่งสม ปรับปรุง เปลี่ยนแปลง และมีการพัฒนาสืบทอด ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนผ่านบริบทของชุมชนอย่างต่อเนื่อง ถึงแม้ว่าความสามารถในการจัดการการเงินของชุมชนจะมีทั้งความสำเร็จและความล้มเหลว แต่นั่นคือผลลัพธ์จากการดำเนินกิจกรรมร่วมกันหรือองค์ความรู้ ที่เป็นบทเรียนของชุมชน ดังนั้น การปรับตัวเพื่อให้อยู่รอดในปัจจุบันจึงจำเป็นต้องอาศัยฐานความรู้ในการมองทรัพยากรและทุนเดิมในการที่จะนำมาปรับใช้กับสถานการณ์ของปัญหาต่าง ๆ ที่จะช่วยให้ชุมชนเกิด การเรียนรู้และได้ประสบการณ์ใหม่อย่างเหมาะสมเนื่องจากสถานการณ์ในอนาคตนั้นชุมชนต้องเผชิญกับสถานการณ์ต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นจากกระแสโลกาภิวัตน์ กล่าวคือ ทิศทางในอนาคตจะมีเงินกองทุนจาก แหล่งต่าง ๆ โดยเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ “เงิน” จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญประการหนึ่งที่คนในชุมชนให้ ความสนใจและมารวมตัวกัน จนสามารถเชื่อมโยงไปยังเรื่องอื่น ๆ ได้โดยที่ชุมชนมีประสบการณ์การทำงานเรื่องของกองทุนร่วมกันมาเป็นระยะเวลานานพอสมควรจนกลายเป็นทุนเดิมของชุมชน

ธนาคารร่วมพัฒนาหมู่บ้าน มีการก่อตั้งขึ้นเมื่อปี 2553 แนวความคิดดังกล่าวเกิดจากการที่ คุณมีชัย วีระไวทยะ ลงพื้นที่ตรวจเยี่ยมในโครงการชุมชนพอเพียงที่บ้านหนองตาเข้มและได้เห็นถึงความพยายามในการพัฒนาหมู่บ้าน จึงสนับสนุนชุมชนหนองตาเข้มเข้าร่วมในโครงการร่วมพัฒนาหมู่บ้านเพื่อช่วยเหลือหมู่บ้านด้วยการเสริมทักษะด้านอาชีพ ยกระดับคุณภาพชีวิตคนในชุมชน จากจุดเริ่มต้นที่โครงการปลูกระยะต้นไม้แลกเงินซึ่งได้รับการสนับสนุนจากคุณมีชัย วีระไวทยะ ที่มีหลักการว่า หากปลูกระยะต้นไม้ 1 ต้น จะได้ 20 บาท จากการเริ่มปลูก และได้อีก 20 บาท เมื่อสามารถรักษาต้นไม้ให้มีชีวิตยืนยาว ซึ่งมีการปลูกกว่า 20,000 ต้น นำมาสู่รายได้กว่า 600,000 บาท โดยมีการแบ่งพื้นที่เป็น 6 คุ่ม เพื่อดูแลรักษาต้นไม้ที่ปลูกไว้

จุดเริ่มต้นการดำเนินงานสำหรับธนาคารร่วมพัฒนาหมู่บ้านนั้น เกิดจากศูนย์พัฒนาชนบทผสมผสานนาบอง (ซีเบิร์ดนาบอง) ของคุณมีชัย วีระไวทยะ ศูนย์ดังกล่าวก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2527 ภายใต้โครงการ Community Based Integrated Rural Development (CBIRD) ซึ่งเป็นโครงการพัฒนาชนบทที่เกิดจากความร่วมมือระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลแคนาดาโดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจาก Canadian International Development Agency (CIDA) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการยกระดับคุณภาพชีวิตของชาวบ้านให้ดีขึ้น โดยมุ่งพัฒนา 3 แนวทางคือ 1) พัฒนาด้านเศรษฐกิจ ส่งเสริมการผลิตและการตลาดและอุตสาหกรรมครัวเรือนมุ่งเน้นทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด 2) พัฒนาด้านสาธารณสุขมูลฐานเพื่อพัฒนาสภาพแวดล้อมและสุขอนามัยของชาวบ้านให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และ 3) พัฒนาด้านการศึกษา เน้นให้ชาวบ้านมีความรู้ในการประกอบอาชีพเพื่อนำไปใช้ให้สอดคล้องกับการพัฒนาหมู่บ้าน

ในเดือนสิงหาคม ปี พ.ศ. 2553 ธนาคารร่วมพัฒนาหมู่บ้าน มีสมาชิก จำนวน 62 คน มีเงินฝาก 237,430 บาท ซึ่งมาจากเงินฝากของสมาชิกและการสนับสนุนจากภาคธุรกิจเอกชน คือ บริษัทเบิร์ดแอนด์บี จังหวัดชลบุรี การดำเนินงานของธนาคารร่วมพัฒนาหมู่บ้านมีการให้บริการกู้เงิน โดยที่สมาชิกสามารถกู้เงินได้โดยเสียดอกเบี้ยเพียงร้อยละ 1 บาทต่อเดือน โดยมีเงื่อนไขว่าผู้กู้จะต้องออมเงินกับธนาคารร่วมพัฒนาหมู่บ้านก่อนเป็นเวลา 6 เดือน เพื่อสร้างวินัยในการออม และต้องระบุให้ชัดเจนถึงวัตถุประสงค์ของการกู้และมีการบันทึกรายละเอียดการออมและการกู้อย่างมีระบบที่ตรวจสอบได้ โดยมีเงื่อนไขที่ต้องคืนภายใน 6 เดือน รวมทั้งต้องผ่อนทุกเดือนโดยมีกลไกในการจัดการคือหากผู้ใดไม่ผ่อนเงินคืนจะไม่มีสมาชิกคนใดสามารถกู้เงินได้ นอกจากนี้ มีการให้ดอกเบี้ยเงินฝากร้อยละ 3 บาทต่อเดือน และมีเงินปันผลให้แก่สมาชิกด้วย

ผู้ใหญ่บ้านหนองตาเข้มกล่าวถึงธนาคารร่วมพัฒนาหมู่บ้านว่า ที่ผ่านมาไม่เคยมีหนี้เสียเลย เพราะสมาชิกทุกคนให้ความใส่ใจและมีวินัยในการใช้ระบบธนาคารร่วมพัฒนาหมู่บ้าน ซึ่งเงินกองทุนทั้งหมดเป็นเงินที่ชาวบ้านร่วมแรงร่วมใจหามาฝากกันเอง ทุกคนมีส่วนร่วมกันหมด การเข้ามาเป็นสมาชิกธนาคารร่วมพัฒนาหมู่บ้านเป็นเพราะทุกคนมีความมั่นใจในผู้นำหมู่บ้านและร่วมกันเป็น

กลุ่มสมุนไพร ปัจจุบันมีสมาชิกจำนวน 11 คน เงินสะสมจำนวน 15,000 บาท ที่ผ่านมาได้ส่งเสริมให้คนในชุมชนยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงควบคู่กับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่ สระน้ำหนองตาเข้มเพื่อให้ชาวบ้านใช้ประโยชน์ด้วยการปลูกสมุนไพร เช่น มะรุม ขมิ้นชัน ขิง ดอก คำฝอย กระเทียม บุก กระจायดำ กวาวเครือ บัวบก เพชรสังฆาต หญ้าหนวดแมว ส้มแขก มะขาม แห็ก พริกไทยดำ ฟ้าทะลายโจร อบเชย รางจืด ยอ มะระ กระเจี๊ยบ ก้านพลู ข่า ขี้เหล็ก ตะไคร้ เพกา สเลดพังพอน ว่านหางจระเข้ และนำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์สมุนไพรออกจำหน่ายสามารถสร้าง รายได้อย่างงดงาม ได้แก่ อาหารเสริมสุขภาพจากสมุนไพร สมุนไพรแห้งสำหรับต้มดื่ม ผลิตภัณฑ์ สำหรับผิวหนัง ผิวกาย แชมพู น้ำยาบ้วนปาก ผลิตภัณฑ์ควบคุมน้ำหนัก ผลิตภัณฑ์ดีที่อกซ์ล้างพิษ มีทั้งผลิตภัณฑ์สมุนไพรประเภทน้ำ สมุนไพรประเภทเม็ด และสมุนไพรชนิดแคปซูล

ภาพแสดงสมุนไพรชนิดต่าง ๆ ของกลุ่มสมุนไพร

กลุ่มทอผ้าไหม มีสมาชิก 53 คน ส่งเสริมความรู้การพัฒนาการผลิตผ้าไหมและเรียนรู้รูปแบบ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ไหมให้มีคุณภาพ และมีความหลากหลายตามความต้องการของตลาด รวมทั้งเพิ่มรายได้จากการจำหน่ายผ้าไหม ปัจจุบันมีเงินทุนหมุนเวียน 2,100,000 บาท

กลุ่มไม้ดอกไม้ประดับ มีสมาชิก 56 คน ส่งเสริมปลูกไม้ดอกไม้ประดับในพื้นที่บริเวณสวนรอบบ้านและส่งจำหน่ายให้กับตลาดในอำเภอนางรองและจังหวัดบุรีรัมย์ เช่น ดอกเบญจมาศและดอกดาวเรืองที่ปลูกมากที่สุด โดยมีภูมิปัญญาที่น่าสนใจในการปลูกไม้ดอกไม้ คือ จะเปลี่ยนกันปิดไฟให้ดอกไม้บาน กล่าวคือ จะมีการลงตารางกันว่า วันนี้แปลงดอกไม้ของใครจะต้องปิดไฟ เพื่อที่จะควบคุมจำนวนของดอกไม้ให้ได้ผลผลิตอย่างสม่ำเสมอ หากเปิดไฟไว้ตลอดดอกไม้ก็จะไม่บาน แต่หากปิดไฟพร้อมกันหมดดอกไม้ก็จะล้มตลาด จนขาดทุน อีกทั้งยังรับจัดดอกไม้ในงานต่างๆ เป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มของสินค้า ซึ่งมีเด็ก ๆ หลายคนช่วยกันทำจึงมีรายได้เป็นของตัวเองและนำมาฝากไว้ในธนาคารร่วมพัฒนาหมู่บ้านเป็นประจำปัจจุบันมีเงินทุนหมุนเวียน 530,000 บาท

กลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษ มีสมาชิก 25 คน ปลูกพืชผักสวนครัวในพื้นที่บริเวณสวนหลังบ้านโดยเน้นการผลิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อใช้บริโภคในครอบครัวและจำหน่ายเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว เช่น บวบ กระเพรา โหระพา ตะไคร้ ผักบุ้ง สะระแหน่ เป็นต้น ปัจจุบันมีเงินทุนหมุนเวียน 30,000 บาท

กลุ่มการเลี้ยงสัตว์ มีสมาชิก 30 คน มีการเลี้ยงปลาดุก กบ ไก่ไข่ ไก่เนื้อ เพื่อนำผลผลิตไปบริโภคในครอบครัวเพื่อเป็นการเพิ่มอาหารโปรตีนและลดรายจ่ายให้ครอบครัว

ภาพแสดงกลุ่มเลี้ยงปลาดุกในบ่อพลาสติกของคนในชุมชน

กลุ่มยุทธศาสตร์ มีสมาชิก 53 คน รวมตัวกันเป็นกลุ่มยุทธศาสตร์เพื่อเรียนรู้และฝึกปฏิบัติกิจกรรมการเกษตร โดยเข้าไปเรียนรู้ในจุดเรียนรู้บ้านหนองตาเข้มและนำความรู้ไปทำเป็นกิจกรรมส่วนตัวที่บ้าน ของตนเอง

โครงการสายใยรักแห่งครอบครัว โครงการสายใยรักแห่งครอบครัวซึ่งเป็นโครงการในพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าศรีรัศมิ์ พระวรชายาในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร โดยในปี พ.ศ. 2548 จังหวัดคัดเลือกให้บ้านหนองตาเข้มเป็นจุดนำร่องโครงการ มีสมาชิกแม่บ้านเกษตรกรอยู่ใน วัยเจริญพันธุ์ครั้งแรกจำนวน 34 คน ปัจจุบันเป็นสมาชิกโครงการทุกครัวเรือน ซึ่งบ้านหนองตาเข้มได้เป็นชุมชนตัวอย่าง โดยมีวิสัยทัศน์ของชุมชนคือ “ชุมชนเข้มแข็ง แหล่งผลิตผ้าไหม หลากหลายไม้ประดับ พืชผักสมบูรณ์ เพิ่มพูนรายได้” โดยทางหมู่บ้านได้มีกิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้านที่ประชาชนและอาสาสมัครในหมู่บ้านร่วมแรงร่วมใจกันดำเนินกิจกรรมการพัฒนาในรูปแบบต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์เพื่อส่งเสริมความเป็นอยู่ของคนในชุมชน รวมถึงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป วัตถุประสงค์ของโครงการสายใยรักแห่งครอบครัวในพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีรัศมิ์ พระวรชายาในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร ส่งเสริมและสนับสนุนการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่และสนับสนุนสมาชิกในโครงการฯ ได้รับประโยชน์ทั้งด้านการเกษตร สมบูรณ์ เพิ่มพูนสุขภาพแม่ลูก และด้านอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ ฝึกอบรมทักษะด้านการเกษตรและอาชีพเสริม และการบริโภคอาหารสำหรับแม่ การลดรายจ่ายของครอบครัว (การทำบัญชีครัวเรือน) การปลูกและดูแลบำรุงรักษาต้นไม้ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการรักษาสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์สืบทอดวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามของหมู่บ้าน เช่น งานฉลองตาเข้ม ประเพณีสงกรานต์ เข้าพรรษา ลอยกระทง กล้าใจ ผ้าป่า การเซ่นไหว้ปู่ตา เป็นต้น การส่งเสริมอาชีพด้านการเกษตรแบบพอเพียง การลดการใช้สารเคมีในการ ทำการเกษตร และส่งเสริมให้มีการทำปุ๋ยหมักและสารสกัดชีวภาพจากธรรมชาติ กิจกรรมด้านสาธารณสุข เช่น การคัดกรองผู้ป่วยโรคเบาหวาน การค้นหาผู้ป่วยโรคมะเร็ง การส่งเสริมการออกกำลังกาย เป็นต้น การจัดสวัสดิการต่าง ๆ ของคนในชุมชน เช่น การดูแลผู้สูงอายุ คนพิการ เป็นต้น และการพัฒนาสภาพแวดล้อมภายในหมู่บ้านในโอกาสวันสำคัญต่าง ๆ เพื่อสิ่งแวดล้อมที่ดีของชุมชนและความสุขที่เพิ่มมากขึ้นของสังคม

ผลลัพธ์ที่สำคัญจากการขับเคลื่อนการแก้ไขและพัฒนาเพื่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชน บ้านหนองตาเข้ม คือ การที่ชาวบ้านมีอาชีพมีรายได้ มีการปรับปรุงคุณภาพชีวิต ชาวบ้านสามารถริเริ่มและดำเนินงานกิจกรรมพัฒนาต่าง ๆ โดยระบุปัญหาและกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง ไม่ต้องพึ่งพาการช่วยเหลือจากภาครัฐอย่างเดียว ธนาการร่วมพัฒนาหมู่บ้านมีผลประกอบการเติบโตขึ้นและคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้านมีความเข้มแข็งสามารถดำเนินงานพัฒนาชุมชนของตนเองได้อย่างยั่งยืน ชาวบ้านมีศักยภาพในการหาความรู้ข้อมูลข่าวสารเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและครอบครัวและมีการรวมตัวกันเพื่อพัฒนาหมู่บ้านของตนอย่างเป็นระบบ เยาวชนมี

ภาพแสดงกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน

5.5 ผลความสำเร็จและปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จ

แนวความคิดการพัฒนาชุมชนตนเองของชาวบ้าน ได้รับคำตอบว่ามาจากบรรพบุรุษ หากสังเกตทางเข้าหมู่บ้านจะมีอนุสาวรีย์สร้างไว้มีชื่อว่า “ตาเข้ม” ที่กำลังถือจอบและยื่นตากแดดอยู่ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์เพื่อเตือนใจแก่ลูกหลานว่ามีบรรพบุรุษที่รักในการทำมาหากิน รักในการทำงานอย่างอดทนเพื่อพัฒนาชุมชน จนกลายเป็นแบบอย่างที่ดีของคนรุ่นหลัง ซึ่งชาวบ้านหลายคนยังกล่าวเสริมว่า พวกเขาเชื่อมั่นในตัวชาวบ้านด้วยกันเองและผู้นำของเขา ซึ่งในแง่ของการพัฒนาหมู่บ้านนั้นยังอยู่ในระดับที่น่าพึงพอใจ ทุกคนตั้งใจที่จะร่วมกันพัฒนาเพื่อให้หมู่บ้านดีขึ้นเรื่อย ๆ เพราะทุกคนเชื่อว่า หากร่วมมือกันชุมชนจะต้องเข้มแข็ง อย่างแน่นอน ปัจจัยและเงื่อนไขที่ส่งผลให้การดำเนินการแก้ไข ปัญหาของชุมชนบ้านหนองตาเข้ม ประสบความสำเร็จ มีดังนี้

ชุมชนให้การยอมรับและไว้วางใจในคุณสมบัติของผู้นำหญิงต้นแบบ นั่นคือ ผู้ใหญ่บ้านชาเลื่อง แป้นรินทร์ ที่มีคุณสมบัติของผู้นำต้นแบบ ได้แก่ การมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล จากจุดยืนของผู้นำที่ต้องการเห็นการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนไปสู่การพัฒนาและการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและหลักการทำการเกษตรพอเพียง โดยมุ่งสร้างจิตสำนึกที่ดี จึงทำให้ผู้นำชุมชนมุ่งที่จะนำพาคนในชุมชนก้าวไปสู่อนาคตที่ยั่งยืนบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมจากคนในชุมชน ที่สำคัญคือ การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เนื่องจากในช่วงแรกของการเปลี่ยนแปลงชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ยังไม่ได้รับการยอมรับจากคนในชุมชน ผู้นำจึงต้องเชื่อมประสาน สร้างแรงจูงใจและชักชวนให้คนในชุมชนหันมาให้ความสำคัญกับการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นทักษะที่สำคัญของ

ปัจจัยที่ทำให้หมู่บ้านประสบความสำเร็จในการดำเนินงานต่าง ๆ ได้แก่ ความกระตือรือร้นในการเข้ามีส่วนร่วมของคนในชุมชน ความเสียสละ ทักษะด้านการให้ความสำคัญกับประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับส่วนรวม การเข้าร่วมกิจกรรมประเพณีของหมู่บ้าน การรวมและถ่ายทอดภูมิปัญญา ประเพณี เทศกาลประจำปี ศิลปวัฒนธรรมในหมู่บ้าน ภูมิปัญญา การให้ความสำคัญกับการดำเนินกิจกรรมด้านการพัฒนาปรับปรุงสภาพสิ่งแวดล้อมชุมชน การพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีการจัดกิจกรรมทั้งในลักษณะการระดม การมีส่วนร่วมของประชาชน ดำเนินการโครงการประเภททำเอง การแสวงหาการสนับสนุนงบประมาณ อุปกรณ์ เครื่องมือจากหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งราชการส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่นที่กล่าวมาสรุปได้ว่า บ้านหนองตาเข้มมีผู้นำหมู่บ้านที่มีศักยภาพ เสียสละและรับผิดชอบในหน้าที่ มีการแบ่งมอบภารกิจกระจายอำนาจและการตัดสินใจในการทำงานตามการแบ่งเขตพื้นที่การพัฒนาออกเป็น “คุ้มบ้าน” ประชาชนในหมู่บ้านสนใจให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา บรรยากาศการดำเนินกิจกรรมพัฒนา การดำเนินวิถีชีวิตยึดถือหลักการประชาธิปไตย และมีการช่วยกันดูแลสอดส่องความปลอดภัยของชุมชน

เงื่อนไขและปัจจัยที่นำมาสู่ความสำเร็จในการแก้ไขและพัฒนาการทำงานในชุมชนนั้น จำเป็น อย่างยิ่งที่จะต้องมียุทธศาสตร์ในการทำงาน จะเห็นได้ว่า บ้านหนองตาเข้มมีการสร้างแกนนำหมู่บ้านให้เข้มแข็งและให้ความสำคัญกับการดำเนินกิจกรรมในหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงในทุกกิจกรรม มีภาคีเครือข่ายเข้าร่วม การดำเนินกิจกรรม เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐและเอกชนในพื้นที่เข้ามาแลกเปลี่ยนประสบการณ์และใช้เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน และที่สำคัญที่สุดคือ ความโดดเด่นในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า ความสำเร็จของชุมชนในการแก้ไขปัญหาความยากจนได้ยึดหลักในการดำเนินงานโดยอาศัยการดำเนินงานแบบบูรณาการทุกภาคส่วนร่วมกันอย่างจริงจังในการแก้ไขปัญหา ความยากจน การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนซึ่งผู้นำหรือองค์กรของชุมชนใช้แผนชุมชนในการขับเคลื่อน การแก้ไขปัญหาความยากจน เตรียมความพร้อมของคนในชุมชนในการฝึกอาชีพ มีการรวมกลุ่มอาชีพต่าง ๆ มีเงินทุนในการบริหารจัดการและให้สมาชิกกู้ยืมไปประกอบอาชีพ ชาวบ้านได้รับโอกาสในการกู้ยืมเงินไปประกอบอาชีพ มีการส่งเสริมความรู้เรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้กับชาวบ้านอย่างจริงจัง รวมทั้งการติดตามผลการดำเนินงานครัวเรือนที่ยากจน โดยส่งเสริมให้ครัวเรือนจัดทำบัญชีครัวเรือนและให้ดำเนินชีวิต โดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

แนวทางในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาหมู่บ้านเพื่อให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี ประชาชนในหมู่บ้านจะต้องรักษาสິงดี ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนให้คงอยู่ต่อไป ได้แก่ จิตสำนึกรักชุมชน มีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน ยอมรับการทำงานร่วมกันหลายภาคส่วน การทำงานเป็นกลุ่ม สามารถประสานกับหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน จัดเวทีประชาคมวางแผนการจัดการและบริหารชุมชน และจัดทำแผนชุมชนร่วมกันแก้ไขปัญหาของหมู่บ้าน ประชาชนในหมู่บ้านรู้จักนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตและปลูกฝังให้คนรุ่นหลังมีความรักในถิ่นฐานบ้านเกิดโดยนำศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่เดิม มาฟื้นฟูให้เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนในการพัฒนาหมู่บ้านสืบไป ในการพัฒนาหมู่บ้านประชาชนจะต้อง มีความไว้วางใจเชื่อมั่นว่าชุมชนสามารถบริหารจัดการชุมชนได้ด้วยขีดความสามารถของชุมชนและส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาทุกขั้นตอนเพื่อให้ผลการพัฒนาเกิดความยั่งยืน

5.6 การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกและการเชื่อมโยงเครือข่ายการพัฒนา

กระบวนการทำงานของกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนบ้านหนองตาเข้ม แม้จะมีการบริหารงานอย่างเป็นอิสระ แต่มีการประสานเครือข่ายกันระหว่างกลุ่มกิจกรรมเพื่อเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกันกับองค์กรภายนอกเช่นกัน ชุมชนมีการประสานงานกับเครือข่ายต่าง ๆ ภายนอกหมู่บ้านมีหน่วยงานภาครัฐคือ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ สำนักงานเกษตรอำเภอ สำนักงานตรวจบัญชีสหกรณ์ สำนักงานตำรวจภูธร ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร วิทยาลัยการอาชีพ และศูนย์การศึกษา นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งเป็นหน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุนกิจกรรมของหมู่บ้านและมีส่วนร่วมในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเพื่อเผยแพร่กิจกรรมและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน ให้องค์ความรู้ต่าง ๆ ในชุมชนไหลเวียนจากภายในไปสู่ภายนอกและชุมชนสามารถนำองค์ความรู้จากหน่วยงานภายนอกเข้ามาพัฒนาชุมชนอย่างสม่ำเสมอให้สอดคล้องกับสภาพชุมชนและเท่าทันต่อการ

บ้านหนองตาเข้มมีการเชื่อมโยงเครือข่ายการพัฒนาที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในชุมชน มีการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นในประเด็นต่าง ๆ โดยการใช้เวทีประชาคมในการร่วมแก้ไขปัญหาของชุมชน มีการนำศาสนาและวัฒนธรรมมาเป็นกลไกในการประสานพลัง รวมทั้งการส่งเสริมวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีเข้ามาขับเคลื่อนกระบวนการมีส่วนร่วมก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคีและการเกื้อกูลกันของคนในชุมชน เช่น การสืบทอดประเพณี นอกจากนี้ ยังได้รับการสนับสนุนจากส่วนราชการอย่างต่อเนื่องและการประสานงานเครือข่ายที่มีการทำงานเชิงรุกในทุกรูปแบบ โดยการประสานงานเครือข่ายในทุก ๆ ส่วนที่เกี่ยวข้องทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน มูลนิธิ วัด โรงเรียน เป็นต้น เพื่อการได้มาซึ่งความร่วมมือ ความรู้ และแหล่งทุน นอกจากนี้ ยังมีการเชื่อมโยงเครือข่ายเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชน โดยการทำงานเครือข่ายภายในชุมชนได้ใช้แนวคิดซึ่งได้แก่ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ไข ร่วมตรวจสอบ และร่วมรับผลประโยชน์ ทำให้สามารถสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมเพิ่มมากขึ้น

บทบาทการทำงานของพัฒนากรในชุมชนบ้านหนองตาเข้ม ทำหน้าที่หลักคือ การประสานงาน ส่งเสริมและพัฒนากระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วม การจัดการความรู้ และบทบาทนักยุทธศาสตร์ นอกจากนี้ที่กล่าวมาแล้ว ยังควรให้ความสำคัญกับแนวทางการส่งเสริมและพัฒนากระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยการจัดประชุม จัดเวทีประชาคม ฝึกอบรม และศึกษาดูงาน ส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาตนเองของผู้นำชุมชน กลุ่ม องค์กร เครือข่ายและชุมชน โดยใช้ระบบมาตรฐานงานชุมชน ส่งเสริมกระบวนการพัฒนาชุมชน โดยให้ชุมชนร่วมกันคิด วิเคราะห์ ตัดสินใจ วางแผน ปฏิบัติ และติดตามประเมินผลด้วยตนเอง การส่งเสริมและพัฒนารูปแบบการทำงานเครือข่ายภาคประชาชนและประสานการทำงาน ในรูปเครือข่ายกับภาคีการพัฒนา

5.7 ความคาดหวังในอนาคตของชุมชนและข้อเสนอเชิงนโยบาย

จากที่ได้กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น ชุมชนให้ข้อเสนอแนะในการพัฒนาเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างแท้จริงและเป็นรูปธรรมโดยรัฐบาลควรสานต่อนโยบายอย่างต่อเนื่องทุกรัฐบาลจนกว่า จะบรรลุเป้าประสงค์เพื่อความต่อเนื่องในการดำเนินการแก้ไขปัญหาในด้านต่าง ๆ ส่วนเจ้าหน้าที่ของรัฐ ทุกภาคส่วนต้องมีการติดตาม ส่งเสริม สนับสนุน และประเมินผลการพัฒนาตามบทบาทหน้าที่และภารกิจ ที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการย้ายหรือโอนและการเปลี่ยนเจ้าหน้าที่ทำให้ ขาดความต่อเนื่องในการทำงานร่วมกับชุมชนเนื่องจากต้องใช้เวลาในการสร้างความสัมพันธ์และศึกษาข้อมูลชุมชน เมื่อเรียนรู้กระบวนการทำงานร่วมกับชุมชนระยะหนึ่งแล้วก็มีการผลัดเปลี่ยน ชาวบ้านเกิดความเบื่อหน่ายกับการทำงานที่ไม่ต่อเนื่อง ใน

อย่างไรก็ตาม ชุมชนบ้านหนองตาเข้มต้องการให้หน่วยงานภาครัฐสนับสนุนการสร้างเครือข่าย การเรียนรู้ของชุมชนอย่างเป็นระบบมากขึ้น มิใช่เรียนรู้เพียงภายในชุมชนอย่างเดียว ต้องการต่อยอดโครงการที่ประสบความสำเร็จ แต่ยังขาดทักษะในการจัดการความรู้ เจ้าหน้าที่รัฐต้องสนับสนุนการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชนเดียวกันและระหว่างองค์กรชุมชนด้วยกันใน ทุกรูปแบบให้มากขึ้น โดยเน้นการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือปราชญ์ชาวบ้านที่มีอยู่ ส่งเสริมให้องค์กรทางสังคมทุกฝ่าย เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันทางศาสนา สถาบันการศึกษาทั้งส่วนกลางและ ส่วนภูมิภาค เป็นต้น เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของโรงเรียนที่ควรเป็นศูนย์ประสานงานเครือข่ายหรือกลุ่มต่าง ๆ ในพื้นที่ นอกเหนือจากองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น

ในด้านความคาดหวังของชุมชนนั้น ต้องการส่งเสริมการรวมตัวของชุมชนให้มากยิ่งขึ้น โดยการสนับสนุนการรวมกลุ่มของชุมชนในทุกรูปแบบให้เข้มแข็งมากกว่าเดิม เนื่องจากต้องการให้เยาวชนคนรุ่นใหม่ มีส่วนร่วมในกลุ่มต่าง ๆ ที่มีอยู่เพื่อสืบทอดกิจกรรมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นมิให้สูญหายไป โดยการให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องมากยิ่งขึ้นเกี่ยวกับการรวมตัวของชุมชนทั้งในเรื่องสิทธิ หน้าที่ บทบาทขององค์กรชุมชน รวมทั้งทักษะในการพัฒนาองค์กรให้สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การบริหารจัดการองค์กร การจัดการความรู้ การหาแหล่งทรัพยากรจากภายนอก การสร้างจิตสำนึกในการเป็นเจ้าของชุมชนใน กลุ่มเยาวชน และการบำรุงรักษาสาธารณสมบัติและศิลปวัฒนธรรมของชุมชนให้คงอยู่ตลอดไป ทั้งนี้ สถาบันการศึกษาในท้องถิ่นควรนำเยาวชนเข้ามามีบทบาทในการทำงานกับชาวบ้านให้มากขึ้นโดยใช้ความรู้และศักยภาพที่มีอยู่เพื่อพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง เช่น โครงการยุวเกษตร ซึ่งเป็นแบบอย่างที่ดี ควรต่อยอดและส่งเสริมให้เกิดกลุ่มเยาวชนกลุ่มใหม่ในชุมชนเพื่อพัฒนาท้องถิ่นและการฝึกอบรมผู้นำกลุ่มต่าง ๆ และอาสาสมัครเพื่อพัฒนาครอบครัวและชุมชนให้เป็นแบบอย่างที่ดีเพื่อเป็นต้นแบบให้กับคนในชุมชนปฏิบัติตาม

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายจากชุมชนได้สะท้อนถึงการสร้างหลักประกันทางเศรษฐกิจแก่ครอบครัวและชุมชนว่า ควรเน้นการพัฒนาทักษะและโอกาสทางเศรษฐกิจของครอบครัวและชุมชน ส่งเสริมการฝึกอบรมฝีมือแรงงานให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานในพื้นที่ โดยให้โอกาสแรงงานหญิงชายอย่าง เท่าเทียมกัน และปรับปรุงระบบข้อมูลข่าวสารตลาดแรงงาน ตลาด

จากเหตุผลดังกล่าว การปรับปรุงประสิทธิภาพการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาครอบครัวและชุมชน โดยปรับปรุงระบบราชการให้สนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของสถาบันครอบครัวและชุมชนด้วยการกระจายอำนาจการตัดสินใจและการบริหารงบประมาณจากส่วนกลางไปสู่ท้องถิ่นและชุมชนด้วย เพื่อให้ชุมชนเข้ามา มีบทบาทในการวางแผนพัฒนาและบริหารจัดการเรื่องต่าง ๆ ได้สอดคล้องกับสภาพปัญหา ศักยภาพ และ ความต้องการของแต่ละพื้นที่ โดยเฉพาะการพัฒนาเจ้าหน้าที่ภาครัฐให้มีความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในกระบวนการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม และความเข้าใจในการทำงานของชุมชนว่าแต่ละชุมชนนั้นมีบริบทที่แตกต่างกัน ควรเรียนรู้เรื่องการปรับตัวให้เข้ากับชุมชน รวมทั้งทักษะในการจัดการความขัดแย้งในชุมชน และการนำทรัพยากรท้องถิ่นที่มีอยู่มาใช้ประโยชน์ในการพัฒนามากขึ้น ที่สำคัญอย่างยิ่งคือ การจัดสรรงบประมาณขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นให้ตรงกับความต้องการของชุมชน โดยศึกษาจากแผนชุมชนว่ามีปัญหาอะไร ควรเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้มากขึ้น มิใช่เน้นเพียงการปรับภูมิทัศน์หรือการจัดซื้อต่าง ๆ ที่ไม่ตรงกับ ความต้องการของคนในชุมชน รวมทั้งจัดทำโครงการนำร่องที่เน้นวิธีการจัดสรรงบประมาณในลักษณะงบบุคลากรทั่วไปแก่กลุ่มในชุมชนที่มีความพร้อมและต้องการใช้งบประมาณเพื่อสร้างเศรษฐกิจให้กับชุมชนเพื่อ ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ดังนั้น การเปิดโอกาสให้ชุมชนได้ดำเนินงานตามบทบาทและสิทธิใน

นอกจากนี้ ชุมชนบ้านหนองตาเข้มยังมีมุมมองในการประเมินความสำเร็จในการพัฒนา โดยชุมชนพิจารณาเห็นว่า ตัวชี้วัดที่สามารถสะท้อนถึงการพัฒนาสังคมที่เป็นธรรมและเสมอภาคควรประกอบด้วย

ประการแรก คือ สมาชิกในครอบครัวและชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีการร่วมทำกิจกรรมทำความดีให้กับสังคมและใช้เวลาร่วมกันอย่างมีคุณภาพ เป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว/ชุมชน/สังคม เป็นการสร้างความสัมพันธ์ให้คนในชุมชนมีความรัก ความเสียสละ และพร้อมที่จะทำความดีด้วยความสมัครใจ โดยเน้นกิจกรรมทำความดีของครอบครัวและชุมชน และมุ่งเน้นให้ทุกคนตระหนักถึงความสำคัญของการส่งเสริมสถาบันครอบครัวให้มีความมั่นคงเพื่อสร้างเยาวชนรุ่นใหม่ที่มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มารับใช้สังคมไม่ก่อให้เกิดปัญหาต่อสังคม

ประการที่สอง คือ ประชาชนได้รับสวัสดิการพื้นฐานอย่างทั่วถึงเป็นธรรมมากยิ่งขึ้น เพิ่มการเข้าถึงและได้รับการคุ้มครองทางสังคม มีความมั่นคงในชีวิตความเป็นอยู่ ประชาชนและชุมชนมีความเข้มแข็งและมีภูมิคุ้มกันโดยส่งเสริมชุมชนให้พื้นฐานในการพัฒนาสังคมร่วมกับหน่วยงานรัฐ และเอกชนที่เห็นความสำคัญในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมและจัดสวัสดิการชุมชน

นอกจากนี้ บทบาทสตรีควรได้รับการพัฒนาศักยภาพอย่างเสมอภาคและเป็นธรรมมากยิ่งขึ้นในทางสังคมเพื่อเป็นกลไกในการพัฒนาชุมชนและสังคม ในอดีตสตรีและแม่บ้านมักได้รับการเปรียบเทียบให้เป็น ช่างเท้าหลังและต้องคอยเดินตามผู้ชายซึ่งเปรียบเทียบกับเป็นช่างเท้าหน้าอยู่เสมอ เพราะว่ายุคสมัยก่อนสตรี ยังไม่ได้รับการยอมรับและถูกจำกัดสิทธิหลายประการทั้งด้านการศึกษา อาชีพ หน้าที่การงาน และแม้แต่การแสดงความคิดเห็น ในปัจจุบันยุคสมัยได้เปลี่ยนแปลงไป มีการยอมรับและสนับสนุนสตรีมากขึ้นโดยได้ให้ความสำคัญและเปิดโอกาสให้สตรีกล้าคิด กล้าตัดสินใจ และกล้าทำเพื่อพัฒนาบ้านเมืองให้มีความเจริญก้าวหน้าเคียงคู่กับผู้ชาย ดังเช่น ชุมชนบ้าน

5.8 ข้อพิจารณาสำหรับหน่วยงานภาครัฐ และแนวทางที่ควรจะเป็นในการปฏิบัติงานในพื้นที่

จากการวิเคราะห์ชุมชนบ้านหนองตาเข้ม สิ่งที่รัฐควรพิจารณาและแนวทางที่ควรดำเนินการใน การปฏิบัติงานในชุมชนในอนาคตข้างหน้า จะเห็นได้ว่า ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนมีอยู่ 2 ประการ คือ 1.) ระดับและรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน และ 2.) การสนับสนุนจากภาคส่วนต่าง ๆ โดยเฉพาะภาครัฐ กล่าวคือ ประชาชนต้องการมีส่วนร่วมและมีความเข้มแข็งมากขึ้น แต่กลไกภาครัฐสนับสนุนและเปิดโอกาสให้ประชาชนค่อนข้างน้อยในการที่จะเข้าไปมีบทบาทหรือมีส่วนร่วมที่สะท้อนถึงวิถีประชาธิปไตยและยังไม่มีการวางมาตรการแนวทางการขับเคลื่อนงานสาธารณะที่เป็นรูปธรรมให้เป็นไปได้ภายใต้การมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐ ชุมชน และประชาชนซึ่งที่กล่าวมา มิใช่การมุ่งสร้างให้ชุมชนเติบโตเข้มแข็งโดยปฏิเสธภาครัฐ หากแต่เป็นการเสริมสร้างให้ชุมชนได้มีบทบาทสำคัญในการจัดการวิถีชีวิตของตนเองด้วยการร่วมกันภายในชุมชนและมีส่วนร่วมกับภาครัฐในการจัดบริการสาธารณะเพื่อการพัฒนาชุมชนภายใต้การมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายให้เป็นไปในแนวทางที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง ดังนั้น ในมุมมองที่ชุมชนมีต่อบทบาทของภาครัฐนั้นเป็นการจัดการที่ไม่คล่องตัว รวมอำนาจ และติดอยู่กับกฎระเบียบและสายการ บังคับบัญชา มีมุมมองต่อประชาชนว่าเป็นเพียงชาวบ้านหรือประชาชนผู้รอรับบริการ ทำให้การบริการเป็นไปตามความต้องการของเจ้าหน้าที่รัฐและละเลยประชาชน แต่ชาวบ้านเป็น “พลเมือง” ผู้ซึ่งมีสิทธิและหน้าที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการจัดการวิถีชีวิตของตนเอง ภายใต้การคำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวม เป็นสำคัญ ดังนั้น ผู้ปฏิบัติงานในภาครัฐควรพิจารณาข้อเสนอแนะและแนวทางในการปฏิบัติงานในชุมชน ที่ควรจะเป็นดังต่อไปนี้

ส่วนเจ้าหน้าที่ภาครัฐต้องเปลี่ยนบทบาทจากการชี้นำควบคุมชุมชนมาเป็นการให้ข้อมูล สนับสนุนและสร้างพื้นที่ให้ชุมชนได้มีเวทีในการแลกเปลี่ยนความรู้ ความเห็น ร่วมมือกับภาคส่วนอื่น ๆ ของสังคม ทั้งภาคเอกชน องค์กรที่ไม่แสวงหากำไรและประชาชน เพื่อสร้างการแสวงหาผลประโยชน์สาธารณะร่วมกันในประเด็นสาธารณะต่าง ๆ ของชุมชนและสังคม สร้างพื้นที่ให้ประชาชนได้มีโอกาสแสดงออกถึงความต้องการของชุมชนและสร้างความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับเรื่องผลประโยชน์สาธารณะ ดังนั้น เป้าหมายในการทำงานชุมชนไม่ใช่เป็นเพียงการหาทางแก้ปัญหาอย่าง

ในด้านนโยบายและแผนการทำงานต้องมาจากความต้องการของประชาชนและชุมชนซึ่งจะสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและตอบสนองความต้องการได้ตรงผ่านทางความพยายามร่วมกันและกระบวนการทำงานร่วมกันของภาครัฐและประชาชน การให้บริการของภาครัฐต้องมุ่งเน้นเรื่องของความเป็นธรรมและความเท่าเทียมทั่วถึงเป็นสำคัญ และเพื่อพัฒนาคุณภาพการบริการในภาครัฐนั้น ต้องสร้างให้เกิดแนวคิดเรื่องผลประโยชน์สาธารณะให้เกิดขึ้นในสังคม เพื่อที่ภาครัฐจะได้ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน แต่ความเป็นจริงของการบริการภาครัฐในปัจจุบัน ทำให้เจ้าหน้าที่รัฐต้องตอบสนองต่อสิ่งที่มีอิทธิพลต่อภาครัฐ ได้แก่ ตัวบทกฎหมาย รัฐธรรมนูญ ค่านิยมในสังคม บรรทัดฐานประชาธิปไตย ปัจจัยสถานการณ์ต่าง ๆ เป็นต้น และที่สำคัญคือ ต้องรับผิดชอบต่อผลประโยชน์สาธารณะ ดังนั้น ในการที่ต้องตอบสนองและรับผิดชอบต่อค่านิยมและความขัดแย้งในสถานการณ์ต่าง ๆ เจ้าหน้าที่รัฐจึงไม่ควรตัดสินใจแต่เพียงลำพัง อีกต่อไป แต่ควรกระจายอำนาจให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วย

อย่างไรก็ตาม องค์กรภาครัฐและการทำงานกับชุมชนนั้น จะประสบความสำเร็จในการดำเนินงานในระยะยาวได้ หากดำเนินการโดยอาศัยกระบวนการของความร่วมมือ โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของการให้ความเคารพซึ่งกันและกันแก่ประชาชนทุกคนด้วยความเท่าเทียม มุ่งเน้นที่การสร้าง ความรับผิดชอบต่อ ความรู้สึกผูกพัน และความรู้สึกในการรับผิดชอบต่อสาธารณะให้แก่คนในชุมชน ซึ่งก็มีฐานะเป็นพลเมืองเท่ากันในสังคม ดังนั้น เจ้าหน้าที่รัฐก็มีฐานะเป็นพลเมืองที่ต้องได้รับการปลูกฝัง และเรียนรู้ในเรื่องของความเป็นพลเมืองที่รับผิดชอบต่อสาธารณะด้วยเช่นกันและต้องให้คุณค่าแก่ความเป็นพลเมืองโดยให้บริการสาธารณะเท่าเทียมกับบทบาทของการเป็นผู้มีอำนาจรัฐ ควรมีความรับผิดชอบต่อในการบริการประชาชนด้วยการปฏิบัติตนเป็น ผู้ให้บริการที่ดีในฐานะทรัพยากรของรัฐ เป็นผู้ดูแลรักษาหน่วยงานของรัฐ เป็นผู้อำนวยความสะดวกแก่พลเมือง ผู้บริหารในภาครัฐควรต้องปรับความคิดใหม่เกี่ยวกับบทบาทของตนเองในกระบวนการทำงานของภาครัฐคือ ต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการภาครัฐและเป็นไปเพื่อการตอบสนองต่อผลประโยชน์ของประชาชนอย่างแท้จริง

ข้อสังเกตและข้อควรคำนึงถึง คือ ปัญหาความยากจน เป็นปัญหาที่รัฐบาลให้ความสนใจในการแก้ไขมาหลายยุคหลายสมัย แต่ปัญหาความยากจนของประชาชนก็ยังไม่หมดสิ้นไป ซึ่งจำเป็นที่ทุกภาคส่วนควรให้ความร่วมมือกันอย่างจริงจังในการแก้ไขปัญหาความยากจนให้หมดสิ้นไป ครอบคลุมทั่วถึงและ ประสบผลสำเร็จ สนับสนุนงบประมาณ สนับสนุนการดำเนินงานแก้ไขปัญหาความยากจนของประชาชน การส่งเสริมความรู้ และประสบการณ์ในการประกอบอาชีพให้กับ

6. ตำบลชุมแพ อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น : ชุมชนต้นแบบการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยทั้งเมืองชุมแพด้วยการรวมกลุ่มประสานพลังเครือข่ายร่วมพัฒนาความมั่นคงในชีวิตของคนจน

6.1 บริบทชุมชน

อำเภอชุมแพตั้งอยู่ห่างจากจังหวัดขอนแก่นไปทางทิศตะวันตกประมาณ 82 กิโลเมตร ห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ 520 กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ 510.9 ตารางกิโลเมตร

สภาพทางกายภาพของอำเภอชุมแพ โดยทั่วไปเป็นที่ราบสูงเทลาดลงทิศใต้ ทิศเหนือบางส่วนอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติภูเวียง ทิศตะวันตกบางส่วนอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติดงลาน แต่ในเขตเทศบาลเมืองชุมแพไม่มีพื้นที่ป่าไม้ ทิศใต้ของเทศบาลเมืองชุมแพมีลำน้ำเชิญเป็นเส้นกั้นเขตแดนกับอำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ ในพื้นที่เทศบาลเมืองชุมแพมีการคมนาคมทางบกเพียงทางเดียวแต่เนื่องจากเป็น จุดเชื่อมโยงกับจังหวัดใกล้เคียงมีถนนหลายสายเชื่อมต่อกับจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคกลาง เทศบาลเมืองชุมแพจึงเป็นศูนย์กลางคมนาคมของภูมิภาคนี้อีกแห่งหนึ่งของจังหวัดขอนแก่น

สภาพทั่วไปในเทศบาลเมืองชุมแพถือได้ว่ามีระบบสาธารณูปโภคคือ ระบบน้ำประปาบริโภค ไฟฟ้าและการสื่อสารครอบคลุมทั้งพื้นที่ มีหน่วยบริการทางด้านเศรษฐกิจและสังคมในชุมชน ได้แก่ ตลาด ร้านค้า หน่วยผลิต สถานศึกษา สถาบันทางศาสนา ธนาคาร และหน่วยบริการด้านสาธารณสุขมีอยู่ครบถ้วนทุกด้านและสามารถให้บริการแก่ชาวชุมชนได้ทั่วถึง

เทศบาลเมืองชุมแพมีครัวเรือนทั้งหมด 11,894 ครัวเรือน มีประชากรทั้งหมด 32,044 คน โดยมีสัดส่วนประชากรเพศชายน้อยกว่าเพศหญิงคือ ประชากรเป็นเพศชาย 15,741 คน เพศหญิง 16,303 คน ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำนาซึ่งเป็นการปลูกข้าวเหนียวสำหรับบริโภคในครัวเรือนมากกว่าจำหน่าย นอกจากนี้มีการทำไร่อ้อย และเพาะเห็ดฟางบริเวณชุมชนโคกสูง-โนนสำราญ ส่วนในเขตเทศบาลเมืองชุมแพ ประชาชนส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพค้าขายบริเวณถนนมะลิวัลย์ที่เป็นถนนสายหลักในโซนชุมชนตลาดเหนือ ตลาดใต้ซึ่งถือเป็นแหล่งค้าขายขนาดใหญ่ของเทศบาลเมืองชุมแพ

ในปัจจุบันเมืองชุมแพเป็นเมืองที่มีอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสูงมาก เมืองชุมแพเป็นศูนย์กลางการคมนาคมขนส่งจากภาคอีสานไปสู่ภาคเหนือและเป็นศูนย์กลางตลาดค้าส่งสินค้าทางการเกษตรและเครื่องจักรกลการเกษตรทำให้มีการอพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาตั้งรกรากทำมาหากินในเมืองชุมแพเป็นจำนวนมาก ก่อให้เกิดปัญหาการบุกรุกที่ราชการสร้างที่อยู่อาศัย มีปัญหาสิ่งแวดล้อม มีปัญหาสังคม ขาดความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัยและรายได้ไม่เพียงพอต่อการยังชีพ

ภาพแสดงสภาพทั่วไปของชุมชน

6.2 สภาพปัญหาก่อนได้รับการแก้ไข

ตำบลชุมแพในอดีตมีสภาพปัญหาก่อนเกิดกระบวนการพัฒนาที่กระทบต่อความเป็นอยู่ของชาวชุมชนคือ ปัญหาที่อยู่อาศัย และปัญหารายได้ต่ำซึ่งเชื่อมโยงกับปัญหาความยากจนโดยปัญหาดังกล่าว มีลักษณะเชื่อมโยงกันและมีความซับซ้อนที่ดำเนินมาเป็นระยะเวลายาวนาน กล่าวคือ เมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2546 เมืองชุมแพมีการขยายตัวและมีความเป็นสังคมเมืองอย่างรวดเร็ว ดังนั้น จึงทำให้ผู้คน ส่วนใหญ่ทั้งในจังหวัดขอนแก่นและต่างจังหวัด เช่น จังหวัดเลย ร้อยเอ็ด มหาสารคาม หนองบัวลำภู พิจิตร สุพรรณบุรี เป็นต้น มีการอพยพย้ายถิ่นเข้ามาสร้างหลักฐานเพื่อความอยู่รอดด้วยสาเหตุที่หลากหลาย เช่น การอพยพจากภัยแล้ง ซึ่งผู้คนส่วนใหญ่ที่อพยพเข้ามาจะเป็นคนจนจำเป็นต้องเช่าบ้านที่เป็นห้องแถวไม้เล็ก ๆ พอได้นอนพักให้หายเหนื่อยจากการทำงาน ต่อมาเจ้าของบ้านเช่ารื้อบ้านเพื่อสร้างตึกทำให้ค่าเช่าบ้านมีราคาแพงและไม่มีเงินที่จะสามารถเช่าบ้านอยู่อาศัยได้ จึงชักชวนกันยึดที่ดินว่างเปล่าซึ่งเป็น ที่ราชพัสดุและที่เอกชนสร้างเป็นที่อยู่อาศัย เกิดเป็นชุมชนซึ่งประชาชนส่วนใหญ่มีสภาพความเป็นอยู่แออัด ไม่ถูกสุขลักษณะ ทรุดโทรม

การประกอบอาชีพของคนในชุมชนโดยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างรายวัน โดยมีรายได้อยู่ที่วันละ 150 บาท บางส่วนมีอาชีพค้าขายซึ่งมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตจึงต้องไปกู้หนี้ยืมสินมาจากแหล่งเงินกู้ในระบบเพื่อการต่อสู้ดิ้นรนและใช้ชีวิตอยู่ในสังคมเมือง ด้วยสาเหตุจากความยากจนทำให้ คนในชุมชนขาดโอกาสทางการศึกษาและขาดอาชีพที่มั่นคง มีรายได้ที่ไม่แน่นอนจึงทำให้ชุมชนเกิดปัญหาตามมาคือ ปัญหายาเสพติด และปัญหาการพนัน ส่งผลให้ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของคนในชุมชนลดต่ำลงไปด้วย

หากวิเคราะห์สภาพปัญหาดังกล่าวข้างต้นอาจกล่าวได้ว่ามีสาเหตุมาจากปัจจัยทั้งภายในคือ การขาดโอกาสที่ดีในการประกอบอาชีพ และชาวชุมชนมีลักษณะของการไม่มีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง ส่วนปัจจัยภายนอกคือ สภาพเศรษฐกิจของประเทศที่บีบรัด และความเจริญเติบโตของเมืองชุมแพส่งผลให้คนชนบทที่ประสบปัญหาความเดือดร้อนต้องอพยพย้ายถิ่นเข้ามาสู่สังคมเมืองเพื่อความอยู่รอดมากขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้ภาวะปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาซ้ำซากและซ้ำซ้อนที่มีความรุนแรงแต่ก็ไม่ได้ส่งผลให้เกิดการอพยพย้ายถิ่นออกของคนในชุมชน ในทางกลับกันมีแต่จะเพิ่มจำนวนผู้อพยพย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ เนื่องจากความเจริญเติบโตของเมืองชุมแพ ความสามารถในการเข้าถึงการประกอบอาชีพ ความสามารถในการเข้าถึงระบบสาธารณสุขภาคพื้นฐาน การมีระบบการคมนาคมที่สะดวก และความสามารถในการเข้าถึงการบริการสาธารณะจากภาครัฐได้ง่าย

6.3 จุดหักเหสู่การเปลี่ยนแปลงและการริเริ่มแก้ไขปัญหา

ชุมชนแออัดเมืองชุมแพได้เริ่มต้นกระบวนการแก้ไขปัญหาดังแต่ปี พ.ศ. 2546 โดยทางเทศบาลเมืองชุมแพได้ร่วมกับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนทำการสำรวจข้อมูลผู้เดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยโดยให้ผู้มีรายได้น้อยไม่มีที่อยู่อาศัยสามารถไปลงทะเบียนผู้เดือดร้อนไว้กับเทศบาลเมืองชุมแพ พบว่า มีจำนวนผู้เดือดร้อนทั้งสิ้น 18 ชุมชน จำนวน 1,076 ครัวเรือน

จากนั้นทางเทศบาลเมืองชุมแพและสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนได้เสนอโครงการบ้านมั่นคงให้กับชาวชุมชนผู้เดือดร้อนที่อยู่อาศัย ซึ่งในช่วงแรกยังไม่มีใครรู้เรื่องนี้ดีพอ ผู้เดือดร้อนจำนวนหลายคน ยังไม่เชื่อและไม่ให้ความไว้วางใจกับโครงการดังกล่าวว่าจะมีผู้มาสร้างบ้านเรือนให้คนจนอยู่อาศัยจริง หลายครัวเรือนต่างพากันหันหลังให้กับโครงการดังกล่าว

จนกระทั่งนางสนอง รวยสูงเนิน ซึ่งเป็นคนจนและเป็นผู้เดือดร้อนที่อยู่อาศัยคนหนึ่งที่เชื่อว่า โครงการบ้านมั่นคงมีอยู่จริง เนื่องจากได้ทราบข้อมูลจากช่องทางสื่อต่าง ๆ จึงมีความมุ่งมั่นที่จะหาข้อมูลมาประชาสัมพันธ์ให้คนในชุมชนได้รับทราบ และได้ติดตามเจ้าหน้าที่สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนไปประชุมกับสมาชิกเครือข่ายบ้านมั่นคงอื่น ๆ ด้วยความอดทนเพราะอยากมีบ้านของตนเองจนเกิดความมั่นใจว่าโครงการบ้านมั่นคงสามารถเกิดขึ้นได้จริงแต่ชุมชนต้องรวมกลุ่มและออมทรัพย์ร่วมกัน

ต่อมาทางเทศบาลเมืองชุมแพได้ร่วมมือกับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนร่วมกันหาที่ดินรองรับ ผู้เดือดร้อนที่อยู่อาศัย ซึ่งได้จัดหาซื้อที่ดินและที่ดินว่างเปล่าซึ่งเป็นที่ดินราชพัสดุเพื่อให้ชุมชนได้ดำเนินการเช่าที่ดินเหล่านี้จากกรมธนารักษ์ในอัตราเช่าตารางวาละ .50 บาทต่อเดือน และขึ้นค่าเช่าที่ดินทุก 3 ปีที่มีการต่อสัญญา ปัจจุบันมีอัตราเช่าที่ดินตารางวาละ .75 บาทต่อเดือน ซึ่งในระหว่างการจัดหาที่ดินรองรับ ผู้เดือดร้อนที่อยู่อาศัย ทางกลุ่มผู้เดือดร้อนที่อยู่อาศัยที่ได้ลงทะเบียนไว้ได้รวมกลุ่มกันออมทรัพย์ในช่วงแรกออมวันละ 5 บาท ต่อมาภายหลังมีการออมเพิ่มขึ้นเป็นวันละ 20 บาท เพื่อเป็นทุนตั้งต้นของชุมชนเพื่อเสนอขอของบดินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัยกับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน

การดำเนินการดังกล่าวอยู่บนพื้นฐานความคิดของการมีเป้าหมายและต้องการแก้ไขปัญหาให้ชุมชนมีความมั่นคงในชีวิตโดยเฉพาะการสร้างหลักประกันในการมีที่อยู่อาศัยอย่างมั่นคงถาวรเป็นสำคัญ เพื่อให้คนในชุมชนได้อยู่อาศัยร่วมกันอย่างอยู่เย็นเป็นสุขโดยมีกระบวนการดำเนินงานบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและบทบาทในการบริหารจัดการด้านต่าง ๆ ในรูปแบบของการแสดงความคิดเห็นเพื่อนำมาพัฒนาชุมชนของตนด้วยความพยายามของผู้คนในชุมชนและความร่วมมือจากหลายฝ่ายนำไปสู่การสร้างชุมชนใหม่ที่จะเน้นการบริหารจัดการโดยชาวชุมชนเองด้วยการวางแผนชุมชนร่วมกัน ช่วยกันคิด และช่วยกันวางแผนและจัดการชุมชนของตนเอง การออกแบบบ้าน ขั้นตอนการวางผังแปลนบ้านตามความต้องการของชาวบ้าน วางผังชุมชนร่วมกันมีการประชาคมกระบวนการก่อสร้างบ้าน การบริหารจัดการด้านการเงิน การจัดระบบสวัสดิการสำหรับการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย โดยอาศัยการ เก็บรวบรวมข้อมูลจากการลงทะเบียนผู้เดือดร้อนไม่มีที่อยู่อาศัยในปี พ.ศ. 2546 นำข้อมูลมาใช้เป็นฐานในการหาที่ดินรองรับผู้เดือดร้อนที่อยู่อาศัย และเสนอของบประมาณ รวมทั้งการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนจะต้องมีการจัดประชุมคณะกรรมการบ้านมั่นคงเมืองชุมแพซึ่งประกอบด้วย ตัวแทนจาก ภาคประชาชนแต่ละโครงการ ตัวแทนจากภาครัฐ และตัวแทนจากองค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อสำรวจความคิดเห็นและความต้องการของคนในโครงการบ้านมั่นคงเมืองชุมแพก่อนที่จะกระทำการกิจกรรมใด ๆ เช่น ขั้นตอนการวางผังชุมชนจะมีชาวบ้าน สถาปนิก สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน นายช่างเทศบาลเป็นผู้ออกแบบตามความต้องการของชาวบ้าน หลังจากนั้นเทศบาลจะนำความต้องการของชาวบ้านไปออกแบบแปลนบ้านซึ่งมีให้เลือก 2-3 แบบ ในเนื้อที่ขนาด 8x10 เมตร หรือ 20 ตารางวา ราคาก่อสร้าง บ้านจะต่างกันตั้งแต่เงิน 80,000-180,000

การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมใด ๆ ก็ตามจะอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และการทำงานแบบบูรณาการร่วมกันระหว่างภาคประชาชน ภาครัฐ และองค์กรเอกชนในการทำงาน พัฒนาสังคม ดังนั้น การดำเนินการโครงการหรือกิจกรรมใดจะอาศัยคณะกรรมการบ้านมั่นคงเมืองชุมแพซึ่งเป็นคณะทำงานหลัก มีบทบาททั้งในด้านการดูแลนโยบาย การบริหารจัดการงบประมาณ การรวบรวมข้อมูล การสื่อสารทำความเข้าใจกับชาวชุมชน การเป็นตัวแทนในการวิเคราะห์ปัญหาเบื้องต้น และการประสานความร่วมมือกับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการทำงานพัฒนาชุมชนและสังคม นอกจากนี้ ยังมีคณะทำงานบ้านมั่นคงเมืองชุมแพทำหน้าที่ในการบริหารจัดการระบบสวัสดิการ การเงินและบัญชี รวมทั้งงานธุรการต่าง ๆ ของบ้านมั่นคงเมืองชุมแพ ซึ่งในการดำเนินการนี้ ได้ใช้ทรัพยากรจากทั้งภายในชุมชน และรับการสนับสนุนงบประมาณ และความรู้ทางวิชาการจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งหน่วยงานภาครัฐ และองค์กรเอกชนเพื่อการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยทั้งเมืองชุมแพ

6.4 การขับเคลื่อนกลไกการแก้ไขปัญหาและกระบวนการพัฒนาเพื่อเปลี่ยนแปลง

กล่าวได้ว่าการดำเนินการแก้ไขปัญหาของชาวชุมชนเมืองชุมแพอยู่บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมโดยมีผู้นำเป็นแกนสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนา รวมทั้งอาศัยการชักจูงผู้มีส่วนได้เสีย และระดมความร่วมมือจากชาวชุมชนด้วยการสื่อสารผ่านการเรียนรู้จากการจัดประชุม คณะกรรมการบ้านมั่นคงเมืองชุมแพอย่างต่อเนื่อง และการใช้ปัญหาที่มีร่วมกันเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความใส่ใจ และประสานพลังในการสร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นกับชาวชุมชนเมืองชุมแพสามารถดำเนินการแก้ไขปัญหาของชาวชุมชน เมืองชุมแพซึ่งมีกิจกรรมที่สำคัญที่สามารถใช้เป็นแบบอย่างได้ดังนี้

กองทุนนารวม มีจุดเริ่มต้นมาจากการที่สมาชิกชุมชนบ้านร่มเย็นซึ่งเป็นโครงการบ้านมั่นคง 1 ใน 12 โครงการ ได้มีการรวมกลุ่มไปเช่าที่นาเพื่อทำนารวมของชุมชนโดยการปลูกข้าวไว้บริโภคภายในชุมชนประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดีจากการทำนารวมของชาวชุมชนบ้านร่มเย็น ซึ่งเครือข่ายบ้านมั่นคง เมืองชุมแพทั้ง 12 โครงการ จึงได้ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องมิใช่แค่การสร้างความมั่นคง ในเรื่องของที่อยู่อาศัยเท่านั้นแต่ต้องสามารถสร้างความมั่นคงด้านอาหารเพื่อการเพิ่มรายได้และลดรายจ่ายในครัวเรือนให้ชาวชุมชนเมืองชุมแพได้มีความสามารถในการผ่อนชำระค่าบ้านได้อย่างเต็มศักยภาพ นอกจากนี้ กองทุนนารวมยังเป็นที่ดินสำรองให้กับผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนในอนาคตอีกด้วย กองทุนนารวมถือได้ว่าเป็นระบบสวัสดิการหนึ่งของบ้านมั่นคงเมืองชุมแพ

ภาพแสดงพื้นที่นารวมของคนในชุมชน

กองทุนพัฒนาที่อยู่อาศัยเมืองชุมแพ เกิดจากความต้องการที่จะช่วยเหลือคนที่ไม่มีบ้านเป็นของตนเอง และคนที่ไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนได้ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญ หากสามารถแก้ได้ จะทำให้เกิดการช่วยเหลือผู้ที่เดือดร้อนที่ไม่มีเงินออมทรัพย์เพื่อสร้างบ้านได้จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการ

สำหรับการบริหารจัดการกองทุนพัฒนาที่อยู่อาศัย จะยึดการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย เพื่อความโปร่งใสในการดำเนินการในรูปของคณะกรรมการกองทุนพัฒนาที่อยู่อาศัยเมืองชุมแพ ซึ่งประกอบด้วย ประธาน รองประธาน เภสัชกร กรรมการ และเลขานุการ บทบาทอำนาจหน้าที่ของ คณะกรรมการคือการดูแลเก็บรักษาเบิกจ่ายตามระเบียบหรือกรรมการเมืองอนุมัติเสนอแนวทาง/หลักเกณฑ์ ระเบียบในการบริหารจัดการกองทุน ทำนิติกรรมสัญญาการกู้เงิน รายงานสถานะกองทุน ต่อกรรมการเมืองทุกเดือน ประสานภาคีหรือองค์กรอื่น ๆ เพื่อให้กองทุนเติบโตอย่างยั่งยืน และ ประสานภาคีการดูแลความเสี่ยงให้สมาชิกภายในชุมชน ซึ่งปัจจุบันกองทุนพัฒนาที่อยู่อาศัยเมือง ชุมแพมีเงินกองทุนจำนวน 3,744,977 บาท มาจากการสมทบของชุมชน 644,977 บาท เทศบาลเมือง ชุมแพ 2,000,000 บาท และสถาบันระหว่างประเทศเพื่อสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (IIED) ที่ผ่านทาง มูลนิธิศูนย์ศึกษาที่อยู่อาศัยแห่งเอเชีย (ACHR) 1,100,000 บาท ซึ่งกองทุนพัฒนาที่อยู่อาศัยเมือง ชุมแพ มีการจัดการดังนี้

1. ร้อยละ 15 ให้สมาชิกกู้ยืมเพื่อพัฒนาอาชีพและปลดหนี้้นอกระบบวงเงินไม่เกิน 5 เท่าของหุ้นสมทบ ดอกเบี้ย 6% ต่อปี ชำระคืน 60 งวด ภายใน 5 ปี
2. ร้อยละ 65 ให้สมาชิกกู้ยืมเพื่อก่อสร้างที่อยู่อาศัยไม่เกิน 150,000 บาทต่อ หลังคาเรือน ดอกเบี้ย 4% ต่อปี ชำระคืน 180 งวด ภายใน 15 ปี และก่อสร้างบ้านให้ผู้ยากไร้
3. ร้อยละ 5 ให้สมาชิกกู้ยืมเพื่อซ่อมแซมหรือต่อเติมที่อยู่อาศัยวงเงินไม่เกิน 5 เท่า ของหุ้นสมทบดอกเบี้ย 4% ต่อปี ชำระคืน 60 งวด ภายใน 5 ปี
4. ร้อยละ 5 ให้สมาชิกกู้ยืมเพื่อการศึกษาวงเงินไม่เกิน 3 เท่าของหุ้นสมทบ ดอกเบี้ย 3% ต่อปี ชำระคืน 60 งวด ภายใน 5 ปี
5. ร้อยละ 10 ช่วยเหลือผู้ยากไร้ไม่เกินรายละ 50,000 บาท

6.5 ผลความสำเร็จและปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จ

การดำเนินกิจกรรมการแก้ไขและการพัฒนาทำให้ชาวชุมชนเมืองชุมแพเกิดการเปลี่ยนแปลง มีความก้าวหน้าแตกต่างไปจากอดีต ถือได้ว่าประสบความสำเร็จ สามารถแก้ไข ปัญหาตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้ โดยความสำเร็จนั้นปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน สังเกต

ความสำเร็จที่สำคัญของชุมชนคือ ความเข้มแข็งของชุมชนที่เกิดจากการบูรณาการความร่วมมือจากภาครัฐ การใช้กลุ่มและเครือข่ายประสานพลังกันในการขับเคลื่อนชุมชนบนพื้นฐานการทำงานอย่างเป็นระบบแบบมีส่วนร่วม มีการเคารพและให้เกียรติกัน รวมทั้งมองเห็นถึงผลประโยชน์ของชุมชนร่วมกัน โดยการใช้ข้อมูลเป็นฐานในการจัดการปัญหา ซึ่งชุมชนเมืองชุมแพถือเป็นตัวอย่างของการทำงานแบบบูรณาการร่วมกันระหว่างภาคประชาชน ภาครัฐ และองค์กรเอกชนในการแก้ไขปัญหาของชุมชนและการทำงานพัฒนาสังคมได้เป็นอย่างดี

หากพิจารณาถึงปัจจัยหรือเงื่อนไขที่ส่งผลให้การดำเนินการแก้ไขปัญหาของชุมชนเมืองชุมแพประสบความสำเร็จ กล่าวได้ว่ามีปัจจัยที่เป็นเงื่อนไขสำคัญ 4 ประการ คือ ประการแรก ความร่วมมือของคนในชุมชนซึ่งทำให้เกิดการประสานพลังในการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ประการที่สอง การมีเป้าหมายร่วมกันที่ชัดเจน ทำให้ชุมชนมองเห็นทิศทางในการก้าวเดินและสามารถบูรณาการงาน การพัฒนาต่าง ๆ ให้มีความสอดคล้องกัน ประการที่สาม การมีข้อมูลที่พร้อมและสมบูรณ์ ช่วยหนุนเสริมการตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประการสุดท้าย ผู้นำชุมชนและแกนนำมีจิตอาสาพร้อมที่จะนำชุมชน และพร้อมที่จะเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง

แต่อย่างไรก็ตาม ในความสำเร็จดังกล่าวชุมชนก็ยังประสบปัญหาและอุปสรรคเช่นเดียวกันซึ่งสามารถแยกปัญหาและอุปสรรคตามการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวชุมแพออกเป็นเรื่อง ๆ กล่าวคือ ปัญหาและอุปสรรคในเรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านที่อยู่อาศัยยังประสบกับปัญหาในเรื่องกลุ่มช่างในชุมชน ที่มีอยู่ไม่เพียงพอจึงทำให้การดำเนินการเป็นไปด้วยความล่าช้า ส่วนปัญหาอุปสรรคในเรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิตในด้านระบบสวัสดิการชุมชน เช่น การจัดตั้งกองทุนชุมชนเมืองตามนโยบายของรัฐบาล การจัดตั้งกองทุนออมทรัพย์เพื่อบ้านตามกฎระเบียบของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนยังมีปัญหาในเรื่อง ของการแทรกแซงจากการเมืองที่ทำให้คนแตกความคิดออกเป็นสองฝ่าย และความสามารถของกองทุนในการให้ความช่วยเหลือผู้เดือดร้อนยังคงมีความล่าช้าเนื่องจากมีกฎและระเบียบของหน่วยงานที่กำหนดไว้อย่างตายตัวขาดความยืดหยุ่นในการดำเนินการแต่อย่างไรก็ตาม ชุมชนได้ตระหนักถึงปัญหาและ เห็นความสำคัญของปัญหาจึงได้หาวิธีการแก้ไขปัญหาด้วยการจัดตั้งกองทุนพัฒนาที่อยู่อาศัยเมืองชุมแพขึ้น ซึ่งมีการวางกฎระเบียบและการบริหารจัดการกองทุนโดยชุมชนเองเพื่อให้ความช่วยเหลือผู้เดือดร้อน ชาวชุมชนเมืองชุมแพได้อย่างทันท่วงที

6.6 การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกและการเชื่อมโยงเครือข่ายการพัฒนา

ในการดำเนินกิจกรรมการแก้ไขและการพัฒนาของชุมชนเมืองชุมแพ นอกจากจะอาศัยกลไกหลักที่สำคัญคือ เครือข่ายบ้านมั่นคงเมืองชุมแพ ชุมชนยังได้รับความช่วยเหลือและความร่วมมือใน การแก้ไขปัญหาจากภาคีหน่วยงานภายนอกด้วย ประกอบด้วย

หน่วยงานภาครัฐที่สำคัญคือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้งในระดับตำบล และระดับจังหวัด สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) สถาบันการศึกษา ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดขอนแก่น โดยให้การสนับสนุนงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และการหนุนเสริมทางวิชาการ โดยเฉพาะเทศบาลเมืองชุมแพเข้ามาให้การสนับสนุน ชาวชุมชนเมืองชุมแพด้วยการให้คำแนะนำปรึกษา ให้การสนับสนุนบุคลากรที่เป็นตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐผู้เป็นกำลังสำคัญในการดำเนินการและประสานงานโครงการบ้านมั่นคงเมืองชุมแพ และ การสนับสนุนระบบสาธารณูปโภคพื้นฐานให้กับชาวชุมชนบ้านมั่นคงเมืองชุมแพ

หน่วยงานภาคเอกชนที่สำคัญคือ บริษัท ห้างร้านต่าง ๆ ที่ให้การสนับสนุนงบประมาณกับ โครงการบ้านมั่นคงเมืองชุมแพ นอกจากนี้ยังมีมูลนิธิที่ให้การสนับสนุนโครงการบ้านมั่นคงเมืองชุมแพคือ มูลนิธิศูนย์ศึกษาที่อยู่อาศัยแห่งเอเชีย (ACHR) โดยการให้เงินสนับสนุนกองทุนพัฒนาที่อยู่อาศัยเมืองชุมแพ

หน่วยงานภาคประชาชนที่สำคัญคือ เครือข่ายบ้านมั่นคงภาคอีสานซึ่งมีบทบาทการทำงานที่มีการเชื่อมโยงและหนุนเสริมกันในลักษณะของการเป็นพี่เลี้ยงและคอยให้คำแนะนำปรึกษา

อาจกล่าวได้ว่าการดำเนินการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนเมืองชุมแพให้เกิดผลสำเร็จจะต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนเข้ามาร่วมมือกันทั้งภาคประชาชน หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคี เครือข่าย หรือหน่วยงานอื่น ๆ เข้ามาช่วยหนุนเสริมชุมชน และดำเนินการร่วมกับชุมชนเป็นเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นการมีส่วนร่วมและการบูรณาการการทำงานในเชิงพื้นที่เพื่อสร้างพลังร่วมในการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนได้

นอกจากนี้ ชุมชนเมืองชุมแพยังได้เชื่อมโยงการดำเนินการแก้ไขปัญหาให้เกิดการขยายผลไปสู่ระดับต่าง ๆ ด้วย โดยชุมชนเมืองชุมแพได้เชื่อมโยงการทำงานตั้งแต่ระดับภายในชุมชนไปจนถึงระดับประเทศคือ เครือข่ายบ้านมั่นคงเมืองชุมแพซึ่งมีจำนวน 12 โครงการ การเชื่อมโยงสู่ระดับภาคคือ เครือข่ายบ้านมั่นคงภาคอีสาน และการเชื่อมโยงเครือข่ายสู่ระดับประเทศคือ สหพันธ์พัฒนาองค์กรชุมชนคนจนเมืองแห่งชาติ (สอช.) เพื่อการสร้างความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยร่วมกัน

6.7 ความคาดหวังในอนาคตของชุมชน และข้อเสนอเชิงนโยบาย

หากพิจารณาในเชิงนโยบายที่ผ่านมาแล้ว กล่าวได้ว่าชุมชนยังเห็นว่านโยบายของรัฐยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ แต่อย่างไรก็ตาม ชุมชนเห็นว่ายังมีบางโครงการที่มีบทบาทสำคัญที่หนุนเสริมการแก้ไขปัญหาของชุมชน ซึ่งโครงการดังกล่าวคือ โครงการบ้านมั่นคง และ

ในปัจจุบันชุมชนเมืองชุมแพมีเพียงแต่ร่วมกันแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนในเรื่องของที่อยู่อาศัยเท่านั้น หากแต่ชุมชนเมืองชุมแพมีความคิดที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวเมืองชุมแพให้มีความครอบคลุมในทุกมิติทั้งมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม สาธารณสุข สวัสดิการชุมชน อาชีพ และการศึกษาบนพื้นฐานของความรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง ความสามัคคี และการพึ่งพาตนเองได้ ทั้งนี้การเดินทางไปสู่เป้าประสงค์ที่ชุมชนคาดหวัง นอกจากชุมชนจะอาศัยความร่วมมือกันของคนในชุมชนแล้ว ชุมชนยังมีความต้องการให้ภาครัฐเข้ามาหนุนเสริมด้วยโดยชุมชนมีข้อเสนอในเชิงนโยบายและยุทธศาสตร์ที่น่าสนใจดังนี้

ประการที่หนึ่ง รัฐควรเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายเพื่อการตอบสนองและการแก้ไขปัญหาของชุมชนได้อย่างตรงจุดและมีความครอบคลุมปัญหาของชุมชนในทุกมิติ

ประการที่สอง นโยบายของรัฐควรเป็นนโยบายที่มีการเปิดกว้างและมีความยืดหยุ่นในการแก้ไขปัญหาของชุมชนและการพัฒนาสังคม

ประการที่สาม รัฐควรเข้ามาส่งเสริมและสนับสนุนเรื่องการจัดตั้งกองทุนภายในชุมชนให้มีความหลากหลายสามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนได้หลายมิติภายใต้กองทุนเดียวอย่างเข้มแข็งและยั่งยืน เพราะที่ผ่านมานโยบายหรือกองทุนของภาครัฐไม่สามารถตอบโจทย์และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนได้อย่างครอบคลุมทุกมิติ

ประการสุดท้าย รัฐควรมีการทบทวนวัตถุประสงค์ และการจัดตั้งกองทุนต่าง ๆ รวมทั้งกฎระเบียบและเงื่อนไขของกองทุนต่าง ๆ ให้มีความเหมาะสมกับสภาพปัญหานั้น ๆ เพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ตามข้อเสนอในเชิงนโยบายและยุทธศาสตร์ข้างต้น ชุมชนตำบลชุมแพยังมีข้อพิจารณาเพิ่มเติมว่าการดำเนินการปฏิบัติให้นโยบายและยุทธศาสตร์ข้างต้นเกิดผลได้นั้น ต้องอาศัยการบูรณาการกลไกต่าง ๆ ของรัฐ และประสานความร่วมมือเครือข่ายภาคประชาชน โดยเฉพาะในระดับชุมชนให้เชื่อมโยงกัน เพื่อให้กลไกและความร่วมมือดังกล่าวเป็นเครื่องมือในการกระตุ้นและปลูกให้ประชาชนลุกขึ้นมามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการพัฒนา

นอกจากนี้ ชุมชนเมืองชุมแพยังมีมุมมองในการประเมินความสำเร็จในการพัฒนาที่น่าสนใจ โดยชุมชนพิจารณาเห็นว่าตัวชี้วัดที่สามารถสะท้อนถึงการพัฒนาสังคมที่เป็นธรรมและ

6.8 ข้อพิจารณาสำหรับหน่วยงานภาครัฐ และแนวทางที่ควรจะเป็นในการปฏิบัติงานในพื้นที่

หากพิจารณาถึงกลไกของภาครัฐที่มีส่วนสำคัญในการทำงานร่วมกับชุมชน และขับเคลื่อน การนำนโยบายและยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติ ชุมชนเมืองชุมแพมีทัศนคติที่มองเห็นทั้งจุดแข็งและจุดอ่อนของหน่วยงานภาครัฐที่สำคัญ ดังนี้

จุดอ่อน กลไกและหน่วยงานภาครัฐที่ทำงานร่วมกับชุมชนและประชาชนในระดับพื้นที่บางส่วนยังมีวิธีคิดแบบราชการ ยังไม่เปลี่ยนมุมมองความคิดซึ่งควรคำนึงถึงความต้องการและประโยชน์ของประชาชนเป็นหลัก อีกทั้งยังไม่ค่อยเข้าถึงและเข้าใจประชาชน จึงประสานการทำงานเข้ากับชุมชนได้ ไม่กลมกลืนนัก นอกจากนี้ กฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ ของทางหน่วยงานภาครัฐมีการปิดกั้น ขาดความยืดหยุ่น จึงส่งผลให้การขอความช่วยเหลือต่าง ๆ จากทางหน่วยงานภาครัฐมีความล่าช้า

จุดแข็ง แต่อย่างไรก็ตาม กลไกและหน่วยงานภาครัฐก็เป็นแหล่งรวมองค์ความรู้ ทรัพยากรโดยเฉพาะงบประมาณ เครื่องมือ และเทคโนโลยีที่จำเป็นต่อการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหา ชุมชน และการพัฒนาสังคม

จากข้อพิจารณาถึงจุดอ่อนและจุดแข็งของหน่วยงานภาครัฐข้างต้น ทำให้ต้องทบทวนถึงแนวทางการปฏิบัติงานในระดับพื้นที่ ซึ่งเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ร่วมกับชุมชนเมืองชุมแพ ในฐานะผู้มีประสบการณ์ตรงได้แสดงทัศนะถึงแนวทางที่ควรจะเป็นในการปฏิบัติงานในพื้นที่ไว้ดังนี้

การปฏิบัติงานแก้ไขปัญหาและการพัฒนาสังคมในระดับชุมชน ผู้ปฏิบัติจะต้องคำนึงถึงเงื่อนไขหรือตัวแปรที่ทำให้แต่ละชุมชนมีความหลากหลายคือ การวิเคราะห์ชุมชน เจ้าหน้าที่ของรัฐจะต้องมีความเข้าใจในสภาพบริบท และสภาพปัญหาของชุมชนอย่างแท้จริงซึ่งมีที่มาและความ เป็นไปแตกต่างกัน จากนั้นเจ้าหน้าที่ของรัฐจะต้องสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นกับชุมชนเพื่อที่จะดึงการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชนในการร่วมกันแก้ไขปัญหาและการพัฒนาสังคมได้อย่างตรงจุดและบรรลุเป้าหมาย ดังนั้น การปฏิบัติงานร่วมกับชุมชน ผู้ปฏิบัติต้องตระหนักถึงเงื่อนไขดังกล่าว และจัดการโดยการสร้างความเข้าใจในสถานการณ์และสภาพของชุมชน

สำหรับอุปสรรคที่สำคัญในการปฏิบัติงานพัฒนาสังคมร่วมกับชุมชนคือ การถูกแทรกแซงทางการเมืองทำให้ประชาชนเกิดการแตกแยกความคิดออกเป็นฝักฝ่าย จึงส่งผลให้การ

หากพิจารณาถึงองค์ความรู้ในการปฏิบัติงานพัฒนาสังคมในระดับชุมชน ผู้ปฏิบัติจำเป็นต้องเรียนรู้องค์ความรู้ที่สำคัญคือ การศึกษาหาความรู้บทบาทและภารกิจหน่วยงานของตนเอง และของหน่วยงานภาคีเครือข่ายที่จะเข้ามาบูรณาการการทำงานร่วมกัน การวิเคราะห์ชุมชนให้เข้าใจถึงสภาพบริบท สภาพปัญหาของชุมชน และความต้องการของประชาชน มนุษยสัมพันธ์ในการสร้างปฏิสัมพันธ์และการปรับตัวเข้ากับประชาชน การให้คำปรึกษาและแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาในชุมชน และการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

นอกจากนี้ การปฏิบัติงานพัฒนาสังคมในระดับชุมชน ผู้ปฏิบัติอาจใช้เทคนิคและกลวิธีที่สำคัญคือ ความยืดหยุ่นในการทำงานเพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปได้ตลอดเวลา รวมทั้งมองชุมชนเป็นเสมือนครอบครัวมีความอดทนในการทำงานร่วมกัน และยึดเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาของชุมชนเป็นที่ตั้งซึ่งเทคนิคและกลวิธีดังกล่าวจะช่วยทำให้การทำงานร่วมกับชุมชนประสบความสำเร็จ พร้อมกับการบรรลุภารกิจของหน่วยงานได้

7. ตำบลดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม : ชุมชนต้นแบบธนาคารหมู่บ้าน เพื่อการพัฒนาชุมชนแบบพึ่งตนเองตามแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียงในการรวมกลุ่มสร้างแหล่งทุนเพื่อการประกอบอาชีพเพิ่มรายได้จัดสวัสดิการในการแก้ไขปัญหาความยากจน

7.1 บริบทชุมชน

ตำบลดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม ประวัติความเป็นมาของตำบลดอนยายหอม ตาม

ตำบลดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม อยู่ห่างจากอำเภอเมือง จังหวัด

แบ่งเขตการปกครองเป็น 9

หมู่บ้าน ประกอบด้วย หมู่ที่ 1 บ้านดอนยายหอม หมู่ที่ 2 บ้านดอนยายหอม หมู่ที่ 3 บ้านดอนยายหอม หมู่ที่ 4 บ้านคลองสามสิบ หมู่ที่ 5 บ้านทุ่งต้นไทร หมู่ที่ 6 บ้านตาลเดี่ยว หมู่ที่ 7 บ้านดอนขนก หมู่ที่ 8 บ้านดอนหัวนา และหมู่ที่ 9 บ้านสะแกราย

สภาพทางกายภาพของตำบลดอนยายหอมส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบลุ่ม เหมาะแก่การประกอบอาชีพด้านการเกษตร เช่น ทำนา ทำสวน ตลอดจนเลี้ยงสัตว์ เลี้ยงกุ้ง และเลี้ยงปลา ไม่มีป่าเขาหรือแม่น้ำขนาดใหญ่ แต่จะมีลำคลองธรรมชาติอยู่เป็นจำนวนมาก ประกอบด้วย คลองรางกระทุ่ม คลองควาย คลองหัวโคก คลองรางยายปิง คลองรางบัว คลองหนองหญ้าปล้อง คลองดอนยายหอม คลองวังกุ่ม คลองขุนเทพ คลองดอนสามสิบ คลองลำยายหอมใหญ่ คลองเขมร ชุมชุม คลองลำพญา คลองพระยาพายเรือ คลองตาลเดี่ยว คลองน้อยดอนขนาท คลองจระเข้มด คลองสิบห้าวา คลองดอนหัวนา คลองรางบางขวัญ คลองวงพาด คลองตาลสามต้น คลองยายจิบ คลองน้อย คลองสะแกราย คลอง รพช. และคลอง กสช. ซึ่งถือเป็นข้อได้เปรียบของพื้นที่

ภาพแสดงสภาพชุมชนตำบลดอนยายหอม

วิถีชุมชน ตำบลดอนยายหอมมีจำนวนครัวเรือน 1,488 ครัวเรือน มีประชากรทั้งสิ้น โดยมีสัดส่วนเพศหญิงมากกว่าเพศชายอยู่เล็กน้อย ลักษณะของครอบครัวส่วนใหญ่ของตำบลดอนยายหอมเป็นครอบครัวขนาดใหญ่ที่ประกอบด้วยพ่อแม่ลูก ปู่ย่า ตายาย แต่ส่วนใหญ่เมื่อลูกแต่งงานไปแล้ว จะไปสร้างบ้านใหม่ ซึ่งไม่ไกลจากบ้านพ่อแม่ ทำให้สามารถไปมาหาสู่และดูแลกันและกันได้สะดวก และมีบางส่วนที่เรียนจบและได้งานในต่างถิ่นรวมถึงออกไปตั้งถิ่นฐานนอกพื้นที่ตำบลแต่ก็ถือเป็นจำนวนที่น้อย

สภาพทางเศรษฐกิจ เนื่องจากสภาพพื้นที่ของหมู่บ้านที่มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบลุ่ม เหมาะแก่การประกอบอาชีพด้านการเกษตร อาชีพส่วนใหญ่ของประชาชนตำบลดอนยายหอมจึงประกอบอาชีพ ทำเกษตรกรรมและเพาะปลูกเป็นหลัก โดยประชาชนในหมู่บ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา และทำสวน เป็นอาชีพหลัก ส่วนใหญ่มี

โดยมีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง

แบ่งเป็น

สามารถจำแนกรายละเอียดของการใช้ประโยชน์จากที่ดินได้กล่าวคือ 1.)

สภาพสังคมโดยรวมมีลักษณะเป็นสังคมกึ่งเมืองกึ่งชนบท (Rurban) ที่มีลักษณะเด่นในด้านวัฒนธรรมไทยโซ่ง หรือไทยทรงดำ ประชาชนส่วนใหญ่กว่าร้อยละ 98 เป็นชาวไทยทรงดำ ระบบวัฒนธรรม ความเชื่อ และความสัมพันธ์ของคนในชุมชนถูกผูกโยงเอาไว้ด้วย ความเชื่อเฉพาะของชาวไทยทรงดำ อาทิ การนับถือผีบรรพบุรุษ พิธีกรรมงานแต่งงาน งานศพ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ ศิลปหัตถกรรม “การทอผ้า” ของชาวไทยทรงดำซึ่งมีลักษณะและลวดลายเฉพาะและเป็น อาชีพเสริมที่สำคัญให้กับกลุ่มแม่บ้านและกลุ่มผู้สูงอายุที่ว่างเว้นจากงานประจำเพื่อเป็นการหารายได้เสริมให้กับตัวเองและครัวเรือน

ภาวะสุขภาพ คนในพื้นที่ส่วนใหญ่มีสุขภาพที่สมบูรณ์แข็งแรง สามารถประกอบอาชีพต่าง ๆ ได้ปกติ ภาวะการเจ็บป่วยในผู้สูงอายุพบได้ในโรคทั่วไป เช่น ภาวะการปวดเมื่อย เป็นต้น

หากพิจารณาศักยภาพชุมชนตำบลตอนยายหอมเป็นพื้นที่หนึ่งซึ่งมีความเข้มแข็งผ่านการสร้างความร่วมแรงร่วมใจในการแก้ไขปัญหาท้องถิ่นร่วมกัน อาทิ การรวมกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาในด้านเงินทุนหมุนเวียนชุมชน โดยดำเนินการผ่านการรวมกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ในหลากหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มธนาคารหมู่บ้านสะแกราย กลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มทอผ้าที่กระตุกบ้านสะแกรายบนพื้นฐานศิลปวัฒนธรรมไทยทรงดำ กลุ่ม เหล่านี้สะท้อนถึงความสามารถและศักยภาพในการบริหารจัดการตนเองเพื่อแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันของตนเองเพื่อร่วมรับผลประโยชน์ร่วมกันของคนในชุมชนซึ่งถือเป็นปัจจัยหนึ่ง ของการพึ่งพาตนเอง และถือเป็นปัจจัยสำคัญของการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการสร้างสำนึกใน การเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกัน (Sense of Ownership)

7.2 สภาพปัญหาก่อนได้รับการแก้ไข

จากข้อได้เปรียบด้านสภาพทางภูมิศาสตร์ที่มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่ม และมีลำคลองธรรมชาติอยู่จำนวนมากเป็นปัจจัยเอื้อหนุนนั้น เมื่อปี พ.ศ. 2525 เกิดภาวะการฉ้อฉลของการทำการเกษตรแบบนาข้าว ซึ่งสวนทางกับกระแสความนิยมในการทำนาถั่วเริ่มพุ่งสูงขึ้น และได้รับ

เมื่อมีตัวอย่างของความสำเร็จในขณะนั้นที่เป็นแบบสำเร็จรูปที่สามารถทำตามได้ เพียงเพื่อหวังที่จะ “รวย” เหมือนคนที่ทำนาุ้งที่ ได้รับผลตอบแทนในระดับสูงมาก่อนแล้ว ประชาชนส่วนใหญ่จึงเห็นดีเห็นงาม และหันมาทำนาุ้งกันมากขึ้น โดยเริ่มจากการปรับพื้นที่นาให้เป็นนาุ้ง รับซื้อพันธุ์ลูกกุ้งเพื่อการเพาะเลี้ยง ตลอดจนซื้ออาหารกุ้งในกระบวนการเลี้ยงเพื่อการจำหน่าย

ในช่วงเวลานั้นต้นทุนการผลิตในการทำนาุ้งเพิ่มสูงขึ้นอย่างมาก แต่เพียงเพราะผลตอบแทนที่ได้กลับคืนมานั้นยังคงมีผลต่างที่มากกว่าและเป็นที่น่าพอใจ ความเพลิดเพลันและหลงใหลต่อกระแสของรายได้ ผกผันกับกระแสของความตระหนักรู้ในสภาพปัญหาที่กำลังก่อตัวจึงถูกละเลยไป

เมื่อมีความเจริญด้านเศรษฐกิจ ผ่านการมีรายได้มากขึ้น โดยขาดการตระหนักรู้ กระแสนิยมจึงไหลบ่าเข้าพื้นที่อย่างไม่รู้เท่าทัน สภาพการใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย และฟุ้งเฟ้อ รวมถึงพฤติกรรมการบริโภคแบบวัตถุนิยมจึงเข้ามาบดบังสิ่งที่ควรจะเป็น กระแสของการแข่งขัน ผ่านการออกรถกระบะป้ายแดงแข่งขันกันระหว่างคนในหมู่บ้าน การซื้อเครื่องไฟฟ้า เครื่องอำนวยความสะดวก รวมถึงสินค้าฟุ่มเฟือยต่าง ๆ จึงถูกนำเข้ามาสู่ชุมชนเปรียบเสมือนปัจจัย 5 ของวิถีชีวิตในขณะนั้น

จนเมื่อวันหนึ่ง เมื่อกระแสถึงราคาตกต่ำภายใต้ระบบเกษตรที่ไม่สามารถกำหนดราคาได้ด้วยตนเอง และต้องฝากชีวิตและอนาคตกับกลไกตลาดที่ไม่สามารถควบคุมได้ ทำให้รายได้และผลตอบแทนที่เคยได้จำนวนมาก กลายรูปเป็นภาระหนี้สิน

กระแสแห่ง

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ผลักดันให้ประชาชนผู้เคยอยู่ดีกินดี เข้าสู่บรรยากาศแห่งการเป็นหนี้ ประชากรเกือบทุกหลังคาเรือนก้าวเข้าสู่การเป็นหนี้โดยไม่ทันตั้งตัว

กระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงนี้ยังส่งผลกระทบต่อเนื่องไปยังระบบต่าง ๆ ในชุมชน ทั้งในระบบการเกษตรกรรมแบบพึ่งพาและเป็นมิตรกับธรรมชาติที่ต้องเปลี่ยนรูปแบบไปเป็นระบบเกษตรกรรมแบบพึ่งพาสารเคมี เป็นผลทำให้มีการนำเข้าสารเคมีมากขึ้นพร้อมกับต้นทุนการผลิตที่เพิ่มสูงขึ้นตามอัตราการใช้สารเคมี สารเคมีเหล่านี้ได้เข้ามาทำลายทรัพยากรซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตมาแต่เดิม อาทิ ระบบนิเวศน์และสภาพน้ำเปลี่ยนแปลงไป วิถีชีวิตและการดำรงอยู่ต้องเปลี่ยนแปลงไป จากเดิมที่ชาวบ้านเคยหาจับปลาตามหนองน้ำ ปัจจุบันปริมาณปลาก็ตกลง และมี

จากกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวที่เข้ามาพร้อมกับกระแสแห่งความเจริญและความทันสมัยส่งผลถึงศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาชุมชนดั้งเดิมค่อย ๆ เลือนหายไปตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชาวไทยทรงดำซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของพื้นที่ ซึ่งในปัจจุบันวัฒนธรรมไทยทรงดำกำลังถดถอยโดยเฉพาะการอ่านและเขียนที่เริ่มเลือนหายไป และเริ่มไม่ได้ใช้ จึงเลือนหายไปเรื่อย ๆ ความเปลี่ยนแปลงอีกประการหนึ่งที่พบได้ คือ การเปลี่ยนแปลงของสภาพวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ ซึ่งแต่เดิมชาวไทยทรงดำประกอบอาชีพทำนามาตั้งแต่บรรพบุรุษ มีความถนัดในการทำเกษตร และได้อาศัยในแนวทางนี้มาตลอด แม้ว่าพื้นที่บางแห่งที่ไม่สะดวกแก่การทำนา จะมีการเปลี่ยนไปทำไร่ ทำสวนและทำนาทุ่งบ้างก็ตาม ทั้งนี้ สะท้อนให้เห็นถึงคุณสมบัติเด่นของชาวไทยทรงดำคือ ความสามารถในการเรียนรู้ และความอดทนต่อความยากลำบาก ปัจจัยพื้นฐานของชีวิตในชุมชนชาวไทยทรงดำ ส่วนใหญ่ได้เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมสมัยใหม่ เช่น เครื่องใช้ไม้สอยต่าง ๆ ปัจจุบันชาวไทยทรงดำซื้อหาจากท้องตลาดเนื่องจากราคาถูกและหาซื้อได้ง่าย ทำให้ไม่ต้องเสียเวลาและแรงงานมากมายในการจัดหาวัสดุจากธรรมชาติมาจัดทำขึ้นเอง ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในส่วนนี้ของชาวไทยทรงดำกำลังสูญหายไปอย่างน่าเสียดาย ส่วนปัจจัยระดับสูงของวิถีชีวิตชาวไทยทรงดำซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์ของเผ่าพันธุ์คือความผูกพันที่มีต่อผีบรรพบุรุษนั้นยังคงดำรงอยู่ในฐานะแก่นของวัฒนธรรมไทยทรงดำ กระนั้นก็ตาม บริบทสังคมที่เปลี่ยนไปทำให้วัฒนธรรมบางประเภทค่อย ๆ จางหายไป

7.3 จุดหักเหสู่การเปลี่ยนแปลงและการริเริ่มแก้ไขปัญหา

จากสภาพสถานการณ์ และความรุนแรงของประเด็นปัญหา “การไม่รู้เท่าทันต่อกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลง” ดังกล่าว ทำให้ชาวบ้านเริ่มกลับมาตั้งคำถามกับตนเองว่าเกิดอะไรขึ้น และอะไรที่เป็นสาเหตุให้ปัญหาลุกลามขยายตัวจนกลายเป็นปัญหาระดับตำบล

“การวิเคราะห์ตนเอง” ผ่านกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาหมู่บ้าน/ชุมชน เพื่อสะท้อนปัญหาของตนเองจึงเริ่มขึ้น โดยเป็นกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของประชาชนในหมู่บ้านและชุมชน โดยเริ่มจากการกระตุ้นจิตสำนึกและความรับผิดชอบของประชาชนในชุมชนให้มีจิตสาธารณะ และร่วมกันคิด ร่วมกันจัดหา ร่วมกันเรียนรู้และวิเคราะห์เพื่อให้รู้และเข้าใจตน โดยใช้กระบวนการชุมชน คือ การสำรวจข้อมูลปัญหาและศักยภาพของชุมชน การวิเคราะห์สาเหตุและแนวทางแก้ไข แล้วกำหนดอนาคตและทิศทางการพัฒนาของชุมชน ออกมาเป็นกิจกรรม/โครงการที่จะแก้ไขปัญหาและตอบสนองความต้องการการพัฒนาในลักษณะ จากชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชน ซึ่งจะเป็นการสร้างเสริมความเข้มแข็งและพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนของชุมชน

การรู้จักวิเคราะห์ตนเอง ชุมชน สังคม และคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุก ระดับ รวมทั้งส่งเสริมให้มีการเก็บรวบรวม การใช้ การปรับปรุง การแลกเปลี่ยนและการตรวจสอบ ข้อมูลอย่างต่อเนื่อง จนเกิดระบบการจัดการฐานข้อมูลชุมชนเพื่อนำไปสู่การจัดทำแผนชุมชน โดย ชุมชน และเพื่อชุมชน โดยที่ชาวตำบลตอนยายหอมได้ดำเนินการพัฒนาและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นตาม สภาพบริบทที่เป็นจริงของพื้นที่ ตำบลตอนยายหอม โดยมุ่งส่งเสริมสนับสนุนชุมชนให้สามารถพึ่งพา ตนเองได้อย่างยั่งยืน โดยเริ่มจากการรู้จักตัวตนด้วยการวิเคราะห์ตนเอง ผ่านการวิเคราะห์เศรษฐกิจ และการใช้พลังงานระดับครัวเรือน และการทำบัญชีครัวเรือนเพื่อสำรวจรายรับรายจ่ายในครัวเรือน และร่วมกันวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาและ นำไปสู่การกำหนดแนวทางการพัฒนาท้องถิ่นเพื่อพัฒนา ชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

ในการดำเนินกิจกรรมการแก้ไขและการพัฒนาของชุมชนตำบลตอนยายหอม นอกเหนือจากความสำเร็จที่แท้จริงของการวิเคราะห์ชุมชนตำบลตอนยายหอมแล้ว ยังเป็นผลมาจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่มในชุมชน อาทิ ครัวเรือนอาสา แกนนำ และคณะกรรมการ โครงการฯทั้งในระดับครัวเรือน หมู่บ้าน และตำบล นอกจากนี้ คนในชุมชนยังได้เรียนรู้การจัดทำแผน ตำบลวิถีพอเพียงเพื่อสนับสนุนและแก้ไขปัญหา ในชุมชนร่วมกัน ทั้งนี้ ชุมชนยังได้เรียนรู้กระบวนการ ดำเนินกิจกรรมเป็นการสั่งสมความรู้และประสบการณ์ เพื่อเป็น “ภูมิคุ้มกัน” ในการเผชิญและแก้ไข ปัญหาถือเป็นการพัฒนาศักยภาพของชาวบ้านและผู้นำผ่านการลงมือปฏิบัติ นี่คือการบวนการสำคัญที่ เอื้อให้ตำบลตอนยายหอมสามารถพัฒนาได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน

“โครงการธนาคารชุมชน” จึงเป็นผลมาจากความพยายามในการแก้ไขปัญหาที่ถือเป็นจุดแข็งของพื้นที่ซึ่งได้เกิดขึ้นมาภายใต้การตกผลึกทางความคิดจากกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของ คนในชุมชน โครงการดังกล่าวมีจุดเริ่มต้นจากความต้องการแก้ไขปัญหาด้านวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ และ เศรษฐกิจที่ตกต่ำ ภายใต้ความช่วยเหลือ และสนับสนุนจากสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท เมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2543 โดยดำเนินการผ่านการสนับสนุนการให้ความรู้ การฝึกอบรมและพัฒนาอาชีพให้กับกลุ่ม แม่บ้าน และกลุ่มแปรรูปผัก ผลไม้ ในลักษณะของการทำข้าวเกรียบกุ้ง ข้าวเกรียบฟักทอง น้ำสมุนไพร กล้วยม้วน และกล้วยฉาบ รวมถึงการเชื่อมโยงความช่วยเหลือด้านการตลาด และสถานที่จัดจำหน่าย สินค้า ซึ่งดำเนินการโดยการตั้งร้านค้าชุมชน และพัฒนาเป็นศูนย์สาธิตการตลาดริมทางหมู่บ้าน สะแกรายในเวลาต่อมา

7.4 การขับเคลื่อนกลไกการแก้ไขปัญหาและกระบวนการพัฒนาเพื่อความเปลี่ยนแปลง

กล่าวได้ว่าการดำเนินการแก้ไขปัญหามาของชาวชุมชนตำบลตอนยายหอมอยู่บน พื้นฐานของการมีส่วนร่วมโดยมีผู้นำเป็นแกนสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนา รวมทั้งอาศัยการชักจูง ผู้มีส่วนได้เสีย และระดมความร่วมมือจากชาวชุมชนด้วยการสื่อสารผ่านการเรียนรู้จากการจัดประชุม

ธนาคารหมู่บ้านสะแกรายตามแนวพระราชดำริ การดำเนินงานธนาคารหมู่บ้าน ซึ่งดำเนินการต่อยอดจากการดำเนินงานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต หมู่บ้านสะแกราย ได้สร้าง “พลัง” ในการ “รวมกลุ่ม” ในรูปของกลุ่มอาชีพหรือกลุ่มแม่บ้าน และเมื่อมีดอกผลจากการดำเนินงานทางกลุ่มจึงต่อยอดภูมิคุ้มกันตนเองเพื่อเป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนหลักให้กับคนในชุมชน และ ลดการรั่วไหลของเงินออกนอกชุมชน

เป็นต้น

กระบวนการดำเนินงานนั้น เริ่มต้นจากการเปิดช่องทางการสื่อสาร ผ่านเวทีประชาคม โดยให้ชาวบ้านคัดเลือกคณะกรรมการขึ้นมาบริหารกลุ่มซึ่งใน 1 เดือนนั้นจะต้องมีสัจจะว่าจะนำเงินมาออมกับกลุ่มไว้ เพื่อให้กลุ่มมีความมั่นคงและพัฒนาขึ้นในอนาคต และเป็นตัวอย่างให้กับชาวบ้านที่ยังไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมนี้ การบริหารงานของกลุ่มเป็นไปอย่างต่อเนื่อง จากการบริหารกลุ่มได้ศึกษาถึงแนวทางการบริหารงานและทัศนศึกษาดูงานไปยังแหล่งศึกษาเรียนรู้ต่าง ๆ ทั่วประเทศ จึงได้พบว่า การบริหารงานแบบกลุ่มออมทรัพย์นั้น มีข้อจำกัดโดยมีความเติบโตช้า และมีความเชื่อมั่นจากผู้สนใจในระดับน้อย ประธานและคณะกรรมการจึงร่วมประชุมเพื่อปรึกษาหารือ และหาแนวทางเพื่อแก้ไข และพัฒนาระบบของกลุ่มออมทรัพย์ให้ดียิ่งขึ้น และเมื่อได้รับคำแนะนำจากนายมานิตย์ ศรีนวน สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ ซึ่งได้เสนอแนะถึงแนวทางการต่อยอดกลุ่มออมทรัพย์ให้เป็นการจัดตั้งธนาคารหมู่บ้านอันเนื่องมาจากแนวพระราชดำริ ซึ่งสามารถดำเนินการได้ยืดหยุ่น และเหมาะสมกว่าการดำเนินการในลักษณะของกลุ่มออมทรัพย์ ซึ่งจะดำเนินการในรูปของธนาคาร มีกิจกรรมการฝากและการถอนเงิน ตลอดจนการกู้ยืมเงินเพื่อการประกอบอาชีพได้เหมือนธนาคารทั่วไป ซึ่งจะช่วยสร้างและพัฒนาขีดความสามารถในการเข้าสู่ตลาดของการแข่งขันทางเศรษฐกิจของประชาชน ผู้ประกอบอาชีพทั้งเกษตรกรกรรม และผู้ประกอบการในด้านต่าง ๆ ให้มีเงินทุนหมุนเวียนซึ่งเป็นต้นทุนในการประกอบอาชีพได้อย่างเหมาะสม

การเปลี่ยนแปลงรูปแบบของกลุ่มออมทรัพย์สู่การเป็นธนาคารหมู่บ้าน เริ่มเมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2545 ซึ่งเป็นครั้งแรกของการจัดตั้งธนาคารหมู่บ้านสะแกราย โดยมีการบริหารงานในรูปของธนาคาร อาศัยพื้นที่บ้านของนางอนุชา จอมบุญเป็นที่ทำการ และใช้คณะกรรมการชุดเก่าของ

ต่อมาการบริหารงานของธนาคารหมู่บ้านมีผลการดำเนินงานเป็นที่น่าพอใจ และเป็นที่ยอมรับจากประชาชนในพื้นที่ และประชาชนในหมู่บ้านใกล้เคียง จึงทำให้มีความสนใจที่จะเข้ามาเป็นสมาชิกร่วมกับธนาคารหมู่บ้านสะแกรายเพิ่มมากขึ้น แต่ก็พบข้อจำกัดทั้งในรูปของขีดความสามารถของคณะกรรมการในการรองรับสมาชิก รวมถึงข้อจำกัดด้านสถานที่ทำการซึ่งคับแคบ ไม่สะดวก และไม่ปลอดภัย คณะกรรมการ จึงประชุมร่วมกันในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว เพื่อความสะดวก ปลอดภัยในชีวิตและระบบการเงินของธนาคาร จึงมีมติร่วมกันให้จัดหาสถานที่ที่เหมาะสม ซึ่งมีภูมิศาสตร์ที่ดี สะดวกสบายในการให้บริการแก่ลูกค้าของธนาคาร ต่อมาในปีงบประมาณ 2551 จังหวัดนครปฐมเล็งเห็นถึงความสำคัญของการดำเนินงานธนาคารหมู่บ้านสะแกราย จึงจัดสรรงบประมาณยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุขให้กับทางหมู่บ้านสะแกราย โดยนายสะอาด มีดี ผู้ใหญ่บ้านในขณะนั้น จึงได้เรียกประชามหมู่บ้านเพื่อระดมความคิดในการคัดเลือกโครงการที่เหมาะสมกับงบประมาณดังกล่าว จากเวทีประชามนั้นเอง ชาวบ้านเห็นพ้องต้องกันถึงความสำคัญของแหล่งเงินออม ซึ่งถือเป็นปัจจัยที่สำคัญในการช่วยให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้ จึงมีมติให้จัดสร้างที่ทำการธนาคารหมู่บ้านสะแกรายขึ้นด้วยงบประมาณ 300,000 บาท โดยมีเงินสมทบจากผลกำไรของการดำเนินงานของธนาคารหมู่บ้านเข้าร่วม จำนวน 152,700 บาท รวมถึงการบริจาคที่ดินของนายสะอาด มีดี ให้เป็นที่ตั้ง ที่ทำการธนาคารหมู่บ้าน เหล่านี้สะท้อนถึงความร่วมแรงร่วมใจในการแก้ไขปัญหา และพัฒนาท้องถิ่นร่วมกันของคนในชุมชน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาชุมชนเพื่อมุ่งสู่การเป็นชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืนตามหลักการพึ่งพาตนเอง

ปัจจุบันพัฒนาการของธนาคารหมู่บ้านสะแกรายยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่องซึ่งเป็นที่น่าพอใจและภูมิใจของประชาชนในพื้นที่ มีสมาชิกในปัจจุบัน 992 คน มีเงินหมุนเวียนในธนาคารหมู่บ้าน จำนวน 15 ล้านบาท ในหนึ่งปีคณะกรรมการบริหารธนาคารจะจัดประชุมสามัญประจำปีขึ้นเพื่อแจ้งข่าวสารการบริหารธนาคารกับลูกค้าให้ได้รับทราบ รวมถึงการรับฟังข้อเสนอแนะจากลูกค้าด้วยเช่นกัน อันจะเกิดประโยชน์ในการบริการของธนาคารบนพื้นฐานของหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน ผนวกกับหลักปรัชญาที่คณะกรรมการบริหารธนาคารยึดถือเสมอมาด้วยหลักความโปร่งใส ยึดมั่นในคุณธรรม ซื่อสัตย์สุจริตเป็นที่วางใจของลูกค้า และ ที่สำคัญจะต้องดำรงไว้ซึ่งสถานะทางการเงินและการคลัง มุ่งสู่การลดภาระหนี้สินของประชาชนในพื้นที่ ให้มีสภาพเศรษฐกิจที่มั่นคง และยั่งยืนสืบไป

ระบบสวัสดิการชุมชน จัดตั้งขึ้นจากกฎระเบียบในการดำเนินงานของธนาคาร เป็นกองทุนสวัสดิการระดับตำบล ซึ่งสมาชิกได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ และกำหนดระเบียบในการจ่ายสวัสดิการร่วมกัน

กองทุนสวัสดิการตำบลมีการจ่ายสวัสดิการในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อเป็นหลักประกันในการดำเนินชีวิตให้กับสมาชิกใน 3 กรณี กล่าวคือ 1) กรณีเจ็บป่วย จะได้รับความช่วยเหลือจ่ายค่ารักษาพยาบาลวันละ 100 บาท เป็นระยะเวลาครั้งละไม่เกิน 20 วัน หรือรวมเงินช่วยเหลือฯ รวมแล้วไม่เกิน 2,000 บาท ต่อปี 2) กรณีช่วยฌาปนกิจศพ จะช่วยค่าฌาปนกิจศพ รายละ 4,000 บาท แต่จะต้องมิใช่ตาย เพราะกระทำ ผิดกฎหมายของบ้านเมืองประการใด และคณะกรรมการบริหารกองทุนสวัสดิการชุมชน จะเป็นเจ้าภาพ สวดศพให้หนึ่งคืน และ 3) กรณีช่วยสงเคราะห์ครอบครัวผู้ตาย ผู้ตายมิใช่ตายเพราะกระทำผิดกฎหมายบ้านเมือง ครอบครัวของผู้ตายจะได้รับเงินช่วยเหลือสงเคราะห์ หรือเงินช่วยเหลือเป็นจำนวนเงิน 4,000 บาท

7.5 ผลความสำเร็จและปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จ

การดำเนินกิจกรรมการแก้ไขและการพัฒนาทำให้ชุมชนตำบลตอนยายหอมเกิดการเปลี่ยนแปลงมีความก้าวหน้าแตกต่างไปจากอดีต ถือได้ว่าประสบความสำเร็จ สามารถแก้ไขปัญหาตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้ โดยความสำเร็จนั้นปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน สังเกตได้จากสภาพความเป็นอยู่และ การประกอบอาชีพของชาวชุมชน กล่าวคือ

ประการแรก การบริหารจัดการกระบวนการชุมชนเข้มแข็งด้วยการส่งเสริมการรวมตัวเรียนรู้ร่วมคิด ร่วมทดลองปฏิบัติจริง รวมทั้งการเสริมหนุนกลุ่มที่มีการรวมตัวอยู่แล้วให้เข้มแข็ง เน้นศักยภาพความพร้อมของชุมชน เชื่อมโยงกับการทำมาหาเลี้ยงชีพตั้งแต่ระดับปัจเจก ระดับครอบครัวจนถึงระดับชุมชนคำนึงถึงความพอประมาณและความพออยู่พอกินเป็นลำดับแรกก่อนที่จะเชื่อมต่อกับชุมชนและสังคมภายนอก มีกระบวนการจัดการองค์ความรู้อย่างเป็นขั้นเป็นตอน มีเครือข่ายการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชน

ประการต่อมา คือ การสร้างความมั่นคงของเศรษฐกิจชุมชนด้วยการบูรณาการกระบวนการผลิต บนฐานศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนอย่างสมดุลเน้นการผลิตเพื่อการบริโภคอย่างพอเพียงภายในชุมชน สร้างความร่วมมือกับภาคเอกชนในการลงทุนสร้างอาชีพและรายได้ที่มีการจัดสรรประโยชน์อย่าง เป็นธรรมแก่ชุมชน รวมทั้งการส่งเสริมบทบาทสตรีในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนและนำไปสู่การแก้ปัญหาค่าความยากจนอย่างยั่งยืนต่อไป

ความสำเร็จที่สำคัญของชุมชน ประกอบด้วย ในระดับครัวเรือนนั้น การสร้างการเรียนรู้โดยเฉพาะของกลุ่มเกษตรกรต่อวิธีการผลิต การลงทุนและการบริโภคของตนทั้งในส่วนของ การลดการบริโภค การผลิตทดแทนการบริโภค ลดต้นทุนปัจจัยการผลิต และรวมกลุ่มกันทำวิสาหกิจเพื่อเพิ่มรายได้ ซึ่งเหล่านี้เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญในการพัฒนาความสามารถในการประกอบการเชิงธุรกิจ

หากพิจารณาถึงปัจจัยหรือเงื่อนไขที่ส่งผลให้การดำเนินการแก้ไขปัญหของชุมชนตำบล ดอนยายหอมประสบความสำเร็จ กล่าวได้ว่ามีปัจจัยที่เป็นเงื่อนไขสำคัญ 4 ประการ ดังนี้

ประการแรก กลไกของการวิเคราะห์ตนเอง ผ่านกระบวนการทำแผนชุมชนพึ่งตนเอง โดยการกำหนดอนาคตและกิจกรรมการพัฒนาของชุมชน ซึ่งเกิดขึ้นจากคนในชุมชนที่มีการรวมตัวกันจัดทำแผนขึ้นมา เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนหรือท้องถิ่นของตนเองให้เป็นไปตามที่ต้องการและสามารถแก้ปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนให้มีส่วนร่วมคิด ร่วมกำหนดแนวทางและ ทำกิจกรรมการพัฒนาร่วมกัน ยึดหลักการพึ่งตนเอง ลดการพึ่งพิงภายนอก คำนึงถึงศักยภาพ ทรัพยากร ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นเป็นหลัก จึงกล่าวได้ว่า แผนชุมชนเป็นของชุมชนดำเนินการโดยชุมชนและเพื่อประโยชน์ของชุมชนเอง ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงซึ่งจะนำไปสู่การแก้ปัญหาซึ่งเป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง (Interactive Learning interaction)

ประการที่สอง กลไกการสร้างพลังจากการรวมกลุ่มของประชาชน ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงของกลุ่มของคนหรือกลุ่มองค์กรที่สมัครใจที่จะแลกเปลี่ยนข่าวสารร่วมกัน หรือทำกิจกรรมร่วมกันโดยมีการจัดระเบียบโครงสร้างของคนในเครือข่ายด้วยความเป็นอิสระ เท่าเทียมกันภายใต้พื้นฐานของความเคารพสิทธิ เชื่อถือ เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน เพื่อพัฒนาไปสู่ระดับของการลงมือทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน โดยการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ผ่านการทำงานของผู้นำชุมชน แกนนำ ร่วมกับพัฒนกร หน่วยงานภาคีในพื้นที่ในการจัดทำแผนชุมชนซึ่งเป็นหนึ่งในขั้นตอนของการขับเคลื่อนธนาคารหมู่บ้านเพื่อเสริมสร้าง พลังการพัฒนา ซึ่งการดำเนินงานของธนาคารหมู่บ้านสะแกรายมีปัจจัยที่สำคัญจะประกอบด้วย ผู้นำที่เข้มแข็ง ประชาชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในการพัฒนาชุมชน ผู้นำและประชาชนมีความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมที่ทำการสนับสนุนด้านวิชาการจากเจ้าหน้าที่ บทบาทของผู้นำประชาคม และความถูกต้องแม่นยำของข้อมูล สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการจัดทำแผนชุมชนให้มีความสมบูรณ์ และแสดงถึงประสิทธิภาพของความร่วมมือ รวมถึงการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนให้เกิดพลังการพัฒนาเพื่อแก้ไขและพัฒนาชุมชนของตนเองนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

ประการที่สาม กลไกการบริหารงานของธนาคารหมู่บ้าน โดยเริ่มตั้งแต่หลักปรัชญาในการทำงาน 5 ประการที่คณะกรรมการทุกคนล้วนยึดถือเป็นหัวใจสำคัญในการทำงาน ประกอบด้วย หลักความเสียสละ หลักความซื่อสัตย์สุจริต หลักความชัดเจนโปร่งใส หลักความเห็นอกเห็นใจ และหลักความไว้วางใจ รวมถึง การแบ่งโครงสร้างในการบริหารงานธนาคารหมู่บ้านที่ยึดหลักแบ่งคนให้ตรงกับงาน (Put the right man on the right job) และการมีกฎระเบียบที่สำคัญในการยึดถือปฏิบัติร่วมกัน และครอบคลุมในทุกกลุ่มคน ทั้งคณะกรรมการ สมาชิกทุกคนต้องปฏิบัติตาม ภายใต้ความยินยอมพร้อมใจจากทุกภาคส่วน สิ่งสำคัญ ประการสุดท้ายที่จะขาดไม่ได้ คือ การจัดสรรเงินส่วนหนึ่งเพื่อเป็นสวัสดิการหมู่บ้าน ผ่านโครงการ หมู่บ้านเพื่อ

ในการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในชุมชนตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นการจัดสวัสดิการของชาวบ้าน โดยชาวบ้าน เพื่อชาวบ้าน ซึ่งเป็นการให้อย่างมีคุณค่า การรับอย่างมีศักดิ์ศรีที่ทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกัน

ประการที่สี่ การบูรณาการความร่วมมือทั้งในส่วนของนโยบาย และงบประมาณ (Matching Fund and Matching Policy) จากภาคีการพัฒนาที่เกี่ยวข้อง โดยการแต่งตั้งคณะทำงานร่วมที่มีตัวแทนจากทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ ภาควิชาการ ภาคประชาชน เป็นตัวขับเคลื่อนนโยบายไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม และเป็นการนำองค์ความรู้ที่ได้จากการสังเคราะห์บทเรียนจากการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมสู่การปรับแปลงนโยบายที่เหมาะสมกับสภาพบริบทที่แตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่นเพื่อหาทางออกโดยกลไกการบูรณาการความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาปากท้องของตนเองโดยตนเองตามหลักการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนร่วมกัน

สภาพแสดงผลิตภัณฑ์จากกลุ่มอาชีพของชุมชน

7.6 การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกและการเชื่อมโยงเครือข่ายการพัฒนา

ในการดำเนินกิจกรรมการแก้ไขและการพัฒนาของชุมชนตำบลดอนยายหอม ชุมชนได้รับความช่วยเหลือและความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาจากภาคีหน่วยงานภายนอก ประกอบด้วย

หน่วยงานภาครัฐที่สำคัญ คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้งในระดับตำบล และระดับจังหวัด และสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรให้การสนับสนุนทั้งในด้านงบประมาณและการหนุนเสริมทางวิชาการ อีกทั้งหน่วยงานที่ดูแล และสนับสนุนองค์ความรู้ด้านการบริหารงานสถาบันการเงินชุมชน และธนาคารชุมชน โดย

การขับเคลื่อนงานพัฒนาในพื้นที่เพื่อให้บังเกิดผลถึงขั้นการแก้ปัญหาความยากจน ได้อย่างเป็นรูปธรรมนั้น ไม่มีหน่วยงานรัฐในสังกัดกระทรวงหนึ่งกระทรวงใดสามารถทำได้เพียงลำพัง โดยหน่วยงานเดียวจำเป็นต้องวางระบบให้เกิดการบูรณาการความร่วมมือและใช้ข้อมูลความรู้เข้าไปเป็นเครื่องมือกำกับทิศทางให้ ทุกภาคส่วนซึ่งรวมถึงภาคประชาชน และภาคธุรกิจเอกชนมาร่วมขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงไปด้วยกัน จึงจะเกิดพลังร่วมในการแก้ปัญหาในพื้นที่ได้

ดังนั้น การพัฒนาท้องถิ่นภายใต้การทำความเข้าใจในสภาพบริบทที่แท้จริงของชุมชนท้องถิ่น จึงเป็นสิ่งสำคัญซึ่งเป็นเสมือนการเปิดพื้นที่ของความร่วมมือให้ทุกภาคส่วนเข้ามาร่วมออกแบบ วางแผน และลงมือทำ โดยมีการกระจายภาระงานที่ทุกฝ่ายรับรู้ร่วมกัน สามารถส่งผลให้เกิดเป็น “กลไกพัฒนา” ที่ประกอบด้วยภาคประชาสังคมเป็นแกนขับเคลื่อนหลักโดยภาครัฐเป็นฝ่ายสนับสนุนทำให้เกิดการพัฒนาแบบที่ประชาชนเข้มแข็งขึ้นด้วยตัวเองอย่างชัดเจน

นอกจากนี้ ในระดับตำบลได้มีการส่งเสริมให้ชุมชนเรียนรู้ร่วมกันจากข้อมูลบัญชีครัวเรือนและร่วมกันวิเคราะห์จัดทำเป็นแผนชีวิตชุมชนและเชื่อมโยงกับแผนพัฒนาตำบลขององค์การบริหารส่วนตำบล ทำให้เกิดกระบวนการที่บังคับโดยพฤตินัยให้องค์การบริหารส่วนตำบลต้องฟังเสียงความต้องการของประชาชนอย่างจริงจังและสะท้อนออกมาด้วยการจัดงบประมาณพัฒนาตำบลตามข้อเสนอซึ่งเป็นเสียงสะท้อน สภาพปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของพื้นที่อันเป็นพื้นฐานสำคัญของการสร้างสำนึกประชาธิปไตยตั้งแต่ระดับล่าง

7.7 ความคาดหวังในอนาคตของชุมชน และข้อเสนอเชิงนโยบาย

เมื่อนำสถานการณ์ปัญหาสังคมในพื้นที่ตำบลดอนยายหอมที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นมาพิจารณาในเชิงนโยบายพบว่า มีนโยบายที่สอดคล้องหรือตอบสนองต่อสภาพปัญหาของชุมชน คือ การยกระดับกองทุนหมู่บ้านสู่ธนาคารชุมชน

ในกรณีของการยกระดับกองทุนหมู่บ้านสู่ธนาคารชุมชน พบว่า นโยบายรัฐบาลปัจจุบันซึ่งได้กล่าวถึงกองทุนหมู่บ้านไว้ในนโยบายสวัสดิการสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โดยเน้นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของกองทุนหมู่บ้านและเงินทุนระดับชุมชน การแก้ไขปัญหาความยากจน โดยการจัดหาที่ดิน ทำกินให้แก่ผู้มีรายได้น้อย ส่งเสริมอาชีพและสร้างรายได้ เช่น การปลูกป่า สร้างความเข้มแข็งของกองทุนหมู่บ้านและแหล่งเงินทุนอื่น ๆ ในระดับชุมชนให้มีกลไกที่โปร่งใส มีประสิทธิภาพ และให้ชุมชนสามารถตัดสินใจและนำไปใช้ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนได้

เมื่อพิจารณาถึงความเป็นมาของโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ ซึ่งได้ริเริ่มใน ปี พ.ศ. 2544 โดยมอบเงิน 1 ล้านบาท ให้แต่ละหมู่บ้านทั่วประเทศ ซึ่งมีจำนวนประมาณ 7 หมื่นหมู่บ้าน จากนั้นแต่ละหมู่บ้านเลือกคณะกรรมการเพื่อทำหน้าที่จัดสรรสินเชื่อไปสู่สมาชิกในหมู่บ้าน

โครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ ถือว่าเป็นนโยบายหลักอันหนึ่งในการกระตุ้นอุปสงค์ในประเทศ ดังนั้น การบริหารจัดการจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งโดยเฉพาะการรายงานข้อมูลอย่างโปร่งใสและมีมาตรการตรวจสอบอย่างเคร่งครัดโดยชุมชนเอง

สิ่งสำคัญที่รัฐบาลควรจะต้องตระหนักเพื่อการออกนโยบายที่ตอบสนองความต้องการและสภาพความเป็นจริงตามบริบทของพื้นที่ คือ การสร้างความชัดเจนในการบริหารจัดการ และการยกระดับกองทุนหมู่บ้านสู่การเป็นธนาคารชุมชน ซึ่งเมื่อพิจารณาจากธนาคารชุมชนที่มีอยู่แล้ว ดังเช่นกรณีของธนาคารหมู่บ้านสะแกรายซึ่งเป็นผู้ริเริ่มแนวความคิดเรื่อง "กลุ่มสัจจะออมทรัพย์" ซึ่งเป็นแนวคิดที่เกิดจากประชาชนอย่างแท้จริง และสามารถขับเคลื่อนได้ภายในชุมชนและมีความเข้มแข็งซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับนโยบายกองทุนหมู่บ้านที่มาจากส่วนกลางและมีเป้าหมายและจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกัน กองทุนหมู่บ้านเพื่อการกระตุ้นเศรษฐกิจระดับรากหญ้า แต่ธนาคารชุมชนที่เกิดจากชุมชนเองนั้นเป็นไปเพื่อการออมภายในชุมชนและต่อยอดด้วยการเสริมสร้างสวัสดิการภายในชุมชนและยังทำให้ประชาชนได้รู้สึกความเป็นเจ้าของธนาคารของตนเอง (Sense of Ownership) การสร้างวินัยการออมด้วยตัวเอง และที่สำคัญกลุ่มองค์กรชุมชนมีความเข้มแข็ง และยั่งยืนแตกต่างจากกองทุนหมู่บ้าน

การยกระดับกองทุนหมู่บ้านให้เป็นธนาคารชุมชนจำเป็นอย่างยิ่งจะต้องเรียนรู้และนำหลักแนวคิดของธนาคารชุมชน เช่น กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ มาเป็นแนวทางในการดำเนินการเพื่อให้มีความยั่งยืนต่อไป

นอกจากนี้ ชุมชนตำบลดอนยายหอมยังมีมุมมองในการประเมินความสำเร็จในการพัฒนาที่น่าสนใจ โดยชุมชนพิจารณาเห็นว่าตัวชี้วัดที่สามารถสะท้อนถึงการพัฒนาสังคมที่เป็นธรรมและเสมอภาคควรประกอบด้วย การที่ประชาชนอยู่ดีกินดี มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และมีความสุขด้วยวิถีเศรษฐกิจพอเพียง

7.8 ข้อพิจารณาสำหรับหน่วยงานภาครัฐ และแนวทางที่ควรจะเป็นในการปฏิบัติงานในพื้นที่

หากพิจารณาถึงกลไกของภาครัฐที่มีส่วนสำคัญในการทำงานร่วมกับชุมชน และขับเคลื่อนการนำนโยบายและยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติ ชุมชนตำบลคอนยายหอมมีข้อเสนอแนะในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐที่สำคัญ ดังนี้

การที่นักพัฒนานำกิจกรรมและโครงการหรือเป้าหมายจากส่วนกลาง และเข้าไป

หากได้รับโอกาสบุคคลแต่ละคนย่อมมีความสามารถที่จะเรียนรู้ปรับเปลี่ยนทัศนะ

บุคคลแต่ละคนมีพลังในความคิดริเริ่ม มีความเป็นผู้นำและมีความคิดใหม่ ๆ ซึ่ง

สิ่งเหล่านี้ นักวิชาการและนักพัฒนาต้องคำนึงถึงอยู่เสมอว่าตนเองยอมรับกับ

ดังนั้น องค์ความรู้ในการปฏิบัติงานพัฒนาสังคมในระดับชุมชน ผู้ปฏิบัติจำเป็นต้องเรียนรู้องค์ความรู้ ที่สำคัญคือ การวิเคราะห์ชุมชนให้เข้าใจถึงสภาพบริบท สภาพปัญหาของชุมชน และความต้องการของประชาชน ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม มนุษยสัมพันธ์ในการสร้างปฏิสัมพันธ์ และการปรับตัวเข้ากับประชาชน การให้คำปรึกษาและแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาในชุมชน และการเสริมสร้างความเข้มแข็ง ให้ชุมชน

8. บ้านสะพานดำ ตำบลวัดแก้ว อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี : ชุมชนต้นแบบแหล่งเรียนรู้ชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้วยการรวมกลุ่มสร้างแหล่งทุนในการประกอบอาชีพเพิ่มรายได้สู่การแก้ไขปัญหาความยากจน

8.1 บริบทชุมชน

บ้านสะพานดำ หมู่ที่ 11 ตำบลวัดแก้ว อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี มีประวัติความเป็นมา ที่ไม่นานนักคือเมื่อประมาณ 22 ปีที่ผ่านมา เริ่มก่อตั้งหมู่บ้านเมื่อช่วงปี พ.ศ. 2533 โดยมีชาวบ้านอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรีส่วนหนึ่งได้เข้ามาเช่าและซื้อที่ดินเพื่อสร้างเป็นที่อยู่อาศัย และทำการเกษตร ในลักษณะของสวนผลไม้ในบริเวณดังกล่าวซึ่งแต่เดิมเป็นพื้นที่สำหรับทำนาของชาวบ้าน หมู่ที่ 9 และหมู่ที่ 10 ตำบลวัดแก้ว อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี จนเมื่อเวลาผ่านไปนานวันเข้าก็ขยายครัวเรือนเพิ่มขึ้นจนเกิดเป็นชุมชนย่อย ๆ ในที่สุดทางอำเภอบางแพเห็นควรให้ตั้งหมู่บ้าน ขึ้นใหม่ เป็นหมู่ที่ 11 ตำบลวัดแก้ว โดยตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านสะพานดำ” เพราะมีที่มาจากถนนที่ตัดผ่านหมู่บ้านมีสะพานไม้ท่อน้ำมันสีดำปรากฏอยู่ ซึ่งถือเป็นจุดสังเกตที่สำคัญของคนในพื้นที่ และผู้ที่สัญจร ผ่านไปมาจนเรียกติดปากกันว่า “บ้านสะพานดำ” ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาโดยมีนายเนียง รุ่งนุช เป็นผู้ใหญ่บ้าน คนแรกของหมู่บ้านและยังคงได้รับความไว้วางใจจากประชาชนในพื้นที่ให้ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

สภาพทางกายภาพของบ้านสะพานดำเป็นหมู่บ้านขนาดเล็ก ตั้งอยู่ห่างจากอำเภอบางแพ เป็นระยะทางประมาณ 7 กิโลเมตร และห่างจากกรุงเทพมหานคร ประมาณ 90 กิโลเมตร ลักษณะของสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม มีแหล่งน้ำไหลผ่านหลายสาย เหมาะสำหรับการเกษตรกรรม มีพื้นที่ทั้งสิ้นประมาณ 1,023 ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่ถูกใช้ประโยชน์ในการทำเกษตรประมาณ 925 ไร่ ส่วน ที่เหลือเป็นพื้นที่สำหรับอยู่อาศัยของราษฎร และที่สาธารณประโยชน์ ประชาชนส่วนใหญ่ในพื้นที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก โดยมีการทำสวนผักและผลไม้เป็นพืชเศรษฐกิจของพื้นที่

วิถีชุมชน บ้านสะพานดำมีจำนวนครัวเรือน 115 ครัวเรือน จำนวนประชากร 484 คน แยกเป็นชาย 261 คน และหญิง 223 คน โดยมีสัดส่วนระหว่างเพศชายและเพศหญิงที่ใกล้เคียงกัน

สภาพเศรษฐกิจ เนื่องจากสภาพพื้นที่ของหมู่บ้านเป็นพื้นที่ราบลุ่ม มีแหล่งน้ำผ่านหลายสาย เหมาะสำหรับการเกษตรกรรม อาชีพส่วนใหญ่ของชาวบ้านบ้านสะพานดำจะประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก โดยประชาชนในหมู่บ้านส่วนใหญ่ทำสวนผักและผลไม้เป็นหลักตามลักษณะเหมาะสมของสภาพทางกายภาพของพื้นที่ นอกจากนั้นยังประกอบอาชีพค้าขายในบางส่วนนอกนั้นรับจ้าง เช่น ทำงานก่อสร้าง หรือรับจ้างทั่วไป สำหรับรายได้จากการประกอบอาชีพของคนในชุมชน มีรายได้เฉลี่ยจากภาคเกษตรกรรม 300,000 บาท ต่อคนต่อปี รายได้เฉลี่ยนอกภาคเกษตรกรรม 100,000 บาท ต่อคนต่อปี ภาวะหนี้สินของคนในชุมชนส่วนใหญ่เป็นหนี้จากการประกอบอาชีพและการใช้จ่ายเพื่อดำรงชีวิตเฉลี่ยประมาณ 10,000-20,000 บาท ต่อคนต่อปี

สภาพสังคมโดยรวมมีลักษณะเป็นสังคมชนบทที่มีลักษณะเด่นด้วยทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ ไม่ว่าจะเป็นความอุดมสมบูรณ์ของดินและสภาพแหล่งน้ำ มีการจัดบ้านเรือนอย่างถูกสุขลักษณะ มีการปลูกต้นไม้ให้ความร่มรื่นในหมู่บ้าน ปลูกไม้ดอกไม้ประดับสวยงาม เป็นระเบียบ ปลูกพืชผักสวนครัว รั้วกินได้ “ปลูกทุกอย่างที่กิน และกินทุกอย่างที่ปลูก” มีการรณรงค์ให้ประชาชนในหมู่บ้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นหมู่บ้านที่มีความรักและสามัคคีช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการร่วมมือกัน การดูแลกันเองของคนในหมู่บ้านในเรื่องการป้องกันโรคภัยไข้เจ็บ อายุมุม และอาชญากรรมต่าง ๆ จึงแทบจะไม่ปรากฏให้เห็นปัญหาดังกล่าวในหมู่บ้านแห่งนี้

ภาวะสุขภาพ คนในพื้นที่ส่วนใหญ่มีสุขภาพที่สมบูรณ์แข็งแรง สามารถประกอบอาชีพต่าง ๆ ได้ปกติ ภาวะการเจ็บป่วยในผู้สูงอายุพบได้ในโรคทั่วไป เช่น ภาวะการปวดเมื่อย เป็นต้น

หากพิจารณาศักยภาพชุมชนบ้านสะพานดำสามารถเป็นตัวอย่างที่ดีในการเป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชน ต้นแบบการพัฒนาที่ยั่งยืนผ่านการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิต ด้วยตนเองบนพื้นฐานของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เช่น การทำน้ำส้มควันไม้ ซึ่งเป็นผลพลอยได้จากการเผาถ่าน สามารถใช้ประโยชน์ในการทำเกษตรอินทรีย์ ป้องกันโรคพืชและแมลงรบกวน การทำเตาถ่านประสิทธิภาพสูง การทำถ่านผลไม้ที่มีคุณสมบัติดูดซับได้ดีเป็นการเพิ่มมูลค่าแก่ผลไม้ และการทำไบโอดีเซลที่ผลิตจากน้ำมันพืชและไขมันสัตว์ ลดรายจ่ายจากวิกฤติน้ำมันแพงได้อีกทางหนึ่ง นอกจากนี้ ยังเป็นตัวอย่างในฐานเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองของชาวบ้านในละแวก

ภาพแสดงสภาพทั่วไปของชุมชน

8.2 สภาพปัญหา ก่อนได้รับการแก้ไข

ประเด็นปัญหาสังคมของพื้นที่หมู่บ้านสะพานดำในอดีตที่กระทบต่อความเป็นอยู่ของชาวบ้าน เริ่มจากวิกฤติเศรษฐกิจ “ต้มยำกุ้ง” ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาซึ่งในช่วงระยะเวลานั้น ประเทศไทยประสบปัญหาเศรษฐกิจฟองสบู่แตกคนไทยได้รับผลกระทบจากมรสุมเศรษฐกิจในระดับประเทศโดยทั่วกันไม่เว้นแม้กระทั่งในระดับท้องถิ่นในหมู่บ้านเล็กๆอย่างบ้านสะพานดำ หลังจากสถานการณ์เริ่มเข้าสู่ภาวะฟื้นฟูขึ้นไม่นาน วิถีชีวิตชาวบ้านที่นี้ก็เริ่มไม่เหมือนก่อนเพราะครั้งนี้มีผลกระทบทางลบจากกระแสโลกาภิวัตน์คู่ขนานมาด้วย หลายสิ่งหลายอย่างเริ่มเปลี่ยนไปตามวิวัฒนาการที่ถาโถมเข้ามา บ้านสะพานดำเองก็มีสภาพไม่ต่างอะไรกับอีกหลาย ๆ หมู่บ้านในประเทศไทย ที่ยิ่งเร่งพัฒนาก็ยิ่งรับผลกระทบกลับคืนมา สังเกตได้จากสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมลง การผลิตต้องลงทุนสูงขึ้น มีการใช้สารเคมีมากขึ้นส่งผลให้มีปัญหาสุขภาพในชุมชนเริ่มมีมากขึ้น หนี้สินของครัวเรือนพอกพูนมากขึ้น ประชาชนต่างคนต่างอยู่ ความร่วมมือในพื้นที่ลดน้อยลงอย่างเห็นได้ชัด และก้าวเข้าสู่การเป็น

วังจระอุบาทแห่งความยากจน

8.3 จุดหักเหสู่การเปลี่ยนแปลงและการริเริ่มแก้ไขปัญหา

จากสภาพสถานการณ์ และความรุนแรงของประเด็นปัญหาผลกระทบจากวิกฤติเศรษฐกิจในระดับประเทศดังกล่าว ทำให้ผู้นำหมู่บ้านอย่างผู้ใหญ่เนียง รุ่งนุช และแกนนำหลายคนตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น จึงเริ่มหาทางออกและแนวทางในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น โดยเริ่มจากการ

8.4 การขับเคลื่อนกลไกการแก้ไขปัญหาและกระบวนการพัฒนาเพื่อเปลี่ยนแปลง

เมื่อย้อนกลับไปพิจารณาถึงข้อมูลที่เป็นปฐมบทแห่งความเป็นอัตลักษณ์ของบ้านสะพานดำนั้น พบว่า เกษตรกรจากหมู่บ้านสะพานดำส่วนใหญ่ทำการเกษตรโดยใช้สารชีวภาพมาโดยตลอด จนเป็นแหล่งถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของผู้ที่สนใจทั้งภายในและภายนอกชุมชน ตลอดจนสถานบันการศึกษาจนเป็นที่รู้จักของพี่น้องเกษตรกรทั้งหลาย ต่อมาสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดราชบุรีได้สนับสนุนงบประมาณให้เป็นแหล่งเรียนรู้ภายใต้โครงการเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามยุทธศาสตร์อยู่ดีมีสุขระดับจังหวัดที่มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมความรู้ด้านต่าง ๆ ให้แก่ประชาชนทั้งในและนอกห้องเรียน ดำเนินการจัดฝึกอบรมหลักสูตรเกษตรอินทรีย์ให้กับชุมชนต่าง ๆ ศูนย์เรียนรู้ชุมชนตัวอย่างระดับจังหวัดบ้านสะพานดำแห่งนี้เป็นศูนย์กลางรวบรวมข้อมูลข่าวสารความรู้ของชุมชน ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้แก่ประชาชนเป็นแหล่งถ่ายทอดความรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ สืบทอด ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ค่านิยม และเอกลักษณ์ของชุมชน โดยเน้นการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับ ความต้องการเรียนรู้ของชุมชน เป็นศูนย์เรียนรู้ของประชาชนที่ดำเนินการโดยประชาชนเพื่อประชาชนที่จะก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน

แหล่งความรู้ส่วนใหญ่จะมาจาก “ศูนย์การเรียนรู้ประจำชุมชน” โดยคณะกรรมการของชุมชนบ้านสะพานดำ จัดหาบุคลากรผู้มีความรู้ความสามารถมาเป็นวิทยากรอบรมให้ความรู้และอภิปรายเพื่อกระจายความรู้ให้ชาวบ้าน องค์ความรู้ของชุมชนแห่งนี้เป็นองค์ความรู้แบบพื้นบ้าน ซึ่งจะยึดจากความรู้รุ่นสู่รุ่นที่สืบทอดกันมา สำหรับผู้ที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านที่บ้านสะพานดำส่วนใหญ่เป็น

โครงสร้างการบริหารศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านสะพานดำแห่งนี้ ประกอบด้วย คณะกรรมการบริหารศูนย์เรียนรู้ชุมชน 11 คน โดยมีนายทวี ประดับเวชย์ อดีตข้าราชการครูเป็น ประธานและที่ปรึกษา 11 คน ซึ่งเป็นหัวหน้าส่วนราชการทั้งสิ้น สำหรับกิจกรรมแหล่งเรียนรู้ดังกล่าว ข้างต้น และกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ อาทิ การประชุม การจัดเวทีประชาคม การฝึกอบรม การสาธิตทดลอง การรวบรวมองค์ความรู้ การจัดการความรู้ การจัดนิทรรศการ การสร้างวิทยากร การค้นคว้าจากอินเทอร์เน็ต ภายใต้วิสัยทัศน์การพัฒนาท้องถิ่นที่มุ่งให้ศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านสะพานดำแห่งนี้ “เป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชนที่มี ความเป็นเลิศด้านเกษตรอินทรีย์และการบริหารจัดการทุน” บนพื้นฐานการพึ่งตนเอง

สิ่งเหล่านี้สะท้อนถึงการตระหนักรู้ และประยุกต์ใช้พลังแห่งความพอเพียงที่ส่งผลให้สามารถ สร้างความเป็นปึกแผ่น ความรักสามัคคี ความเอื้ออาทร ความขยัน ประหยัด และอดออม ให้บังเกิดขึ้นในหมู่บ้านเล็ก ๆ แห่งนี้จนมีชื่อเสียงเลื่องลือไปทั่ว และความสำเร็จที่เกิดขึ้นนั้นมี “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นเสาหลักในการดำรงชีวิต เป็นตัวจักรที่คอยเชื่อมต่อองค์ความรู้ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน จนเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นและถ่ายทอดสู่ชุมชนต่าง ๆ ได้ในเวลาต่อมา

ในมิติของชุมชนต้นแบบ ด้านแหล่งทุนชุมชน พบว่า หมู่บ้านสะพานดำ มีการรวมตัวกันจัดตั้ง กลุ่มต่าง ๆ โดยใช้หลักประชาธิปไตยในการเข้าร่วมพัฒนาชุมชน และหาตัวแทนเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการในการจัดตั้งกลุ่ม หาข้อกำหนดที่ตกลงในการอยู่ร่วมกันภายในหมู่บ้าน ซึ่งปัจจุบันมีการจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มเกษตรกรทำสวน กลุ่มอาชีพสตรีทำสวน กลุ่มฉาบปทาสงเคราะห์ในหมู่บ้าน กองทุนหมู่บ้านสะพานดำ สถาบันการเงินชุมชน กลุ่มผู้ใช้น้ำ ศูนย์ส่งเสริมสหกรณ์ประจำหมู่บ้าน โครงการแก้ไขปัญหาคาความยากจน ชมรมผู้สูงอายุ และกองทุนแม่ของแผ่นดิน เป็นต้น

การรวมตัวกันในลักษณะกลุ่มเช่นนี้ นับเป็นการรวมแหล่งทุนชุมชนที่เอื้อประโยชน์ ทำให้ชุมชนแห่งนี้มีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ พัฒนาค้นให้ใช้ความสามารถเพื่อการ

ชุมชนบ้านสะพานดำได้รับการยอมรับจากภายนอกว่า เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สมบูรณ์แห่งหนึ่งของจังหวัดราชบุรี มีผู้นำชุมชนที่เสียสละ มีภูมิปัญญาที่น่าภูมิใจ มีภูมิคุ้มกันจากกระแสประชานิยม มีรางวัล ที่ได้รับอันทรงคุณค่ามากมายจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเป็นเครื่องยืนยัน อาทิ หมู่บ้านต้นแบบ การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง ปี 2549 รางวัลศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชนเฉลิมพระเกียรติดีเด่นระดับประเทศ ปี 2550 รางวัลศูนย์เรียนรู้ชุมชนดีเด่น ประจำปี 2551 รางวัลบริหารกองทุนหมู่บ้านดีเด่น ประจำปี 2551 รางวัลแผนชุมชนดีเด่น ประจำปี 2551 รางวัลศูนย์ประสานงานองค์กรชุมชนดีเด่น ประจำปี 2551 รางวัลเหล่านี้เป็นเครื่องชี้วัดถึงศักยภาพของการเป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนต้นแบบ การพัฒนาที่ยั่งยืนได้เป็นอย่างดี

ภาพแสดงปุ๋ยอินทรีย์เพื่อใช้ในการเกษตรของครัวเรือน

8.5 ผลความสำเร็จและปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จ

การดำเนินกิจกรรมการแก้ไขและการพัฒนาทำให้ชุมชนบ้านสะพานดำเกิดการเปลี่ยนแปลง มีความก้าวหน้าแตกต่างไปจากอดีต ถือได้ว่าประสบความสำเร็จ สามารถแก้ไขปัญหาตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้ โดยความสำเร็จนั้นปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน สังเกตได้จากสภาพ ความเป็นอยู่และการประกอบอาชีพของชาวชุมชน กล่าวคือ

ประการแรก การพัฒนาท้องถิ่นบนพื้นฐานของศักยภาพ ตามสภาพปัญหา และความต้องการที่แท้จริงของบริบทชุมชน ซึ่งจุดแข็งประการหนึ่งของชาวบ้านหมู่บ้านสะพานดำ คือ มีความตระหนักในการใช้ทรัพยากรทั้งน้ำและดินอย่างรู้คุณค่า เนื่องจากอาชีพที่สำคัญของหมู่บ้านคือเกษตรกรรม หากคำนึงถึงสำคัญและใช้อย่างคุ้มค่าแล้วย่อมจะส่งผลให้เกิดคุณค่าสูงสุด

ประการที่สอง การต่อยอดและผสมผสานองค์ความรู้ ภูมิปัญญา วิถีชีวิต เข้ากับเทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ผ่านการดำเนินงาน “ศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านสะพานดำ” เริ่มจากฐานบริหารกองทุน ต่อมาเป็นฐานเกษตรอินทรีย์ซึ่งต่อยอดมาจากศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยี ตำบล ฐานพลังงานทางเลือก และสุดท้ายฐานคุณธรรม สำหรับมิติการพัฒนาพลังงานทางเลือกมีแนวคิดมาจากการเป็นสวนผลไม้ที่ต้องคอยตัดแต่งกิ่งอยู่เสมอโดยนำเอาเศษไม้เหล่านั้นไปเผาให้เป็นถ่าน แต่กิ่งก้านเล็ก ๆ เวลาเผาแล้วก็ไม่เหลืออะไร จึงต่อยอดความคิดว่าน่าจะเอามาย่อยให้แหลกแล้วอัดบดให้เป็นแท่ง ซึ่งขณะนี้กำลังดัดแปลงจักรยานให้เป็นเครื่องอัดบด สำหรับผลไม้ที่เยอะมากหรือตกเกินไปหรือที่ยังดิบ เช่น ฝรั่งที่เก็บก่อน ไม้ใช้แล้วก็จะนำมาเกลบด้วยเกลบใส่กล่องเผา กลายเป็นถ่านกลมสวย เอาไว้ดับกลิ่นอับกลิ่นขึ้นตามตู้เย็น หรือรถยนต์ ก็เป็นตัวอย่างหนึ่งของการผสมผสานองค์ความรู้เดิมกับเทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม และเป็นรูปธรรม

ประการที่สาม การพัฒนาศักยภาพ และสร้างกระบวนการเรียนรู้จากปราชญ์ชาวบ้านอีกปัจจัยหนึ่งที่หมู่บ้านสะพานดำค่อนข้างโชคดี เมื่อเปรียบเทียบกับหมู่บ้านอื่นด้วยกันแล้ว นั่นคือ บ้านสะพานดำมีผู้ทรงคุณวุฒิจำนวนหนึ่งเป็นผู้มีความรู้ มีความเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น สามารถถ่ายทอดเล่าขานองค์ความรู้ให้คนในชุมชนและต่างชุมชนที่มาศึกษาเรียนรู้นำไปประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม เช่น ผู้มีความรู้ทาง ด้านแพทย์แผนไทย สมุนไพร ด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ท้องถิ่น งานฝีมือต่าง ๆ ด้านการเกษตร การถนอมอาหาร และด้านการบริหารจัดการกลุ่ม ซึ่งที่ชุมชนแห่งนี้กระจายคนและกระจายงานได้อย่างทั่วถึง มีการตั้งประธานแต่ละกลุ่มไม่ซ้ำกัน ข้อดีเหล่านี้นับเป็นแนวทางการพัฒนานคนได้อย่างดีที่สุด

ประการที่สี่ การพัฒนาศักยภาพ และเพิ่มขีดความสามารถของกลุ่มและองค์กรชุมชน ซึ่งในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้าน ตัวแทนผู้นำหมู่บ้านจะพยายามเชื่อมโยงความร่วมมือ และความช่วยเหลือในการแก้ไขปัญหาจากหน่วยงานภาคีต่าง ๆ เช่น ศูนย์วิจัยเกษตรผสมผสาน (PDA) สำนักงานการศึกษานอกโรงเรียน สำนักงานเกษตรอำเภอ สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มาเข้าร่วมกิจกรรมเป็นประจำ ทั้งผู้นำชุมชน กรรมการหมู่บ้าน สมาชิกสภาองค์การบริหาร ส่วนตำบล กรรมการกลุ่มองค์กรต่าง ๆ มีการฝึกอบรมเพื่อเพิ่มพูน

ประการที่ห้า เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งก็คือ ปัจจัยด้านการมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง โดยนายเนียง รุ่งนุช ซึ่งภายหลังได้รับตำแหน่งผู้นำชุมชนเป็นผู้ใหญ่บ้านบ้านสะพานดำ หมู่ที่ 11 ตำบล วัดแก้ว อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี เป็นตัวอย่างในการพัฒนาอาชีพผ่านการลงมือทำให้เป็นแบบอย่าง และสร้างการพัฒนาท้องถิ่นให้เป็นรูปธรรม ด้วยการปลุกมะพร้าวให้น้ำหอมโดยใช้สารชีวภาพ เลี้ยงปลาในร่องสวนไว้บริโภคและที่เหลือก็นำไปขาย มีการจัดทำบัญชีครัวเรือนของตนเอง และส่งเสริมให้ชาวบ้าน ได้ทำด้วยเพื่อพัฒนาตนเอง ส่งเสริมการใช้ปุ๋ยชีวภาพ ส่งเสริมให้ชาวบ้าน “ปลูกทุกอย่างที่กินและ กินทุกอย่างที่ปลูก”

ตามสภาพแห่งวิถีและบริบทที่แท้จริง ของชุมชนท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นรูปธรรม ผลงานตอบแทนจากความตั้งใจจริงและการ ลงมือปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม ทำให้ได้รับการเสนอชื่อเป็นเกษตรกรดีเด่น เป็นผู้นำดีเด่น เป็นผู้บริหารกองทุนหมู่บ้านดีเด่น และเป็น “ต้นแบบคนดี 60 ปีในหลวง” ในปี 2549 ที่ผ่านมาซึ่งถือเป็นรางวัลแห่งความภาคภูมิใจ และเป็นตัวชี้วัดแห่งความสำเร็จในมิติของผู้นำชุมชนที่เป็นแบบอย่างได้เป็นอย่างดี

ภาพแสดงผลผลิตทางการเกษตรของชุมชน

8.6 การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกและการเชื่อมโยงเครือข่ายการพัฒนา

ในการดำเนินกิจกรรมการแก้ไขและการพัฒนาของชุมชนบ้านสะพานดำ นอกจากจะอาศัยกลไกภายในท้องถิ่นที่สำคัญ เช่น กลุ่ม องค์กร และเครือข่ายในการประกอบอาชีพต่าง ๆ ใน

หน่วยงานภาครัฐที่สำคัญ คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้งในระดับตำบล และระดับจังหวัด สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรให้การสนับสนุนทั้งในด้านงบประมาณและการหนุนเสริมทางวิชาการอีกทั้งเครือข่ายกองทุนแม่ของแผ่นดินทั้งในระดับอำเภอและระดับจังหวัดซึ่งมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนข้อมูลและให้ความร่วมมือในการศึกษาดูงาน ขยายองค์ความรู้ และเพิ่มศักยภาพการบริหารจัดการกองทุนซึ่งถือเป็นการติดต่อหาแนวทางปัญหาและสร้างโอกาสในการเรียนรู้เพื่อพัฒนาขีดความสามารถในการบริหารจัดการตนเองภายใต้แนวคิดการพึ่งพาตนเองเข้ากับการบูรณาการความร่วมมือในการพัฒนาท้องถิ่นได้อย่างสมดุล

กรมการพัฒนาชุมชน โดยศูนย์ประสานงานองค์กรชุมชนตำบล (ศอช.ต.) ซึ่งเป็นเครือข่ายภาคประชาชนที่อยู่ในระดับตำบล มีภารกิจหลักในการบูรณาการแผนชุมชน ได้เข้ามามีบทบาทรับผิดชอบในการบูรณาการแผนพัฒนาหมู่บ้านทุกหมู่บ้านในชุมชนให้เป็นแผนชุมชนบูรณาการระดับตำบลเพื่อใช้ในการปรับปรุงเข้าสู่แผนพัฒนาท้องถิ่น ตลอดจนนำไปพิจารณาเป็นข้อบัญญัติงบประมาณประจำปีขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นอกจากนี้ยังขยายผลส่งต่อให้อำเภอใช้ในการบูรณาการแผนระดับอำเภอ เป็นแผนพัฒนาอำเภอ ซึ่งอาจต่อยอดให้จังหวัดใช้ในการบูรณาการแผนระดับจังหวัดเป็นแผนพัฒนาจังหวัด ตลอดจนส่งต่อให้หน่วยงานภาคีทั้งภาครัฐและเอกชนเพื่อการพิจารณาในการส่งเสริม และสนับสนุนทั้งในส่วนของการร่วมมือเชิงนโยบาย และการบูรณาการความร่วมมือในเชิงงบประมาณ (Matching Fund and Matching Policy) ต่อไปอีกด้วย

ดังนั้น พัฒนาการอำเภอและทีมงานพัฒนาชุมชนถือเป็นกลไกหลักที่สำคัญในการพัฒนาท้องถิ่น กล่าวคือ เป็นแกนหลักในการกระตุ้น และเชื่อมโยงเครือข่าย

การประชุมหรือเวทีประชาคมมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนในเรื่องของการทำมาหากิน

การฝึกอบรม ศึกษาดูงานเป็นการได้ดูแบบอย่างที่ได้ประสบผลสำเร็จทำให้เกิดการ

การจัดทำแผนชุมชนที่สอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เช่น โครงการ

8.7 ความคาดหวังในอนาคตของชุมชน และข้อเสนอเชิงนโยบาย

เมื่อนำสถานการณ์ปัญหาสังคมในพื้นที่บ้านสะพานดำที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นมาพิจารณาในเชิงนโยบาย พบว่า การต่อยอดการดำเนินงานโครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้านและชุมชน ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีความสอดคล้องหรือตอบสนองต่อสภาพปัญหาของชุมชนได้อย่างตรงจุด

แต่จากการดำเนินงานที่ผ่านมา ในกรณีของการดำเนินงานโครงการพัฒนา

สิ่งที่เป็นมติของ

หมู่บ้าน ซึ่งเป็นความต้องการเร่งด่วนนั้นคือ น้ำดื่มชุมชน ซึ่งที่ผ่านมา ทางหมู่บ้านสะพานดำได้เคยเสนอความต้องการดังกล่าวผ่านไประยะหนึ่ง

ไปแล้ว แต่ก็ยังติดปัญหาที่ไม่ได้รับการพิจารณา จึงบรรจุเข้าแผนชุมชน ซึ่งก็ยังประสบปัญหาในประเด็นของ การขาดงบประมาณสนับสนุน ตลอดจนยังมีความต้องการการพัฒนาหมู่บ้านในอีกหลากหลายประเด็น ที่ยังคงต้องการการสนับสนุน โดยที่ไม่สามารถดำเนินการภายใต้งบประมาณของตนเอง และขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นที่จะสนับสนุนได้ตามความต้องการที่แท้จริง ซึ่งเป็นปัญหาเฉพาะตามบริบทของพื้นที่

หากสามารถต่อยอดการดำเนินงานโครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้านและชุมชน

นอกจากนี้ ชุมชนบ้านสะพานดำยังมีมุมมองในการประเมินความสำเร็จในการ

8.8 ข้อพิจารณาสำหรับหน่วยงานภาครัฐ และแนวทางที่ควรจะเป็นในการปฏิบัติงานในพื้นที่

หากพิจารณาถึงกลไกของภาครัฐที่มีส่วนสำคัญในการทำงานร่วมกับชุมชน และขับเคลื่อน การนำนโยบายและยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติ ชุมชนบ้านสะพานดำมีทัศนะที่มองเห็นทั้งจุดแข็งและจุดอ่อนของหน่วยงานภาครัฐที่สำคัญ ดังนี้

จุดอ่อน ความไม่ต่อเนื่องของการให้ความช่วยเหลือ และข้อจำกัดในการศึกษาและเข้าใจ สภาพบริบทของชุมชน

จุดแข็ง หน่วยงานภาครัฐเป็นแหล่งรวมองค์ความรู้ ทรัพยากรโดยเฉพาะงบประมาณ เครื่องมือ และเทคโนโลยีที่จำเป็นต่อการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาชุมชน และการพัฒนาสังคมซึ่งถือเป็น ความคาดหวังอันยิ่งใหญ่ในการสร้างความอยู่ดีมีสุขให้กับประชาชนในพื้นที่

จากข้อพิจารณาถึงจุดอ่อนและจุดแข็งของหน่วยงานภาครัฐข้างต้น ทำให้ต้องทบทวนถึง แนวทางการปฏิบัติงานในระดับพื้นที่ ซึ่งเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ร่วมกับชุมชนบ้านสะพานดำตำบลวัดแก้วในฐานะผู้มีประสบการณ์ตรงได้แสดงทัศนะถึงแนวทางที่ควรจะเป็นในการปฏิบัติงานในพื้นที่ ไว้ดังนี้

ความจริงใจ ความตั้งใจจริงในการพัฒนาท้องถิ่นซึ่งจำเป็นที่จะต้องมีความเข้าใจให้ความช่วยเหลือแก่ผู้นำชุมชนในการพัฒนาชุมชนหรือหมู่บ้านของตนเองแล้ว เจ้าหน้าที่ภาครัฐต้องมีความเข้าใจให้ความช่วยเหลือเรื่องอื่น ๆ นอกเหนือจากงานในหน้าที่ต่อผู้นำชุมชนด้วยความจริงใจ ภายใต้อำนาจและเหตุผลที่เหมาะสม เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเจ้าหน้าที่ภาครัฐกับผู้นำและกลุ่มประชาชนในพื้นที่ซึ่ง จะส่งผลทำให้งานพัฒนาชุมชนในครั้งต่อ ๆ ไปประสบผลสำเร็จง่ายขึ้น

ความต่อเนื่องในการพัฒนา เจ้าหน้าที่ภาครัฐต้องมีความต่อเนื่องในการออกไปติดตามสนับสนุน แนะนำ และให้คำปรึกษาทั้งในส่วนของความต่อเนื่องในการขับเคลื่อนกิจกรรมและการบูรณาการกิจกรรม การประสานหน่วยงานภาคีทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และเครือข่ายทางวิชาการ

9. ตำบลโพรงมะเดื่อ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม : ชุมชนต้นแบบการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยด้วยการรวมกลุ่มประสานพลังเครือข่ายร่วมพัฒนาความมั่นคงในชีวิตของคนจน

9.1 บริบทชุมชน

ตำบลโพรงมะเดื่อ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม ประวัติความเป็นมาเดิมตำบลโพรงมะเดื่อมีชื่อเรียกว่า "บ้านหัวเข้" เพราะคลองตรงข้ามสะพานเกวียนมีต้นมะเดื่อใหญ่อยู่ต้นหนึ่ง มีโพรงใหญ่จนมีจระเข้เข้าไปอาศัยอยู่ได้ ต่อมาจระเข้หายไปเหลือแต่โพรง จึงได้เปลี่ยนชื่อจากบ้านหัวเข้มาเป็น "บ้านโพรงมะเดื่อ" และมีชุมชนเทศบาลโพรงมะเดื่อตั้งอยู่ริมทางรถไฟระหว่างตำบลโพรงมะเดื่อและตำบลหนองดินแดง อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม เป็นชุมชนเก่าแก่อายุประมาณ 80 ปี

สภาพทางกายภาพของตำบลโพรงมะเดื่อเป็นที่ราบลุ่มทั่วทั้งบริเวณ เป็นแผ่นดินผืนใหญ่ ถูกแบ่งย่อยโดยคลองธรรมชาติ ลำธารธรรมชาติ และคลองชลประทาน พื้นที่ทั้งหมดเป็นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การทำเกษตรกรรม พื้นที่มีลักษณะลาดเอียงจากทางทิศเหนือลงไปทางทิศใต้ ทางทิศใต้มีทางรถไฟสายใต้และถนนเพชรเกษมเป็นทางแนวนานไปทางทิศใต้

สภาพทั่วไปของตำบลมีระบบสาธารณูปโภค คือ ถนน ระบบน้ำประปาบริโภค ไฟฟ้า และการสื่อสารครอบคลุมทั้งพื้นที่ มีหน่วยบริการทางด้านเศรษฐกิจและสังคมในชุมชน ได้แก่ ตลาด ร้านค้า สถานศึกษา ธนาคาร และหน่วยบริการด้านสาธารณสุขมีอยู่ครบถ้วนสามารถให้บริการแก่ชุมชนได้อย่างทั่วถึง

เทศบาลตำบลโพรงมะเดื่อมีพื้นที่ 14.80 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ 2 ตำบล 8 หมู่บ้าน ทิศเหนือมีอาณาเขตติดต่อกับหมู่ที่ 2 ตำบลโพรงมะเดื่อ ทิศตะวันออกมีอาณาเขตติดต่อกับหมู่ที่ 5 ตำบล ลำพญา ทิศใต้มีอาณาเขตติดต่อกับหมู่ที่ 3 ตำบลหนองดินแดง และทิศตะวันตกมีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอ บ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี เทศบาลตำบลโพรงมะเดื่อมีประชากรทั้งหมด 10,462 คน แบ่งเป็นเพศชายจำนวน 5,022 คน เพศหญิงจำนวน 5,440 คน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเนื่องจากพื้นที่บริเวณดังกล่าวเป็นพื้นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การทำเกษตรกรรม

ภาพแสดงสภาพภายในชุมชนบ้านมันคง ตำบลโพรงมะเดื่อ

9.2 สภาพปัญหา ก่อนได้รับการแก้ไข

ชุมชนเทศบาลตำบลโพรงมะเดื่อในอดีตมีสภาพปัญหาหลักก่อนเกิดกระบวนการพัฒนาที่กระทบต่อความเป็นอยู่ของชาวชุมชนคือ ปัญหาที่อยู่อาศัย และปัญหารายได้ต่ำ ซึ่งเชื่อมโยงกับปัญหาความยากจนกล่าวคือ เมื่อก่อนการตั้งถิ่นฐานอยู่กันอย่างกระจุกกระจายมีทั้งผู้ที่อาศัยอยู่ดั้งเดิมและอพยพมาบางส่วนซึ่งการอาศัยอยู่ของคนในชุมชนมีทั้งผู้ที่มีที่ดินเพื่ออยู่อาศัยเป็นของตนเอง และกลุ่มผู้ที่บุกรุกที่ดินสาธารณะ ได้แก่ กลุ่มผู้ที่บุกรุกเขตพื้นที่ริมคลองสาธารณะ กลุ่มผู้ที่บุกรุกเขตพื้นที่การรถไฟแห่งประเทศไทย โดยกลุ่มผู้บุกรุกส่วนใหญ่เป็นผู้มีรายได้น้อยเนื่องจากการประกอบอาชีพ ได้แก่ รับจ้างทำสวน รับจ้างทำนา ค้าขายลูกจ้างในฟาร์มเลี้ยงหมู คนงานก่อสร้าง ทำงานในโรงงาน เป็นต้น จึงทำให้มีรายได้น้อยและไม่แน่นอนและรายได้ต่ำไม่เพียงพอสำหรับการจัดซื้อที่ดินเพื่อที่อยู่อาศัยได้

หากวิเคราะห์สภาพปัญหาอาจกล่าวได้ว่าปัจจัยที่ทำให้คนในชุมชนขาดที่อยู่อาศัยที่มั่นคงถาวร มาจากปัจจัยด้านรายได้ต่ำที่มีสาเหตุมาจากการขาดโอกาสในการประกอบอาชีพซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นนั้น ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตเป็นอย่างมาก เนื่องจากผู้ที่อาศัยอยู่ตามริมคลองสาธารณะและริม

ภาพแสดงสภาพบ้านเรือนของคนในชุมชนก่อนได้รับการแก้ไข

9.3 จุดหักเหสู่การเปลี่ยนแปลงและการริเริ่มแก้ไขปัญหา

ชุมชนตำบลโพรงมะเดื่อได้เริ่มกระบวนการแก้ไขปัญหที่อยู่อาศัยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 โดยจุดเริ่มต้นเกิดจากเทศบาลตำบลโพรงมะเดื่อซึ่งขณะนั้นมีนายโสภณ ตันกิตติวัฒน์ เป็นนายกเทศมนตรี มีนโยบายการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลที่เน้นการแก้ไขปัญหาสังคมเชิงบูรณาการ 8 ด้าน โดยการจัดทำ แผนดังกล่าวมีเป้าหมายการแก้ไขปัญหความยากจนด้านที่อยู่อาศัยรวมอยู่ใน แผนพัฒนาเทศบาลตำบลโพรงมะเดื่อด้านที่ 7 ด้วย ในช่วงนั้นรัฐบาลมีนโยบายการแก้ปัญหาความ ยากจนโดยเปิดโอกาสให้ผู้เดือดร้อนมาลงทะเบียนผู้ประสบปัญหาความยากจนกับทางอำเภอ ซึ่งมีผู้ที่ เดือดร้อนได้มาลงทะเบียนปัญหาความยากจนด้านที่อยู่อาศัย (สย.7) จำนวน 200 ราย จากนั้นทาง เทศบาลตำบลโพรงมะเดื่อและ สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดนครปฐม จึง ได้ทำการประสานกับชุมชน เพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน และคัดเลือกเฉพาะผู้ที่เดือดร้อนที่สุด เรื่องที่อยู่อาศัยจริงเหลือ 70 ราย ซึ่งเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ใน 4 ชุมชนคือ ชุมชนโพรงมะเดื่อ 42 ครัวเรือน ชุมชนหนองดินแดง 14 ครัวเรือน ชุมชนริมทางรถไฟ 7 ครัวเรือน และชุมชนริมคลอง 7 ครัวเรือน เมื่อ ได้ยอดจำนวนผู้เดือดร้อนแล้ว เทศบาลตำบลโพรงมะเดื่อจึงมีโครงการที่จะสร้างที่อยู่อาศัยให้กับกลุ่ม ผู้เดือดร้อนในชุมชนซึ่งเป็นกลุ่มผู้ที่บุกรุกเขตพื้นที่ริมคลองสาธารณะ ผู้ที่บุกรุกเขตพื้นที่การรถไฟแห่งประเทศไทย และผู้ที่มีรายได้ต่ำที่ต้องเช่าบ้านอยู่ ทางเทศบาลได้ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อขอสนับสนุนงบประมาณและ หาแนวร่วมในการพัฒนาและแก้ไขปัญหที่อยู่อาศัย จากการ ประสานงานดังกล่าวจึงเกิดความร่วมมือกับหลายฝ่ายในการแก้ไขปัญหามีการทำบันทึกความ

1. เพื่อสนับสนุนการดำเนินการพัฒนาความมั่นคงที่อยู่อาศัยของคนจนในชุมชนที่อยู่ในที่ดินของรัฐ โดยการจัดระเบียบและให้สิทธิการเช่าระยะยาว

2. พิจารณาใช้ที่ดินของรัฐที่ยังมิได้ใช้ประโยชน์อื่นมาจัดทำโครงการที่อยู่อาศัยให้แก่ผู้มีรายได้น้อยที่มีความจำเป็นและยากจน และได้ลงทะเบียนผู้ประสบปัญหาความยากจนด้านที่อยู่อาศัย (สย.7)

3. เพื่อร่วมจัดกระบวนการและจัดทำโครงการพัฒนาชุมชนทั้งในด้านความมั่นคงในการอยู่อาศัย การมีคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมที่ดีสำหรับผู้มีรายได้น้อย

4. เพื่อร่วมกันพิจารณาปรับปรุงเกณฑ์การพัฒนาที่อยู่อาศัยให้ยืดหยุ่นเพื่อให้เอื้ออำนวยและสอดคล้องกับวิถีชีวิต รายได้ และการพัฒนาของผู้มีรายได้น้อย

5. เพื่อประสานหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้องและสนใจเข้าร่วมสนับสนุนงานด้านการพัฒนาชุมชน และสังคมเพื่อเพิ่มคุณภาพและความมั่นคงในชีวิตของคนในชุมชนซึ่งมีรายได้น้อย

หลังจากการทบทวนที่ก่อกองดังกล่าว ทางเทศบาลจึงดำเนินการรับผิดชอบในส่วนของการจัดหาที่ดินสำหรับดำเนินโครงการบ้านมั่นคง โดยทำการสำรวจที่ดินสาธารณะจากส่วนราชการต่าง ๆ ได้แก่ การรถไฟแห่งประเทศไทย และสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) ในเขตพื้นที่ และ ทำหนังสือขออนุญาตใช้ที่ดินสาธารณะประโยชน์ตามที่มีการสำรวจและดำเนินการตามระเบียบเพื่อแปลง เป็นที่ดินเพื่อสร้างที่อยู่อาศัยให้กับกลุ่มผู้เดือดร้อน โดยทำหนังสือขออนุญาตดังกล่าวผ่านทางอำเภอและจังหวัด สามารถจัดสรรที่ดินบริเวณข้างบึงหนองพานน้ำได้เนื้อที่ 5 ไร่ 2 งาน หลังจากที่มีการออกหนังสืออนุญาตให้สามารถใช้ประโยชน์ในที่ดินสาธารณะเพื่อปลูกสร้างที่อยู่อาศัยได้ กลุ่มผู้เดือดร้อนจึงรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มสหกรณ์บ้านมั่นคงเทศบาลตำบลโพรงมะเดื่อเฉลิมพระเกียรติ จำกัด ขึ้นเพื่อให้การบริหารจัดการ เป็นลักษณะนิติบุคคลในการขอยื่นกู้เงินสินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัยกับทางสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) โดยมีนางปภาสร ศุภโชคภิญโญ เป็นประธานในการจัดตั้งกลุ่ม การดำเนินงานของกลุ่ม มีการจัดทำแผนงาน เริ่มจากการสำรวจปัญหาในชุมชนและรวมกลุ่มผู้เดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัย ประชุมชาวบ้านร่วมกันเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการวางแผนโครงการและแบบแปลนบ้าน กำหนดระยะเวลาและงบประมาณในการดำเนินงานตามโครงการแต่ละระยะ และดำเนินงานตามแผนที่วางไว้ ที่ผ่านมาถึงแม้จะมีการวางแผนในการ

จากนั้นทางสหกรณ์ได้ทำสัญญาขอเช่าที่ดินกับทางเทศบาลเป็นระยะเวลา 30 ปี โดยแบ่งเนื้อที่การเช่าออกเป็น 70 แปลง ขนาดแปลงละ 18 ตารางวา ราคาเช่าแปลงละ 30 บาท ต่อปี และสมาชิก 70 ครอบครัว มีจำนวน 150 กว่าคน ได้รวมตัวกันมีการจัดตั้งกลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์ เพื่อที่อยู่อาศัยขึ้น ในปี 2548 เพื่อดำเนินงานตามโครงการบ้านมั่นคง โดยสมาชิกกลุ่มทั้ง 70 ราย ต้องออมเงินร้อยละ 10 ของราคาบ้าน เป็นลักษณะทยอยจ่ายประมาณเดือนละ 500-1,000 บาท โดยต้องส่งเงินออมกับทางกลุ่มติดต่อกันเป็นระยะเวลา 10 เดือน จึงจะขอยืมกู้เงินสินเชื่อเพื่อปลูกสร้างที่อยู่อาศัยได้

การดำเนินงานดังกล่าวอยู่บนพื้นฐานกระบวนการร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมรับผลประโยชน์ ภายใต้ระบบกฎเกณฑ์ของการอยู่ร่วมกันให้เกิดความสงบสุข ส่วนหนึ่งมาจากความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับชุมชนนั้นมีเป้าหมายที่ชัดเจนร่วมกันคือความต้องการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยให้กับคนจนและผู้ด้อยโอกาส ผ่านการประชุมทำความเข้าใจร่วมกันระหว่างหน่วยงานรัฐกับชุมชนทุกเดือน ซึ่งการประชุมเป็นประจำทุกเดือนช่วยส่งเสริมให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมทั้งด้านการรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากทางหน่วยงานรัฐ และการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและเสนอแนะปัญหาต่าง ๆ ผ่านการประชุม

นอกจากนี้การดำเนินงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐด้วยกันเองทั้งหน่วยงานส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานส่วนภูมิภาคเป็นการบูรณาการการทำงานร่วมกัน จนทำให้โครงการบ้านมั่นคงเกิดเป็นรูปธรรมได้ กล่าวคือ ทุกฝ่ายล้วนมีส่วนเกี่ยวข้องในการส่งเสริมการดำเนินงานตามโครงการบ้านมั่นคงไม่ว่าจะเป็นสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมที่ให้ความร่วมมือในการสำรวจที่ดินสาธารณประโยชน์ที่สามารถนำมาใช้ในการดำเนินงานตามโครงการบ้านมั่นคงได้ หน่วยงานส่วนอำเภอที่เป็นตัวกลางในการประสานงานระหว่างหน่วยงานส่วนกลางกับหน่วยงานส่วนท้องถิ่นในการขออนุมัติที่ดินสาธารณประโยชน์เพื่อใช้ตามโครงการ และเทศบาลตำบลโพรงมะเดื่อที่ให้การสนับสนุนเป็นที่ปรึกษาให้กับชุมชนและเป็นตัวกลางประสานงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับชุมชน

9.4 การขับเคลื่อนกลไกการแก้ไขปัญหาและกระบวนการพัฒนาเพื่อความเปลี่ยนแปลง

กล่าวได้ว่าการดำเนินการแก้ไขปัญหาของชาวชุมชนอยู่บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมโดยมีผู้นำเป็นแกนสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาเนื่องจากผู้นำมีศักยภาพในการประสานงานที่สามารถเข้าถึงแหล่งทุน แหล่งอำนาจในการของบประมาณจากหน่วยงานภาครัฐต่าง ๆ ได้ และมีความสามารถในการชักจูงผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และระดมความร่วมมือจากชาวชุมชน โดยการใช้ปัญหาที่

สหกรณ์บ้านมั่นคงเทศบาลตำบลโพรงมะเดื่อเฉลิมพระเกียรติ จำกัด จัดตั้งขึ้น

เมื่อปี พ.ศ. 2548 โดยความร่วมมือของชาวชุมชนตำบลโพรงมะเดื่อ จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นองค์กรหลักในการดำเนินการ แก้ไขปัญหาให้กับคนจนและผู้ด้อยโอกาสที่ขาดแคลนที่อยู่อาศัยที่มั่นคงถาวร มีกระบวนการออมทรัพย์ และประชุมทุกเดือน สหกรณ์บ้านมั่นคงเทศบาลตำบลโพรงมะเดื่อเฉลิมพระเกียรติ จำกัด มีการบริหารจัดการแบ่งการทำงานที่เป็นระบบ โดยมีประธาน เลขานุการ ฝ่ายคณะกรรมการจัดซื้อจัดจ้าง ฝ่ายประชาสัมพันธ์ ฝ่ายช่างตรวจสอบงาน ลักษณะของบ้านมีทั้งที่เป็นบ้านชั้นเดียวและบ้านสองชั้น มีขนาดเนื้อที่ 18 ตารางวา บ้านชั้นเดียวราคาหลังละ 150,000 บาท และบ้านสองชั้นราคาหลังละ 250,000 บาท โดยการก่อสร้างจะใช้การจ้างช่างในชุมชนเพื่อเป็นการเสริมสร้างอาชีพให้กับคนในชุมชน ส่วนวัสดุอุปกรณ์ในการก่อสร้างรวมกันซื้อเพื่อต่อรองราคาและให้ได้ราคาที่ถูกลง ในการผ่อนชำระค่าบ้านบ้านสองชั้นผ่อนเดือนละ 1,920 บาท ส่วนบ้านชั้นเดียวผ่อนเดือนละ 1,160 บาท โดยผ่อนระยะยาว 15 ปี ดอกเบี้ยคงที่ร้อยละ 6 ต่อปี ซึ่งอัตราการผ่อนชำระค่าบ้านดังกล่าวถือว่าไม่มากเมื่อเทียบกับการเช่าบ้าน อยู่ก่อนแต่เดิมของคนในชุมชน แต่เนื่องจากทางสหกรณ์กู้เงินสินเชื่อจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ร้อยละ 4 เงินส่วนต่างที่ได้ใช้เป็นงบประมาณในการบริหารจัดการส่วนรวมของโครงการและนำไปจัดสรรตามระเบียบที่สหกรณ์กำหนด เช่น จัดสรรเป็นกองทุนประกันความเสี่ยง กองทุนพัฒนาอาชีพ และ ส่วนหนึ่งนำไปสมทบกองทุนสวัสดิการชุมชน ซึ่งสหกรณ์มีกองทุนของตนเองสะสม 17,000 บาท ซึ่ง ในปี 2550 ได้รับเงินสมทบกองทุนสวัสดิการชุมชนจากรัฐบาล จำนวน 55,000 บาท และในปี 2551 จำนวน 48,000 บาท รวมมีเงินกองทุนสวัสดิการชุมชน จำนวน 120,000 บาท และสมาชิกบ้านมั่นคง โพรงมะเดื่อมีทะเบียนบ้านทุกหลังแล้ว ซึ่งใช้ชื่อในนามสหกรณ์เพื่อป้องกันการขายสิทธิ์เพื่อให้บ้าน เป็นของคนจนจริง ๆ หากจะขายสิทธิ์ต้องได้รับความเห็นชอบจากสหกรณ์ว่าคนที่มาซื้อต้องเป็น คนจนจริง ๆ และคนที่ขายต้องมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง

กลุ่มอาชีพ ชุมชนมีการรวมตัวจัดตั้งเป็นกลุ่มอาชีพเมื่อปี 2551 หลังจากที่ย้ายเข้ามาอาศัยอยู่ในโครงการบ้านมั่นคง มีสมาชิก 15 ครัวเรือน ลักษณะการรวมกลุ่มอาชีพใช้การลงหุ้น ๆ ละ 10 บาท จำนวน 10 หุ้นต่อคน และได้รับงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐเพื่อการฝึกอบรมอาชีพ ได้แก่ สำนักส่งเสริมและพิทักษ์เยาวชน สนับสนุนเงินจำนวน 100,000 บาท และสำนักงานกองทุนสนับสนุน การสร้างเสริมสุขภาพ สนับสนุนเงินจำนวน 30,000 บาท เป็นต้น จากการรวมกลุ่มทำอาชีพ ได้แก่ กลุ่มทำยาหม่อง กลุ่มผลิตดอกไม้จันทน์ กลุ่มผลิตสบู่มั่งคุด เป็นต้น ซึ่งผลที่เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มอาชีพ ในปี 2554 ได้กำไรจากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของกลุ่มอาชีพ รวมเป็น

9.5 ผลความสำเร็จและปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จ

การดำเนินกิจกรรมการแก้ไขและการพัฒนาทำให้ชาวชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงมีความก้าวหน้าแตกต่างไปจากอดีตถือว่าประสบความสำเร็จสามารถแก้ไขปัญหาตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้ โดยความสำเร็จนั้นปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน สังเกตได้จากสภาพความเป็นอยู่ กล่าวคือ คนในชุมชนมีสุขภาพจิตที่ดีขึ้นเนื่องจากมีความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัยที่มีสภาพมั่นคงถาวร ค่าใช้จ่ายลดลงเนื่องจาก ค่าผ่อนชำระค่าบ้านต่ำกว่าค่าเช่าบ้านที่เคยอาศัยอยู่เดิม นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านอื่น ๆ ด้วย นอกเหนือจากคุณภาพชีวิตด้านที่อยู่อาศัยที่มั่นคง เช่น การพัฒนาอาชีพ การมีหลักประกันในการดำเนินชีวิตด้วยระบบสวัสดิการชุมชน เป็นต้น

ความสำเร็จที่สำคัญของชุมชนคือ ความเข้มแข็งของชุมชนที่เกิดจากการบูรณาการความร่วมมือจากภาครัฐ การใช้กลุ่มและเครือข่ายประสานพลังกันในการขับเคลื่อนชุมชนบนพื้นฐานการทำงานอย่างเป็นระบบแบบมีส่วนร่วม มีการเคารพและให้เกียรติกัน รวมทั้งมองเห็นถึงผลประโยชน์ของชุมชนร่วมกัน โดยการใช้ข้อมูลเป็นฐานในการจัดการปัญหา

หากพิจารณาถึงปัจจัยหรือเงื่อนไขที่ส่งผลให้การดำเนินการแก้ไขปัญหาของชุมชนประสบความสำเร็จ กล่าวได้ว่ามีปัจจัยที่เป็นเงื่อนไข 3 ประการ คือ ประการแรก ความมุ่งมั่นและความตั้งใจจริงของผู้นำในการที่จะแก้ไขปัญหาชุมชน ประการที่สอง การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐโดยเฉพาะสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) เช่น งบประมาณในการบริหารจัดการโครงการ เงินอุดหนุนสาธารณูปโภค เป็นต้น และเทศบาลตำบลโพรงมะเดื่อสนับสนุนในด้านการจัดหาที่ดิน และประการสุดท้าย ความร่วมมือของคนในชุมชนที่ได้มีส่วนร่วมในรูปแบบของการแสดงความคิดเห็นและมีบทบาทในการบริหารจัดการด้านต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนของตนให้เข้มแข็งสามารถพึ่งพาตนเองได้

แต่อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานเพื่อแก้ไขปัญหาชุมชนด้านที่อยู่อาศัยก็ยังประสบกับปัญหาและอุปสรรคอยู่โดยเฉพาะขั้นตอนในการขอใช้ที่ดินสาธารณประโยชน์ในการแปลงเป็นที่ดินเพื่อที่อยู่อาศัยให้กับประชาชนตามโครงการบ้านมั่นคงเป็นกระบวนการที่มีขั้นตอนและกฎระเบียบในการดำเนินงานที่ยุ่งยากหลายขั้นตอน ถ้าส่วนราชการไม่ว่าจะเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐทั้งในระดับอำเภอและจังหวัดไม่ประสานความช่วยเหลือให้กับกลุ่มผู้เดือดร้อนแล้ว การดำเนินงานตามโครงการบ้านมั่นคง จะเกิดเป็นรูปธรรมได้ยากเพราะเพียงลำพังชุมชนเองไม่สามารถดำเนินงานได้สะดวกเนื่องจากติดปัญหาความไม่รู้เกี่ยวกับกฎหมายที่ดินหรือกฎระเบียบต่างๆ ในการยื่นเรื่องขออนุมัติใช้ที่ดินสาธารณประโยชน์ อีกทั้งติดปัญหาเรื่องการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐเพราะชุมชนไม่สามารถประสานงานได้ครบทุกเรื่อง ถึงแม้ทางสถาบันพัฒนาองค์กร

ภาพแสดงรางวัลและความสำเร็จจากการร่วมกันแก้ไขปัญหาของชุมชน

9.6 การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกและการเชื่อมโยงเครือข่ายการพัฒนา

ในการดำเนินกิจกรรมการแก้ไขและการพัฒนาของชุมชนตำบลโพรงมะเดื่อมีหน่วยงานที่สำคัญที่มีส่วนให้ความช่วยเหลือในการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาชุมชน ประกอบด้วย

หน่วยงานภาครัฐที่สำคัญ คือ เทศบาลตำบลโพรงมะเดื่อเข้ามาสนับสนุนและดำเนินการจัดหาที่ดินสำหรับการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยตามโครงการบ้านมั่นคง ช่วยดูแลงานก่อสร้าง การตรวจงวดงาน และการเบิกจ่าย รวมถึงเป็นที่ปรึกษาของสหกรณ์ฯ และอำนวยความสะดวกในการประสานงานกับหน่วยงาน ในระดับอำเภอและจังหวัดเพื่อขอการสนับสนุนด้านงบประมาณ และสาธารณูปโภคต่าง ๆ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) เข้ามาสนับสนุนงบประมาณและให้ความรู้กับชุมชน รวมถึงสนับสนุนการออกแบบบ้านร่วมกับชุมชน สำนักงานพัฒนา

หน่วยงานภาคประชาชน คือ เครือข่ายบ้านมั่นคงภาคตะวันตก ซึ่งมีบทบาทการทำงานที่มีการเชื่อมโยงและหนุนเสริมกัน

อาจกล่าวได้ว่าการดำเนินงานเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนให้เกิดผลสำเร็จนั้น จะต้องอาศัยความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐหลายส่วนทั้งหน่วยงานส่วนท้องถิ่น หน่วยงานส่วนภูมิภาค และภาคีเครือข่ายทำงานประสานความร่วมมือและบูรณาการการทำงานเพื่อสร้างพลังร่วมในการขับเคลื่อน การแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนให้ครบทุกด้าน

9.7 ความคาดหวังในอนาคตของชุมชนและข้อเสนอเชิงนโยบาย

หากพิจารณาในเชิงนโยบายที่ผ่านมา กล่าวได้ว่านโยบายที่ตรงต่อความต้องการของชุมชนคือ โครงการบ้านมั่นคง และโครงการเศรษฐกิจและทุนชุมชนที่อยู่ในภารกิจของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ซึ่งโครงการดังกล่าวมีความสอดคล้องกับวิธีการแก้ไขปัญหาของชุมชนที่มุ่งเน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้และขับเคลื่อนการพัฒนาในระดับพื้นที่ที่อาศัยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมกันทำ และร่วมกันรับผลประโยชน์

ปัจจุบันคนในชุมชนไม่เพียงแต่ร่วมกันแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยและพัฒนาชุมชนเพียงอย่างเดียว แต่ในอนาคตยังต้องการให้โครงการบ้านมั่นคงเป็นต้นแบบให้กับชาวบ้านที่เดือดร้อนในเขตชุมชนอื่นเพื่อรองรับกับครอบครัวที่ไม่มีที่อยู่อาศัย ผู้ยากไร้ และต้องการจะขยายเครือข่ายความร่วมมือเพื่อลดความเดือดร้อนให้กับคนในชุมชนในบริเวณใกล้เคียงให้สามารถมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคงถาวรและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ซึ่งการดำเนินงานให้ประสบผลสำเร็จนอกจากความร่วมมือของคนในชุมชนแล้ว ชุมชนยังมีความต้องการให้ภาครัฐเข้ามาหนุนเสริมโดยชุมชนมีข้อเสนอเชิงนโยบายและยุทธศาสตร์ที่น่าสนใจ ดังนี้

ประการแรก การดำเนินงานตามนโยบายของรัฐเกี่ยวกับการพัฒนาที่อยู่อาศัยจะสำเร็จได้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะหน่วยงานที่มีที่ดินสาธารณะเป็นจำนวนมาก เช่น กระทรวงคมนาคม จำเป็นต้องจัดสรรที่ดินเพื่อให้ประชาชนได้ใช้ประโยชน์อย่างทั่วถึง เป็นต้น

ประการที่สอง การดำเนินงานตามนโยบายของรัฐควรมีความต่อเนื่อง การสนับสนุนงบประมาณและทรัพยากรต่าง ๆ ควรส่งเสริมให้กับชุมชนอย่างจริงจังเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ในระยะยาว

ตามข้อเสนอในเชิงนโยบายและยุทธศาสตร์ข้างต้น ชุมชนยังมีข้อพิจารณาเพิ่มเติมว่าการดำเนินการปฏิบัติให้นโยบายและยุทธศาสตร์ข้างต้นเกิดผลได้นั้นต้องอาศัยการบูรณาการกลไกต่าง ๆ ของรัฐ และประสานความร่วมมือเครือข่ายภาคประชาชนโดยเฉพาะในระดับชุมชนให้เชื่อมโยง

นอกจากนี้ชุมชนยังมีมุมมองในการประเมินความสำเร็จในการพัฒนาที่น่าสนใจ โดยชุมชนพิจารณาเห็นว่าตัวชี้วัดที่สามารถสะท้อนถึงการพัฒนาสังคมที่เป็นธรรมและเสมอภาคควรประกอบด้วย การยกระดับการศึกษาของคนในชุมชนให้สูงขึ้น ความมั่นคงในที่อยู่อาศัย คนในชุมชนมีความเป็นอยู่และมีสุขภาพจิตที่ดีขึ้น มีรายได้เพิ่มขึ้นเนื่องจากมีอาชีพเสริม คุณภาพชีวิตที่ดี มีความสุข และคนในชุมชนรู้สิทธิและสามารถปฏิบัติหน้าที่ของตนเองได้

9.8 ข้อพิจารณาสำหรับหน่วยงานภาครัฐ และแนวทางที่ควรจะเป็นในการปฏิบัติงานในพื้นที่

หากพิจารณาถึงกลไกของภาครัฐที่มีส่วนสำคัญในการทำงานร่วมกับชุมชน และขับเคลื่อนการนำนโยบายและยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติ ชุมชนมีทัศนะที่มองเห็นทั้งจุดแข็งและจุดอ่อนของหน่วยงานภาครัฐที่สำคัญ ดังนี้

จุดอ่อนของหน่วยงานภาครัฐคือ ขาดการทำงานแบบบูรณาการและการประสานงานร่วมกัน เนื่องจากต่างคนต่างทำงานในภารกิจของหน่วยงานที่ตนเองรับผิดชอบเท่านั้น ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว การแก้ไขปัญหาชุมชนนั้นเชื่อมโยงกับประเด็นปัญหาย่อยหลายส่วนไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านกฎหมาย กฎระเบียบ ปัญหาความล่าช้าของการดำเนินการตามระเบียบขั้นตอนต่าง ๆ การยึดหลักการทำงานแค่เพียงภารกิจของหน่วยงานโดยไม่เอื้อประโยชน์แก่ชุมชนเป็นหลักไม่สามารถแก้ไขปัญหาชุมชนได้เท่าที่ควร

จุดแข็ง แต่อย่างไรก็ตามกลไกและหน่วยงานภาครัฐก็เป็นแหล่งรวมองค์ความรู้ทรัพยากรโดยเฉพาะงบประมาณ เครื่องมือ และเทคโนโลยีที่จำเป็นต่อการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาชุมชน และ การพัฒนาสังคม

จากข้อพิจารณาถึงจุดอ่อนจุดแข็งของหน่วยงานภาครัฐข้างต้น ทำให้ต้องทบทวนถึงแนวทางการปฏิบัติงานในระดับพื้นที่ซึ่งเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ร่วมกับชุมชนในฐานะผู้มีประสบการณ์ตรง ได้แสดงทัศนะถึงแนวทางที่ควรจะเป็นในการปฏิบัติงานในพื้นที่ไว้ดังนี้

การปฏิบัติงานแก้ไขปัญหาและการพัฒนาสังคมในระดับชุมชน ผู้ปฏิบัติจะต้องคำนึงถึงเงื่อนไขหรือตัวแปรที่ทำให้แต่ละชุมชนมีความหลากหลายคือ สภาพบริบท และสภาพปัญหาของชุมชนซึ่งมีที่มาและความเป็นไปแตกต่างกัน ดังนั้น การปฏิบัติงานร่วมกับชุมชน ผู้ปฏิบัติจะต้องตระหนักถึงเงื่อนไขดังกล่าว และจัดการโดยการสร้างความเข้าใจในสถานการณ์และสถานภาพของชุมชน

สำหรับอุปสรรคที่สำคัญในการปฏิบัติงานพัฒนาสังคมร่วมกับชุมชนคือ หน่วยงานภาครัฐ มักขาดการทำงานแบบบูรณาการและการประสานงานร่วมกัน มักจะทำงานเฉพาะในส่วนที่

หากพิจารณาถึงองค์ความรู้ในการปฏิบัติงานพัฒนาสังคมในระดับชุมชน ผู้ปฏิบัติจำเป็นต้องเรียนรู้องค์ความรู้ที่สำคัญคือ การวิเคราะห์ชุมชนให้เข้าใจถึงสภาพบริบท สภาพปัญหาของชุมชนและความต้องการของชุมชน ผู้ปฏิบัติงานจำเป็นต้องมีความจริงใจและจริงจังที่จะทำงานร่วมกับชุมชน มีมนุษยสัมพันธ์และสามารถปรับตัวเข้ากับชุมชนได้

นอกจากนี้การปฏิบัติงานพัฒนาสังคมในระดับชุมชน ผู้ปฏิบัติอาจใช้เทคนิคและกลวิธีที่สำคัญคือ ความยืดหยุ่นในการทำงานเพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปได้ตลอดเวลา และที่สำคัญที่สุดคือการยึดเป้าหมายการแก้ไขปัญหามาของชุมชนเป็นที่ตั้ง ให้ความเสมอภาคกับคนในชุมชน ซึ่งเทคนิคและกลวิธีดังกล่าวจะช่วยทำให้การทำงานร่วมกับชุมชนประสบความสำเร็จ พร้อมกับการบรรลุภารกิจของหน่วยงานได้

10. ตำบลไม้เรียง อำเภอดวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช: ชุมชนต้นแบบแผนแม่บทชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนแบบพึ่งตนเองบนฐานความรู้เพิ่มขีดความสามารถองค์กรชุมชน ประสานพลังเครือข่ายในการแก้ไขปัญหาคความยากจนด้วยหลากหลายอาชีพสร้างแหล่งทุนในการประกอบอาชีพเสริมสร้างรายได้ที่มั่นคงตามวิถีแห่งความพอเพียง

10.1 บริบทชุมชน

ตำบลไม้เรียงอยู่ในพื้นที่บริเวณที่ราบเชิงเขาศูนย์ ที่ตั้งบ้านเรือนแต่เดิมมีประชากรอาศัยอยู่ ไม่กี่ครอบครัว เรียกว่า บ้านทุ่งดอกไม้หรือบ้านทุ่งไหมซึ่งในปัจจุบันคือ หมู่ที่ 1 ต่อมามีการขยายตัวของชุมชนเติบโตขึ้นยกฐานะเป็นตำบล เจ้าหน้าที่อำเภอดวางได้สำรวจพื้นที่ผ่านทุ่งนาแถบบ้านเกาะเหวียง เมื่อหันหน้าไปทางเขาศูนย์มองเห็นทิวทัศน์ต้นไม้เรียงรายกันเป็นแถวตั้งแต่ริมทุ่งไปจรดยอดเขา เป็นต้นไม้ที่ขึ้นเองตามธรรมชาติดูแล้วเป็นระเบียบสวยงามมาก จึงตั้งชื่อว่าตำบลไม้เรียงนับแต่นั้นมา

ตำบลไม้เรียง อำเภอดวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีเนื้อที่ประมาณ 45 ตารางกิโลเมตรปัจจุบันมี 10 หมู่บ้าน ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของอำเภอดวาง ห่างจากที่ทำการอำเภอดวาง 7 กิโลเมตร ห่างจากตัวจังหวัด 80 กิโลเมตร สภาพทั่วไปของถนนยังมีสภาพไม่คงทนแข็งแรง สำหรับถนนในหมู่บ้านส่วนใหญ่จะเป็นถนนดินลูกรัง ถนนหินคลุก การคมนาคมในพื้นที่ตำบลไม้เรียงในปัจจุบันสะดวก มีถนนเข้าถึงทุกหมู่บ้าน และมีการเดินทางติดต่อกับอำเภอดวางโดยทางรถยนต์ใช้ถนนลาดยาง สายดวางทอนพอซึ่งไม่มีรถประจำทางวิ่งผ่าน

สภาพทางกายภาพตำบลไม้เรียง พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มอยู่ใกล้แม่น้ำตาปี และที่ราบสูงบางส่วน ทางทิศเหนือจะมีภูเขาในพื้นที่หมู่ที่ 5,9,10 และมีแหล่งน้ำธรรมชาติคือแม่น้ำตาปีไหลผ่านเป็นแหล่งน้ำที่สามารถนำไปใช้ทำการเกษตรได้ตลอดทั้งปี และมีคลองนาหนม ห้วยน้ำใส

ตำบลไม้เรียง มีจำนวนครัวเรือน 1,468 ครัวเรือน มีประชากรจำนวน 5,354 คน เป็นชาย 2,609 คน เป็นหญิง 2,745 คน มีความหนาแน่นเฉลี่ย 135 คน ต่อ 1 ตารางกิโลเมตร จะเห็นได้ว่า ตำบลไม้เรียงมีประชากรจำนวนมาก กำลังแรงงานในการผลิตของชุมชนจึงมีเพียงพอ แม้ว่ามีแรงงานวัยหนุ่มสาวจำนวนหนึ่งได้ออกจากชุมชนไปด้วยสาเหตุเพื่อศึกษาต่อ และส่วนมากที่เรียนจบแล้วก็จะไปประกอบอาชีพอื่น เช่น รับราชการ ทำงานบริษัท เป็นต้น สภาพทางสังคมมีลักษณะของการตั้งบ้านเรือนแบบกลุ่มบ้านเป็นแบบรวมครอบครัว และบางส่วนจะตั้งบ้านเรือนอยู่กระจายไปตามพื้นที่สวนยางและสวนไม้ผล

ลักษณะความเป็นอยู่เป็นสังคมเกษตรกรรม คนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวนยางพารา และทำสวนผลไม้ และสามารถจำแนกการประกอบอาชีพของคนในชุมชน กล่าวคือ อาชีพ ทำการเกษตร ร้อยละ 70 อาชีพข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ ร้อยละ 10 อาชีพรับจ้าง/พนักงานเอกชน ร้อยละ 8 อาชีพธุรกิจส่วนตัว ร้อยละ 5 อาชีพเลี้ยงสัตว์ ร้อยละ 4 และอาชีพอื่น ๆ ร้อยละ 3 สำหรับรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนต่อปี พบว่า รายได้เฉลี่ยต่ำกว่า 20,000 บาท มีจำนวน 272 ครัวเรือน ร้อยละ 18.53 และรายได้เฉลี่ย 20,000 ขึ้นไป มีจำนวน 1,196 ครัวเรือน ร้อยละ 81.47

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนไม้เรียงคือ บริเวณป่าเขาศูนย์ มีพื้นที่ประมาณ 10 ตารางกิโลเมตร เป็นแหล่งแร่ปิโตรเลียมและแร่ลูปแพรมซึ่งมีอยู่มากบนเขาศูนย์ แม้ว่าจะถูกนำออกไปมากแล้วก็ตามยังคงเหลืออีกจำนวนมาก ซึ่งปัจจุบันเป็นป่าสงวนแห่งชาติ มีความอุดมสมบูรณ์อยู่ในระดับหนึ่ง

สภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชนถือได้ว่ามีสุขภาพค่อนข้างแข็งแรง มีโรคภัยไข้เจ็บที่คุกคามชุมชนบ้าง หากพิจารณาถึงวิถีชีวิตของคนในชุมชนกล่าวได้ว่ายังมีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายบนพื้นฐานของประเพณีวัฒนธรรมพื้นถิ่น ชาวชุมชนมีความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ไม่มีความขัดแย้งกันรุนแรงถึงแม้จะมีความเห็นที่แตกต่างกัน จึงทำให้ชุมชนมีองค์กรชุมชนและภาคประชาสังคมในชุมชนที่มีความเข้มแข็ง และเป็นศักยภาพที่สำคัญในการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาของชุมชน

ภาพแสดงสภาพทั่วไปของชุมชน

10.2 สภาพปัญหา ก่อนได้รับการแก้ไข

ตำบลไม้เรียงในอดีตมีสภาพปัญหาหลักก่อนเกิดกระบวนการพัฒนาที่กระทบต่อความเป็นอยู่ของชาวชุมชนคือ ปัญหาราคายางพาราตกต่ำจากการถูกพ่อค้ารับซื้อกดราคา ไม่มีอำนาจการต่อรอง และจำยอมต้องขายยางพาราตามราคาที่พ่อค้ากำหนดเพราะต้องการเงินมาซื้อปัจจัยอื่น ๆ เพื่อยังชีพ ซึ่งเชื่อมโยงกับปัญหาความยากจนโดยปัญหาดังกล่าวมีลักษณะเชื่อมโยงกันและมีความซับซ้อนที่ดำเนินมาเป็นระยะเวลายาวนาน ซึ่งในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2510 การประกอบอาชีพทำสวนยางพาราเป็นอาชีพหลัก เมื่อถึงเวลาที่ราคายางพาราตกต่ำมาก กล่าวคือ ชาวชุมชนไม้เรียงซึ่งเป็นชาวสวนยางพาราขนาดเล็ก ที่มีรายได้ไม่พอกินอยู่แล้วยิ่งเดือดร้อนอย่างหนัก มีปัญหาหนี้สินล้นพ้นตัวบางคนถึงขนาดล้มละลายต้องขายสวนยางพารา ชาวชุมชนไม้เรียงนำโดยนายประยงค์ วรรณรงค์ จึงได้พูดคุยและร่วมกันวิเคราะห์ว่าปัญหาคืออะไร สาเหตุของปัญหามาจากอะไร แนวทางแก้ไขปัญหาคควรเป็นเช่นใด และใครควรเป็น ผู้มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา จากการวิเคราะห์สภาพปัญหาและหาทางออกร่วมกันของชาวชุมชนไม้เรียงพบว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นของเกษตรกรชาวสวนยางพารา คือ ทำไมชาวสวนยางพาราจึงมีแต่ความยากจน ขณะที่พ่อค้ายางพาราไม่ว่าเจ้าของโรงงานหรือผู้ค้ายางพาราต่างก็ร่ำรวยจากการประกอบธุรกิจยางพารา ซึ่งจากการวิเคราะห์ปัญหาโดยอาศัยประสบการณ์ที่ผ่านมาของชาวบ้านพบว่า การที่เกษตรกรขายยางพาราในราคาถูกนั้นเนื่องจากถูกกดราคาจากพ่อค้าคนกลางหลายชั้น อีกทั้งปัญหาหลักคือ การที่ชาวสวนยางพาราขาดความรู้ทั้งด้านการจัดการ และด้านข้อมูลข่าวสาร ไม่รู้ภาวะตลาด โดยเกษตรกรเป็นเพียงผู้ผลิตเท่านั้น และอีกส่วนหนึ่งมาจากการผลิตยางแผ่นของชาวบ้านยังไม่มีคุณภาพและไม่มาตรฐานเพียงพอ ในปี พ.ศ. 2510 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้จัดประกวดยางแผ่นขึ้นเพื่อส่งเสริมการปรับปรุงยางแผ่นให้มีคุณภาพ จากการประกวดครั้ง

หากวิเคราะห์สภาพปัญหาข้างต้นอาจกล่าวได้ว่า มีสาเหตุมาจากทั้งปัจจัยภายใน คือ สภาพปัญหาคุณภาพของยางพาราและการผลิตที่ไม่ได้มาตรฐาน และปัจจัยภายนอกคือระบบตลาดที่ถูกกำหนดจากพ่อค้าคนกลาง

สภาพปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาสำคัญของชุมชนไม้เรียงที่มีความรุนแรงที่โยงใยกับปัญหาอื่น ๆ โดยเฉพาะการอพยพไปทำงานต่างถิ่นชั่วคราวในช่วงนอกฤดูการทำสวนยางพาราถึงร้อยละ 35 และอพยพย้ายถิ่นอย่างถาวรถึงร้อยละ 10

10.3 จุดหักเหสู่การเปลี่ยนแปลงและการริเริ่มแก้ไขปัญหา

ชุมชนตำบลไม้เรียงได้เริ่มต้นกระบวนการแก้ไขปัญหาดังแต่ปี พ.ศ. 2527 โดยอาศัยความร่วมมือของคนในชุมชนที่เริ่มต้นจากการเปิดเวทีการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน โดยมีผู้นำชุมชนที่มีสมาชิกจาก 8 หมู่บ้าน ๆ ละ 5 คน จำนวน 40 คน ประชุมร่วมกันทุกเดือนจนเวลาผ่านไป 1 ปี และในการประชุมแต่ละครั้งจะมีการรวบรวมข้อมูลปัญหา สภาพความเป็นจริงจากทุกหมู่บ้านมานำเสนอในเวทีของสภาและร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูล แล้วทำการสรุปไว้เป็นเรื่อง ๆ มีการพัฒนาตนเองโดยการรวมตัวของสมาชิกไปศึกษาดูงานในชุมชนอื่น ๆ เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ค้นหาแบบ แนวทางเลือกใหม่ให้กับตนเอง ข้อสรุปจากการพูดคุยในเวที และประสบการณ์จากการไปศึกษาดูงาน คนในชุมชนไม้เรียงนำข้อมูลและประสบการณ์มาสรุปทำเป็นแผนงานและโครงการพัฒนาหลายแผนงานหลายโครงการ และเรียกว่า “แผนแม่บทชุมชนไม้เรียง” ที่มีการวางแผนงานเฉพาะด้านที่ชัดเจน 4 แผนงานหลักซึ่งประกอบไปด้วย แผนงานด้านการศึกษา แผนงานด้านเกษตรกรรมและสิ่งแวดล้อม แผนงานด้านสาธารณสุขชุมชน และแผนงานด้านธุรกิจ อุตสาหกรรมชุมชน ซึ่งเป็นแผนแม่บทชุมชน ไม้เรียงฉบับแรกของชุมชน

การดำเนินการดังกล่าวอยู่บนพื้นฐานความคิดของการมีเป้าหมายและมีความต้องการที่จะแก้ไขปัญหามาให้ชุมชนมีความมั่นคงในชีวิต จึงนำไปสู่การวางแผนและวางแผนในการแก้ไขและพัฒนาชุมชนอย่างเป็นระบบมากขึ้นและมีทิศทางที่ชัดเจนในการแก้ไขและพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของตนเองที่ชุมชนจะก้าวเดินร่วมกันต่อไปในอนาคต โดยเป็นกระบวนการเรียนรู้ในการจัดทำแผนของชุมชนมีขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนการเก็บข้อมูลพื้นฐานของชุมชนในเรื่องประวัติศาสตร์ชุมชน ข้อมูล
กายภาพ ข้อมูลประชากร การประกอบอาชีพ ข้อมูลผู้นำชุมชน และผู้รู้ด้านต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน

ขั้นตอนการเก็บข้อมูลปัญหาและความต้องการของชุมชน และสาเหตุของปัญหา
ตั้งแต่อดีต ปัจจุบัน และที่จะเกิดขึ้นในอนาคต รวมทั้งวิธีการแก้ไขของชุมชนที่เคยใช้

ขั้นตอนการศึกษาดูงานพื้นที่ต้นแบบแล้วนำมารายงานผลการศึกษาดูงาน
วิเคราะห์ประสบการณ์ รูปแบบ วิธีการจัดการชุมชนต้นแบบ และกรณีศึกษาตัวอย่างในชุมชน
ไม่เรียง

ขั้นตอนการเก็บข้อมูลศักยภาพของชุมชนในเรื่องคน ความรู้ ทรัพยากร เพื่อ
นำมาวิเคราะห์และระดมความคิดเห็นในการประเมินระดับศักยภาพที่ควรได้รับการพัฒนา และการ
สร้างกรอบ การจัดทำแผนแม่บทชุมชน

ขั้นตอนการประชาสัมพันธ์ร่างแผนแม่บทชุมชนที่มีการนำเสนอแผนงานและ
โครงการและ มีการวิเคราะห์สรุปเป็นแผนแม่บทชุมชน

ในขณะเดียวกัน ชุมชนไม่เรียงหาแนวทางการแก้ปัญหาจึงต้องมีการรวมกลุ่ม
เกษตรกรเพื่อร่วมกันปรับปรุงคุณภาพยางแผ่นที่มีการควบคุมคุณภาพและใช้เทคโนโลยีในการผลิต
เพื่อให้ขายยางพาราปริมาณมาก ๆ ให้ได้ราคาและมีคุณภาพเป็นที่ต้องการของตลาด ชุมชนไม่เรียงได้
อาศัยความร่วมมือของคนในชุมชนตั้งโรงรมยางเพื่อผลิตยางแผ่นคุณภาพดีไปสู้ราคากับพ่อค้าคนกลาง
ได้ ทำให้ ไม่ถูกกดขี่ด้านราคา โดยเริ่มจากการใช้เวทีแลกเปลี่ยนของชุมชนจากการวิเคราะห์ตนเองทำ
ให้พบปัญหาหลายประการ อาทิเช่น ยางแผ่นจะมีคุณภาพนั้นขึ้นอยู่กับกระบวนการผลิต จุดที่ต้อง
ปรับปรุงคือ การควบคุมคุณภาพ จึงวางแนวทางในระยะแรกเป็นการพัฒนาคนให้มีความรู้
ความสามารถเพื่อ มาควบคุมกระบวนการผลิตที่มีคุณภาพ แต่ก็ยังแก้ปัญหาไม่ได้ทั้งหมด เพราะเมื่อมี
คนมารวมกันทำงานก็ยังไม่พ้นการเอาเปรียบกัน ดังนั้น การปรับวิธีการทำงาน ช่วงที่ 2 จึงมีการปรับ
ระบบใหม่จากเดิมมาสู่การร่วมคิด ร่วมเรียนรู้ ร่วมทำ และร่วมขาย แต่ก็ยังแก้ปัญหาไม่ได้ทั้งหมด
ท้ายที่สุดก็ได้พบทางออกในช่วงที่ 3 คือ ร่วมคิด ร่วมเรียนรู้ ร่วมลงทุน นำเงินที่ได้มาจ้างคนเก่งมา
ทำงาน มีการจัดหาเครื่องมือ ที่ทันสมัยเพื่อให้ทุกคนมาใช้ประโยชน์ได้ก็จะเป็นการแก้ปัญหาที่ตรงจุด
แต่ก็ยังต้องพบกับปัญหาจากภายนอกคือ ระบบตลาด เพราะแม้ว่าจะผลิตยางแผ่นที่มีคุณภาพดี
อย่างไรก็ตาม ราคาก็ยังถูกกำหนดจากพ่อค้ากลาง

ในปี พ.ศ. 2535 นายประยงค์ รณรงค์ จึงได้จัดตั้งศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชน
ไม่เรียง เป็นจุดเริ่มต้นให้ผู้นำชุมชนเรียนรู้ร่วมกันโดยการมีเวทีพูดคุยระหว่างผู้นำ การพบปะหารือกัน
อย่างสม่ำเสมอผ่านไปแล้วครั้งแล้วครั้งเล่า หลายครั้งจนเริ่มได้ข้อสรุปว่าการพูดไปเรื่อย ๆ พูดทุกเรื่อง
พร้อม ๆ กัน ไม่สามารถนำไปสู่การแก้ปัญหาและการพัฒนาได้ ต้องพัฒนาการเรียนรู้ในเวทีให้เป็น
ระบบโดยการกำหนดประเด็นของการพูดคุย และต้องนำข้อมูลความจริงของชุมชนมาพูดคุยเกิดการ

อีกประการหนึ่งที่ชุมชนไม้เรียงได้ตระหนักในการพัฒนาระบบการผลิตทางการเกษตร ก็คือ หากเกษตรกรมีความรู้ มีการศึกษาดี จะส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพของสินค้า เพราะคิดเป็นวิเคราะห์เป็น วางระบบได้ รู้เท่าทันตลาดทั้งท้องถิ่น ประเทศ และตลาดโลก ตัวอย่างที่สำคัญคือ การพัฒนาคุณภาพมังคุดเพื่อการส่งออก โดยกระบวนการโรงเรียนเกษตรกรมีการเชิญวิทยากรที่มีความรู้ทางวิชาการมาอบรมเกษตรกรผู้นำที่พร้อมเรียนรู้ จากนั้นก็มีการฝึกปฏิบัติจริงในสวน เกษตรกรทุกคนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันเป็นการเสริมจุดแข็งจนมีความชำนาญทัดเทียมกัน จบหลักสูตรก็มีการแจกประกาศนียบัตรให้ จากการดำเนินงานในลักษณะนี้ทุกคนที่ผ่านหลักสูตรสามารถผลิตและจำหน่ายมังคุดเพื่อการส่งออกได้ราคาสูงกว่าราคาท้องถิ่น ประมาณ 3-4 เท่า ทำให้เกษตรกรรายอื่น เกิดความต้องการด้านราคา แต่ขาดประกาศนียบัตรรับรอง ในที่สุดทุกคนก็เข้ามาสู่กระบวนการเรียนรู้และประสบผลสำเร็จเช่นเดียวกัน

เมื่อพิจารณาหลักคิดที่สำคัญของชุมชนไม้เรียง มี 2 ประการ คือ 1) การแก้ปัญหาต่าง ๆ นั้น ทุกคนต้องวิเคราะห์ให้ได้ว่าปัญหาที่แท้จริงมาจากไหนก็แก้ตรงนั้นด้วยตนเอง

ต่อมาหลังจากที่ชุมชนไม้เรียงได้ใช้แผนแม่บทชุมชน ฉบับที่ 1 ด้วยการแปลงแผนไปสู่การปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน เมื่อปี 2541 และได้มีการสรุปทบทวนและประสบการณ์ของตนเองในเวลาต่อมา กลางปี 2544 ชุมชนไม้เรียงได้จัดทำแผนแม่บทชุมชน ฉบับที่ 2 กระบวนการจัดทำแผนเน้นระบบข้อมูลที่ละเอียดชัดเจนมากขึ้น เช่น ข้อมูลทรัพยากรและผลผลิต รายได้ รายจ่ายหนี้สิน ความรู้ ภูมิปัญญา การเรียนรู้ ระบบตลาด การแปรรูป การจัดการ ซึ่งแผนแม่บทชุมชน ฉบับที่ 2 เน้นกิจกรรมที่ต่อเนื่องจากแผนแม่บทชุมชน ฉบับที่ 1 คือ ระบบการตลาด การแปรรูปและอุตสาหกรรมชุมชน ในแผนแม่บทชุมชน ฉบับที่ 2 กำหนดวิสัยทัศน์ชุมชนไม้เรียงว่า “ประชากรอยู่ดีกินดี มีคุณธรรม มีคุณภาพ พร้อมดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของความเป็นชนบท สังคมเอื้ออาทร องค์กรชุมชนเข้มแข็ง เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ มีอาชีพมั่นคง เกษตรกรรมยั่งยืนภายใต้เศรษฐกิจพอเพียงและสิ่งแวดล้อม ที่สมดุล” อันประกอบด้วย ยุทธศาสตร์การเรียนรู้ ยุทธศาสตร์การพึ่งตนเอง ยุทธศาสตร์การพัฒนาทรัพยากร ยุทธศาสตร์การดูแลสุขภาพและการพัฒนาจิตใจ และยุทธศาสตร์การพัฒนาประสิทธิภาพขององค์กร และมีการกิจในเรื่องการพัฒนาความเป็นอยู่ของประชาชนให้อยู่ในระดับการกินดีอยู่ดี มีความสุข การพัฒนาด้านสุขภาพและความเป็นอยู่ของประชาชน การพัฒนาคุณภาพชีวิตและ สิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน การพัฒนาอาชีพให้มั่นคงด้วยเกษตรกรรมยั่งยืนภายใต้เศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนาองค์กรชุมชนให้เข้มแข็งและเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้รอบด้านอย่างต่อเนื่องตลอดไป โดยแผนแม่บทชุมชน ฉบับที่ 2 มีการแปลงยุทธศาสตร์และภารกิจไปสู่แผนการปฏิบัติของชุมชน ประกอบด้วย 8 แผน คือ แผนพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน แผนการจัดการผลผลิต แผนพัฒนาทุนและระบบสวัสดิการ แผนพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน แผนพัฒนาสุขภาพชุมชน แผนพัฒนาการท่องเที่ยว แผนพัฒนาจิตใจ และแผนพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งในแต่ละแผนจะประกอบไปด้วยโครงการและกิจกรรมการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน

กิจกรรมหนึ่งของแผนแม่บทชุมชนไม้เรียงที่เป็นการเปลี่ยนทิศทางของเกษตรกรรมแผนใหม่ ที่มุ่งเน้นการปลูกพืชเชิงเดี่ยวคือยางพารามาเป็นการแสวงหาความหลากหลายของการประกอบอาชีพการเกษตรและมุ่งเน้นการพึ่งตนเองได้ภายในชุมชนเป็นหลักคือการพัฒนาความสามารถของเกษตรกรและเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชน ประกอบด้วย 8 กิจกรรม คือ กลุ่มเพาะเลี้ยงปลาน้ำจืด กลุ่มแปรรูปข้าว กลุ่มพืชผักปลอดสารพิษ กลุ่มเพาะเลี้ยงไก่พื้นเมือง กลุ่มผลิต

10.4 การขับเคลื่อนกลไกการแก้ไขปัญหาและกระบวนการพัฒนาเพื่อเปลี่ยนแปลง

กล่าวได้ว่าการดำเนินการแก้ไขปัญหของชุมชนไม้เรียงอยู่บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมโดยมีผู้นำเป็นแกนสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนา โดยอาศัยการชักจูงผู้มีส่วนได้เสีย และระดมความร่วมมือจากชาวชุมชนด้วยการสื่อสารผ่านการเรียนรู้การจัดทำแผนในเวทีประชาคมอย่างต่อเนื่อง และการใช้ปัญหาที่มีร่วมกันเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความใส่ใจ และประสานพลังในการสร้างการเปลี่ยนแปลงในชุมชนที่เป็นทั้งถิ่นที่อยู่อาศัยและแหล่งทำมาหากินในการดำเนินการแก้ไขปัญหของชุมชนตามแผนชุมชนมีกิจกรรมที่สำคัญที่สามารถใช้เป็นแบบอย่างได้ดังนี้

โรงงานแปรรูปยางพารา เริ่มจาก ในปี พ.ศ. 2527 มีการรวมกลุ่มกันขึ้นตั้งเป็นกลุ่มเกษตรกรทำสวนยางไม้เรียง มีคณะกรรมการชุดแรก จำนวน 12 คน สามารถรวบรวมสมาชิกในชุมชน 37 คน ลงทุนรวมหุ้นก่อตั้งโรงงานแปรรูปยางไม้เรียงขึ้นซึ่งมีวัตถุประสงค์หลักคือเพื่อแก้ปัญหาด้านการตลาด ได้แก่ การผลิตรายออกมาให้มีคุณภาพสม่ำเสมอตรงกับความต้องการของตลาดให้ได้มากที่สุด ลดต้นทุนการผลิตของชาวสวน วิธีการขายยางและลดเวลาการทำงานของเกษตรกรชาวสวนยาง แต่พอดำเนินการไปได้ไม่นาน กลุ่มพบว่า สามารถบริหารจัดการปัญหาเรื่องยางพาราด้วยการแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่าและ ลดการผ่านพ่อค้าคนกลางให้น้อยลงได้แต่ยังไม่สามารถแก้ปัญหาในเรื่องการตลาดได้เพราะราคาขายผลิตผลจากยางพาราถูกกำหนดราคาโดยตลาดโลกและราคามีความแปรปรวนอยู่ตลอดเวลา ซึ่งเกินขีดความสามารถของกลุ่มที่จะจัดการได้ ดังนั้น แนวความคิดของชุมชนที่จะผลิตรายพาราเพื่อเป็นรายได้หลักของครอบครัวแต่เพียงอย่างเดียวนั้นได้มีการทบทวนและเปลี่ยนแปลงแนวความคิดเดิมโดยเริ่ม มีการวางแผนการทำการเกษตรแบบผสมผสานสวนสมรมที่มีสวนผลไม้หลากหลายชนิดเพื่อพัฒนา อาชีพหลักให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ มีการสร้างอาชีพเสริมเพื่อให้มีรายได้เกิดขึ้นเป็นประจำวัน สร้างความมั่นคงในชีวิตและมีความยั่งยืนในอาชีพการเกษตรเพื่อจะทำให้ชีวิตของเกษตรกรอยู่ได้อย่างพอดีบนความพอเพียง

เครือข่ายยางพารา จากการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ในปี 2537 ได้มีกลุ่มเครือข่ายยางพาราขึ้น จำนวน 11 กลุ่ม ใน 9 อำเภอของจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งทั้ง 11 กลุ่มนี้เป็นสมาชิกของสมาคมของชาวสวนยางพาราจังหวัดนครศรีธรรมราชด้วยนับเป็นการร่วมมือกันในทุกด้านที่จะ

เครือข่ายยมนา จากการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนเกิดเป็นเครือข่ายต่างอาชีพคือเครือข่ายยมนา เป็นเครือข่าย 3 อาชีพ ประกอบด้วย เครือข่ายชาวสวนยางพารา เครือข่ายชาวสวนผลไม้ และเครือข่ายชาวนา มารวมกันจนเป็นกลุ่มระดับจังหวัด เครือข่ายยมนามีการทำแผนพัฒนาเครือข่ายเกษตรจังหวัดนครศรีธรรมราชขึ้นโดยให้กลุ่มเกษตรกรทำสวนไม้เรียงที่มีประสบการณ์ ด้านธุรกิจอุตสาหกรรมชุมชนเป็นที่ปรึกษา โดยตั้งเป้าหมายว่าจะช่วยกันผลักดันให้ชมรมสวนผลไม้ สร้างห้องเย็นเก็บผลไม้เพื่อยืดเวลาการเข้าสู่ตลาด และกลุ่มชาวนามีโรงอบข้าว โรงสีข้าวเป็นของตนเอง โดยทุกอาชีพจะช่วยกันดำเนินการด้านตลาดผลผลิตเพื่อลดปัญหาการเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้า คนกลาง สำหรับปัญหาข้าวคุณภาพต่ำจะช่วยเหลือชาวนาลุ่มน้ำปากพนังโดยเครือข่ายมีโครงการจัดสร้างโรงงานผลิตแป้งขนมจีนสำหรับสนับสนุนกลุ่มอาชีพทำเส้นขนมจีนซึ่งเป็นแนวทางหนึ่งที่จะสนับสนุนอุตสาหกรรมชุมชนให้เป็นของชุมชนเพื่อสร้างเงินหมุนเวียนให้เกิดขึ้นในชุมชนและทำให้เศรษฐกิจชุมชนดีขึ้น โดยรวมไปถึงการเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ในชุมชนได้เป็นอย่างดี

ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียง การที่ชุมชนให้ความสำคัญในเรื่องการศึกษาและ การพัฒนาคนให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ได้มีการดำเนินการก่อตั้งศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียง เมื่อเดือนมีนาคม ปี 2535 ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียงเป็นองค์กรชุมชนที่จัดตั้ง

1. การเรียนวิชาสามัญพื้นฐาน กรมการศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) ให้การสนับสนุนให้ คนในชุมชนได้เรียนวิชาสามัญอย่างน้อยจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ให้มากที่สุดเพื่อจะได้นำความรู้มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของชุมชนให้มากที่สุด

2. ให้เรียนรู้ในสิ่งที่เขาต้องการจะรู้ โดยจะมีการแบ่งกลุ่มเรียนออกเป็นกลุ่มย่อยตามสาขาอาชีพที่ตนต้องการเรียนรู้พร้อมกับการปฏิบัติจริงในพื้นที่ของตนเองด้วยการเน้นผลงานที่ปฏิบัติมาเป็นหลักประกันความสำเร็จในกิจกรรมนั้น ๆ

3. ให้การเรียนรู้ในสิ่งที่ควรจะรู้ ได้แก่ (1) เศรษฐกิจ จะต้องรู้ระบบเศรษฐกิจ ตั้งแต่ระดับครัวเรือน ชุมชน จังหวัด ประเทศ และระดับโลก (2) สังคม ต้องมีการเรียนรู้และเข้าใจในการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างปกติสุข (3) การเมือง ควรจะต้องรู้จักความหมายของการเมือง ความจำเป็น และความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชุมชน ตลอดจนรวมถึงสิทธิและหน้าที่ของแต่ละบุคคลที่พึงกระทำ (4) กฎหมาย สมาชิกภายในชุมชนจะต้องเรียนรู้กฎหมายที่จำเป็น ซึ่งเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันเพื่อป้องกันการถูกเอาเปรียบจากผู้อื่นและสังคม (5) ระบบสหกรณ์ สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาการประกอบอาชีพของสมาชิกในชุมชน และ(6) การบริหาร การจัดการเพื่อนำมาใช้บริหารจัดการ โดยเริ่มจากครอบครัวด้วยการจัดทำแผนงานประกอบอาชีพและการทำงาน

สภาผู้นำชุมชนไม้เรียง จากเวทีการเรียนรู้ที่ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียง จัดขึ้นเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้และร่วมมือกันศึกษาปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนแล้วนำมาวิเคราะห์แก้ปัญหา และเพื่อให้การบริหารงานตามโครงการต่าง ๆ มีประสิทธิภาพและความคล่องตัวมากขึ้น จึงได้มีการจัดตั้ง “สภาผู้นำชุมชนไม้เรียง” ขึ้นเมื่อเดือนตุลาคม ปี 2541 ประกอบด้วย ผู้แทนจาก 10 หมู่บ้าน ๆ ละ 5 คน รวมเป็น 50 คน รับผิดชอบการนำแผนไปสู่การปฏิบัติเป็นแกนนำในการบริหารจัดการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นแหล่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และประสบการณ์ของผู้รู้ในท้องถิ่น ประชาชนชาวบ้านจากสาขาต่าง ๆ ที่มีอยู่มาสร้างประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพและให้มีความสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนเพื่อให้เป็นทีมประสานงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรเครือข่ายทั่วประเทศคือ การที่สภาผู้นำชุมชนไม้เรียงรวบรวมปัญหา

ธนาคารหมู่บ้านไม้เรียง มีการจัดตั้งเมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2542 เพื่อเป็น กองทุนสนับสนุน การดำเนินงานของสภาผู้นำชุมชนด้วยการให้ความช่วยเหลือในการประกอบอาชีพ ของสมาชิก ไม่เน้นให้ ทำอาชีพแบบใหญ่โตเพราะจะทำให้สมาชิกมีหนี้สินมากเกินไป แต่เน้นความ พอดีกับสถานะของสมาชิก โดยกำหนดว่าคนที่กู้ยืมเงินได้ไม่เกินรายละ 15,000 บาท และจะระดม เงินกองทุนในหมู่บ้านให้พอดีกับความต้องการในการให้กู้ยืมซึ่งเป็นการจัดการทรัพยากรในหมู่บ้านโดย ชาวบ้านเพื่อชาวบ้านนับเป็น การพึ่งตนเองโดยการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ดังนั้น การประสานงาน ความมั่นคงและก้าวหน้าของ ธนาคารหมู่บ้านคือการบริหารงานโดยคณะกรรมการซึ่งคณะกรรมการ ต้องเป็นที่ศรัทธาของสมาชิกและ เป็นผู้มีความซื่อสัตย์ เสียสละ มีความรับผิดชอบ มีความสามารถ ซื่อสัตย์ ทำงานอย่างโปร่งใส รวมทั้งสามารถตรวจสอบได้ตลอดเวลา การสร้างศรัทธาให้แก่สมาชิกนั้นธนาคาร หมู่บ้านใช้หลักคุณธรรม ประกันการโกง ใช้ความสามัคคีของชาวบ้านโดยช่วยกันรับผิดชอบและทำงาน เป็นทีม การสร้างข้อบังคับเปรียบเสมือนกติกาและแนวทางปฏิบัติเป็นการป้องกันการเอารัดเอาเปรียบ และสร้างพื้นฐานในการทำงานเพื่อความเจริญก้าวหน้าเพราะการทำธุรกิจของธนาคารหมู่บ้านเป็นการ ทำเพื่อเศรษฐกิจของชุมชน ไม่ใช่เพื่อทำกำไรสูงสุดมาแบ่งกันแต่เนื่องจากธุรกิจการเงินของชุมชนยัง เป็นธุรกิจใหม่ในเบื้องต้น สมาชิกในชุมชนทั้งที่เป็นผู้ลงทุนถือหุ้นและผู้ที่ได้รับการเลือกตั้ง เป็นองค์กร เล็ก ๆ เพื่อให้ทุกฝ่ายได้เรียนรู้และฝึกหัดการทำงานอย่างรอบคอบ มั่นคง สอดคล้องกับแนว พระราชดำริซึ่งสนับสนุนและ เอื้อประโยชน์ให้กับชุมชนและสมาชิกนับเป็นการสร้างองค์กรขึ้นมาเพื่อ การจัดการทรัพยากรของชุมชนโดยชุมชนเพื่อชุมชนเพราะในอนาคตไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรทุน ทรัพยากรที่เป็นผลผลิต ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน จะมีการบริหารจัดการโดยชุมชนเพื่อ ประโยชน์ของชุมชน ถ้าให้องค์กรภายนอกเข้ามาจัดการผลประโยชน์ก็จะตกไปเป็นขององค์กร ภายนอกทำให้ชุมชนเสียโอกาสตลอดเวลา ดังเช่นอดีตที่ผ่านมาการสร้างชุมชนให้เข้มแข็งจะต้องตั้ง องค์กรขึ้นมารับผิดชอบต่อค่านิยมกันเป็นทีมและปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับหรือมติที่ประชุมโดย เคร่งครัด ตรงไปตรงมา ไม่เล่นพรรคเล่นพวกถือสมาชิกทุกคนเปรียบเสมือนญาติให้สิทธิประโยชน์ ความเป็นสมาชิกเท่าเทียมกันอย่าง เสมอภาค ผู้รู้ต้องพยายามให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ในการ ดำเนินงานหรือการประกอบอาชีพของสมาชิก การใช้จ่ายเงินจะต้องเกิดประโยชน์สูงสุดและเน้น หลีกเลี่ยงอบายมุขทุกรูปแบบเพื่อให้องค์กรชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืนและมั่นคง และสมาชิกจะได้มี

อาจกล่าวได้ว่า การดำเนินการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนไม่เรียงอย่างต่อเนื่องนี้ เกิดจากการที่ผู้นำชุมชนและแกนนำการพัฒนาทำงาน โดยมีเป้าหมายที่ชัดเจน โดยใช้เทคนิคการทำงานในแนวราบคือ การทำงานเป็นทีม โดยให้เกียรติซึ่งกันและกันระหว่างคนทำงาน เคารพในการตัดสินใจและความเห็นของผู้อื่น รวมทั้งใช้เวทีสาธารณะเป็นที่แสดงความคิดเห็น และสร้างบทบาทการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในชุมชน

ภาพแสดงกลุ่มการผลิตต่าง ๆ ภายในชุมชน

10.5 ผลความสำเร็จและปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จ

การดำเนินกิจกรรมการแก้ไขและการพัฒนาทำให้ชุมชนไม่เรียงเกิดการเปลี่ยนแปลง มีความก้าวหน้าแตกต่างไปจากอดีต ถือได้ว่าประสบความสำเร็จ สามารถแก้ไขปัญหาตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้ โดยความสำเร็จนั้นปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน สังเกตได้จากสภาพความเป็นอยู่และการประกอบอาชีพของชาวชุมชน กล่าวคือ

ชาวบ้านสามารถมีรายได้จากการประกอบอาชีพที่ดีขึ้นเนื่องจากสามารถแก้ไขปัญหาหาคายางพาราตกต่ำ ปัญหาหนี้สิน และปัญหาค่าใช้จ่ายในครัวเรือน หลังจากการทำแผนแม่บทชุมชนที่เป็นแนวทางในการหาทางออกของชุมชนเพื่อที่จะให้ชุมชนสามารถยืนหยัดด้วยคนในชุมชนเอง

ความสำเร็จที่สำคัญของชุมชน คือ ความเข้มแข็งของชุมชนที่เกิดจากการบูรณาการความร่วมมือจากภาครัฐ การใช้กลุ่ม องค์กรชุมชน และเครือข่ายเป็นกลไกในการประสานพลังกันในการขับเคลื่อนชุมชนบนพื้นฐานการทำงานแบบมีส่วนร่วม และการใช้ข้อมูลเป็นฐานในการจัดการปัญหา โดยมีแผนแม่บทชุมชนเป็นเครื่องมือในการดำเนินงานแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน

หากพิจารณาถึงปัจจัยหรือเงื่อนไขที่ส่งผลให้การดำเนินการแก้ไขปัญหของชุมชนไม่เรียงประสบความสำเร็จ กล่าวได้ว่า มีปัจจัยที่เป็นเงื่อนไขสำคัญคือ ประการแรก แกนนำและผู้นำทางความคิดเป็นบุคคลที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีความสามารถ มีประสบการณ์ ความตั้งใจจริง และอดทนในการทำงานเพื่อชุมชน ประการที่สอง ความร่วมมือของคนในชุมชนซึ่งทำให้เกิดการประสานพลังในการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาร่วมกัน ประการที่สาม การมีเป้าหมายร่วมกันที่ชัดเจน ทำให้ชุมชนมองเห็นทิศทางในการก้าวเดินและสามารถบูรณาการงานการพัฒนาต่าง ๆ ให้มีความสอดคล้องกัน และ ประการที่สี่ การมีข้อมูลที่พร้อมและสมบูรณ์ ช่วยหนุนเสริมการตัดสินใจในการแก้ไขปัญหได้อย่างมีประสิทธิภาพ

10.6 การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกและการเชื่อมโยงเครือข่ายการพัฒนา

ในการดำเนินกิจกรรมการแก้ไขและการพัฒนาของชุมชนไม่เรียงได้อาศัยความร่วมมือเชิงบูรณาการทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนไม่เรียงดังนี้

หน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่สำคัญ ประกอบด้วย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้งในระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรให้การสนับสนุนทั้งในด้านงบประมาณและการหนุนเสริมทางวิชาการ

หน่วยงานภาคประชาชนที่สำคัญ ประกอบด้วย เครือข่ายการพัฒนาจังหวัด นครศรีธรรมราช มีเครือข่ายชาวสวนยางพารา เครือข่ายชาวสวนผลไม้ และเครือข่ายชาวนา

หน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคประชาชนข้างต้นได้เข้ามามีบทบาทหนุนเสริมชุมชน และมีการดำเนินการร่วมกับชุมชนเป็นเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง ถึงแม้ภาคีหน่วยงานต่าง ๆ จะมีแนวคิดที่แตกต่างกับชุมชนบ้างในบางประเด็น แต่ชุมชนก็สามารถปรับแต่งความคิดและหาจุดร่วมในการทำงาน โดยเน้น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันบนพื้นฐานการใช้เหตุผลเพื่อสร้างพลังร่วมในการขับเคลื่อนการพัฒนาได้

ชุมชนไม่เรียงยังได้เชื่อมโยงการดำเนินการแก้ไขปัญหให้เกิดการขยายผลไปสู่ระดับอื่น ๆ ด้วย โดยตำบลไม่เรียงได้เชื่อมโยงการทำงานกับตำบลยางค้อม อำเภอพิปูน ตำบลสระแก้ว อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช และที่อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี และมีชุมชนอีกจำนวนมากแวะเวียนมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การพบปะแลกเปลี่ยนกันเป็นระยะทำให้ชุมชนไม่เรียง รู้และเข้าใจปัญหาของชาวสวนยางพาราในขอบเขตที่กว้างกว่าตำบลไม่เรียง ก้าวสำคัญของการเรียนรู้ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหม่ เกิดจากการเรียนรู้ที่กว้างขึ้นของผู้นำชุมชนไม่เรียง เมื่อได้ศึกษาแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับผู้นำสหกรณ์จากบางประเทศในทวีปยุโรป

นอกจากนี้ ชุมชนไม่เรียงมีการเชื่อมโยงการดำเนินงานสู่เครือข่ายต่าง ๆ มากมายทั้งเครือข่ายในระดับตำบล ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ระดับภาค และระดับประเทศ รวมทั้ง

10.7 ความคาดหวังในอนาคตของชุมชน และข้อเสนอเชิงนโยบาย

หากพิจารณาในเชิงนโยบายที่ผ่านมาแล้ว กล่าวได้ว่าชุมชนยังเห็นว่านโยบายของรัฐบางส่วนก็มีบทบาทสำคัญที่หนุนเสริมการแก้ไขปัญหาของชุมชน ซึ่งนโยบายดังกล่าว คือนโยบายพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านและชุมชน (SML) นโยบายพัฒนาหมู่บ้านและชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (พพพ.) โดยกลไกที่มีบทบาทหลักในการดำเนินนโยบายเหล่านี้คือชุมชน นโยบายดังกล่าวจึงมีความสอดคล้องกับ วิธีการแก้ไขปัญหาของชุมชนไม่เรียงที่มุ่งเน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้และขับเคลื่อนการพัฒนาใน ระดับพื้นที่ที่อาศัยการรวมคน ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และร่วมกันรับผลประโยชน์ แต่อย่างไรก็ตาม นโยบายดังกล่าวก็ยังขาดความต่อเนื่องและมีการแทรกแซงจากการเมือง

ในปัจจุบันชุมชนไม่เรียงได้ร่วมกันจัดทำแผนพัฒนาชุมชนขึ้นในลักษณะของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งมีความคาดหวังให้ชุมชนมุ่งไปสู่การเป็นชุมชน “อยู่เย็น อยู่ดี มีสุข” โดยบูรณาการการพัฒนาทั้งด้านสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ สังคม วัฒนธรรม สุขภาพ และเศรษฐกิจ บนพื้นฐานของความรู้ เท้าทันการเปลี่ยนแปลง ความสามัคคี และการพึ่งพาตนเองได้ ทั้งนี้ การเดินไปสู่เป้าประสงค์ที่ชุมชนคาดหวัง นอกจากชุมชนจะอาศัยความร่วมมือกันของคนในชุมชนแล้ว ชุมชนยังมีความต้องการให้ภาครัฐเข้ามาหนุนเสริมด้วย โดยชุมชนมีข้อเสนอในเชิงนโยบายและยุทธศาสตร์ ที่น่าสนใจดังนี้

ประการแรก รัฐต้องทำงานในเชิงรุกและเปิดกว้างโดยให้ชุมชน และประชาชนได้ ร่วมกันเรียนรู้ ร่วมคิด และร่วมทำโดยอาศัยแผนชุมชนเป็นฐานการพัฒนา และเปิดโอกาสให้คนในชุมชนรวมกลุ่มแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนร่วมกันซึ่งอาจแตกต่างกันไปตามศักยภาพของชุมชน

ประการที่สอง รัฐต้องทำหน้าที่เป็นผู้หนุนเสริมภาคประชาชน โดยไม่ใช้ระบบการทำงาน แบบสั่งการ หรือบังคับให้ปฏิบัติตาม

ประการที่สาม ความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนแต่ละชุมชนย่อมมีความแตกต่างกัน รัฐอาจจำเป็นต้องเข้ามาหนุนเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน โดยมีการสมทบทรัพยากร แต่ไม่ใช่การสงเคราะห์ ทั้งนี้ เพื่อให้ชุมชนมีทุนในการสร้างโอกาสและหลักประกันในการดำเนินชีวิต

ตามข้อเสนอในเชิงนโยบายและยุทธศาสตร์ข้างต้น ชุมชนไม่เรียงยังมีข้อพิจารณาเพิ่มเติมว่า การดำเนินการปฏิบัติให้นโยบายและยุทธศาสตร์ข้างต้นเกิดผลได้นั้น ต้องอาศัยการบูรณาการกลไกต่าง ๆ ของรัฐ และประสานความร่วมมือเครือข่ายภาคประชาชนโดยเฉพาะใน

นอกจากนี้ ชุมชนไม่เรี่ยยังมีมุมมองในการประเมินความสำเร็จในการพัฒนาที่น่าสนใจ โดยชุมชนพิจารณาเห็นว่าตัวชี้วัดที่สามารถสะท้อนถึงการพัฒนาสังคมที่เป็นธรรมและเสมอภาค ควรประกอบด้วย การมีเศรษฐกิจพอเพียงเป็นวิถี คุณภาพชีวิตที่ดี เข้าถึงบริการสาธารณะและข่าวสาร มีสวัสดิการ มีอำนาจต่อรอง รวมทั้งความสามารถในการพึ่งพาตนเองได้โดยการมีอาชีพเลี้ยงตัวได้ และโอกาสที่เท่าเทียมกันในการเข้าถึงทรัพยากรต่าง ๆ ที่จำเป็นในการดำรงชีวิตและประกอบอาชีพ

10.8 ข้อพิจารณาสำหรับหน่วยงานภาครัฐ และแนวทางที่ควรจะเป็นในการปฏิบัติงานในพื้นที่

หากพิจารณาถึงกลไกภาครัฐที่มีส่วนสำคัญในการทำงานร่วมกับชุมชน และขับเคลื่อนการนำนโยบายและยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติ ชุมชนไม่เรี่ยมีทัศนะที่มองเห็นทั้งจุดแข็งและจุดอ่อนของหน่วยงานภาครัฐที่สำคัญ ดังนี้

จุดอ่อน กลไกและหน่วยงานภาครัฐที่ทำงานร่วมกับชุมชนและประชาชนในระดับพื้นที่บางส่วนยังมีวิธีคิดแบบราชการ ยังไม่เปลี่ยนมุมมองความคิดซึ่งควรคำนึงถึงความต้องการและประโยชน์ของประชาชนเป็นหลัก อีกทั้งยังไม่ค่อยเข้าถึงและเข้าใจประชาชน จึงยังประสานการทำงานเข้ากับชุมชนได้ไม่กลมกลืนนัก

จุดแข็ง แต่อย่างไรก็ตาม กลไกและหน่วยงานภาครัฐก็เป็นแหล่งรวมองค์ความรู้ทรัพยากรโดยเฉพาะงบประมาณ เครื่องมือ และเทคโนโลยีที่จำเป็นต่อการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาชุมชนและการพัฒนาสังคม

จากข้อพิจารณาถึงจุดอ่อนและจุดแข็งของหน่วยงานภาครัฐข้างต้น ทำให้ต้องทบทวนถึง แนวทางการปฏิบัติงานในระดับพื้นที่ ซึ่งเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ร่วมกับชุมชนไม่เรี่ย ในฐานะผู้มีประสบการณ์ตรงได้แสดงทัศนะถึงแนวทางที่ควรจะเป็นในการปฏิบัติงานในพื้นที่ไว้ดังนี้

การปฏิบัติงานแก้ไขปัญหาและการพัฒนาสังคมในระดับชุมชน ผู้ปฏิบัติจะต้องคำนึงถึงเงื่อนไขหรือตัวแปรที่ทำให้แต่ละชุมชนมีความหลากหลายคือ สภาพบริบท และสภาพปัญหาของชุมชนซึ่งมีที่มาและความเป็นไปแตกต่างกัน และการพัฒนาชุมชนมิใช่สิ่งที่ดำเนินการแบบให้เปล่า หรือ มีลักษณะของการให้ความช่วยเหลือทางการเงินจากหน่วยงานต่าง ๆ แต่เพียงฝ่ายเดียว หากแต่มีการกำหนดให้ผู้ได้รับประโยชน์จากการส่งเสริมอาชีพมีส่วนร่วมในการร่วมลงทุนลงหุ้นจากสมาชิกกลุ่มอาชีพเพื่อใช้เป็นทุนสำหรับการดำเนินงานของกลุ่ม การร่วมกันลงทุนของประชาชนในการพัฒนาชุมชนเช่นนี้มีส่วนทำให้ประชาชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน (Sense of Ownership) รวมถึง

สำหรับอุปสรรคที่สำคัญในการปฏิบัติงานพัฒนาสังคมร่วมกับชุมชนมีสองด้านคือ ด้านแรก ผู้ปฏิบัติงานเองซึ่งมักมีอคติและความคิดที่จำกัดในการทำงานร่วมกับชุมชน ดังนั้น ผู้ปฏิบัติต้องจัดการตนเองโดยการลดอคติในความคิดและเปิดใจให้การยอมรับผู้อื่นด้วยความเคารพ ด้านที่สอง นโยบาย ที่เป็นกรอบในการปฏิบัติงานซึ่งมีความเฉพาะด้านตามภารกิจของหน่วยงานและไม่สอดคล้องสัมพันธ์กัน ดังนั้น ผู้ปฏิบัติงานต้องจัดการการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติโดยการประสานงานและบูรณาการงานให้สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของชุมชนเป็นหลัก

หากพิจารณาถึงองค์ความรู้ในการปฏิบัติงานพัฒนาสังคมในระดับชุมชน ผู้ปฏิบัติจำเป็นต้องเรียนรู้องค์ความรู้ที่สำคัญคือ การวิเคราะห์ชุมชนให้เข้าใจถึงสภาพบริบท สภาพปัญหาของชุมชน และความต้องการของประชาชน มนุษยสัมพันธ์ในการสร้างปฏิสัมพันธ์และการปรับตัวเข้ากับประชาชน การให้คำปรึกษาและแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาในชุมชน และการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

นอกจากนี้ การปฏิบัติงานพัฒนาสังคมในระดับชุมชน ผู้ปฏิบัติอาจใช้เทคนิคและกลวิธีที่สำคัญคือ ความยืดหยุ่นในการทำงานเพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปได้ตลอดเวลา รวมทั้งมองชุมชนเป็นเสมือนครอบครัวมีความอดทนในการทำงานร่วมกัน และยึดเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาของชุมชนเป็นที่ตั้ง ซึ่งเทคนิคและกลวิธีดังกล่าวจะช่วยให้การทำงานร่วมกับชุมชนประสบความสำเร็จ พร้อมกับการบรรลุภารกิจของหน่วยงานได้

11. บ้านวังวิเศษ ตำบลวังมะปรางเหนือ อำเภอวังวิเศษ จังหวัดตรัง : ชุมชนต้นแบบการแก้ไขปัญหารายได้ต่ำด้วยการรวมกลุ่มประสานพลังเครือข่ายสร้างอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ จัดสวัสดิการในการแก้ไขปัญหาความยากจน

11.1 บริบทชุมชน

ตำบลวังมะปรางเหนือ อำเภอวังวิเศษ จังหวัดตรัง มีลักษณะภูมิประเทศทั่วไปเป็นที่ราบลุ่ม และเนินเขาโดยทางตอนเหนือเป็นภูเขาสูงมีแนวเขาป่าสงวนแห่งชาติคือป่าคลองชีและป่าทอนแจ้ มีลักษณะเป็นลูกคลื่นเกือบทั้งตำบล

ตำบลวังมะปรางเหนือ ห่างจากที่ว่าการอำเภอวังวิเศษมาทางทิศตะวันออกประมาณ 500 เมตร มีพื้นที่ประมาณ 68.40 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 42,750 ไร่ มีอาณาเขตติดต่อกับตำบลข้างเคียงในอำเภอวังวิเศษ จังหวัดตรัง และอำเภอข้างเคียงในจังหวัดตรังคือ อำเภอห้วยยอด ทางทิศตะวันออก และ อำเภอสิเกา ทางทิศตะวันตกของจังหวัดตรัง

ตำบลวังมะปรางเหนือมีจำนวนครัวเรือน 1,667 ครัวเรือน มีประชากร 5,409 คน โดยมีสัดส่วนประชากรชายและหญิงใกล้เคียงกันคือ ประชากรเป็นเพศชาย 2,732 คน เพศหญิง 2,677 คน ลักษณะของความเป็นอยู่เป็นสังคมเกษตรกรรม ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำสวน และมีเลี้ยงสัตว์ ค้าขาย และรับจ้างกรีดยาง พื้นที่ส่วนใหญ่เกือบทั้งตำบลวังมะปรางเหนือเป็นพื้นที่เกษตรกรรมปลูกยางพารา ปาล์ม ทุเรียน และเงาะ และมีพื้นที่ส่วนน้อยเป็นพื้นที่นา พื้นที่ไร่ และพื้นที่ปลูกพืชผัก

บ้านวังวิเศษ หมู่ที่ 7 เป็นหมู่บ้านหนึ่งของตำบลวังมะปรางเหนือ ซึ่งแยกมาจากหมู่ที่ 4 ตำบล วังมะปรางเหนือ เมื่อปี พ.ศ. 2534 มีอาณาเขตทิศเหนือจดถนนเพชรเกษม ทิศใต้จดหมู่ที่ 2 ตำบลวังมะปราง ทิศตะวันออกจดถนนทางหลวงชนบท ทิศตะวันตกจดหมู่ที่ 3 ตำบลวังมะปรางเหนือ มีพื้นที่ 3,311 ไร่ มีจำนวนครัวเรือน 280 ครัวเรือน จำนวนประชากร 1,150 คน แยกเป็นเพศชาย 560 คน เพศหญิง 590 คน

สภาพทั่วไปของบ้านวังวิเศษถือได้ว่ามีระบบสาธารณูปโภค คือ ระบบน้ำประปา บริโภค ไฟฟ้า และการสื่อสารครอบคลุมทั้งพื้นที่ นอกจากนี้ในบ้านวังวิเศษ หมู่ที่ 7 ยังมีอ่างเก็บน้ำที่มีชื่อเรียกว่า อ่างเก็บน้ำ นบศึกฤทธิ์ ซึ่งถือเป็นแหล่งทรัพยากรของหมู่บ้านวังวิเศษที่สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับคนในหมู่บ้าน อีกทั้งอ่างเก็บน้ำนี้ยังเป็นแหล่งผลิตน้ำประปาเพื่อการอุปโภคที่สำคัญของตำบลวังมะปรางเหนืออีกด้วย

สภาพเศรษฐกิจ เนื่องจากสภาพพื้นที่ของหมู่บ้านเป็นที่ราบลุ่มและเนินเขา การประกอบอาชีพของชาวบ้านบ้านวังวิเศษโดยส่วนมากประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ได้แก่ ปลูกยางพารา ปาล์มน้ำมัน และประกอบอาชีพค้าขายมีส่วนน้อยประมาณ 10%

ภาวะสุขภาพ คนในพื้นที่มีสุขภาพค่อนข้างแข็งแรง ในกลุ่มผู้สูงอายุมีภาวะเจ็บป่วยบ้างตามวัยเกี่ยวกับความชราภาพ

หากพิจารณาถึงวิถีชีวิตของชุมชนกล่าวได้ว่า ยังมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ชาวชุมชนมีความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ไม่มีความขัดแย้งกันรุนแรงถึงแม้จะมีความเห็นที่แตกต่างกัน จึงทำให้ชุมชนมีองค์กรชุมชน และภาคประชาสังคมในชุมชนที่มีความเข้มแข็ง และเป็นศักยภาพที่สำคัญในการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาของชุมชน

ภาพแสดงสภาพทั่วไปของชุมชนบ้านวังวิเศษ

11.2 สภาพปัญหา ก่อนได้รับการแก้ไข

บ้านวังวิเศษในอดีตมีสภาพปัญหาหลักก่อนเกิดกระบวนการพัฒนาที่กระทบต่อความเป็นอยู่ของชาวชุมชนคือ ปัญหารายได้ต่ำ จากการสำรวจข้อมูลความจำเป็นพื้นฐานระดับครอบครัว (จปฐ.) ตั้งแต่ช่วงประมาณปี พ.ศ. 2530-2549 เรื่อยมา พบว่า มีครัวเรือนที่ตกเกณฑ์ในด้านรายได้และยากจน จำนวนประมาณ 10 ครัวเรือน ซึ่งมีสาเหตุมาจากการประกอบอาชีพรับจ้างกรีดยาง เก็บปาล์ม ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ส่วนผู้ที่มีที่ดินในการประกอบอาชีพเป็นของตนเอง ได้แก่ ทำสวนยางพารา สวนปาล์ม ปลูกพืชผักสวนครัว ถึงแม้จะผ่านการสำรวจเกณฑ์ จปฐ. แต่ก็ยังคงมีรายได้ที่น้อยอยู่ ซึ่งมีสาเหตุมาจากภาวะเศรษฐกิจของประเทศที่ถดถอย ต้นทุนในการประกอบอาชีพที่มีราคาสูง ได้แก่ ค่าปุ๋ย ค่าแรง เป็นต้น และราคาสผลผลิตที่ตกต่ำ ถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง

หากวิเคราะห์สภาพปัญหาข้างต้นอาจกล่าวได้ว่ามีสาเหตุมาจากทั้งปัจจัยภายใน คือ การไม่มีที่ดินทำกิน การประกอบอาชีพที่ไม่มั่นคงส่งผลให้มีรายได้ไม่แน่นอน และปัจจัยภายนอก คือ ภาวะเศรษฐกิจของประเทศที่ถดถอย ต้นทุนในการประกอบอาชีพมีราคาที่สูงขึ้น การผันแปรของ

ภาวะปัญหาดังกล่าวแม้ว่าจะเป็นปัญหาที่มีความรุนแรงและทับถมมาเป็นเวลานาน แต่ก็ไม่ได้ทำให้คนในชุมชนเกิดความท้อแท้ต้องอพยพไปประกอบอาชีพในถิ่นอื่นเนื่องจากลักษณะความเป็นอยู่ของคนในชุมชนจะอยู่ร่วมกันแบบพี่น้อง มีความสามัคคี พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ไม่ละเลยปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน

11.3 จุดหักเหสู่การเปลี่ยนแปลงและการริเริ่มแก้ไขปัญหา

ชุมชนบ้านวังวิเศษ ตำบลวังมะปรางเหนือได้เริ่มต้นกระบวนการแก้ไขปัญหาดังตั้งปี พ.ศ. 2549 โดยนายกรับ ชูช่วย ซึ่งเป็นผู้ใหญ่ที่คนในชุมชนให้ความเคารพนับถือได้ริเริ่มการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน การเลี้ยงปลาในกระชังบ้านวังวิเศษ หลังจากที่เคยไปใช้ชีวิตทำงานรับจ้างต่างถิ่น เช่น พังงา ภูเก็ต กระบี่ เป็นเวลามากกว่า 10 ปี และได้เห็นสภาพวิถีชีวิตของท้องถิ่นอื่นครั้งที่เคยได้ไปทำงาน และเมื่อกลับมายังภูมิลำเนาเดิมของตนเองจึงเกิดแนวความคิดในการรวมกลุ่มเพื่อสร้างอาชีพเสริมอันจะเป็นการช่วยเพิ่มรายได้ให้กับคนในชุมชน

จากนั้นผู้นำชุมชน และนายกองค์การบริหารส่วนตำบลวังมะปรางเหนือมีแนวคิดที่จะพัฒนา คุณภาพชีวิตของครัวเรือนที่ตกเกณฑ์ จปฐ. และครัวเรือนอื่น ๆ ที่ยังยากจนอยู่ จึงได้นำเรื่องเข้าที่ประชุมประจำเดือนของชุมชน ประกอบด้วย นายกองค์การบริหารส่วนตำบลวังมะปรางเหนือ ผู้นำท้องถิ่น ได้แก่ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล และครัวเรือนยากจนเพื่อร่วมกัน หาแนวทางในการแก้ไขปัญหาคายากจนที่เกิดขึ้นในชุมชนโดยการส่งเสริมอาชีพเพิ่มรายได้ให้แก่ครัวเรือน และใช้ทรัพยากรของหมู่บ้านให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนมากที่สุด โดยมติที่ประชุมมีความเห็นตรงกันว่าต้องการเลี้ยงปลาในกระชังในบริเวณพื้นที่อ่างเก็บน้ำนบศึกฤทธิ ในพื้นที่ 75 ไร่ ซึ่งมีน้ำตลอดปีสามารถที่จะเลี้ยงปลาเป็นการสร้างอาชีพเสริมและเพิ่มรายได้ให้กับคนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

การดำเนินการดังกล่าวอยู่บนพื้นฐานความคิดที่มีเป้าหมายและต้องการแก้ไขปัญหาคายากจนในชุมชนอยู่ดี กินดี และมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยเน้นการลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ในช่วงแรกของการดำเนินงานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนการเลี้ยงปลาในกระชังบ้านวังวิเศษไม่ได้มีการวางแผนในการดำเนินงานอย่างเป็นขั้นตอน กลุ่มดำเนินงานโดยขาดความรู้และประสบการณ์การเลี้ยงปลาในกระชัง การบริหารจัดการทุน และการตลาดต้องอาศัยความช่วยเหลือจากบริษัทเครือเจริญโภคภัณฑ์ในการให้ความรู้เรื่องพันธุ์ปลา วิธีการเลี้ยงปลา รวมถึงการตลาดอยู่ประมาณ 1 ปี

หลังจากกลุ่มได้ดำเนินการเลี้ยงปลาในกระชังผ่านไป 1 ปี กลุ่มได้มีการไปศึกษาดูงานจากจังหวัดอื่น ๆ เช่น สุราษฎร์ธานี พัทลุง กระบี่ สตูล เป็นต้น เพื่อนำความรู้ที่ได้มาพัฒนากลุ่มจนกระทั่งกลุ่มสามารถช่วยเหลือตนเองได้จึงมีการวางแผนการดำเนินงานบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วม

ด้านการจัดองค์กร กลุ่มเลี้ยงปลาในกระชังบ้านวังวิเศษได้มีการกำหนดโครงสร้างการทำงานและแบ่งหน้าที่การทำงานกันอย่างชัดเจน

ด้านการบริหารจัดการ กลุ่มเลี้ยงปลาในกระชังบ้านวังวิเศษได้มีการวางแผนการทำงาน รวมทั้งเป้าหมายและทิศทางของกลุ่มเพื่อให้การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มบรรลุตามเป้าหมายและทิศทางของกลุ่มที่สมาชิกกลุ่มได้กำหนดไว้ร่วมกัน

ด้านงบประมาณ หรือ ด้านการเงิน กลุ่มเลี้ยงปลาในกระชังบ้านวังวิเศษได้มีการจัดทำบัญชี รายรับ-รายจ่ายเป็นรายวัน และรายเดือน โดยแจ้งให้ที่ประชุมประจำเดือนของกลุ่มและให้สมาชิกกลุ่มทราบทุกเดือน

ด้านการประสานงาน ในการดำเนินงานกลุ่มเลี้ยงปลาในกระชังบ้านวังวิเศษจะมีการติดต่อประสานงานระหว่างฝ่ายต่าง ๆ ภายในกลุ่มตามโครงสร้างการทำงานของกลุ่ม รวมทั้งการติดต่อประสาน การทำงานภายนอกกลุ่มกับเครือข่ายเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และประสบการณ์ในการดำเนินงาน รวมทั้งมีการประสานงานไปยังหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ และองค์กรเอกชนในการขอรับการสนับสนุนงบประมาณ และความรู้ทางวิชาการเพื่อนำมาขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ให้บรรลุเป้าหมายและทิศทางของกลุ่มอย่างมีประสิทธิภาพ

ด้านการควบคุมและตรวจสอบ กลุ่มเลี้ยงปลาในกระชังบ้านวังวิเศษจะมีการติดตามประเมินผล การดำเนินงาน และประชุมเพื่อชี้แจงความก้าวหน้าในการดำเนินงานให้สมาชิกกลุ่มทราบทุกเดือน

ด้านการบริหารความเสี่ยง กลุ่มเลี้ยงปลาในกระชังบ้านวังวิเศษได้มีการจัดทำแผนบริหารความเสี่ยงเพื่อรองรับผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงจากสิ่งแวดล้อมและ/หรือการบริหารจัดการของกลุ่ม

นอกจากการวางแผนการดำเนินงานเพื่อใช้เป็นกรอบแนวทางในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มเลี้ยงปลาในกระชังบ้านวังวิเศษ ทางกลุ่มยังมีกฎระเบียบหรือข้อตกลงที่ใช้ยึดถือเป็นแนวปฏิบัติร่วมกันของสมาชิกกลุ่ม สำหรับการดำเนินการตามแผนการดำเนินงานของกลุ่มเลี้ยงปลาในกระชังบ้านวังวิเศษอาศัยคณะทำงานหลัก จำนวน 13 คน ซึ่งมีบทบาทหน้าที่ตามโครงสร้างการทำงานของกลุ่ม ซึ่งในการดำเนินการนี้ได้ใช้ทรัพยากรทั้งจากภายในชุมชน และรับการสนับสนุนงบประมาณ และความรู้ทางวิชาการจาก สำนักงานประมงจังหวัดตรัง สำนักงานประมงอำเภอ สำนักงานเกษตรอำเภอ องค์การบริหารส่วนตำบล วังมะปรางเหนือ องค์การบริหารส่วนจังหวัดตรัง และมูลนิธิศุภนิมิตแห่งประเทศไทย เพื่อการแก้ไขปัญหารายได้ต่ำให้กับคนในชุมชน

11.4 การขับเคลื่อนกลไกการแก้ไขปัญหาและกระบวนการพัฒนาเพื่อเปลี่ยนแปลง

กล่าวได้ว่าการดำเนินการแก้ไขปัญหของชุมชนบ้านวังวิเศษอยู่บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมโดยมีผู้นำชุมชน และผู้นำท้องถิ่นเป็นแกนสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนา โดยอาศัยการระดมความร่วมมือจากชาวชุมชนด้วยการสื่อสารผ่านการประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน รวมถึงการใช้ปัญหาที่มีร่วมกันเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความใส่ใจ และประสานพลังในการดำเนินการแก้ไขปัญหาของชุมชน

ชาวชุมชนบ้านวังวิเศษใช้กระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วม มาดำเนินการพัฒนาและแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นในชุมชนตามสภาพบริบท โดยมุ่งส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน โดยเริ่มจากการร่วมกันวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหา และนำไปสู่การกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

วิสาหกิจชุมชนการเลี้ยงปลาในกระชังบ้านวังวิเศษเกิดขึ้นจากการรวมพลังของคนในชุมชนในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนในรูปแบบของการรวมกลุ่มเพื่อการสร้างโอกาสทางอาชีพและการสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน โดยในการจัดตั้งกลุ่มได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในระดับตำบลในการจัดตั้งกลุ่มอาชีพเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

วิสาหกิจชุมชนการเลี้ยงปลาในกระชังบ้านวังวิเศษถือเป็นองค์กรชุมชนในระดับหมู่บ้านที่ดำเนินการโดยแกนนำและผู้นำชุมชนที่มีจิตอาสาที่จะพัฒนาชุมชน ซึ่งในระยะเริ่มแรกของการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน การเลี้ยงปลาในกระชังบ้านวังวิเศษมีสมาชิกจำนวน 7 คน แต่ในปัจจุบันมีสมาชิกจำนวน 32 คน โดยการไม่บังคับให้ทุกครัวเรือนต้องเข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่ม ทั้งนี้ ครัวเรือนที่เป็นสมาชิกจะต้องถือหุ้นกับทางกลุ่ม หุ้นละ 100 บาทต่อครัวเรือนต่อเดือน ซึ่งแต่ละครัวเรือนสามารถถือหุ้นได้ไม่เกิน 1 หุ้น ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความเสมอภาคในการปันผลให้แก่สมาชิกและเพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดความขัดแย้งขึ้นภายในกลุ่ม ซึ่งเงินที่ได้จากการระดมหุ้นจากสมาชิกกลุ่มจะนำไปใช้เป็นเงินทุนเวียนในการดำเนินงานของกลุ่ม ผลกำไรที่ได้จาก การดำเนินงานจะได้รับการจัดสรรเป็นส่วน ๆ กล่าวคือ มีเงินปันผลให้คณะทำงาน 50% ของผลกำไรสุทธิ เงินปันผลให้สมาชิกกลุ่ม 20% ของผลกำไรสุทธิ จ่ายเงินสมทบเพื่อเข้ากลุ่ม 20% ของผลกำไรสุทธิ จ่ายเงินป้องกันความเสี่ยง ความเสียหาย 10% ของผลกำไรสุทธิ

นอกจากผลกำไรที่ได้จะจ่ายคืนในลักษณะของเงินปันผล ทางกลุ่มยังมีการจัดระบบสวัสดิการให้แก่สมาชิกและชุมชน โดยให้สิทธิสมาชิกกลุ่มสามารถซื้อปลาได้ในราคาต่ำกว่าที่กำหนดแต่ต้องไม่เกินรายละ 5 กิโลกรัมต่อวัน ให้การสนับสนุนปลาซึ่งคิดเป็นเงิน 4,000 บาทต่อราย กรณีญาติของครัวเรือนสมาชิกเสียชีวิต และการสนับสนุนเป็นเงินสด ประมาณปีละ 3,000 บาทในการ

อาจกล่าวได้ว่าการดำเนินการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชนบ้านวังวิเศษอย่างต่อเนื่องนี้เกิดจากการที่ผู้นำชุมชน และแกนนำมีเป้าหมายที่ชัดเจนที่จะพัฒนาและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยใช้กระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและการทำงานแบบมีส่วนร่วม และ ใช้ความไว้วางใจซึ่งกันและกันเป็นหลักสำคัญในการดำเนินการของกลุ่ม อันจะนำมาซึ่งความยั่งยืนของกลุ่ม

ภาพแสดงการจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน

11.5 ผลความสำเร็จและปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จ

การดำเนินกิจกรรมการแก้ไขและการพัฒนาทำให้ชุมชนบ้านวังวิเศษเกิดการเปลี่ยนแปลง มีความก้าวหน้าแตกต่างไปจากอดีต ถือได้ว่าประสบความสำเร็จ สามารถแก้ไขปัญหาตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้ โดยความสำเร็จนั้นปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน สังเกตได้จากสภาพความเป็นอยู่และการประกอบอาชีพของชาวชุมชน กล่าวคือ

ในด้านการประกอบอาชีพ คนในชุมชนมีโอกาสรสร้างและพัฒนาอาชีพเสริมเนื่องจากอาชีพหลักของคนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ค้าขาย และรับจ้างทั่วไป รายได้ที่ได้มาจึงไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ ดังนั้น คนในชุมชนจึงตระหนักถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน จึงได้เกิดแนวคิดรวมกลุ่มเพื่อสร้างและพัฒนาอาชีพโดยใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนมาเป็นทุนในการประกอบอาชีพเพื่อสร้างอาชีพและเพิ่มรายได้ให้กับคนในชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

ส่วนด้านความเป็นอยู่ คนในชุมชนมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นผ่านกระบวนการช่วยเหลือซึ่งกันและกันจากการสร้างและพัฒนาอาชีพเสริม และการเสริมสร้างรายได้จากการมีทุน

กระบวนการกลุ่มมีความเข้มแข็ง โดยเน้นการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในการร่วมกันแก้ไขปัญหาและตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน ทำให้ชุมชนมีอาชีพเสริมสามารถเพิ่มรายได้มากขึ้น เกษตรกรมีคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และเป็นที่ยอมรับจากหน่วยงานต่าง ๆ ดังสังเกตได้จากการได้รับการสนับสนุนงบประมาณมาช่วยในการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

ความสำเร็จที่สำคัญของชุมชน คือ ความเข้มแข็งของชุมชนที่เกิดจากการบูรณาการความร่วมมือจากภาครัฐ การใช้กลุ่มและเครือข่ายประสานพลังกันในการขับเคลื่อนชุมชนบนพื้นฐานการทำงานแบบมีส่วนร่วม

หากพิจารณาถึงปัจจัยหรือเงื่อนไขที่ส่งผลให้การดำเนินการแก้ไขปัญหาของชุมชนบ้านวังวิเศษประสบความสำเร็จ กล่าวได้ว่ามีปัจจัยที่เป็นเงื่อนไขสำคัญ 4 ประการ คือ

ประการแรก ความร่วมมือและความสามัคคีของคนในชุมชน ซึ่งทำให้คนในชุมชนเกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและเกิดการผนึกกำลังในการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาของชุมชนร่วมกัน

ประการที่สอง การมีเป้าหมายร่วมกันที่ชัดเจน ทำให้ชุมชนมองเห็นทิศทางในการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

ประการที่สาม การหนุนเสริมจากหน่วยงานภาครัฐและองค์กรเอกชนในเรื่องงบประมาณ ความรู้ การให้คำปรึกษา แนะนำ และการประสานงานอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การดำเนินงานของกลุ่มเป็นไป อย่างราบรื่น บรรลุเป้าหมายและทิศทางของกลุ่มอย่างมีประสิทธิภาพ

ประการสุดท้าย ผู้นำชุมชนและแกนนำมีจิตอาสาพร้อมที่จะนำชุมชน และพร้อมที่จะเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงให้คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และชุมชนมีความเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

แต่อย่างไรก็ตาม ในความสำเร็จดังกล่าวชุมชนก็ยังประสบปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากสภาพสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อการประกอบอาชีพเสริมและรายได้ของคนในชุมชน กล่าวคือ พื้นที่อ่างเก็บน้ำนบคึกฤทธิ์ที่คนในชุมชนใช้เป็นแหล่งเลี้ยงปลาในกระชังจะเป็นแหล่งน้ำนิ่งซึ่งบางครั้งทำให้ปลาที่เลี้ยงอยู่เกิดภาวะขาดออกซิเจน ปลาช็อกส่งผลให้ปลาตายเป็นจำนวนมาก คนในชุมชนจึงต้องนำปลาที่ตายมาแปรรูปเป็นปลาต้มมีผลทำให้รายได้ของคนในชุมชนลดลงไปด้วย ซึ่งชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาและอุปสรรคดังกล่าว จึงได้ร่วมกันหาวิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการวางแผนบริหารความเสี่ยงเพื่อเตรียมพร้อมรับผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากสภาพแวดล้อม

ภาพกลุ่มวิสาหกิจชุมชนการเลี้ยงปลาในกระชังบ้านวังวิเศษ

11.6 การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกและการเชื่อมโยงเครือข่ายการพัฒนา

ในการดำเนินกิจกรรมการแก้ไขและการพัฒนาของชุมชนบ้านวังวิเศษนอกจากจะอาศัยกลไกหลักที่สำคัญภายในท้องถิ่น คือ ผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่น คนในชุมชน ชุมชนยังได้รับความช่วยเหลือและความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาจากภาคีหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ประกอบด้วย

หน่วยงานภาครัฐที่สำคัญ คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้งในระดับตำบล และระดับจังหวัด สำนักงานประมงจังหวัดตรัง สำนักงานประมงอำเภอ สำนักงานเกษตรอำเภอ และสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเข้ามาให้การสนับสนุนทั้งในด้านงบประมาณ การหนุนเสริมทางวิชาการ และการเอื้ออำนวยความสะดวกแก่ชุมชนในการติดต่อประสานงาน

หน่วยงานภาคเอกชน คือ มูลนิธิศุภนิมิตแห่งประเทศไทยเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนเพื่อสาธารณกุศล โดยมุ่งเน้นด้านการอุปการะเด็กและการบรรเทาทุกข์ ตลอดจนการพัฒนาชุมชนโดยยังเน้นในการพัฒนาเด็กและครอบครัวทั้งในเขตชนบทและเขตเมือง ซึ่งมูลนิธิดังกล่าวนี้เข้ามาให้การช่วยเหลือกลุ่มเลี้ยงปลาในกระชังบ้านวังวิเศษผ่านครอบครัวของเด็กผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษาในชุมชน โดยให้ความช่วยเหลือในเรื่อง วัสดุอุปกรณ์สำหรับการเลี้ยงปลาในกระชังซึ่งคิดเป็นเงินมูลค่า 30,011 บาท นอกจากการให้ความช่วยเหลือ ในด้านการสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ ยังได้ให้ความช่วยเหลือในด้านของการหนุนเสริมทางวิชาการโดยการพา กลุ่มเลี้ยงปลาในกระชังบ้านวังวิเศษไปศึกษาดูงาน รวมทั้งยังมีบทบาทในการเป็นตัวกลางประสานงานเครือข่ายกลุ่มเลี้ยงปลาในกระชัง

ในการดำเนินการแก้ไขปัญหของชุมชนให้เกิดผลสำเร็จจะต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนเข้ามาร่วมมือกันทั้งภาคประชาชน หน่วยงานภาครัฐ องค์กรเอกชน ภาคีเครือข่าย หรือหน่วยงานอื่น ๆ เข้ามาช่วยหนุนเสริมชุมชน และดำเนินการร่วมกับชุมชนเป็นเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นการมีส่วนร่วม การบูรณาการการทำงานในเชิงพื้นที่เพื่อสร้างพลังร่วมในการขับเคลื่อนการพัฒนาได้

นอกจากนี้ชุมชนบ้านวังวิเศษยังได้เชื่อมโยงการดำเนินการแก้ไขปัญหให้เกิดการขยายผลไปสู่ ระดับอื่น ๆ ด้วย โดยบ้านวังวิเศษได้เชื่อมโยงการทำงานกับกลุ่มเลี้ยงปลาในกระชังระดับตำบลในพื้นที่ใกล้เคียง และระดับอำเภอคือ อำเภอห้วยยอด เพื่อสร้างความร่วมมือในการพัฒนาอาชีพ และแก้ไขปัญหเรื่องรายได้ต่ำ อีกทั้งยังเป็นการรวมกลุ่มเพื่อเพิ่มศักยภาพอำนาจการต่อรองราคากับพ่อค้าคนกลางอีกด้วย

ในปี พ.ศ. 2550 วิสาหกิจชุมชนการเลี้ยงปลาในกระชังบ้านวังวิเศษได้รับรางวัลการเป็นวิสาหกิจชุมชนดีเด่นระดับอำเภอ อีกทั้งยังได้รับการยอมรับให้เป็นจุดเรียนรู้ด้านการเลี้ยงปลาในกระชังในระดับอำเภอ เพื่อเป็นการส่งเสริมและสนับสนุนการสร้างอาชีพเสริมและเพิ่มรายได้อีกด้วย

11.7 ความคาดหวังในอนาคตของชุมชน และข้อเสนอเชิงนโยบาย

หากพิจารณาในเชิงนโยบายที่ผ่านมาแล้ว กล่าวได้ว่าชุมชนยังเห็นว่านโยบายของรัฐบางส่วนก็มีบทบาทสำคัญที่หนุนเสริมการแก้ไขปัญหของชุมชน ซึ่งนโยบายดังกล่าว คือ นโยบายกองทุนหมู่บ้าน โครงการอยู่ดี มีสุข และนโยบายพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านและชุมชน (SML) โดยกลไกที่มีบทบาทหลักใน การดำเนินนโยบายเหล่านี้คือ ชุมชน นโยบายดังกล่าวจึงมีความสอดคล้องกับวิธีการแก้ไขปัญหของชุมชนบ้านวังวิเศษที่มุ่งเน้นการขับเคลื่อนการพัฒนาในระดับพื้นที่ที่อาศัยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ซึ่งมีรายละเอียดในการดำเนินงานดังนี้

ในปี พ.ศ. 2552 ทางกลุ่มได้กู้ยืมเงินกองทุนหมู่บ้าน เป็นจำนวน 60,000 บาท เพื่อนำมาใช้เป็นเงินทุนหมุนเวียนเพื่อเพิ่มศักยภาพทางด้านการบริหารจัดการทุนของกลุ่มเลี้ยงปลาในกระชังบ้านวังวิเศษ ให้มีสภาพคล่องมากขึ้นอันจะนำมาซึ่งการพัฒนาอาชีพ สร้างงาน สร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน

ในปี พ.ศ. 2552 ทางชุมชนได้รับงบประมาณจากโครงการอยู่ดี มีสุข เป็นเงิน 300,000 บาท เพื่อนำมาจัดซื้อพันธุ์ปลา อาหาร และอุปกรณ์การทำกระชัง ซึ่งจากงบประมาณที่ได้มานี้ทางกลุ่มเลี้ยงปลา ในกะชังบ้านวังวิเศษได้ขยายกระชังเป็น 16 กระชัง ซึ่งผลประโยชน์ที่คนในชุมชนจะได้รับโดยตรงจากโครงการอยู่ดี มีสุข ก็คือ การพัฒนาอาชีพและสร้างโอกาสทางการตลาดให้แก่ชุมชนได้มีรายได้เพิ่มขึ้น รวมทั้งการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน นอกจากนี้ผลประโยชน์ทางตรงที่คนในชุมชน โดยส่วนใหญ่ได้รับแล้ว ยังส่งผลประโยชน์ทางอ้อมถึงกลุ่มผู้ด้อยโอกาสและกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชน ผ่านระบบการจัดสวัสดิการของกลุ่มเลี้ยงปลาในกระชังบ้านวังวิเศษ

สำหรับการดำเนินงานตามโครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้านและชุมชน

ทั้งนี้ การเดินไปสู่เป้าประสงค์ที่ชุมชนคาดหวัง นอกจากชุมชนจะอาศัยความ

ประการแรก รัฐต้องทำงานในเชิงรุกและเปิดกว้างให้ชุมชน และประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเองด้วยตนเอง

ประการที่สอง รัฐต้องทำหน้าที่เป็นผู้กระตุ้นและคอยหนุนเสริมภาคประชาชนให้เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการแก้ไขปัญหาของชุมชนไม่ใช่ระบบการทำงานแบบสั่งการ หรือบังคับให้ปฏิบัติตาม ซึ่งอาจส่งผลให้การแก้ไขปัญหาและการพัฒนาชุมชนไม่ตรงกับความต้องการของแต่ละชุมชน

ประการที่สาม นโยบายที่สำคัญที่รัฐควรพิจารณาคือ นโยบายการประกันราคา ยางพารา ซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนส่วนใหญ่ในชุมชน ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อรายได้และคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของผู้ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมยางพารา รวมทั้งคนในชุมชน และนโยบายการ

ประการที่สี่ รัฐควรบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและพื้นที่สาธารณประโยชน์ของชุมชนให้เกิดโอกาสทางอาชีพและการสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน อาทิ การปฏิรูปที่ดินที่สาธารณประโยชน์ของชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อเป็นการต่อยอดการสร้างรายได้ โดยการเสริมอาชีพอื่น ๆ เช่น ค้าขาย ให้กับคนในชุมชนมีอาชีพและรายได้ที่เพิ่มขึ้นสามารถพึ่งตนเองได้

ประการสุดท้าย ความสามารถในการพึ่งพาตนเองของชุมชนแต่ละชุมชนย่อมมีความแตกต่างกัน รัฐอาจจำเป็นต้องเข้ามาหนุนเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน โดยการสนับสนุนงบประมาณ ทั้งนี้ เพื่อให้ชุมชนมีทุนในการสร้างโอกาส และหลักประกันในการดำเนินชีวิต

ตามข้อเสนอในเชิงนโยบายและยุทธศาสตร์ข้างต้น ชุมชนบ้านวังวิเศษยังมีข้อพิจารณาเพิ่มเติมว่าการดำเนินการปฏิบัติให้นโยบายและยุทธศาสตร์ข้างต้นเกิดผลได้นั้น ต้องอาศัยการบูรณาการกลไกต่าง ๆ ของรัฐ และประสานความร่วมมือเครือข่ายภาคประชาชน โดยเฉพาะในระดับชุมชนให้เชื่อมโยงกันเพื่อให้กลไกและความร่วมมือดังกล่าวเป็นเครื่องมือในการกระตุ้นและปลูกให้ประชาชนลุกขึ้นมามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการพัฒนา

นอกจากนี้ ชุมชนบ้านวังวิเศษยังมีมุมมองในการประเมินความสำเร็จในการ

11.8 ข้อพิจารณาสำหรับหน่วยงานภาครัฐ และแนวทางที่ควรจะเป็นในการปฏิบัติงานในพื้นที่

หากพิจารณาถึงกลไกของภาครัฐที่มีส่วนสำคัญในการทำงานร่วมกับชุมชน และขับเคลื่อนการนำนโยบายและยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติ ชุมชนบ้านวังวิเศษมีทัศนะที่มองเห็นทั้งจุดแข็งและจุดอ่อนของหน่วยงานภาครัฐที่สำคัญ ดังนี้

จุดอ่อน กลไกและหน่วยงานภาครัฐที่ทำงานร่วมกับชุมชนและประชาชนในระดับพื้นที่บางส่วน ยังมีวิธีคิดแบบราชการ ยังไม่เปลี่ยนมุมมองความคิดซึ่งควรคำนึงถึงความต้องการและประโยชน์ของประชาชนเป็นหลัก อีกทั้งยังไม่ค่อยเข้าถึงและเข้าใจประชาชน จึงยังประสานการ

จุดแข็ง แต่อย่างไรก็ตามกลไกและหน่วยงานภาครัฐก็เป็นแหล่งรวมองค์ความรู้ ทรัพยากรโดยเฉพาะงบประมาณ เครื่องมือ และเทคโนโลยีที่จำเป็นต่อการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหา ชุมชน และการพัฒนาสังคม

จากข้อพิจารณาถึงจุดอ่อนและจุดแข็งของหน่วยงานภาครัฐข้างต้น ทำให้ต้อง ทบทวนถึง แนวทางการปฏิบัติงานในระดับพื้นที่ ซึ่งเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ร่วมกับชุมชน บ้านวังวิเศษ ในฐานะผู้มีประสบการณ์ตรงได้แสดงทัศนะถึงแนวทางที่ควรจะเป็นในการปฏิบัติงานใน พื้นที่ไว้ดังนี้

การปฏิบัติงานแก้ไขปัญหาและการพัฒนาสังคมในระดับชุมชน ผู้ปฏิบัติจะต้อง คำนึงถึงเงื่อนไขหรือตัวแปรที่ทำให้แต่ละชุมชนมีความหลากหลาย โดยการเข้าถึงชุมชน เจ้าหน้าที่ ภาครัฐจะต้องศึกษาสภาพบริบท ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน วิธีการดำรงชีวิตของคนในชุมชน รวมทั้ง สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนที่มี ความแตกต่างหลากหลายกันไป ดังนั้น การปฏิบัติงานร่วมกับชุมชน เจ้าหน้าที่ภาครัฐจะต้องตระหนักถึงเงื่อนไขดังกล่าว และจัดการโดยการสร้างความเข้าใจร่วมกันกับคน ในชุมชน เพื่อให้เกิดการผสมผสานพลังกันในทุกภาคส่วนในการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาสังคม

สำหรับอุปสรรคที่สำคัญในการปฏิบัติงานพัฒนาสังคมร่วมกับชุมชน คือ ความ เข้าใจและความพร้อมของชุมชน ตัวผู้ปฏิบัติงานจะต้องเข้าไปสร้างความเข้าใจและสร้างความศรัทธา ให้คนในชุมชนเกิดการยอมรับและเห็นถึงผลประโยชน์ของชุมชนเป็นที่ตั้ง และการเปิดใจให้การ ยอมรับผู้อื่นด้วยความเคารพและให้เกียรติซึ่งกันและกัน

หากพิจารณาถึงองค์ความรู้ในการปฏิบัติงานพัฒนาสังคมในระดับชุมชนผู้ปฏิบัติ จำเป็นต้องเรียนรู้องค์ความรู้ที่สำคัญ คือ การสื่อสารที่เปิดเผยมีความโปร่งใส การวิเคราะห์ชุมชนให้ เข้าใจถึงสภาพบริบท สภาพปัญหาของชุมชน และความต้องการของประชาชน มนุษย์สัมพันธ์ในการ สร้างปฏิสัมพันธ์และการปรับตัวเข้ากับประชาชน การให้คำปรึกษาและแนะแนวทางในการแก้ไข ปัญหาในชุมชน และการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

12. ตำบลเขาคราม อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ : ชุมชนต้นแบบแผนแม่บทชุมชนเพื่อ การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองด้วยองค์กรชุมชนประสานพลังเครือข่ายสร้างแหล่งทุนใน การประกอบอาชีพพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพิ่มรายได้สู่การแก้ไขปัญหาความยากจน

12.1 บริบทชุมชน

ตำบลเขาครามไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าได้ก่อตั้งเมื่อไหร่ แต่ตามคำบอกเล่า ของคนเฒ่า คนแก่ที่ยังมีชีวิตอยู่ พบว่า ตำบลเขาครามตั้งขึ้นมาจากกำนันคนแรกของตำบลเป็นคน บ้านเขาคราม (เขาไม้แก้ว) เลยใช้ชื่อบ้านเขาครามเป็นชื่อตำบลเขาคราม ถ้านับถึงปัจจุบันตำบล

ตำบลเขาครามตั้งอยู่ทางทิศเหนือของอำเภอเมืองกระบี่ ฝั่งตะวันตกติดกับทะเลอันดามัน อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครไปตามทางหลวงแผ่นดินประมาณ 792 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมด 50.08 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 31,300 ไร่ สภาพภูมิประเทศโดยทั่วไปของตำบลเขาคราม ทางตอนเหนือประกอบด้วยเทือกเขายาวทอดตัวไปในแนวเหนือใต้สลับกับสภาพพื้นที่แบบลูกคลื่นลอนลาด และลอนชัน บริเวณทางตอนใต้มีสภาพภูมิประเทศเป็นภูเขากระจายสลับกับพื้นที่แบบลูกคลื่น มีภูเขาสูง ๆ ต่ำ ๆ สลับกันไป บริเวณทางด้านตะวันตกมีลักษณะเป็นชายฝั่งติดกับทะเลอันดามัน มีที่ราบชายฝั่งทะเลทางด้านตะวันตก มีป่าชายเลนตามลำคลองต่าง ๆ ทอดยาวเป็นจำนวนมาก มีสถานที่ท่องเที่ยวทำปอมคลองสองน้ำอันเป็นที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของตำบล

ภาพแสดงสภาพชุมชนตำบลเขาคราม

ตำบลเขาครามมีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 1,770 ครัวเรือน มีประชากร 9,927 คน โดยมีสัดส่วนประชากรชายและหญิงใกล้เคียงกันคือ เป็นเพศชาย 4,964 คน เพศหญิง 4,963 คน ลักษณะความเป็นอยู่เป็นชุมชนมุสลิมซึ่งผูกพันและยึดโยงด้วยหลักศาสนาอิสลามเป็นหลักสำคัญ และถือเป็นปรัชญาที่สำคัญในการดำเนินชีวิต โดยมีวิถีชีวิตแบบสังคมเกษตรกรรมและทำการประมงชายฝั่งทะเล ประชาชนส่วนใหญ่ร้อยละ 90 ประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำสวนยางพารา สวนปาล์มน้ำมัน สวนผลไม้ การประมง และรับจ้างทั่วไป ซึ่งพืชเศรษฐกิจที่สำคัญคือ ยางพารา รองลงมาคือ ปาล์มน้ำมัน และผลไม้ ได้แก่ ทุเรียน ลองกอง มังคุด เงาะ เป็นต้น โดยการประกอบอาชีพเกษตรกรรมดังกล่าวนี้จะอาศัยน้ำจากธรรมชาติคือ น้ำฝน และแหล่งน้ำธรรมชาติที่กักเก็บน้ำไว้ใกล้พื้นที่ ทำเกษตรกรรม รวมถึงอาชีพทำการประมงซึ่งมีพื้นที่ติดต่อยาวทะเล และเหมาะแก่การขนส่งสินค้า ทางทะเลและจัดทำแหล่งท่องเที่ยวเพื่อเป็นอาชีพทางเลือกที่สำคัญอีกอาชีพหนึ่งของประชาชนในพื้นที่ แต่อย่างไรก็ตาม ชุมชนมีปัญหาหลักในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมคือ ปัญหาหนี้สินภาคการเกษตร ปัญหาหนี้สินจากการดิ้นรนในการดำเนินชีวิตและทำมาหากิน และปัญหาการบุกรุกทรัพยากรธรรมชาติทางทะเล

สภาพทั่วไปของตำบลเขาครามถือได้ว่ามีระบบสาธารณูปโภคที่ครอบคลุมในระดับหนึ่งคือ มีระบบไฟฟ้าเข้าถึงทุกหมู่บ้านแต่มีไฟฟ้าไม่ครบทุกครัวเรือน มีครัวเรือนที่มีไฟฟ้าใช้ 1,476 ครัวเรือน และไม่มีไฟฟ้าใช้กว่า 200 ครัวเรือน รวมถึงมีโทรศัพท์สาธารณะไม่ครบทุกหมู่บ้าน แต่โครงสร้างพื้นฐานในด้านเส้นทางคมนาคมสายหลักค่อนข้างสมบูรณ์ โดยมีถนนสายหลักตัดผ่านกลางตำบลเหมาะสำหรับการจัดตั้งศูนย์เศรษฐกิจ ส่วนหน่วยบริการทางด้านเศรษฐกิจและสังคมในชุมชน ได้แก่ ร้านค้า หน่วยผลิต สถานศึกษา สถาบันทางศาสนา และหน่วยบริการสาธารณสุขมีอยู่ครบถ้วนทุกด้านและสามารถให้บริการแก่ชาวชุมชนได้ทั่วถึง

ในด้านทรัพยากรตำบลเขาครามมีลักษณะภูมิประเทศเป็นเทือกเขา โดยมีพื้นที่ราบมีเนินเขาเตี้ย ๆ เหมาะแก่การทำการเกษตรและเหมืองหิน และมีที่ราบชายฝั่งทะเลทางด้านตะวันตกเหมาะแก่การขนส่งสินค้าทางทะเลและจัดทำแหล่งท่องเที่ยวซึ่งถือเป็นแหล่งเศรษฐกิจหลักของพื้นที่ รวมถึงการมีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญจำนวนมาก เช่น ป่าพรุปอมคลองสองน้ำ หนองยาว เขาทะเล หาดอ่าวมะขาม ถ้ำลอด วังน้ำเขียว ถ้ำสูง คลองกาโรส เป็นต้น ตลอดจนแหล่งทรัพยากรธรรมชาติทั้งป่าชายเลน ปะการัง ถ้ำมุลค้างคาว และรังนกนางแอ่น ซึ่งถือเป็นศักยภาพของชุมชนที่สามารถพัฒนาต่อยอดให้เป็นแหล่งสร้างรายได้ทางเลือกที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของประชาชนในพื้นที่

สภาพความเป็นอยู่ของชาวชุมชนตำบลเขาครามถือได้ว่ามีสุขภาพค่อนข้างแข็งแรง มีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพระดับตำบล จำนวน 1 แห่ง ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 บ้านทุ่ง ตำบลเขาคราม อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่เป็นสถานพยาบาลที่สำคัญของพื้นที่ ในขณะที่บางส่วนของตำบลเขาครามมีปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติด หากพิจารณาถึงวิถีชีวิตของชาวชุมชนกล่าวได้ว่ายังมีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายบนพื้นฐานของชุมชน ชาวชุมชนตำบลเขาครามกว่าร้อยละ 98 นับถือศาสนาอิสลาม มีแนวคิดในการพัฒนาชุมชนที่ยึดโยงกับหลักศาสนาโดยมีมัสยิดเป็นศูนย์รวมศรัทธาของชุมชนมุสลิมในพื้นที่ ซึ่งในปัจจุบันวัฒนธรรมดั้งเดิมหลายอย่างอาจเปลี่ยนไป แต่ศรัทธาในศาสนายังคงยึดโยงให้ชุมชนเข้มแข็งเป็นพลังในการขับเคลื่อนเพื่อรักษาวิถีชุมชน จึงทำให้ชุมชนมีองค์กรชุมชนและภาคประชาสังคมในชุมชนที่มีความเข้มแข็งและเป็นศักยภาพที่สำคัญในการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาของชุมชน

12.2 สภาพปัญหาก่อนได้รับการแก้ไข

ตำบลเขาครามในอดีตมีสภาพปัญหาลักษณะก่อนเกิดกระบวนการพัฒนาที่กระทบต่อความเป็นอยู่ของชาวชุมชน คือ ปัญหานี้สืบทอดการเกษตร และปัญหานี้สืบทอดจากการดิ้นรนในการดำเนินชีวิตและทำมาหากินซึ่งเชื่อมโยงกับปัญหาความยากจน โดยปัญหาดังกล่าวมีลักษณะเชื่อมโยงกันและมีความซับซ้อนที่ดำเนินมาเป็นระยะเวลายาวนาน

ปัญหานี้สืบเนื่องมาจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรมซึ่งถือเป็นอาชีพหลักของคนในพื้นที่ซึ่งจำเป็นต้องเพิ่มปริมาณและคุณภาพของผลผลิตทางการเกษตรให้เท่าทันต่อระบบกลไกตลาดในระบบทุนนิยม โดยในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมมีการใช้ปุ๋ย ยา และเครื่องจักรเป็นตัวเร่งในการเพิ่มผลผลิต รวมถึงระบบการค้าขายที่เกษตรกรไม่สามารถกำหนดราคาของผลผลิตได้ด้วยตนเอง หากแต่ต้องฝากชีวิตไว้กับกลไกการตลาดที่ไม่มั่นคงและไม่แน่นอนในด้านรายได้ผกผันกับรายจ่ายที่ยังคงสม่ำเสมอและมีท่าทีที่จะเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ตลอดจนการค้าแบบมีนายหน้าหรือพ่อค้าคนกลางที่เข้ามาสร้างกลไกราคาอีกทอดหนึ่งที่เกษตรกรไม่สามารถปฏิเสธได้ เกิดการขายผลผลิตทางการเกษตรในราคาถูก แต่การซื้อผลิตภัณฑ์ที่เป็นต้นทุนการผลิตต้องซื้อในราคาแพง รวมทั้งมีความเสี่ยงจากภัยธรรมชาติ และความไม่แน่นอนของปริมาณน้ำฝนเพื่อการเกษตรกรรม ทำให้ผลผลิตการเกษตร ไม่ได้ผลเท่าที่ควร ในขณะที่ต้นทุนในการประกอบอาชีพดังกล่าวจำเป็นต้องมีการกู้ยืมเงินมาใช้ จึงทำให้เกิดความยากจนจากหนี้สินจากการทำเกษตรกรรมที่พอกพูนมากขึ้น นั่นคือยุคเริ่มต้นของความยากจนในหมู่เกษตรกร

ภาวะปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาซ้ำซากและซ้ำซ้อนที่มีความรุนแรงโยงใยไปสู่ปัญหาอื่น ๆ โดยเฉพาะปัญหานี้สืบเนื่องจากการดิ้นรนในการดำเนินชีวิตและทำมาหากิน ซึ่งจำเป็นต้องพึ่งพาแหล่ง เงินกู้ยืมในระบบซึ่งส่วนใหญ่ใช้จ่ายไปในหลากหลายกิจกรรม อาทิ ร้อยละ 50 เป็นค่าใช้จ่ายภาคการผลิต ค่าใช้จ่ายในการศึกษาบุตร ค่าดอกเบี้ยเงินกู้ยืมในระบบ ร้อยละ 20-30 สวัสดิการครอบครัว ด้านสุขภาพ และอื่น ๆ เช่น งานแต่งงาน งานศพ งานบวช โดยมีอัตราเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ 50 รวมถึงสถาบันการเงินทั้งในและนอกระบบนำเงินออมจากภาคการผลิตอื่น ๆ มาปล่อยสินเชื่อให้แก่เกษตรกร ภาคการเกษตรจึงเป็นลูกหนี้ของภาคการผลิตอื่น ๆ ดังนั้น เมื่อครบกำหนดชำระดอกเบี้ย ทรัพย์สินจากภาคเกษตรกรรมจะรั่วไหลไปยังภาคการผลิตอื่น ๆ

จากการสำรวจรายได้และรายจ่ายของชุมชนตำบลเขาครามถ้าหากข้อมูล 100% จะมองเห็นว่า หนี้สินทั้งตำบลเฉลี่ย 100 กว่าล้านบาท จากสถิติการสำรวจข้อมูลตำบลทั้งหมดพบว่ามีรายได้เฉลี่ยของประชากรตำบลเขาครามคน ๆ ละ 17,492 บาทต่อปี หากเฉลี่ยเป็นครอบครัวมีรายได้เฉลี่ยครอบครัวละ 19,117 บาทต่อปี แสดงว่า รายได้ของประชากรตำบลเขาครามในระดับหมู่บ้านหรือตำบลยังยากจนอยู่เพราะต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศอยู่มาก ซึ่งค่าเฉลี่ยของรายได้ของประชากรในประเทศ อยู่ที่ 20,000 บาทต่อคนต่อปี ทำให้เกิดภาวะหนี้สินเพิ่มทวีคูณ สมาชิก 1,600 กว่าครอบครัวทั้งตำบลเป็นหนี้รวมกันมากกว่า 100 ล้านบาท ผู้นำชุมชนแบ่งออกเป็นฝักเป็นฝ่ายคิดไปคนละอย่าง ทำกันไปคนละทาง ความขัดแย้งทางความคิดของผู้นำชุมชนทำให้ปัญหาต่างๆ ของชุมชนไม่ได้รับการแก้ไข คนในชุมชนต่างคนต่างดิ้นรนหาทางออกตามลำพัง

สิ่งเหล่านี้สะท้อนถึงความรุนแรงของปัญหานี้สืบเนื่องมาจากการที่เกษตรกรนำสินค้าทุนที่เป็นปัจจัยการผลิตราคาแพง

12.3 จุดหักเหสู่การเปลี่ยนแปลงและการริเริ่มแก้ไขปัญหา

ชุมชนตำบลเขาคครามได้เริ่มต้นกระบวนการแก้ไขปัญหาดังแต่ปี พ.ศ. 2543 เมื่อชุมชนตำบล เขาคครามได้จัดทำแผนแม่บทชุมชนเพื่อเป็นการค้นหาสายทางแห่งชีวิตให้ชุมชนได้รู้จักตนเอง รู้จักชุมชน และรู้จักโลก โดยการเก็บข้อมูลชุมชนตั้งแต่ของกินของใช้ ระบบทุนและหนี้สิน การค้นหาอดีตที่มาจากชุมชน ประวัติศาสตร์ของชุมชน รู้เท่าทันปัจจุบัน เพื่อกำหนดอนาคตของชุมชน และแปลงไปสู่การปฏิบัติให้เป็นกิจกรรมการพัฒนาที่เป็นรูปธรรม

เริ่มจากเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนได้มีการจัดประกายเรื่องการจัดทำ "แผนแม่บท

การร่างแผนแม่บทชุมชนเริ่มต้นด้วยการเก็บข้อมูลปัญหาและศักยภาพของ

1. รู้จักตนเอง เป็นการสำรวจให้รู้ว่าตัวเองเป็นอยู่อย่างไร ทำไมถึงเป็นหนี้ ไม่มี
2. รู้จักชุมชน เป็นการค้นหาศักยภาพของชุมชนว่าเขาคครามมีอะไรดี รากเหง้า
3. รู้จักโลก คือ การสร้างนิสัยการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและทันต่อสถานการณ์

การดำเนินการดังกล่าวอยู่บนพื้นฐานของความคิดที่มุ่งสร้างจิตสำนึก หล่อหลอม จุดยีนการพึ่งตนเอง พึ่งพาซึ่งกันและกัน โดยมีมหาวิทยาลัยภูมิปัญญาไท สร้างองค์ความรู้ ตัดสินใจตามแผนแม่บทชุมชน เชื่อมกันเป็นเครือข่าย ปลุกจิตวิญญาณ พัฒนาแกนนำ

เมื่อชาวบ้านตกลงกันจะจัดตั้งเป็นกลุ่มออมทรัพย์ แต่ก็ยังขาดประสบการณ์ใน

จุดเริ่มต้นที่สำคัญคือการสร้างความเชื่อมั่นให้กับชาวบ้านว่าตนเองมีศักยภาพอยู่

1. สร้างเวทีการเรียนรู้ เป็นวิธีที่ช่วยสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ให้ทุกคนได้กล้า
2. การทำแบบสำรวจข้อมูล เป็นเครื่องมือหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านได้ทบทวนตัวเอง
3. การค้นหาลายแทงชีวิต เป็นการจัดทำคู่มือของชุมชนที่ชาวบ้านได้ร่วมกัน
4. การฝึกอบรมและการศึกษาดูงาน เป็นการไปศึกษาดูงานตามสถานที่ต่าง ๆ

การดำเนินการตามขั้นตอนจะเริ่มจากแกนนำชาวบ้านมาระดมสมองกันนำข้อมูล

1. ทำให้เกษตรกรลดต้นทุนในการผลิตและการดำรงชีวิต
2. ทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น
3. สร้างนิสัยการออมให้เกิดขึ้นในชุมชน

แผนแม่บทชุมชนเข้มแข็งตำบลเขาครามเป็นแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจ

กิจกรรมทางเศรษฐกิจเหล่านี้สะท้อนถึงกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันบนพื้นฐาน

กระบวนการเรียนรู้เพื่อจัดทำแผนแม่บทชุมชนซึ่งเป็นกรณีศึกษาการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชนตำบลเขาคราม อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ ที่ร่วมกันคิดเพื่อที่จะได้หลุดพ้นจากวิถีคิดแบบพึ่งพา รอความช่วยเหลือจากรัฐหรือภายนอกโดยจัดแบ่งกระบวนการเรียนรู้ออกเป็น 2 ระดับ ดังนี้

1. การเรียนรู้ของผู้นำชุมชน มีเวทีการเรียนรู้เป็นเครื่องมือสำคัญ ผู้นำชุมชนในตำบลเขาคราม จำนวน 120 คน ประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ประธานกลุ่มต่าง ๆ ผู้นำธรรมชาติ ผู้รู้ด้านต่าง ๆ ของชุมชนได้มาเรียนรู้ด้วยการพูดคุย การอ่าน และรับข้อมูลข่าวสาร การมีปฏิสัมพันธ์กับวิทยากรและคนภายนอก ความเป็นผู้นำทำให้เกิดการเรียนรู้ได้เร็ว

2. การขยายผลการเรียนรู้จากผู้นำลงสู่ชุมชนด้วยการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง และการเรียนรู้จากการสื่อสารในระบบของชุมชนซึ่งไม่มีรูปแบบตายตัว ไม่กำหนดสถานที่และเวลา ผู้นำที่ผ่านการเรียนรู้จากระดับแรกจะพูดคุยสื่อสารเพื่อขยายผลในชุมชนที่มีสยิด ในวัด ในร้านกาแฟ ตลอดจนในการจัดทำกิจกรรมร่วมกับสมาชิกในชุมชนอื่น ๆ

เมื่อชุมชนเกิดการเรียนรู้ทั้ง 2 ระดับ จะทำให้ชุมชนได้รับข้อมูลข่าวสารและความรู้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน โดยมีเวทีการเรียนรู้เป็นเครื่องมือ มีแผนแม่บทชุมชนหรือแผนที่ชุมชนเป็นผลผลิตของ การเรียนรู้ ซึ่งชุมชนเขาครามได้จัดเวทีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เดือนละ 1 ครั้ง รวม 5 ครั้ง เพื่อศึกษาวิเคราะห์หาความเป็นจริงของชุมชนทั้งทรัพยากร สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมประเพณี แนวคิด และการปฏิบัติของคนในชุมชนโดยลักษณะการจัดทำแผนไม่ได้เริ่มต้นจากความต้องการหรือปัญหาเป็นตัวตั้ง หากเริ่มต้นด้วยความเป็นจริงของชุมชนในรูปของข้อมูลเป็นตัวตั้งเป็นข้อมูลความเป็น

1. การจัดตั้งสภาผู้นำ รับผิดชอบการดำเนินงานตามแผนแม่บท
2. เลือกกิจกรรม“ธนาคารตำบลเขาคราม”เป็นกิจกรรมแรกเป็นแหล่งสัจจะสะสมประจำเดือนเพื่อแก้ปัญหาหนี้สินซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ที่สุดของชุมชน
3. การพัฒนาวิสาหกิจชุมชน โดยนำโครงการในแผนแม่บทชุมชนมาจัดทำเป็นแผนปฏิบัติที่ละโครงการตั้งแต่โรงสี โรงงานน้ำปลา ลานเทพาล์ม ฯลฯ มีกลุ่มออมทรัพย์ระดับหมู่บ้าน และธนาคารตำบลเขาครามเป็นแหล่งทุนให้สมาชิกกู้ยืมไปลงทุน และถือหุ้นโครงการวิสาหกิจชุมชน
4. จัดตั้งกองทุนวิสาหกิจชุมชนเพื่อระดมทุนจากแหล่งต่าง ๆ เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบล หน่วยงานราชการ เป็นต้น โดยให้เข้าไปถือหุ้นในนามกองทุนวิสาหกิจชุมชน
5. จัดตั้ง “ศูนย์ผลิตภัณฑ์วิสาหกิจชุมชน” เพื่อรวบรวมผลิตภัณฑ์จากชุมชนมาจัดจำหน่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชน
6. ผลกำไรจากธนาคารชุมชนและวิสาหกิจชุมชน จัดสรรเป็น 2 ส่วนหลัก ๆ คือ สมทบกองทุนสวัสดิการของชุมชน และปันผลคืนสมาชิก

ภายในเวลาสามปีเศษ ชุมชนเขาครามก็สามารถหลุดพ้นจากสถานะการเป็นหนี้มาเป็น มีเงินออม มีหลักประกันชีวิตที่มั่นคงเป็นตัวอย่างที่ดีสำหรับชุมชนต่าง ๆ ที่ต้องการแก้ไขปัญหาในชุมชน และสร้างชุมชนให้เข้มแข็งมั่นคง ด้วยหนึ่งสมอง สองมือของคนในชุมชนเอง จึงเกิดอิสรภาพในการคิดและการตัดสินใจ จนตกผลึกแห่งความรู้ที่เกิดขึ้นจากคนในชุมชนเขาครามที่ทรงคุณค่ายิ่ง ในการดำเนินกิจกรรมการแก้ไขและการพัฒนาของชุมชนตำบลเขาคราม พบว่า หัวใจสำคัญ ของการแก้ไขและการพัฒนาคือการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชนเขาครามเพื่อให้ชุมชนหลุดพ้นจากวิธีคิดแบบพึ่งพา และรอความช่วยเหลือจากรัฐหรือภายนอก มีองค์ประกอบสำคัญของกระบวนการประชาธิปไตยที่เป็นการจัดกระบวนการเรียนรู้ 2 ระดับ ดังนี้

ระดับแรกเป็นการเรียนรู้ของผู้นำชุมชน ระดับที่สองเป็นการขยายผลการเรียนรู้จากผู้นำลงสู่ชุมชน การเรียนรู้ของผู้นำชุมชนในระดับแรกมีเวทีการเรียนรู้เป็นเครื่องมือสำคัญ ผู้นำชุมชนจำนวน 120 คน ของตำบลเขาคราม ประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ประธาน กลุ่มต่าง ๆ ผู้นำธรรมชาติ ผู้รู้ด้านต่าง ๆ ของชุมชน ความเป็นผู้นำช่วยให้เรียนรู้โดยการพูดคุย การอ่านและรับข้อมูล ข่าวสารได้ เรียนรู้จากการมีปฏิสัมพันธ์กับวิทยากรและคนภายนอกได้

ระดับที่สองเป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติ และเรียนรู้จากการสื่อสารในระบบของชุมชนซึ่ง ไร้รูปแบบตายตัว โดยบทบาทของผู้นำที่ผ่านการเรียนรู้จากระดับแรก ขยายผลในชุมชน

กล่าวโดยสรุปว่า การเรียนรู้เพื่อการพึ่งตนเองกับการจัดทำแผนแม่บทชุมชนโดยชุมชนเป็นผู้ดำเนินการเองทุกขั้นตอนตั้งแต่การเตรียมความคิด เตรียมชุมชน เตรียมทีมงาน สืบหาข้อมูล นำข้อมูลมาวิเคราะห์มาทำเป็นแผนเป็นโครงการและกิจกรรม ทำประชาพิจารณ์ แล้วนำไปสู่การปฏิบัติ โดยมี พี่เลี้ยงคอยให้คำแนะนำ มีผู้นำชุมชนจากทุกหมู่บ้านในตำบลมาร่วมเรียนรู้กับผู้นำชุมชนจากหมู่บ้านอื่น ๆ เดือนละครั้ง แล้วกลับไปดำเนินการขยายผลการเรียนรู้สู่ชุมชน ด้วยการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง และการเรียนรู้จากการสื่อสารในระบบของชุมชน ร่วมกันวิเคราะห์และสังเคราะห์จน “รู้จักตัวเอง รู้จักชุมชน และรู้จักโลก” เกิดเป็นแผนชุมชนที่ปฏิบัติได้จริงในการสร้างระบบจัดการและการพัฒนาชุมชนและเกิดผลคือ ทำให้ชุมชนอยู่ในสังคมที่เปลี่ยนไปได้อย่างรู้เท่าทัน สามารถคิดและตัดสินใจได้อย่าง เป็นอิสระ ไม่ถูกครอบงำ หลุดพ้นจากวิธีคิดแบบพึ่งพาภายนอกมาพึ่งตัวเองเป็นตัวของตัวเอง หลุดพ้นจากวัฒนธรรมอุปถัมภ์ มาสู่วัฒนธรรมข้อมูลความรู้ หลุดพ้นจากวัฒนธรรม การเรียนรู้แบบรับ มาเรียนรู้แบบรุก สืบค้น สืบหา วิจัย แสวงหาและพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ด้วยตนเอง หลุดพ้นจากวิธีคิด และวิธีจัดการแบบแยกส่วน มาคิดแบบเชื่อมโยงบูรณาการและจัดการแบบฉันทมติ รวมทั้งเกิดการจัดการทุนของชุมชนอย่างสร้างสรรค์มีประสิทธิภาพและเป็นรูปธรรม

12.4 การขับเคลื่อนกลไกการแก้ไขปัญหาและกระบวนการพัฒนาเพื่อเปลี่ยนแปลง

กล่าวได้ว่าการดำเนินการแก้ไขปัญหของชุมชนตำบลเขาครามอยู่บนพื้นฐานของการ

โดยมีผู้นำเป็นแกนสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนา โดยอาศัยการชักจูงผู้มีส่วนได้เสีย และระดมความร่วมมือจากชาวชุมชนด้วยการสื่อสารผ่านการเรียนรู้การจัดทำแผนในเวทีประชาคมอย่างต่อเนื่อง และการใช้ปัญหาที่มีร่วมกันเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความใส่ใจ และประสานพลังในการสร้างการเปลี่ยนแปลงในชุมชนที่เป็นทั้งถิ่นที่อยู่อาศัยและแหล่งทำมาหากินในการดำเนินการแก้ไขปัญหของชุมชนตามแผนชุมชนมีกิจกรรมที่สำคัญที่สามารถใช้เป็นแบบอย่างได้ดังนี้

สภาพบริหารชุมชนเขาคราม คือ ศูนย์ศึกษาและพัฒนาเครือข่ายแผนแม่บทชุมชนเข้มแข็ง ตำบลเขาครามที่เกิดขึ้นครั้งแรกในการทำแผนแม่บทชุมชน ในวันที่ 12 ตุลาคม 2543 เกิดจากการรวมตัว รวมความคิด วิสัยทัศน์ของผู้นำหรือแกนนำในหลายฝ่ายมารวมตัวกันเพื่อช่วยคิด ช่วยสร้างระบบ ช่วยวางแผนอนาคตของชุมชน ช่วยจัดระบบบริหารจัดการ ช่วยจัดระบบ

แผนแม่บทชุมชนเข้มแข็งตำบลเขาคคราม คือ การศึกษาวิจัยวิสัยทัศน์ของชุมชนเขาคครามที่เกิดจากคนในชุมชนเขาคครามรวมตัวกันเพื่อรวบรวมความคิด กำหนดทิศทาง กำหนดแนวทาง กำหนดยุทธศาสตร์ กลไกกำกับ กำหนดอนาคต กำหนดแผนงาน ตลอดจนสร้างอุปนิสัยพันธะสัญญา หรือความเชื่อที่ดีของผู้คนให้เกิดขึ้นในชุมชนตำบลเขาคครามที่มาจากจิตสำนึก รัก ผูกพัน ห่วงแหนชุมชน ห่วงแหนชาติของตนเองเป็นที่ตั้ง มาร่วมมือ ประสานใจ ประสานกาย ประสานความคิด เพื่อรักษาสินทรัพย์ ทรัพยากร ภูมิปัญญาชาวบ้าน วัฒนธรรมท้องถิ่น ธุรกิจชุมชนหรือเศรษฐกิจชุมชนให้ชุมชน ตำบลเขาคครามสามารถพึ่งพาตนเองได้ (Independent) และกำหนดเป้าหมายเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน (Inter Independent) และบูรณาการความร่วมมือทั้งในส่วนการบูรณาการความร่วมมือทั้งในเชิงนโยบาย และงบประมาณ (Matching Fund and Matching Policy) ทั้งจากทางภาครัฐ ภาคการเมือง และภาคเอกชนสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

ธนาการชุมชนตำบลเขาคคราม ผ่านการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับชุมชนทุกหมู่บ้าน ระดมคนเข้าร่วมเป็นสมาชิกก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์ระดับหมู่บ้าน 6 หมู่บ้าน มีจำนวนสมาชิกก่อตั้งรวม 1,259 คน เริ่มกิจกรรมครั้งแรกในวันก่อตั้งวันที่ 5 มิถุนายน 2544 และเดือนมิถุนายน 2547 มีสมาชิก 5,000 คน ครอบคลุม 1,600 ครอบครัวทั้งตำบล มีเงินทุนหมุนเวียน 20 ล้านบาท มีกลุ่มออมทรัพย์เป็นเครื่องมือในการระดมคนเข้าสู่ระบบการพัฒนาตามแผน คนที่เข้าร่วมระดมทุนใน

กิจกรรมออมทรัพย์มี 2 ระดับ คือ 1) กลุ่มออมทรัพย์ระดับหมู่บ้าน รับสมาชิก ทำกิจกรรมสัจจะสะสม 2) ธนาคารระดับตำบลวางแผนบริหารจัดการเชื่อมโยงคน และทุนเข้าสู่ระบบ การดำเนินงานตามแผนฯ

กลุ่มออมทรัพย์ระดับหมู่บ้าน และธนาคารระดับตำบลจะบริหารทุนเพื่อให้ สมาชิกในชุมชนที่เข้าสู่ระบบกิจกรรมตามแผนฯ กู้ยืมไปดำเนินกิจกรรมสร้างอาชีพและเข้าร่วม โครงการวิสาหกิจชุมชน

จากการศึกษาของผู้นำในเวทีการเรียนรู้โดยมีวิทยากรนำประเด็นการวิเคราะห์ พบว่า เงินทุนที่จะเข้าสู่ระบบมาจาก 8 ช่องทาง คือ เงินสัจจะรายเดือน เงินฝากพิเศษ คนรวยช่วย คนจน เงินสมทบจากหน่วยงานรัฐและอื่น ๆ กำไรทางธุรกิจของกิจการตามแผนฯ เงินอุดหนุนจาก องค์การบริหารส่วนตำบล และการจัดทำโครงการพิเศษ

ธนาคารชุมชนตำบลเขาครามสะท้อนองค์ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ของ ชุมชนเขาครามที่ชุมชนกับ ร่วมกันสรุปบทเรียนและ สร้างสรรค์ขึ้น เป็นแนวทางการพัฒนาใหม่เรียกว่า “ธนาคารชุมชน” ตามหลักการ “พึ่งพิงอิงกันกับ โลกภายนอก” มีหลักการที่สำคัญดังนี้

1. ชุมชนมีระบบการจัดการของตนเองเป็นระบบการจัดการที่มีอิสระในการ ดำเนินงานในขอบเขตของชุมชน
2. เป็นระบบการจัดการระดับชุมชนหรือองค์กรชุมชนที่ดำเนินกิจกรรมด้าน เงินทุนและหนี้สินของสมาชิกในชุมชน
3. เป็นระบบการจัดการระดับชุมชนหรือองค์กรชุมชนที่สามารถเชื่อมประสาน คน ความรู้และทรัพยากรเข้าสู่กระบวนการพัฒนาของชุมชนได้จริง หรืออีกนัยหนึ่งเป็นองค์กรชุมชนที่มี ศักยภาพในการพัฒนาทั้งด้านจัดการการเงิน พัฒนาวิสาหกิจชุมชน จัดการการตลาด ด้านสวัสดิการ และจัดการทรัพยากรได้หรือกระตุ้นให้เกิดกลุ่มกิจกรรม เกิดองค์กรชุมชนใหม่ ๆ เพื่อดำเนินงาน พัฒนาด้านนั้น ๆ ได้
4. เป็นระบบการจัดการระดับชุมชนหรือองค์กรชุมชนที่มีศักยภาพในการ บูรณาการนโยบายของรัฐที่ผ่านหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาสู่กระบวนการของชุมชน และพัฒนาระบบ ความร่วมมือกับกลไกภายนอกชุมชนได้

กล่าวโดยสรุปได้ว่า “ธนาคารชุมชน” คือ รูปแบบการจัดการทุนของชุมชน อย่างเป็นระบบที่ตกผลึกมาจากการเชื่อมประสาน คน ความรู้และทรัพยากรในกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเป็น การพัฒนาที่วางอยู่บนฐานศักยภาพของชุมชนเป็นหลัก มากกว่าการวางอยู่บนฐานปัญหาของชุมชน เป็นแนวทางการสนับสนุนให้ชุมชนเป็นเจ้าของและมีบทบาทหลักในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนเป็นกลไกสำคัญในการบูรณาการนโยบายรัฐที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจรากหญ้าในระดับชุมชนซึ่งสามารถแก้ไขปัญหาเรื่องเศรษฐกิจ ปากท้อง และทุนหมุนเวียนภายในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นรูปธรรมบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริง

ภาพแสดงกิจกรรมส่งเสริมกลุ่มอาชีพด้านการท่องเที่ยวและด้านประมงในชุมชน

12.5 ผลความสำเร็จและปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จ

การดำเนินกิจกรรมการแก้ไขและการพัฒนาทำให้ชุมชนตำบลเขาครามเกิดการเปลี่ยนแปลง มีความก้าวหน้าแตกต่างไปจากอดีต ถือได้ว่าประสบความสำเร็จ สามารถแก้ไขปัญหาตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้ โดยความสำเร็จนั้นปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน สังเกตได้จากสภาพความเป็นอยู่และการประกอบอาชีพของชาวชุมชน กล่าวคือ

ชาวบ้านสามารถมีรายได้จากการประกอบอาชีพที่ดีขึ้นเนื่องจากสามารถแก้ไขปัญหาหนี้สินจากการประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิต หลังจากการทำแผนแม่บทชุมชนที่เป็นแนวทางในการหาทางออกของชุมชนเพื่อที่จะให้ชุมชนสามารถยืนหยัดด้วยคนในชุมชนเอง

ความสำเร็จที่สำคัญของชุมชน คือ ความเข้มแข็งของชุมชนที่เกิดจากการบูรณาการความร่วมมือจากภาครัฐ การใช้กลุ่ม องค์กรชุมชน และเครือข่ายเป็นกลไกในการประสานพลังกันในการขับเคลื่อนชุมชนบนพื้นฐานการทำงานแบบมีส่วนร่วม และการใช้ข้อมูลเป็นฐานในการจัดการปัญหา โดยมีแผนแม่บทชุมชนเป็นเครื่องมือในการดำเนินงานแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน

หากพิจารณาถึงปัจจัยหรือเงื่อนไขที่ส่งผลให้การดำเนินการแก้ไขปัญหาของชุมชนตำบล เขาครามประสบความสำเร็จ กล่าวได้ว่า มีปัจจัยที่เป็นเงื่อนไขสำคัญคือ ประการแรก แกนนำและ ผู้นำทางความคิดเป็นบุคคลที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีความสามารถ มีประสบการณ์ ความตั้งใจจริง และอดทนในการทำงานเพื่อชุมชน ประการที่สอง ความร่วมมือของคนในชุมชนซึ่งทำให้เกิดการประสานพลังในการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ประการที่สาม การมีเป้าหมายร่วมกันที่ชัดเจน ทำให้ชุมชนเห็นทิศทางในการก้าวเดินและสามารถบูรณาการงานการพัฒนาต่าง ๆ ให้มีความสอดคล้องกัน และประการที่สี่ การมีข้อมูลที่พร้อมและสมบูรณ์ ช่วยหนุนเสริมการตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

12.6 การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกและการเชื่อมโยงเครือข่ายการพัฒนา

ในการดำเนินกิจกรรมการแก้ไขและการพัฒนาของชุมชนตำบลเขาครามได้อาศัยความร่วมมือเชิงบูรณาการทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนตำบลเขาครามดังนี้

หน่วยงานภาครัฐที่สำคัญ คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้งในระดับตำบล และระดับจังหวัด และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ด้วยจุดเริ่มต้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลเขาครามตระหนักถึงปัญหาความยากจนของประชาชนในชุมชน จึงต้องการสำรวจพฤติกรรมการใช้จ่ายของประชาชน โดยได้ร่วมกับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนและธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรในการจัดตั้งคณะกรรมการออกสำรวจรายได้ และรายจ่ายของประชาชนในตำบล จำนวน 1,342 ครั้วเรือน มีประชากร จำนวน 6,895 คน เพื่อสำรวจสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนถึงสภาพรายได้ รายจ่าย การใช้จ่ายในแต่ละวันเพื่อการวิเคราะห์ถึงสภาพปัญหา และสาเหตุของการเป็นหนี้สินของแต่ละครัวเรือน

ธนาคารเพื่อ

การเกษตรและสหกรณ์การเกษตร และองค์การบริหารส่วนตำบลเขาคราม

หน่วยงานภาคเอกชนที่สำคัญ คือ มูลนิธิหมู่บ้านร่วมกับองค์การบริหารส่วน

และการกระตุ้นกระบวนการคิด ตลอดจนร่วมจัดเวที

หน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนข้างต้นได้เข้ามามีบทบาทหนุนเสริมชุมชน และมีการดำเนินการร่วมกับชุมชนเป็นเครือข่าย ถึงแม้ภาคีหน่วยงานต่าง ๆ จะมีแนวคิดที่แตกต่างกับ ชุมชนบ้าง ในบางประเด็น แต่ชุมชนก็สามารถปรับแต่งความคิดและหาจุดร่วมในการทำงานโดยเน้น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันบนพื้นฐานการใช้เหตุผลเพื่อสร้างพลังร่วมในการขับเคลื่อนการพัฒนาได้

12.7 ความคาดหวังในอนาคตของชุมชน และข้อเสนอเชิงนโยบาย

หากพิจารณาในเชิงนโยบายที่ผ่านมาแล้ว กล่าวได้ว่าชุมชนยังเห็นวาทนโยบาย ของรัฐบางส่วน ก็มีบทบาทสำคัญที่หนุนเสริมการแก้ไขปัญหาของชุมชนซึ่งนโยบายดังกล่าวคือ แนวนโยบายการส่งเสริมให้ประชาชนเข้าถึงแหล่งเงินทุน สนับสนุนสินเชื่อรายย่อย โดยเฉพาะสินเชื่อ เพื่อประกอบอาชีพให้แก่ประชาชนผู้มีรายได้น้อย รวมถึงเพิ่มสวัสดิการของรัฐเพื่อเป็นการดูแลสังคม ในชุมชน จัดหาแหล่งเงินทุนให้แก่ผู้ประกอบการและประชาชน ผ่านกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง โดยชุมชนเขาคครามได้พิสูจน์ให้เห็นถึงศักยภาพในการเป็นชุมชนต้นแบบในการบริหารจัดการตนเอง และกองทุนของตนเองเพื่อ แก้ไขปัญหาเศรษฐกิจชุมชนบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ เป็นรูปธรรมตาม “อุดมการณ์เศรษฐกิจพอเพียง” โดยเป็นชุมชนที่สามารถเปลี่ยนแปลงจากชุมชนที่ ล้มเหลวในการใช้คืนเงินกู้ของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรซึ่งมีมูลค่าสูงถึง 99 ล้านบาท มาเป็นชุมชนที่มี เงินหมุนเวียนในชุมชนหลายสิบล้านบาทในปัจจุบัน แต่การยกระดับกองทุน หมู่บ้านสู่ธนาคารชุมชนยังคงเป็นข้อจำกัดของการดำเนินการให้เกิดขึ้นจริงในหลายด้าน

ในปัจจุบันชุมชนตำบลเขาคครามได้ร่วมกันจัดทำแผนแม่บทชุมชนขึ้นในลักษณะ ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งมีความคาดหวังให้ชุมชนมุ่งไปสู่การเป็นพึ่งตนเองโดยประชาชน สามารถลดค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันลงได้เมื่อเทียบกับค่าใช้จ่ายในปีที่ผ่านมาเนื่องจากชาวบ้าน สามารถซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคที่ประชาชนผลิตขึ้นเองในชุมชนที่มีราคาถูกกว่าราคาตามท้องตลาด และ มีคุณภาพที่ดีกว่า ส่งผลให้ประชาชนมีเงินออมทรัพย์มากขึ้น และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น อย่างไรก็ตามชุมชนยังมีความต้องการให้ภาครัฐเข้ามาหนุนเสริมด้วย โดยชุมชนมีข้อเสนอในเชิงนโยบายและ ยุทธศาสตร์ที่น่าสนใจดังนี้

ประการแรก รัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่จะนำ กรณศึกษานี้ไปประยุกต์ใช้กับท้องถิ่นของตนเอง จำเป็นอย่างยิ่งที่ควรจะต้องคำนึงถึงความเข้มแข็งของ ความร่วมมือระหว่างประชาชนในชุมชน

ประการที่สอง เนื่องจากเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการจัดตั้งกลุ่มเพื่อประกอบอาชีพ ของชาวบ้าน รัฐควรเน้นการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ให้ตกผลึกและเป็นการ ระเบิดจากภายในชุมชน

ประการที่สาม รัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรให้ความรู้เพิ่มเติมกับชาวบ้านโดยการพาไปศึกษาดูงานจากสถานที่จริงทำให้ชาวบ้านเกิดความเข้าใจ รวมถึงเป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน และต่อยอดขยายการเรียนรู้ในระหว่างชุมชนจากการทำงานร่วมกัน

ประการที่สี่ บทบาทของรัฐที่เหมาะสมในการกระตุ้นให้เกิดทุนทางสังคม ไม่ใช่การหยิบบั่น หรือ ยัดเยียดโครงการแบบสำเร็จรูปให้แก่ชุมชน แต่เป็นการเสริมพลังหรือสนับสนุนการสร้างศักยภาพของประชาชน โดยให้ประชาชนคิดเอง สร้างเอง บริหารเอง เพื่อสร้างเครือข่ายการพัฒนาที่เน้นวิธีการจัดการที่ลดต้นทุนของสังคมบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของประชาชน

ประการที่ห้า แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรเน้นแนวทางที่มุ่งพัฒนาขีดความสามารถในการประกอบอาชีพให้กับประชาชน ส่งเสริมวินัยทางการออม สนับสนุนการทำงานเป็นเครือข่ายผ่านกระบวนการร่วมกันคิดและช่วยกันทำ และส่งเสริมให้ประชาชนพึ่งตนเองในระยะยาว

ตามข้อเสนอในเชิงนโยบายและยุทธศาสตร์ข้างต้น ชุมชนตำบลเขาครามยังมีข้อพิจารณาเพิ่มเติมว่าการดำเนินการปฏิบัติให้นโยบายและยุทธศาสตร์ข้างต้นเกิดผลได้นั้น ต้องอาศัยการบูรณาการกลไกต่าง ๆ ของรัฐ และประสานความร่วมมือเครือข่ายภาคประชาชนโดยเฉพาะในระดับชุมชน ให้เชื่อมโยงกันเพื่อให้กลไกและความร่วมมือดังกล่าวเป็นเครื่องมือในการกระตุ้นและปลูกให้ประชาชนลุกขึ้นมามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการพัฒนา

นอกจากนี้ ชุมชนตำบลเขาครามยังมีมุมมองในการประเมินความสำเร็จในการพัฒนาที่น่าสนใจ โดยชุมชนพิจารณาเห็นว่าตัวชี้วัดที่สามารถสะท้อนถึงการพัฒนาสังคมที่เป็นธรรมและเสมอภาค ควรประกอบด้วย ความพอเพียงทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม บนพื้นฐานของความร่วมมือของชุมชน ประชาชนและทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับโครงการสนับสนุนการดำเนินงานของโครงการ การเข้าร่วมค้นหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาชุมชนของประชาชน รวมทั้งการดำเนินการจัดตั้งกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ในการผลิตสินค้า เพื่อการอุปโภคบริโภคและจำหน่ายภายในชุมชนซึ่งเป็นวิสาหกิจที่เกิดขึ้นจากความต้องการของประชาชน และร่วมกันดำเนินงานโดยสมาชิกในชุมชนมีการรวมกลุ่มอย่างชัดเจนและมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างประชาชนในชุมชน และการบูรณาการความร่วมมือในการพัฒนาของภาคีที่เกี่ยวข้องที่เป็นรูปธรรม

12.8 ข้อพิจารณาสำหรับหน่วยงานภาครัฐ และแนวทางที่ควรจะเป็นในการปฏิบัติงานในพื้นที่

หากพิจารณาถึงกลไกของภาครัฐที่มีส่วนสำคัญในการทำงานร่วมกับชุมชน และขับเคลื่อนการนำนโยบายและยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติ ชุมชนตำบลเขาครามมีทัศนคติที่มองเห็นทั้งจุดแข็งและจุดอ่อนของหน่วยงานภาครัฐที่สำคัญ ดังนี้

จุดอ่อน วัฒนธรรมการทำงานแบบแยกส่วน ความจริงใจของผู้บริหารราชการต่อพื้นที่ รวมทั้งข้อจำกัดของกฎระเบียบทำให้เกิดช่องว่างของการสื่อสาร การประสานไม่เป็นไปในเชิงรุก ขาดการริเริ่ม และขาดการต่อเนื่องในการดำเนินการ

จุดแข็ง คือ การตระหนักถึงความจำเป็นเร่งด่วนในการแก้ไขปัญหาหนี้สินและพฤติกรรม การใช้จ่าย การลงมือปฏิบัติจริงในการแก้ไขปัญหา โดยเริ่มจากการจัดประชุมประชาคมตำบลเพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา ดำเนินมาตรการลดการบริโภคที่ไม่จำเป็น สนับสนุนการรวมกลุ่มในการประกอบอาชีพเสริมเพื่อผลิตสินค้าที่จำเป็นสำหรับการบริโภคอุปโภค และรณรงค์ให้ประชาชนร่วมกัน ใช้สินค้าหรือผลิตภัณฑ์ที่ผลิตขึ้นได้กันเองเพื่อเป็นการเพิ่มรายได้และให้เงินหมุนเวียนภายในชุมชน และเป็นการลดภาระค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันโดยการลดการบริโภคที่ไม่จำเป็น รวมถึงการดำเนินโครงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างครบวงจรโดยเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในวงกว้าง

จากข้อพิจารณาถึงจุดอ่อนและจุดแข็งของหน่วยงานภาครัฐข้างต้น ทำให้ต้องทบทวนถึง แนวทางการปฏิบัติงานในระดับพื้นที่ซึ่งเจ้าหน้าที่รัฐที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ร่วมกับชุมชนตำบลเขาคราม ในฐานะผู้มีประสบการณ์ตรงได้แสดงทัศนคติถึงแนวทางที่ควรจะเป็นในการปฏิบัติงานในพื้นที่ไว้ดังนี้

การปฏิบัติงานแก้ไขปัญหาและการพัฒนาสังคมในระดับชุมชนผู้ปฏิบัติจะต้องคำนึงถึงคือ การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนมิใช่สิ่งที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการแบบให้เปล่าหรือมิได้มีลักษณะการให้ความช่วยเหลือทางการเงินจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่เพียงฝ่ายเดียว หากแต่มีการกำหนดให้ประชาชนที่ได้รับประโยชน์จากการส่งเสริมอาชีพมีส่วนร่วมในการลงขัน (Co-funding) ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบของการจัดตั้งเป็นธนาคารชุมชนเพื่อนำเงินทุนที่ได้จากการฝากของประชาชนไปปล่อยกู้ให้แก่กลุ่มอาชีพต่าง ๆ หรือการระดมทุนจากสมาชิกกลุ่มอาชีพเพื่อใช้เป็น เงินหมุนเวียนสำหรับการดำเนินงานของกลุ่ม การร่วมกันลงขันของประชาชนในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเช่นนี้ มีส่วนทำให้ประชาชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของเงินทุนร่วมกัน (Sense of Ownership) รวมถึงการให้ความช่วยเหลือในด้านการพัฒนาความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพแก่ประชาชนควบคู่กันไป ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนมีความรู้อย่างเพียงพอในด้านการผลิต การบริหารจัดการ และ การจัดจำหน่ายผลิตผล การพัฒนาทรัพยากรบุคคลในด้านต่าง ๆ เหล่านี้ถือเป็นเงื่อนไขที่สำคัญที่ช่วยทำให้

สำหรับอุปสรรคที่สำคัญในการปฏิบัติงานพัฒนาสังคมร่วมกับชุมชนนั้นจะมีข้อจำกัดในประเด็นของการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ กล่าวคือ แผนนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนสอดคล้องกับสภาพปัญหาและบริบทของชุมชน ในช่วงที่ผ่านมา หน่วยงานภาครัฐมักจะเน้นการทำงานในมิติเดียว ในการกำหนดแนวนโยบายต่าง ๆ โดยมีได้คำนึงถึงความแตกต่างของปัญหาและบริบทแวดล้อมซึ่ง มักจะนำไปสู่การกำหนดนโยบายแบบเดียวที่ใช้ปฏิบัติกับชุมชนต่าง ๆ ทั่วประเทศ การมีกรอบวิธีคิด เช่นนี้ทำให้มาตรการแก้ไขปัญหาดังกล่าวต่าง ๆ ขาดประสิทธิผล และไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง และกลายเป็นข้อจำกัดสำหรับผู้ปฏิบัติในการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม

หากพิจารณาถึงองค์ความรู้ในการปฏิบัติงานพัฒนาสังคมในระดับชุมชน ผู้ปฏิบัติจำเป็นต้องเรียนรู้องค์ความรู้ที่สำคัญ คือ การวิเคราะห์ชุมชนให้เข้าใจถึงสภาพบริบท สภาพปัญหาของชุมชน และความต้องการของประชาชน มนุษยสัมพันธ์ในการสร้างปฏิสัมพันธ์และการปรับตัวเข้ากับประชาชน การให้คำปรึกษาและแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาในชุมชน และการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

นอกจากนี้หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องอาจใช้โอกาสจากการมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน โดยการเปิดโอกาสให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการกำหนดมาตรการต่าง ๆ และมีบทบาทหลักในการลงมือปฏิบัติในแต่ละชุมชน การปรับเปลี่ยนบทบาทของหน่วยงานราชการให้ทำหน้าที่ส่งเสริมและให้การสนับสนุน (Facilitator) และเปิดโอกาสให้ภาคท้องถิ่นและชุมชนเป็นกลไกผลักดันการดำเนินการตามนโยบายถือเป็นทิศทางการบริหารจัดการกิจการสาธารณะที่สำคัญในปัจจุบัน อันจะช่วยให้การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนดำเนินไปได้อย่างสอดคล้องกับบริบทของชุมชนบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อให้ประชาชนคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น ซึ่งถือเป็นรากฐานสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและชุมชนที่ยั่งยืนซึ่งถือเป็นชุมชนต้นแบบให้กับหมู่บ้านและชุมชนอื่นที่จะเข้ามาศึกษา และแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อต่อยอดกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องในการสร้างชุมชนต้นแบบตามสภาพบริบทของชุมชนที่แตกต่างกันหลากหลายต่อไป

13. วิเคราะห์และถอดบทเรียนองค์ความรู้และเครื่องมือในการวางรากฐานสู่การขับเคลื่อนนโยบายสังคมและกลไกการส่งเสริมความเสมอภาคและความเป็นธรรมในสังคม

จากที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปประเด็นการศึกษาพื้นที่ต้นแบบที่ประสบความสำเร็จเป็นรูปธรรมที่เชื่อมโยงเป็นเครือข่าย ในระดับต่าง ๆ ในพื้นที่ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ที่สะท้อนถึงความสำเร็จของชุมชนในการแก้ไขปัญหาในอดีตที่ผ่านมา จนสามารถเป็นที่

ตารางแสดงสรุปพื้นที่ต้นแบบเพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจนและปัญหาการเข้าถึงทรัพยากรในเขตชนบทและเขตเมืองทั้ง 4 ภูมิภาคของประเทศไทย

ประเด็น	ภาคเหนือ			ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ			ภาคกลาง			ภาคใต้		
	พื้นที่ เขตชนบท		พื้นที่ เขตเมือง	พื้นที่ เขตชนบท		พื้นที่ เขตเมือง	พื้นที่ เขตชนบท		พื้นที่ เขตเมือง	พื้นที่ เขตชนบท		พื้นที่ เขตเมือง
	บ้านบัว ตำบล บ้านต้น อำเภอเมือง จังหวัด พะเยา	ตำบล บัวใหญ่ อำเภอนาน้อย จังหวัดน่าน	ตำบลน้ำร้อน อำเภอเมือง จังหวัดตาก	ตำบล นาบอน อำเภอ คำมวง จังหวัด กาฬสินธุ์	บ้านหนองตาเซ็ม ตำบลนางรอง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์	ตำบลชุมแพ อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น	ตำบล คอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัด นครปฐม	บ้านสะพานดำ ตำบลวัดแก้ว อำเภอ บางแพ จังหวัดราชบุรี	ตำบลโพรง มะเดื่อ อำเภอเมือง จังหวัด นครปฐม	ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัด นครศรี ธรรมราช	บ้านวังวิเศษ ตำบล วังมะปราง เหนือ อำเภอ วังวิเศษ จังหวัดตรัง	ตำบล เขาคราม อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่
1. บริบท ชุมชน	ชุมชน ต้นแบบการ ประยุกต์ใช้ แนวคิด ปรัชญาของ เศรษฐกิจ พอเพียงเพื่อ แก้ไขปัญหา ความยากจน	ชุมชน ต้นแบบ การแก้ไข ปัญหาที่ดิน ทำกินและ ที่อยู่อาศัย	ชุมชน ต้นแบบ การแก้ไข ปัญหา ที่อยู่อาศัย	ชุมชน ต้นแบบ เพื่อการ พัฒนาชุมชน แบบ พึ่งตนเอง ตามแนวคิด ปรัชญาของ เศรษฐกิจ พอเพียง	ชุมชนต้นแบบ การแก้ไขปัญหา ความยากจน โดยการส่งเสริม อาชีพในชุมชน	ชุมชนต้นแบบ การแก้ไข ปัญหา ที่อยู่อาศัย ทั้งเมือง ชุมแพ	- ชุมชน ต้นแบบ ธนาคาร หมู่บ้าน พึ่งตนเอง สู่การแก้ไข ปัญหาความ ยากจน	- ชุมชน ต้นแบบแหล่ง เรียนรู้ชุมชน เพื่อการพัฒนา ที่ยั่งยืนสู่การ แก้ปัญหา ความยากจน	- ชุมชน ต้นแบบการ แก้ไขปัญหา ที่อยู่อาศัย	ชุมชนต้นแบบ แผนแม่บท ชุมชนเพื่อการ พัฒนาชุมชน แบบพึ่งตนเอง	ชุมชนต้นแบบ การแก้ไข ปัญหา รายได้ต่ำ	ชุมชน ต้นแบบ แผนแม่บท ชุมชนเพื่อ การพัฒนา การศึกษากิจ ชุมชนแบบ พึ่งตนเอง
2. การ ประกอบ อาชีพ หลัก	เกษตรกรรม	เกษตรกรรม	เกษตรกรรม	เกษตรกรรม	เกษตรกรรม	รับจ้างทั่วไป	เกษตรกรรม	เกษตรกรรม	เกษตรกรรม	เกษตรกรรม	เกษตรกรรม	เกษตรกรรม
3. จำนวน ประชากร	ประชากร 763 คน	ประชากร 4,016 คน	ประชากร 11,645 คน	ประชากร 5,771 คน	ประชากร 710 คน	ประชากร 32,044 คน	ประชากร 5,060 คน	ประชากร 484 คน	ประชากร 10,462 คน	ประชากร 5,354 คน	ประชากร 1,150 คน	ประชากร 9,927 คน

ตารางแสดงสรุปพื้นที่ต้นแบบเพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจนและปัญหาการเข้าถึงทรัพยากรในเขตชนบทและเขตเมืองทั้ง 4 ภูมิภาคของประเทศไทย (ต่อ)

ประเด็น	ภาคเหนือ			ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ			ภาคกลาง			ภาคใต้		
	พื้นที่ เขตชนบท		พื้นที่ เขตเมือง	พื้นที่ เขตชนบท		พื้นที่ เขตเมือง	พื้นที่ เขตชนบท		พื้นที่ เขตเมือง	พื้นที่ เขตชนบท		พื้นที่ เขตเมือง
	บ้านบัว ตำบล บ้านคูน อำเภอเมือง จังหวัด พะเยา	ตำบล บัวใหญ่ อำเภอนาน้อย จังหวัดน่าน	ตำบลน้ำร้อน อำเภอเมือง จังหวัดตาก	ตำบล นาบอน อำเภอ คำม่าง จังหวัด กาฬสินธุ์	บ้านหนองตาเซิม ตำบลนางรอง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์	ตำบลชุมแพ อำเภอ ชุมแพ จังหวัด ขอนแก่น	ตำบลดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม	บ้านสะพานดำ ตำบลวัดแก้ว อำเภอ บางแพ จังหวัดราชบุรี	ตำบล โพรงมะเดื่อ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม	ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัด นครศรี ธรรมราช	บ้านวังวิเศษ ตำบลวังมะปราง เหนือ อำเภอวังวิเศษ จังหวัดตรัง	ตำบล เขาคราม อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่
4. สภาพ ปัญหา ของ ชุมชน ก่อน ได้รับ การ แก้ไข	ปัญหา การขาด ทรัพยากร น้ำเพื่อการ ประกอบ อาชีพ เกษตร กรรม - ปัญหา สุขภาพจาก การใช้ สารเคมีทาง การเกษตร - ปัญหา ความ ยากจน	ปัญหาความ มั่นคงในที่ดิน ทำกินและ ที่อยู่อาศัย	- ปัญหา หนี้สิน - ปัญหาการ ขาดแคลน ที่อยู่อาศัย	- ปัญหา หนี้สินจาก การประกอบ อาชีพ	ปัญหาการ ขาดทรัพยากรน้ำ เพื่อการประกอบ อาชีพเกษตร กรรม - ปัญหาหนี้สิน - ปัญหาความ ยากจน	- ปัญหา รายได้ต่ำ - ปัญหา ที่อยู่อาศัย ไม่มั่นคง ถาวร	- ภาวะหนี้สิน - ระบบ เกษตรกรรมแบบ พึ่งพาสารเคมี - การเปลี่ยน แปลงของสภาพ วิถีชีวิตและความ เป็นอยู่	- ภาวะหนี้สิน - ระบบ เกษตรกรรม แบบพึ่งพา สารเคมี - สภาพ แวดล้อมที่ เสื่อมโทรม - ปัญหาด้าน สุขภาพ	- ปัญหาการ ขาดแคลน ที่อยู่อาศัย	- ปัญหาพืชผล การเกษตร ตกต่ำ - ปัญหาความ ยากจน	- ปัญหา รายได้ต่ำ - ปัญหาการ ขาดแคลน ที่ดินสำหรับ ทำการเกษตร	- ปัญหา หนี้สินภาค การเกษตร และปัญหา หนี้สินจาก การดำเนิน ชีวิตและ ทำมาหากิน - ปัญหา ความยากจน

ตารางแสดงสรุปพื้นที่ต้นแบบเพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจนและปัญหาการเข้าถึงทรัพยากรในเขตชนบทและเขตเมืองทั้ง 4 ภูมิภาคของประเทศไทย (ต่อ)

ประเด็น	ภาคเหนือ			ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ			ภาคกลาง			ภาคใต้		
	พื้นที่ เขตชนบท		พื้นที่ เขตเมือง	พื้นที่ เขตชนบท		พื้นที่ เขตเมือง	พื้นที่ เขตชนบท		พื้นที่ เขตเมือง	พื้นที่ เขตชนบท		พื้นที่ เขตเมือง
	บ้านบัว ตำบล บ้านต้น อำเภอเมือง จังหวัด พะเยา	ตำบล บัวใหญ่ อำเภอนาน้อย จังหวัดน่าน	ตำบลน้ำร้อน อำเภอเมือง จังหวัดตาก	ตำบล นาบอน อำเภอ คำมวง จังหวัด กาฬสินธุ์	บ้านหนองตาเซ็ม ตำบลนางรอง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์	ตำบลชุมแพ อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น	ตำบล ดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม	บ้านสะพานดำ ตำบลวัดแก้ว อำเภอ บางแพ จังหวัดราชบุรี	ตำบล โพรงมะเดื่อ อำเภอเมือง จังหวัด นครปฐม	ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัด นครศรี ธรรมราช	บ้านวังวิเศษ ตำบล วังมะปรางเหนือ อำเภอ วังวิเศษ จังหวัดตรัง	ตำบล เขาคราม อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่
5. สาเหตุ ของ ปัญหา	- แหล่งน้ำ ทางการ การเกษตรที่ ไม่สามารถ ใช้ได้ตลอด ทั้งปี - การขาด ความรู้ใน การใช้ สารเคมีเพื่อ การเกษตร	- ชุมชนที่ตั้ง อยู่ในเขตป่า สงวนแห่งชาติ และพื้นที่เป็น ภูเขาเป็น ส่วนใหญ่	- ปัญหาหนี้สิน สาเหตุจาก รายได้ต่ำส่งผล ให้ต้องกู้ยืมเงิน เพื่อนำมาใช้ จ่ายในการ ประกอบอาชีพ และใช้จ่ายใน ชีวิตประจำวัน - ปัญหาการ ขาดแคลนที่อยู่ อาศัยเกิดจาก การอพยพย้าย เข้ามาตั้ง ถิ่นฐานของ ประชากร ภายนอก	- กระแสการ ทำเกษตร ระบบทุน นิยมโดยมี การใช้ปุ๋ย ยา เครื่องจักร เป็นตัวเร่ง ในการเพิ่ม ผลผลิต ทำให้เกิด ปัญหาดันทุน สูงเกิดภาวะ หนี้สิน	- คนในชุมชน ประกอบอาชีพ เกษตรกรรม โดยร่อนน้ำฝน ตามฤดูกาล อย่างเดียว - ปัญหาหนี้สิน ในครัวเรือนเกิด จากปัญหาไม่มี ที่ดินทำกินเป็น ของตนเองและ กู้ยืมเงินมาเพื่อ การลงทุน ทำการเกษตร	- ปัญหารายได้ ต่ำเกิดจากการ ขาดโอกาสที่ดี ในการประกอบ อาชีพ - ปัญหาที่อยู่ อาศัยไม่มั่นคง ถาวร เกิดจาก การอพยพ ย้ายเข้ามาตั้ง ถิ่นฐานของ ประชากรเพื่อ การประกอบ อาชีพในชุมชน จำนวนมาก จนกลายเป็น ชุมชนแออัด	- กระแส ทุนนิยม - การใช้ จ่ายอย่าง ฟุ่มเฟือย และฟุ้งเฟ้อ - พฤติกรรม การบริโภค แบบวัตถุนิยม	- ผลกระทบ จากมรสุม เศรษฐกิจ ในระดับ ประเทศ - กระแส ทุนนิยม	- รายได้ต่ำ เนื่องจาก ขาดโอกาส ในการ ประกอบ อาชีพจึง ไม่สามารถ จัดหาที่อยู่ อาศัยเองได้	- ปัจจัยภายใน คือสภาพ ปัญหาคุณภาพ ของยางพารา และการผลิตที่ ไม่ได้มาตรฐาน - ปัจจัย ภายนอกคือ ระบบตลาดที่ ถูกกำหนดจาก พ่อค้าคนกลาง	- ปัจจัยภายใน คือขาดแคลน ที่ดินทำการ - ปัจจัย ภายนอก คือต้นทุนใน การประกอบ อาชีพมีราคา ที่สูงขึ้น และการถูก เอาเปรียบจาก พ่อค้าคนกลาง	- กระแสการ ทำเกษตร ระบบทุนนิยม โดยมีการใช้ ปุ๋ย ยา เครื่องจักร เป็นตัวเร่ง ในการเพิ่ม ผลผลิตทำให้ เกิดปัญหา ดันทุนสูงเกิด ภาวะหนี้สิน - กลไก ราคาพืชผล การเกษตร ที่ตกต่ำ

[illegible]

ตารางแสดงสรุปพื้นที่ต้นแบบเพื่อการแก้ไขปัญหาคความยากจนและปัญหาการเข้าถึงทรัพยากรในเขตชนบทและเขตเมืองทั้ง 4 ภูมิภาคของประเทศไทย (ต่อ)

ประเด็น	ภาคเหนือ			ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ			ภาคกลาง			ภาคใต้		
	พื้นที่		พื้นที่	พื้นที่		พื้นที่	พื้นที่		พื้นที่	พื้นที่		พื้นที่
	เขตชนบท		เขตเมือง	เขตชนบท		เขตเมือง	เขตชนบท		เขตเมือง	เขตชนบท		เขตเมือง
	บ้านบัว ตำบล บ้านดู่ อำเภอเมือง จังหวัด พะเยา	ตำบล บัวใหญ่ อำเภอ น่าน้อย จังหวัดน่าน	ตำบลน้ำร้อน อำเภอเมือง จังหวัดตาก	ตำบล นาบอน อำเภอ คำม่วง จังหวัด กาฬสินธุ์	บ้านหนองตาเซ่ ตำบลนาบอง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์	ตำบลชุมแพ อำเภอชุมแพ จังหวัด ขอนแก่น	ตำบล ดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัด นครปฐม	บ้านสะพานดำ ตำบลวัดแก้ว อำเภอ บางแพ จังหวัดราชบุรี	ตำบล โพรงมะเดื่อ อำเภอเมือง จังหวัด นครปฐม	ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัด นครศรี ธรรมราช	บ้านวังวิเศษ ตำบล วังมะปรางเหนือ อำเภอวังวิเศษ จังหวัดตรัง	ตำบล เขาคราม อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่
6. จุด เริ่มต้น ของการ แก้ไข ปัญหา	ผู้นำชุมชน มีความคิด ริเริ่มในการ แก้ไขปัญหา โดยการนำ ทรัพยากร ทาง ธรรมชาติ ในท้องถิ่น ผสานกับ ภูมิปัญญา ท้องถิ่นด้าน การจักสาน มาสร้าง มูลค่าและ สร้างอาชีพ ให้กับคนใน	แกนนำชุมชน เข้าร่วม กระบวนการ การเรียนรู้ใน การวิเคราะห์ และทำแผน ชุมชนกับ หน่วยงาน ต่าง ๆ	เกิดจากการ รวมกลุ่มของ ผู้มีปัญหาใน เรื่องที่อยู่ อาศัยใน จังหวัดตากที่ ต้องการแก้ไข ปัญหาตนเอง จึงได้รวมกลุ่ม กันปรึกษา ร่วมกับ หน่วยงาน ภาครัฐและ องค์กร ปกครองส่วน ท้องถิ่น เพื่อ จัดตั้งเป็น	ผู้นำและ แกนนำใน หมู่บ้าน ตระหนักถึง ปัญหาจึง เริ่มมีการ วิเคราะห์ ปัญหา ร่วมกันกับ คนในชุมชน	ชาวบ้านเริ่ม รวมตัวกันเพื่อ แก้ไขปัญห เนื่องจากไม่ ต้องการให้คนใน ชุมชนอพยพย้าย ถิ่นไปทำงานที่อื่น โดยการเริ่ม สำรวจทรัพยากร และต้นทุนใน หมู่บ้านที่ สามารถพัฒนา และรวมกลุ่มกัน เพื่อการผลิตได้	เทศบาลเมือง ชุมแพได้ ร่วมกับ สถาบัน พัฒนาองค์กร ชุมชน (พอช.) ได้สำรวจ ข้อมูลความ เดือดร้อน เรื่องที่อยู่ อาศัยของคน ในชุมชน และเสนอ โครงการบ้าน มั่นคงให้กับ คนในชุมชน	การวิเคราะห์ ตนเองผ่าน กระบวนการ การจัดทำ แผนพัฒนา หมู่บ้าน/ชุมชน	ผู้นำและ แกนนำใน หมู่บ้าน ตระหนักถึง ปัญหาจึงเริ่มมี การวิเคราะห์ ปัญหาร่วมกัน กับคนใน ชุมชน	เทศบาลตำบล โพรงมะเดื่อได้ ร่วมกับสถาบัน พัฒนาองค์กร ชุมชน (พอช.) ได้สำรวจ ข้อมูลความ เดือดร้อนเรื่อง ที่อยู่อาศัยของ คนในชุมชน และเสนอ โครงการบ้าน มั่นคงให้กับ คนในชุมชน	ผู้นำและคนใน ชุมชนเปิดเวที การเรียนรู้เพื่อ แก้ปัญหาและ พัฒนาชุมชน โดยจัดประชุม ทุกเดือน เพื่อหาแนว ทางแก้ไข ปัญหาร่วมกัน	ผู้นำในชุมชน ริเริ่มการจัดตั้ง กลุ่มวิสาหกิจ ชุมชนเลี้ยงปลา ในกระชังเพื่อ ส่งเสริมรายได้ ให้คนในชุมชน เนื่องจากเคย เห็นตัวอย่าง การส่งเสริม อาชีพ มาจากชุมชน อื่นจึงนำมา ประยุกต์ใช้ใน ชุมชน	ผู้นำและคน ในชุมชน ร่วมกันจัดทำ แผนแม่บท ชุมชน โดยการเก็บ ข้อมูลชุมชน ตั้งแต่ของกิน ของใช้ ระบบทุน และหนี้สิน เพื่อกำหนด อนาคตของ ชุมชน และ แปลงไปสู่การ ปฏิบัติให้เป็น กิจกรรมการ

[illegible]

ตารางแสดงสรุปพื้นที่ต้นแบบเพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจนและปัญหาการเข้าถึงทรัพยากรในเขตชนบทและเขตเมืองทั้ง 4 ภูมิภาคของประเทศไทย (ต่อ)

ประเด็น	ภาคเหนือ			ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ			ภาคกลาง			ภาคใต้		
	พื้นที่		พื้นที่	พื้นที่		พื้นที่	พื้นที่		พื้นที่	พื้นที่		พื้นที่
	เขตชนบท		เขตเมือง	เขตชนบท		เขตเมือง	เขตชนบท		เขตเมือง	เขตชนบท		เขตเมือง
	บ้านบัว ตำบล บ้านต้น อำเภอเมือง จังหวัด พะเยา	ตำบล บัวใหญ่ อำเภอ น่าน้อย จังหวัดน่าน	ตำบลน้ำร้อน อำเภอเมือง จังหวัดตาก	ตำบล นาบอน อำเภอ คำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์	บ้านหนองตาเซ็ม ตำบลนางรอง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์	ตำบลชุมแพ อำเภอชุมแพ จังหวัด ขอนแก่น	ตำบล ดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัด นครปฐม	บ้านสะพานดำ ตำบลวัดแก้ว อำเภอ บางแพ จังหวัดราชบุรี	ตำบล โพรงมะเดื่อ อำเภอเมือง จังหวัด นครปฐม	ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัด นครศรี ธรรมราช	บ้านวังวิเศษ ตำบล วังมะปรางเหนือ อำเภอวังวิเศษ จังหวัดตรัง	ตำบล เขาคราม อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่
7. หลัก คิด สำคัญ ในการ แก้ไข ปัญหา	- การ ประยุกต์ใช้ ทรัพยากร ทาง ธรรมชาติ ภายใน ชุมชนผสม ผสานกับ ภูมิ ปัญญา ท้องถิ่นใน การสร้าง รายได้ให้กับ ชุมชน ตามแนว เศรษฐกิจ พอเพียง	- การสร้างการ รวมกลุ่มโดยใช้ ความต้องการ แก้ไขปัญหา ร่วมกันเป็น ตัวตั้งให้เกิด กระบวนการ และเป็นการ ดำเนินงานบน พื้นฐานของ การช่วยกันคิด และช่วยกันทำ อย่างเข้มข้น	- การ ดำเนินงาน โดยยึดหลัก ให้ชุมชน เป็นเจ้าของ โครงการ และเป็น ผู้กำหนด รูปแบบการ พัฒนาที่ สอดคล้อง กับความเป็นอยู่	- ใช้การมี เป้าหมายและ ต้องการแก้ไข ปัญหาร่วมกัน โดยมีความ มุ่งหวังให้คน ในชุมชน ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ และสร้าง โอกาสที่ดีของ คนในชุมชน นำไปสู่การ พึ่งพาตนเองได้ อย่างยั่งยืน เป็นสุข	- คนในชุมชนมี ฐานคิดร่วมกันว่า การรวมกลุ่มจะ ทำให้เกิดการ ช่วยเหลือเกื้อกูล และเอื้ออาทร ต่อกัน แนวทางการ แก้ไขปัญห ต่าง ๆ ที่ผ่านม าจึงเกิดจากการ รวมกลุ่มกัน ของคนในชุมชน	- ใช้การ สร้าง กระบวนการ การ ดำเนินงาน บนพื้นฐาน ของการ ช่วยกันคิด และช่วยกัน วางแผนและ จัดการชุมชน ด้วยคนใน ชุมชนเอง	ใช้กระบวนการ การชุมชนคือ การสำรวจ ข้อมูลปัญหา และศักยภาพ ของชุมชน การวิเคราะห์ สาเหตุและ แนวทางแก้ไข แล้วกำหนด อนาคตและ ทิศทางการ พัฒนาของ ชุมชน	ใช้หลักคิด การสร้างพลัง ชุมชนในการ แก้ไขปัญหา	ใช้หลักคิด บนพื้นฐาน กระบวนการ การร่วมคิด ร่วมทำ และ ร่วมรับผล ประโยชน์ของ คนในชุมชน	- การ แก้ปัญหา ต่าง ๆ นั้น ทุกคนต้อง วิเคราะห์ให้ได้ ว่าปัญหาที่ แท้จริงมา จากไหน - กลุ่มผู้นำต้อง เข้มแข็ง ไม่ทอดทิ้ง มีความมุ่งมั่น ในการทำงาน มีชีวิตที่เป็น ตัวอย่างที่ดีให้ สมาชิกเชื่อถือ	ชาวชุมชน ใช้กระบวนการ การเรียนรู้อย่าง ต่อเนื่องและ กระบวนการ การสร้างการ มีส่วนร่วมมา ดำเนินการ พัฒนาและ แก้ไขปัญหา ที่เกิดขึ้นใน ชุมชนตาม สภาพบริบท	- การแก้ไข ปัญหาให้ ได้ผลนั้นต้อง รู้จักทบทวน ตนเองและ วิเคราะห์ ตนเองให้ได้ ก่อนจึงจะ สามารถหา แนวทางใน การแก้ไข ปัญหาต่าง ๆ ได้

ตารางแสดงสรุปพื้นที่ต้นแบบเพื่อการแก้ไขปัญหาคความยากจนและปัญหาการเข้าถึงทรัพยากรในเขตชนบทและเขตเมืองทั้ง 4 ภูมิภาคของประเทศไทย (ต่อ)

ประเด็น	ภาคเหนือ			ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ			ภาคกลาง			ภาคใต้		
	พื้นที่ เขตชนบท		พื้นที่ เขตเมือง	พื้นที่ เขตชนบท		พื้นที่ เขตเมือง	พื้นที่ เขตชนบท		พื้นที่ เขตเมือง	พื้นที่ เขตชนบท		พื้นที่ เขตเมือง
	บ้านบัว ตำบล บ้านดู่ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา	ตำบล บัวใหญ่ อำเภอ น่าน้อย จังหวัดน่าน	ตำบลน้ำร้อน อำเภอเมือง จังหวัดตาก	ตำบล นาบอน อำเภอ คำม่วง จังหวัด กาฬสินธุ์	บ้านหนองตาเข้ม ตำบลนางรอง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์	ตำบลชุมแพ อำเภอชุมแพ จังหวัด ขอนแก่น	ตำบล ดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัด นครปฐม	บ้านสะพานดำ ตำบลวัดแก้ว อำเภอ บางแพ จังหวัดราชบุรี	ตำบล โพรงมะเดื่อ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม	ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัด นครศรี ธรรมราช	บ้านวังวิเศษ ตำบล วังมะปรางเหนือ อำเภอวังวิเศษ จังหวัดตรัง	ตำบล เขาคราม อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่
8. การ จัดทำ แผน ชุมชน	- การสำรวจ และการเก็บ รวบรวมข้อมูล ในชุมชน - การวิเคราะห์ ปัญหา - การทบทวน และยืนยัน ปัญหา โดยการ ประชาคม - สืบค้นข้อมูล และวางแผน ชุมชน - นำแผนงานที่ กำหนดขึ้นมา เขียนโครงการ	- การสำรวจ ข้อมูลโดย เน้นข้อมูล เกี่ยวกับความ ยากจน ที่ดิน ทำกินและที่ อยู่อาศัยที่ไม่ มีเอกสารสิทธิ์ - การหา ข้อมูล ประกอบจาก ฐานข้อมูล - การ วิเคราะห์ ปัญหา - การทบทวน และยืนยัน	- เก็บ รวบรวม ข้อมูล จากการ ลงทะเบียน ผู้เดือนร้อน เพื่อเป็น ข้อมูลใน การหาที่ดิน รองรับผู้ที่ เดือดร้อน - การคืน ข้อมูล และ วางแผน ชุมชน - การจัดทำ โครงการ	- การ สำรวจ ข้อมูล - การ วิเคราะห์ ปัญหา - การ ทบทวน และยืนยัน ปัญหา - การคืน ข้อมูล และ วางแผน ชุมชน - การจัดทำ โครงการ	- การรวมกลุ่มกัน เพื่อสำรวจปัญหา - จัดลำดับ ความสำคัญของ ปัญหาก่อนหลัง - กำหนด เป้าหมายของ ชุมชน - กำหนดวิธีการ เพื่อไปสู่ เป้าหมาย - การจัดทำ โครงการ	- เก็บรวบรวม ข้อมูล จากการ ลงทะเบียน ผู้เดือนร้อน เพื่อเป็น ข้อมูลใน การหาที่ดิน รองรับ ผู้ที่เดือดร้อน - สสำรวจ ความคิดเห็น และความ ต้องการของ คนในชุมชน - การ วิเคราะห์	- การ วิเคราะห์ ตนเอง - การ แลกเปลี่ยน และการ ตรวจสอบ ข้อมูลอย่าง ต่อเนื่อง - การจัดการ ฐานข้อมูล ชุมชนเพื่อ นำไปสู่การ จัดทำแผน ชุมชน	- จัดเวที ประชุมเดือน ละ 2 ครั้งเพื่อ เปิดช่องทางใน การสื่อสารและ ระดมสมอง - ประสาน ความช่วยเหลือ จากภาคี เครือข่ายการ พัฒนาจาก ภาครัฐ - วิเคราะห์ ปัญหาและ สาเหตุ และจัดทำ แผนพัฒนา	- สสำรวจปัญหา ในชุมชน - รวมกลุ่ม ผู้ที่เดือดร้อน ด้านที่อยู่อาศัย และจัดตั้งเป็น กลุ่มสหกรณ์ - ร่วมกันเสนอ แนวคิดเกี่ยวกับ การวางแผน โครงการและ แบบแปลนบ้าน - กำหนด ระยะเวลา และ งบประมาณใน การดำเนินงาน ตามโครงการ	- การรวบรวม ข้อมูลปัญหา - การร่วมกัน วิเคราะห์ ข้อมูล - รวมกลุ่มกัน ออกไปศึกษา ดูงานในชุมชน อื่น ๆ เพื่อ แลกเปลี่ยน ประสบการณ์ - นำข้อมูลและ ประสบการณ์ มาสรุปทำเป็น แผนงานและ โครงการพัฒนา	- การรวบรวม ข้อมูลปัญหา - การร่วมกัน วิเคราะห์ข้อมูล - รวมกลุ่มกัน ออกไปศึกษา ดูงานในชุมชน อื่น ๆ เพื่อ แลกเปลี่ยน ประสบการณ์ - นำข้อมูลและ ประสบการณ์ มาสรุปทำเป็น แผนงานและ โครงการพัฒนา	- การสำรวจ ตนเอง - ค้นหา ศักยภาพ ของชุมชน - สร้างนิสัย การเรียนรู้ อย่างต่อเนื่อง และทันต่อ สถานการณ์ โลก - กำหนด เป้าหมาย - จัดทำแผน และโครงการ

		- การวางแผน ชุมชน - การจัดทำ โครงการ	- การ วางแผน ชุมชน			- การวางแผน ชุมชน			- ดำเนินงาน ตามแผน ที่วางไว้			
--	--	---	--------------------------	--	--	----------------------	--	--	------------------------------------	--	--	--

ตารางแสดงสรุปพื้นที่ต้นแบบเพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจนและปัญหาการเข้าถึงทรัพยากรในเขตชนบทและเขตเมืองทั้ง 4 ภูมิภาคของประเทศไทย (ต่อ)

ประเด็น	ภาคเหนือ			ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ				ภาคกลาง			ภาคใต้		
	พื้นที่		พื้นที่	พื้นที่		พื้นที่		พื้นที่		พื้นที่		พื้นที่	
	เขตชนบท		เขตเมือง	เขตชนบท		เขตเมือง		เขตชนบท		เขตเมือง		เขตชนบท	เขตเมือง
	บ้านบัว ตำบล บ้านต้น อำเภอเมือง จังหวัด พะเยา	ตำบล บัวใหญ่ อำเภอ น่าน้อย จังหวัดน่าน	ตำบลน้ำร้อน อำเภอเมือง จังหวัดตาก	ตำบล นาบอน อำเภอ คำม่าง จังหวัด กาฬสินธุ์	บ้านหนองตาเซ็ม ตำบลนางรอง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์	ตำบลชุมแพ อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น	ตำบล ดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัด นครปฐม	บ้านสะพานดำ ตำบลวัดแก้ว อำเภอ บางแพ จังหวัดราชบุรี	ตำบล โพรงมะเดื่อ อำเภอเมือง จังหวัด นครปฐม	ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัด นครศรี ธรรมราช	บ้านวังวิเศษ ตำบล วังมะปรางเหนือ อำเภอวังวิเศษ จังหวัดตรัง	ตำบล เขาคราม อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่	
9. กลไก การขับเคลื่อน การแก้ไข ปัญหา ของ ชุมชน	- การรู้จัก วิเคราะห์ ตนเองของ คนในชุมชน - การคำนึง ถึงการ มีส่วนร่วม ของชุมชน ในทุกระดับ - ความ สามารถของ ผู้นำในการ ประยุกต์ใช้ ทรัพยากร ที่มีอยู่	- การแก้ไข ปัญหา ตั้งอยู่บน พื้นฐานของ การมีส่วนร่วม ร่วมโดย มีผู้นำเป็น แกนสำคัญ ในการ พัฒนา - ผู้นำมี วิธีการชัก จูงผู้มีส่วน ได้เสียและ ระดมความ ร่วมมือจาก	- การใช้แผน ชีวิตชุมชน เป็นเครื่องมือ สำคัญในการ แก้ไขปัญหา สังคม และความ ยากจนเชิง บูรณาการ	- การแก้ไข ปัญหาต่าง ๆ อยู่บน พื้นฐานการ มีส่วนร่วม โดยมีผู้นำ เป็นแกน สำคัญในการ ขับเคลื่อน การพัฒนา โดยอาศัย การชักจูง และการ จัดทำแผน ในเวที ประชาคม อย่างต่อเนื่อง	- ผู้นำชุมชนและ ผู้นำกลุ่มองค์กร ต่าง ๆ มีภาวะ ผู้นำ - ผู้นำชุมชน มีความคิด สร้างสรรค์เป็น นักประสานงาน สามารถ ปฏิบัติงาน เป็นที่ยอมรับ ของคนในชุมชน ได้	- การมีส่วนร่วม โดยมีผู้นำเป็น แกนสำคัญใน การขับเคลื่อน การพัฒนา - อาศัยการชักจูง ผู้มีส่วนได้เสีย และระดมความ ร่วมมือจาก ชาวชุมชน	- การรู้จัก วิเคราะห์ ตนเองของ คนในชุมชน - การคำนึง ถึงการ มีส่วนร่วม ของชุมชนใน ทุกระดับ - สมาชิกใน ชุมชนมีความ รักความ สามัคคี เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่กัน	- การมีส่วนร่วม โดยมีผู้นำเป็นแกน สำคัญในการ ขับเคลื่อน การพัฒนา - อาศัยการ ชักจูงผู้มีส่วน ได้เสีย และ ระดมความ ร่วมมือจาก หน่วยงานรัฐ และชาวชุมชน	- การแก้ไข ปัญหาต่าง ๆ อยู่บนพื้นฐาน การมีส่วนร่วม โดยมีผู้นำเป็น แกนสำคัญใน การขับเคลื่อน การพัฒนา โดย อาศัยการระดม ความร่วมมือ จากชาวชุมชน ด้วยการสื่อสาร ผ่านการประชุม ประจำ เดือนของ	- การแก้ไข ปัญหาต่าง ๆ อยู่บนพื้นฐาน การมีส่วนร่วม โดยมีผู้นำชุมชน และผู้นำ ท้องถิ่นเป็น แกนสำคัญใน การขับเคลื่อน การพัฒนา	- การแก้ไข ปัญหาต่าง ๆ อยู่บนพื้นฐาน การมีส่วนร่วม ร่วมโดยมีผู้นำ เป็นแกน สำคัญในการ ขับเคลื่อน การพัฒนา		

[illegible]

ตารางแสดงสรุปพื้นที่ต้นแบบเพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจนและปัญหาการเข้าถึงทรัพยากรในเขตชนบทและเขตเมืองทั้ง 4 ภูมิภาคของประเทศไทย (ต่อ)

ประเด็น	ภาคเหนือ			ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ			ภาคกลาง			ภาคใต้		
	พื้นที่ เขตชนบท		พื้นที่ เขตเมือง	พื้นที่ เขตชนบท		พื้นที่ เขตเมือง	พื้นที่ เขตชนบท		พื้นที่ เขตเมือง	พื้นที่ เขตชนบท		พื้นที่ เขตเมือง
	บ้านบัว	ตำบล	ตำบลน้ำร้อน	ตำบล	บ้านหนองตาเซ็ม	ตำบล	ตำบล	บ้านสะพานดำ	ตำบล	ตำบลไม้เรียง	บ้าน	ตำบล
	ตำบล	บัวใหญ่	อำเภอเมือง	นาบอน	ตำบลนางรอง	ชุมแพ	ดอนยาย	ตำบลวัดแก้ว	โพรงมะเต๊อ	อำเภอดวาง	วังวิเศษ	เขาคราม
	บ้านต้น	อำเภอ	จังหวัดตาก	อำเภอ	อำเภอนางรอง	อำเภอ	หอม	อำเภอ	อำเภอเมือง	จังหวัด	ตำบล	อำเภอ
	อำเภอเมือง	นาน้อย		คำมวง	จังหวัดบุรีรัมย์	ชุมแพ	อำเภอ	บางแพ	จังหวัด	นครศรี	วังมะปราง	เมือง
	จังหวัดพะเยา	จังหวัดน่าน		จังหวัดกาฬสินธุ์		จังหวัด	เมือง	จังหวัดราชบุรี	นครปฐม	ธรรมราช	เหนือ	จังหวัด
						ขอนแก่น	จังหวัด				อำเภอ	กระบี่
							นครปฐม				จังหวัดตรัง	
10.	- กิจกรรมด้านการ	- การจัดทำ	- โครงการ	- ครั้วเรือนทำกิจกรรม	- กลุ่ม	- กองทุน	- กลุ่ม	- ศูนย์การเรียนรู้	- สหกรณ์	- โรงงานแปรรูป	- วิสาหกิจ	- สภา
กิจกรรม	ลดรายจ่าย เช่น การทำ	โฉนดชุมชน	ตากรวมใจ	ลดรายจ่าย เช่น เลี้ยงปลา	ออมทรัพย์เพื่อ	นารวม	ออม	ประจำชุมชน	บ้านมั่นคง	ยางพารา	ชมชนการ	บริหาร
ที่เป็น	ป่วยหนักและป่วยชีวภาพ	- โครงการ	- สหกรณ์	เลี้ยงกบ เลี้ยงจิ้งหรีด	การผลิต ได้แก่	- กองทุน	ทรัพย์สิน	เพื่อการ	เทศบาล	- เครือข่าย	เลี้ยงปลาใน	ชุมชน
แบบ	ในการทำนา	บ้านมั่นคง	เคสหสน	เลี้ยงไก่	ร้านค้าชุมชน	พัฒนาที่อยู่	เพื่อการ	การผลิต	ตำบลโพรง	ยางพารา	กระชังบ้าน	เขาคราม
อย่าง	- กิจกรรมด้านการสร้าง	ชนบท	ตากสิน	- ครั้วเรือนปลอดคอบายมุข	ธนาคารข้าว	อาศัยเมือง	ผลิต	- กลุ่มเกษตรกร	มะเดื่อเฉลิม	- เครือข่ายมมนา	วังวิเศษ	- ธนาคาร
ของ	อาชีพและเพิ่มรายได้ของ	- ระบบ		- กลุ่มวิสาหกิจชุมชน	ธนาคารร่วม	ชุมแพ	หมู่บ้าน	ทำสวน	พระเกียรติ	หรือเครือข่าย		ชุมชนตำบล
ชุมชน	ชุมชน เช่น กลุ่มจักสาน	สวัสดิการ		แปรรูปผลิตภัณฑ์จากผ้า	พัฒนาหมู่บ้าน		-ธนาคาร	- กลุ่มอาชีพสตรี	จำกัด	3 อาชีพ ได้แก่		เขาคราม
	แข่งและสู้มโก่	ชุมชน		- กลุ่มออมทรัพย์เพื่อ	- กลุ่มสมุนไพร			- กลุ่มฌาปนกิจ	- กิจกรรม	เครือข่ายชาวสวน		
	- ระบบสวัสดิการชุมชน	- การ		การผลิต	- กลุ่มผ้าไหม			สงเคราะห์	ด้านการสร้าง	ยางพารา		
	ได้แก่ กองทุนหมู่บ้าน	จัดการ		- ธนาคารหมู่บ้าน	- กลุ่มไม้ดอก			- กองทุนหมู่บ้าน	อาชีพและ	เครือข่ายชาวสวน		
	โครงการแก้ไขปัญหา	ทรัพยากร		- สภาพชุมชนลูกค้า	ไม่ประดับ			- สถาบันการเงิน	เพิ่มรายได้	ผลไม้และ		
	ความยากจน (กษ.คจ.),	ธรรมชาติ		ธนาคารเพื่อการเกษตร	- กลุ่มปลูกผัก			ชุมชน	ของชุมชน	เครือข่ายชาวนา		
	กลุ่มออมทรัพย์แข่ง	และป่า		และสหกรณ์การเกษตร	ปลอดสารพิษ		ตำริ	- กลุ่มผู้ใช้น้ำ	เช่น การทำ	- ศูนย์ศึกษาและ		
	กลุ่มจักสานผัดตบขวา	ชุมชน		- กลุ่มอนุรักษ์ป่าและ	- กลุ่มเลี้ยงสัตว์		- ระบบ	- ศูนย์ส่งเสริม	สบู่มักุด	พัฒนาชุมชน		
	- การจัดการ	- การจัดตั้ง		กลุ่มน้กอนุรักษน้อย ภู	- กลุ่ม		สวัสดิ	ราษฎรประจำ	การทำยา	ไม้เรียง		
	สิ่งแวดล้อมและใช้	สภาองค์กร		ผานาบอน	ยุทธศาสตร์		การ	หมู่บ้าน	หม่อง	- สมาผู้นำชุมชน		
	ทรัพยากรธรรมชาติอย่าง	ชุมชน		- ศูนย์เรียนรู้ชุมชน			ชุมชน	- โครงการแก้ไข	การทำ	ไม้เรียง		

								- ชมรมผู้สูงอายุ	จันทร์ เป็นต้น	- ธนาคารหมู่บ้าน ไม่เรียง		
--	--	--	--	--	--	--	--	------------------	-------------------	------------------------------	--	--

ตารางแสดงสรุปพื้นที่ต้นแบบเพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจนและปัญหาการเข้าถึงทรัพยากรในเขตชนบทและเขตเมืองทั้ง 4 ภูมิภาคของประเทศไทย (ต่อ)

ประเด็น	ภาคเหนือ			ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ			ภาคกลาง			ภาคใต้		
	พื้นที่		พื้นที่	พื้นที่		พื้นที่	พื้นที่		พื้นที่	พื้นที่		พื้นที่
	เขตชนบท		เขตเมือง	เขตชนบท		เขตเมือง	เขตชนบท		เขตเมือง	เขตชนบท		เขตเมือง
	บ้านบัว ตำบล บ้านต้น อำเภอ เมือง จังหวัด พะเยา	ตำบล บัวใหญ่ อำเภอ น่าน้อย จังหวัดน่าน	ตำบลน้ำร้อน อำเภอเมือง จังหวัดตาก	ตำบล นาบอน อำเภอ คำมวง จังหวัด กาฬสินธุ์	บ้านหนองตาเซิม ตำบลนางรอง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์	ตำบลชุมแพ อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น	ตำบล ดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัด นครปฐม	บ้านสะพานดำ ตำบลวัดแก้ว อำเภอ บางแพ จังหวัดราชบุรี	ตำบล โพรงมะเดื่อ อำเภอเมือง จังหวัด นครปฐม	ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัด นครศรี ธรรมราช	บ้านวังวิเศษ ตำบล วังมะปรางเหนือ อำเภอวังวิเศษ จังหวัดตรัง	ตำบล เขาคราม อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่
11. ผลสำเร็จ	- ชุมชนมี โอกาส สร้าง อาชีพที่ หลากหลาย และมี รายได้ที่ มั่นคง - ความ เข้มแข็ง ของ ชุมชน ที่เกิด จากการ บูรณา	- ชาวชุมชนมี ความมั่นใจใน การประกอบ อาชีพ เนื่องจากที่ดิน ทำกินที่มี เอกสารรับรอง อย่างชัดเจน - ชาวชุมชนมี ที่อยู่อาศัยที่มี สภาพมั่นคง ถาวร - ความ เข้มแข็งของ ชุมชนที่เกิด จากการ	- คนใน ชุมชนมี ที่อยู่อาศัย ที่มั่นคงถาวร	- ชาวชุมชน มีโอกา สร้างอาชีพที่ หลากหลาย และเพิ่ม รายได้ให้กับ คนในชุมชน - ความ เข้มแข็งของ ชุมชนที่ เกิดจากการ บูรณาการ ความร่วมมือ จากภาครัฐ	- ความเป็นอยู่ และคุณภาพชีวิต ของคนในชุมชน ดีขึ้น - คนในชุมชนมี เงินทุนในการ บริหารจัดการ ชุมชน - ชุมชนมีแหล่ง เงินทุนสำหรับให้ สมาชิกกู้ยืมไป ประกอบอาชีพ ได้	- มีหลักประกัน ในการดำเนิน ชีวิตด้วยระบบ สวัสดิการชุมชน และการ เสริมสร้าง รายได้จากการ มีทุนหมุนเวียน ในการประกอบ อาชีพ - ชาวชุมชน เมืองชุมแพมี ที่อยู่อาศัยที่มี สภาพมั่นคง ถาวร	- การบริหาร จัดการ กระบวนการ การชุมชน เข้มแข็ง - การสร้าง ความมั่นคง ของเศรษฐกิจ ชุมชน	- การบริหาร จัดการอย่าง เป็นระบบ - การพัฒนา คนให้ใช้ความ สามารถเพื่อ การพัฒนางาน และพัฒนา ชุมชนท้องถิ่น ให้เข้มแข็ง	- ชาวชุมชนมี ที่อยู่อาศัยที่มี สภาพมั่นคง ถาวร - คนในชุมชน มีสุขภาพจิตที่ ดีขึ้น	- ชาวบ้าน สามารถมี รายได้จากการ ประกอบอาชีพ ที่ดีขึ้น - ความ เข้มแข็งของ ชุมชนที่เกิด จากการ บูรณาการ ความร่วมมือ จากภาครัฐ	- คนในชุมชน มีโอกา สร้างและ พัฒนาอาชีพ เสริม - คนในชุมชน มีสุขภาพความ เป็นอยู่ที่ดีขึ้น - กระบวน การกลุ่มมี ความเข้มแข็ง	- เกษตรกร - เกษตรกร มีรายได้เพิ่ม มากขึ้น - สามารถ สร้างนิสัย การออมให้ เกิดขึ้นใน ชุมชนได้

ตารางแสดงสรุปพื้นที่ต้นแบบเพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจนและปัญหาการเข้าถึงทรัพยากรในเขตชนบทและเขตเมืองทั้ง 4 ภูมิภาคของประเทศไทย (ต่อ)

ประเด็น	ภาคเหนือ			ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ			ภาคกลาง			ภาคใต้		
	พื้นที่ เขตชนบท		พื้นที่ เขตเมือง	พื้นที่ เขตชนบท		พื้นที่ เขตเมือง	พื้นที่ เขตชนบท		พื้นที่ เขตเมือง	พื้นที่ เขตชนบท		พื้นที่ เขตเมือง
	บ้านบัว ตำบล บ้านต้น อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา	ตำบล บัวใหญ่ อำเภอ น่าน้อย จังหวัดน่าน	ตำบลน้ำร้อน อำเภอเมือง จังหวัดตาก	ตำบล นาบอน อำเภอ คำม่าง จังหวัด กาฬสินธุ์	บ้านหนอง ตาเข้ม ตำบล นางรอง อำเภอ นางรอง จังหวัด บุรีรัมย์	ตำบลชุมแพ อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น	ตำบล ดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม	บ้านสะพานดำ ตำบลวัดแก้ว อำเภอ บางแพ จังหวัดราชบุรี	ตำบล โพรง มะเดื่อ อำเภอ เมือง จังหวัด นครปฐม	ตำบล ไม้เรียง อำเภอ ฉวาง จังหวัด นครศรี ธรรมราช	บ้านวังวิเศษ ตำบล วังมะปรางเหนือ อำเภอวังวิเศษ จังหวัดตรัง	ตำบล เขาคราม อำเภอเมือง จังหวัด กระบี่
12. ปัจจัย ความสำเร็จ	- ความร่วมมือ และความ สามัคคีของคน ในชุมชน - การมี เป้าหมาย ร่วมกันที่ชัดเจน - การหนุนเสริม จากหน่วยงาน ภาครัฐในเรื่อง งบประมาณ ความรู้ การให้ คำปรึกษา แนะนำ และ การประสาน งาน	- ความร่วมมือ ของคนใน ชุมชน - การมี เป้าหมาย ร่วมกันที่ ชัดเจน - การมีข้อมูล ที่พร้อมและ สมบูรณ์ ช่วย หนุนเสริมการ ตัดสินใจใน การแก้ไข ปัญหา - ผู้นำชุมชน และแกนนำมี จิตอาสาพร้อม	- การสร้าง กระบวนการ การเรียนรู้ร่วมกัน ของคนในชุมชน - กลไกของการ วิเคราะห์ตนเอง - กลไกการสร้าง กระบวนการ มีส่วนร่วมของ ประชาชน - ความเข้มแข็งของ ชุมชนที่เกิดจาก การ บูรณาการความ ร่วมมือจากภาครัฐ การใช้กลุ่มและ เครือข่ายประสาน	- แกนนำและ ผู้นำทางความคิด เป็นบุคคลที่มี วิสัยทัศน์ กว้างไกล มีความ สามารถ มีประสบ การณ์ - ความร่วมมือ ของคนในชุมชน ทำให้เกิดการ ประสานพลังใน การขับเคลื่อน การแก้ไขปัญหา ร่วมกัน - การมีเป้าหมาย	- ความ กระตือ รือรับใน การเข้ามา มีส่วนร่วม ของคนใน ชุมชน - ความ เสียสละของ คนในชุมชน - การมีส่วนร่วม ในการขับเคลื่อน ชุมชน - คนในชุมชน มีความเคารพ และให้เกียรติกัน - การมีเป้าหมาย ร่วมกันที่ชัดเจน	- ความเข้มแข็ง ของชุมชน ที่เกิดจากการ บูรณาการความ ร่วมมือจาก ภาครัฐ การใช้กลุ่ม และเครือข่าย ประสานพลังกัน ในการขับเคลื่อน ชุมชน - คนในชุมชน มีความเคารพ และให้เกียรติกัน - การมีเป้าหมาย ร่วมกันที่ชัดเจน และงบประมาณ	- การสร้าง กระบวนการ การเรียนรู้ร่วมกัน ของคนในชุมชน - กลไกของการ วิเคราะห์ตนเอง - กลไกการสร้าง กระบวนการ มีส่วนร่วม ของประชาชน - กลไกการ บริหารงานของ ธนาคารหมู่บ้าน - การบูรณาการ ความร่วมมือทั้งใน ส่วนของนโยบาย และงบประมาณ	- การพัฒนาท้องถิ่นบน พื้นฐานของศักยภาพ ตามสภาพปัญหาและ ความต้องการ ชุมชน - การต่อยอดและ ผสมผสานองค์ความรู้ ภูมิปัญญา วิถีชีวิต เข้ากับเทคโนโลยี สมัยใหม่ - การพัฒนาศักยภาพ และสร้างกระบวนการ การเรียนรู้จากปราชญ์ ชาวบ้าน - ความพยายาม เชื่อมโยงความร่วมมือ และความช่วยเหลือ จากหน่วยงาน	- ความ มุ่งมั่น ของผู้นำ ในการมี ความ ตั้งใจจริง ที่จะ แก้ไข ปัญหา ชุมชน - การ สนับสนุน จาก หน่วย งาน ภาครัฐ	- แกนนำ และผู้นำ เป็นบุคคล ที่มีวิสัยทัศน์ กว้างไกล มีความ สามารถ มีประสบ การณ์ การณมี ความตั้งใจ จริงและ อดทนใน การทำงาน เพื่อชุมชน - ความ ร่วมมือของ คนในชุมชน	- ความร่วมมือและ ความสามัคคีของ คนในชุมชน - การมีเป้าหมาย ร่วมกันที่ชัดเจน จากหน่วยงาน ภาครัฐและ องค์กรเอกชน ในเรื่องงบประมาณ ความรู้ การให้คำปรึกษา - ผู้นำชุมชนและ แกนนำมีจิตอาสา พร้อมที่จะนำชุมชน	- ความ ร่วมมือของ คนในชุมชน

	- ผู้นำชุมชนมี จิตอาสาพร้อมที่ จะนำชุมชน							ภาคีต่าง ๆ - การมีผู้นำชุมชน ที่เข้มแข็ง		- การมี เป้าหมาย ร่วมกัน ที่ชัดเจน		
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	---	--	--

ตารางแสดงสรุปพื้นที่ต้นแบบเพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจนและปัญหาการเข้าถึงทรัพยากรในเขตชนบทและเขตเมืองทั้ง 4 ภูมิภาคของประเทศไทย (ต่อ)

ประเด็น	ภาคเหนือ			ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ			ภาคกลาง			ภาคใต้		
	พื้นที่		พื้นที่	พื้นที่		พื้นที่	พื้นที่		พื้นที่	พื้นที่		พื้นที่
	เขตชนบท		เขตเมือง	เขตชนบท		เขตเมือง	เขตชนบท		เขตเมือง	เขตชนบท		เขตเมือง
	บ้านบัว ตำบล บ้านต้น อำเภอเมือง จังหวัด พะเยา	ตำบล บัวใหญ่ อำเภอ น่าน้อย จังหวัดน่าน	ตำบลน้ำร้อน อำเภอเมือง จังหวัดตาก	ตำบล นาบอน อำเภอ คำม่วง จังหวัด กาฬสินธุ์	บ้านหนองตาเซิม ตำบลนางรอง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์	ตำบลชุมแพ อำเภอชุมแพ จังหวัด ขอนแก่น	ตำบล ดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัด นครปฐม	บ้านสะพานดำ ตำบลวัดแก้ว อำเภอ บางแพ จังหวัดราชบุรี	ตำบล โพรงมะเดื่อ อำเภอเมือง จังหวัด นครปฐม	ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัด นครศรี ธรรมราช	บ้านวังวิเศษ ตำบล วังมะปราง เหนือ อำเภอ วังวิเศษ จังหวัดตรัง	ตำบล เขาคราม อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่
13. การ สนับสนุน จาก หน่วยงาน ภายนอก	-สำนักงาน อำเภอเป็น ที่ปรึกษา -องค์กร ปกครอง ส่วนท้องถิ่น ระดับตำบล สนับสนุน งบประมาณ และความรู้ ทางวิชาการ	(ศจพ.) ให้การ สนับสนุน ทั้งในด้าน งบประมาณ และการหนุน เสริมทาง วิชาการ - สถาบัน พัฒนาองค์กร ชุมชน (องค์การ มหาชน) ให้การ สนับสนุน ทั้งในด้าน งบประมาณ และการหนุน	- กรม ธนารักษ์ ซึ่ง หน่วยงาน ภาครัฐ ทั้งหมดมี ความสำคัญ ในการ ขับเคลื่อน โครงการ บ้านมั่นคง ให้เกิด ผลเป็น รูปธรรม	- สำนักงาน การศึกษา นอกโรงเรียน อำเภอ สนับสนุน งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และการหนุน เสริมทาง วิชาการ - สำนักงาน เกษตรอำเภอ เกษตรอำเภอ สนับสนุน งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และการหนุน เสริมทาง	- สำนักงาน ตรวจบัญชี สหกรณ์ เข้ามาสนับสนุน องค์ความรู้ ต่าง ๆ และมี ส่วนร่วมในการ จัดตั้งศูนย์การ เรียนรู้ชุมชน - สำนักงาน เกษตรอำเภอ เข้ามาสนับสนุน องค์ความรู้ ต่าง ๆ และมี ส่วนร่วมในการ จัดตั้งศูนย์การ เรียนรู้ชุมชน	- สำนักงาน พัฒนาสังคม และความ มั่นคงของ มนุษย์จังหวัด ขอนแก่น โดยให้การ สนับสนุน งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และการหนุน วิชาการ สนับสนุน องค์ความรู้ ด้านการ	- ธนาคารเพื่อ การเกษตร และสหกรณ์ การเกษตร ให้การ สนับสนุนด้าน งบประมาณ - ศูนย์ กองทุนแม่ของ แผ่นดินทั้งใน ระดับอำเภอ และระดับ จังหวัด สนับสนุน ข้อมูลและให้ ความร่วมมือ ในการศึกษา	- ธนาคารเพื่อ การเกษตร และสหกรณ์ การเกษตร ให้การ สนับสนุนด้าน งบประมาณ - เครือข่าย กองทุนแม่ของ แผ่นดินทั้งใน ระดับอำเภอ และระดับ จังหวัด สนับสนุน ข้อมูลและให้ ความร่วมมือ ในการศึกษา	- สำนักงาน พัฒนาสังคม และความ มั่นคงของ มนุษย์จังหวัด นครปฐม สนับสนุน ด้านการให้ คำปรึกษาและ ประสานงาน กับหน่วยงาน ภาครัฐใน ระดับอำเภอ และจังหวัด สนับสนุน งบประมาณ และการหนุน เสริมทาง	- องค์กร ปกครอง ส่วนท้องถิ่น สนับสนุนด้าน งบประมาณ และการหนุน เสริมทาง วิชาการ - สถาบัน พัฒนาองค์กร ชุมชน (องค์การ มหาชน) สนับสนุน ทั้งในด้าน งบประมาณ และการหนุน เสริมทาง	- สำนักงาน ประมงอำเภอ เข้ามาให้การ สนับสนุน ทั้งในด้าน งบประมาณ และการหนุน เสริมทาง วิชาการ - สำนักงาน เกษตรอำเภอ เข้ามาให้การ สนับสนุน ทั้งในด้าน งบประมาณ และการหนุน เสริมทาง	- องค์กร ปกครอง ส่วนท้องถิ่น สนับสนุน ส่งเสริมการ จัดทำแผน แม่บทชุมชน - สถาบันพัฒนา

								ดูงาน				
--	--	--	--	--	--	--	--	-------	--	--	--	--

ตารางแสดงสรุปพื้นที่ต้นแบบเพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจนและปัญหาการเข้าถึงทรัพยากรในเขตชนบทและเขตเมืองทั้ง 4 ภูมิภาคของประเทศไทย (ต่อ)

ประเด็น	ภาคเหนือ			ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ				ภาคกลาง			ภาคใต้		
	พื้นที่		พื้นที่	พื้นที่		พื้นที่	พื้นที่		พื้นที่	พื้นที่		พื้นที่	
	เขตชนบท		เขตเมือง	เขตชนบท		เขตเมือง	เขตชนบท		เขตเมือง	เขตชนบท		เขตเมือง	
	บ้านบัว ตำบล บ้านต้น อำเภอ เมือง จังหวัด พะเยา	ตำบล บัวใหญ่ อำเภอ น่าน้อย จังหวัดน่าน	ตำบล น้ำร้อน อำเภอ เมือง จังหวัด ตาก	ตำบล นาบอน อำเภอ คำม่วง จังหวัด กาฬสินธุ์	บ้านหนองตาเซิม ตำบลนาบอง อำเภอนาบอง จังหวัดบุรีรัมย์	ตำบล ชุมแพ อำเภอ ชุมแพ จังหวัด ขอนแก่น	ตำบล ดอนยาย หอม อำเภอ เมือง จังหวัด นครปฐม	บ้านสะพานดำ ตำบลวัดแก้ว อำเภอ บางแพ จังหวัดราชบุรี	ตำบล โพรงมะเดื่อ อำเภอมือง จังหวัด นครปฐม	ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัด นครศรี ธรรมราช	บ้านวังวิเศษ ตำบล วังมะปรางเหนือ อำเภอวังวิเศษ จังหวัดตรัง	ตำบล เขาคราม อำเภอมือง จังหวัด กระบี่	
13. การ สนับสนุน จาก หน่วยงาน ภายนอก		- พัฒนาชุมชน จังหวัดให้การ สนับสนุนทั้งในด้าน งบประมาณและ การหนุนเสริมทาง วิชาการ - ธนาคารเพื่อ การเกษตรและ สหกรณ์การเกษตร ให้การสนับสนุนทั้ง ในด้านงบประมาณ และการหนุนเสริม ทางวิชาการ - หน่วยงานที่ดูแล พื้นที่ป่าสงวน แห่งชาติทั้งระดับ		- ธนาคารเพื่อ การเกษตร และสหกรณ์ การเกษตร สนับสนุน งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และการหนุน เสริมทาง วิชาการ - บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ได้ให้ การสนับสนุน ทำโครงการ พัฒนาตำบล	- ธนาคารเพื่อ การเกษตรและ สหกรณ์เข้ามา สนับสนุนองค์ความรู้ ต่าง ๆ และมีส่วน ร่วมในการจัดตั้งศูนย์ การเรียนรู้ชุมชน - วิทยาลัยการอาชีพ เข้ามาสนับสนุนองค์ ความรู้ต่าง ๆ และมี ส่วนร่วมในการจัดตั้ง ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน - ศูนย์การศึกษานอก ระบบและการศึกษา ตามอัธยาศัย เข้ามาสนับสนุน			- สำนักงาน กองทุน สนับสนุนการ สร้างเสริม สุขภาพและ สำนักส่งเสริม พิทักษ์เด็กและ เยาวชน สนับสนุน งบประมาณ ในการพัฒนา คุณภาพชีวิต และส่งเสริม อาชีพ		- สำนักงาน พัฒนาชุมชน อำเภอเข้ามาให้ การสนับสนุน ทั้งในด้าน งบประมาณ การหนุนเสริม ทางวิชาการ - มูลนิธิศุภนิมิต แห่งประเทศไทย ให้ความช่วยเหลือ ในเรื่องวัสดุ อุปกรณ์สำหรับ การเลี้ยงปลา ในกระชัง			

[illegible]

ตารางแสดงสรุปพื้นที่ต้นแบบเพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจนและปัญหาการเข้าถึงทรัพยากรในเขตชนบทและเขตเมืองทั้ง 4 ภูมิภาคของประเทศไทย (ต่อ)

ประเด็น	ภาคเหนือ			ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ				ภาคกลาง			ภาคใต้		
	พื้นที่		พื้นที่	พื้นที่		พื้นที่	พื้นที่		พื้นที่	พื้นที่		พื้นที่	
	เขตชนบท		เขตเมือง	เขตชนบท		เขตเมือง	เขตชนบท		เขตเมือง	เขตชนบท		เขตเมือง	
	บ้านบัว ตำบล	ตำบล บัวใหญ่	ตำบล น้ำร้อน	ตำบล นาบอน	บ้านหนองตาเซ็ก ตำบลนางรอง	ตำบล ชุมแพ	ตำบล ดอนยายหอม	บ้านสะพานดำ ตำบลวัดแก้ว	ตำบล โพรงมะเดื่อ	ตำบล ไม้เรียง	บ้านวังวิเศษ ตำบล	ตำบล เขาคราม	
	บ้านดู่ อำเภอเมือง	อำเภอ น่าน้อย	อำเภอ เมือง	อำเภอ คำม่วง	อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์	อำเภอ ชุมแพ	อำเภอเมือง จังหวัด	อำเภอ บางแพ	อำเภอ เมือง	อำเภอฉวาง จังหวัด	วังมะปราง เหนือ อำเภอ	อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่	
	จังหวัด	จังหวัด	จังหวัด	จังหวัด	จังหวัด	จังหวัด	นครปฐม	จังหวัด	จังหวัด	นครศรี	วังวิเศษ		
	พะเยา	น่าน	ตาก	กาฬสินธุ์		ขอนแก่น		ราชบุรี	นครปฐม	ธรรมราช	จังหวัดตรัง		
14. นโยบาย ของ รัฐบาล ที่หนุน เสริม การ แก้ไข ปัญหา ของ ชุมชน	- นโยบายเศรษฐกิจพอเพียง	- นโยบายพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านและชุมชน (SML)	- โครงการบ้านมั่นคง	- นโยบายพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านและชุมชน (SML)	- นโยบายพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านและชุมชน (SML)	- โครงการบ้านมั่นคง	นโยบายการยกระดับกองทุนหมู่บ้านสู่ธนาคารชุมชน	การต่อยอดการดำเนินงานตามโครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้านและชุมชน	- โครงการบ้านมั่นคง	- นโยบายพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านและชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (พพพ.)	- นโยบายกองทุนหมู่บ้านและโครงการอยู่ดี มีสุข	- แนวนโยบายที่ส่งเสริมให้ชุมชนเข้าถึงแหล่งเงินทุน โดยการสนับสนุนสินเชื่อรายย่อยเพื่อการประกอบอาชีพ	

ตารางแสดงสรุปพื้นที่ต้นแบบเพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจนและปัญหาการเข้าถึงทรัพยากรในเขตชนบทและเขตเมืองทั้ง 4 ภูมิภาคของประเทศไทย (ต่อ)

ประเด็น	ภาคเหนือ			ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ			ภาคกลาง			ภาคใต้		
	พื้นที่		พื้นที่	พื้นที่		พื้นที่	พื้นที่		พื้นที่	พื้นที่		พื้นที่
	เขตชนบท		เขตเมือง	เขตชนบท		เขตเมือง	เขตชนบท		เขตเมือง	เขตชนบท		เขตเมือง
	บ้านบัว ตำบล บ้านต้น อำเภอเมือง จังหวัด พะเยา	ตำบล บัวใหญ่ อำเภอ น่าน้อย จังหวัดน่าน	ตำบลน้ำร้อน อำเภอเมือง จังหวัดตาก	ตำบล นาบอน อำเภอ คำมวง จังหวัด กาฬสินธุ์	บ้านหนองตาเซ็ม ตำบลนางรอง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์	ตำบล ชุมแพ อำเภอ ชุมแพ จังหวัด ขอนแก่น	ตำบล ดอนยายหอม อำเภอ เมือง จังหวัด นครปฐม	บ้านสะพานดำ ตำบลวัดแก้ว อำเภอ บางแพ จังหวัด ราชบุรี	ตำบล โพรงมะเดื่อ อำเภอ เมือง จังหวัด นครปฐม	ตำบล ไม้เรียง อำเภอดวาง จังหวัด นครศรี ธรรมราช	บ้านวังวิเศษ ตำบล วังมะปรางเหนือ อำเภอวังวิเศษ จังหวัดตรัง	ตำบล เขาคราม อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่
15. ความ คาดหวังใน อนาคต ของ ชุมชน	มีความ คาดหวังให้ ชุมชนมุ่ง ไปสู่การเป็น ชุมชน พัฒนาเพื่อ คุณภาพ ชีวิตที่ดีและ เสริมสร้าง ความ เข้มแข็งของ ชุมชนตาม หลักปรัชญา เศรษฐกิจ พอเพียง	มีความ คาดหวังให้ ชุมชนมุ่งไปสู่ การเป็นชุมชน “อยู่เย็น อยูดี มีสุข” โดย บูรณาการการ พัฒนาทั้งด้าน สิ่งแวดล้อม ทรัพยากร ธรรมชาติ สังคม วัฒนธรรม สุขภาพ และ เศรษฐกิจ	คนในชุมชน ต้องการให้ ภาครัฐ สนับสนุน ระบบกองทุน สวัสดิการ การ พัฒนาอาชีพ ของคนใน ชุมชน การ จัดการด้าน สิ่งแวดล้อม ตลอดจนการ ดูแลเด็ก คนชรา ยาเสพติด เพื่อให้เป็น ชุมชนเข้มแข็ง สามารถพึ่งพา	คนในชุมชน มีความ คาดหวังให้ ชุมชนมุ่งไป สู่การเป็น ชุมชน “อยู่เย็น อยูดี มีสุข”	คนในชุมชน ต้องการให้ หน่วยงานรัฐ สนับสนุนการ สร้างเครือข่าย การเรียนรู้ของ ชุมชนอย่างเป็น ระบบมากขึ้น เนื่องจากคนใน ชุมชนยังขาด ทักษะในการ จัดการความรู้	คนในชุมชน ต้องการให้ พัฒนา คุณภาพชีวิต ของชาวเมือง ชุมแพให้มี ความ ครอบคลุมใน ทุกมิติทั้งมิติ ด้านเศรษฐกิจ สังคม สาธารณสุข สวัสดิการ ชุมชน อาชีพและ การศึกษา	- ต้องการให้มี การต่อยอด กิจกรรมของ ชุมชนให้เกิด ความยั่งยืนใน ระยะยาว - ต้องการ งบประมาณ และการ สนับสนุนอย่าง ต่อเนื่องจาก หน่วยงาน ภาครัฐ	- ต้องการให้มี การต่อยอด กิจกรรมของ ชุมชนให้เกิด ความยั่งยืนใน ระยะยาว - ต้องการ งบประมาณและ การสนับสนุน อย่างต่อเนื่องจาก หน่วยงานภาครัฐ	- ต้องการให้ คนในชุมชนมี อาชีพที่มั่นคง - ต้องการจะ ขยาย เครือข่าย ความร่วมมือ เพื่อลดความ เดือดร้อน ให้กับคนใน ชุมชนใน บริเวณ ใกล้เคียง	คนในชุมชน มีความ คาดหวังให้ ชุมชนมุ่งไป สู่การเป็น ชุมชน “อยู่เย็น มีสุข”	ต้องการให้ ชุมชนมุ่งไปสู่ การเป็นสังคม แบบพึ่ง ตนเองโดย ประชาชน สามารถลด ค่าใช้จ่ายใน ชีวิตประจำวัน และสามารถ เพิ่มรายได้ใน ระดับครอบครัว ได้	ต้องการให้ ชุมชนมุ่งไปสู่ การเป็นสังคม แบบพึ่ง ตนเองโดย ประชาชน สามารถ ลดค่าใช้จ่าย ในชีวิต ประจำวัน ลงได้

[illegible]

ตารางแสดงสรุปพื้นที่ต้นแบบเพื่อการแก้ไขปัญหาคความยากจนและปัญหาการเข้าถึงทรัพยากรในเขตชนบทและเขตเมืองทั้ง 4 ภูมิภาคของประเทศไทย (ต่อ)

ประเด็น	ภาคเหนือ			ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ			ภาคกลาง			ภาคใต้		
	พื้นที่		พื้นที่	พื้นที่		พื้นที่	พื้นที่		พื้นที่	พื้นที่		พื้นที่
	เขตชนบท		เขตเมือง	เขตชนบท		เขตเมือง	เขตชนบท		เขตเมือง	เขตชนบท		เขตเมือง
	บ้านบัว ตำบล บ้านดู่ อำเภอเมือง จังหวัด พะเยา	ตำบล บัวใหญ่ อำเภอ น่าน้อย จังหวัดน่าน	ตำบลน้ำร้อน อำเภอเมือง จังหวัดตาก	ตำบล นาบอน อำเภอ คำม่วง จังหวัด กาฬสินธุ์	บ้านหนองคาเข้ม ตำบลนางรอง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์	ตำบลชุมแพ อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น	ตำบล ดอนยายหอม อำเภอ เมือง จังหวัด นครปฐม	บ้านสะพานดำ ตำบลวัดแก้ว อำเภอ บางแพ จังหวัด ราชบุรี	ตำบล โพรงมะเดื่อ อำเภอ เมือง จังหวัด นครปฐม	ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัด นครศรี ธรรมราช	บ้านวังวิเศษ ตำบล วังมะปรางเหนือ อำเภอวังวิเศษ จังหวัดตรัง	ตำบล เขาคราม อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่
16. ข้อเสนอเชิงนโยบายและเชิงยุทธศาสตร์	- รัฐต้องทำงานในเชิงรุกและเปิดกว้างโดยให้ชุมชนและประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วม	- รัฐต้องทำงานในเชิงรุกและเปิดกว้างให้ชุมชนได้ร่วมกันเรียนรู้	- ภาครัฐและภาคีเครือข่ายการพัฒนาตลอดจนภาคประชาชนควรบูรณาการการทำงานร่วมกันให้เป็นรูปธรรมในรูปแผนปฏิบัติการที่ชัดเจน	- รัฐต้องทำงานในเชิงรุกและเปิดกว้างโดยให้ชุมชนและประชาชนได้ร่วมกันเรียนรู้	- นโยบายของรัฐบาลควรเน้นการพัฒนาทักษะและโอกาสทางเศรษฐกิจของครอบครัวและชุมชน	- ภาครัฐเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายเพื่อการแก้ไขปัญหา	- การขับเคลื่อนนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน ไม่มีหน่วยงานรัฐในสังกัดกระทรวงหนึ่งกระทรวงใดสามารถทำได้เพียงลำพัง จำเป็นต้องมีการบูรณาการร่วมกันจากหลายภาคส่วน	- รัฐควรส่งเสริมให้ชุมชนมีการต่อยอดการดำเนินงานตามโครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้านและชุมชน (SML) ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงได้ช่วยให้ชุมชนสามารถกำหนดเข้มทิศ	- การดำเนินงานตามนโยบายของรัฐเกี่ยวกับการพัฒนาที่อยู่อาศัยจะสำเร็จได้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะหน่วยงานที่มีที่ดินสาธารณะจำนวนมากจำเป็นต้องอนุรักษ์หรือจัดสรรที่ดินเพื่อให้	- รัฐต้องทำงานในเชิงรุกและเปิดกว้างให้ชุมชนและประชาชนได้ร่วมกันเรียนรู้	- รัฐต้องทำงานในเชิงรุกและเปิดกว้างให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม	- รัฐควรเน้นการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ของชุมชนที่ตกผลึก

[illegible]

ตารางแสดงสรุปพื้นที่ต้นแบบเพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจนและปัญหาการเข้าถึงทรัพยากรในเขตชนบทและเขตเมืองทั้ง 4 ภูมิภาคของประเทศไทย (ต่อ)

ประเด็น	ภาคเหนือ			ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ			ภาคกลาง			ภาคใต้		
	พื้นที่		พื้นที่	พื้นที่		พื้นที่	พื้นที่		พื้นที่	พื้นที่		พื้นที่
	เขตชนบท		เขตเมือง	เขตชนบท		เขตเมือง	เขตชนบท		เขตเมือง	เขตชนบท		เขตเมือง
	บ้านบัว ตำบล บ้านต้น อำเภอเมือง จังหวัด พะเยา	ตำบล บัวใหญ่ อำเภอ น่าน้อย จังหวัด น่าน	ตำบลน้ำร้อน อำเภอเมือง จังหวัดตาก	ตำบล นาบอน อำเภอ คำม่วง จังหวัด กาฬสินธุ์	บ้านหนองตาเข้ม ตำบลนางรอง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์	ตำบล ชุมแพ อำเภอ ชุมแพ จังหวัด ขอนแก่น	ตำบล ดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัด นครปฐม	บ้านสะพานดำ ตำบลวัดแก้ว อำเภอ บางแพ จังหวัดราชบุรี	ตำบล โพรงมะเดื่อ อำเภอ เมือง จังหวัด นครปฐม	ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัด นครศรี ธรรมราช	บ้านวังวิเศษ ตำบล วังมะปรางเหนือ อำเภอ วังวิเศษ จังหวัดตรัง	ตำบล เขาคราม อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่
16. ข้อเสนอเชิงนโยบายและเชิงยุทธศาสตร์	- รัฐควรให้การส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนเกิดการพัฒนาต่อยอดอาชีพ	- นโยบายที่สำคัญที่รัฐควรพิจารณา คือ การทบทวนการประกาศเขตพื้นที่ป่าสงวน โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีความทับซ้อนกับชุมชนที่อยู่อาศัยและทำกินมาก่อน - หากรัฐไม่สามารถยกเลิกการประกาศเขตพื้นที่ป่า	- องค์การภาครัฐ และภาคีเครือข่ายการพัฒนาควรให้การสนับสนุนทั้งด้านงบประมาณและบุคลากรที่จะลงมาช่วยสนับสนุนในการจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน	- รัฐอาจจำเป็นต้องเข้ามาหนุนเสริมการพัฒนาทักษะและโอกาสทางเศรษฐกิจของครอบครัวและชุมชน	- นโยบายของรัฐควรเน้นการพัฒนาทักษะและโอกาสทางเศรษฐกิจของครอบครัวและชุมชน - นโยบายของรัฐควรส่งเสริมการฝึกอบรมฝีมือแรงงานให้หนุนเสริมศักยภาพของชุมชนที่เป็นในลักษณะของการพัฒนาตนเองเป็นหลัก	- รัฐควรเข้ามาส่งเสริมและสนับสนุนเรื่องการจัดตั้งกองทุนภายในชุมชนให้มีความหลากหลายสามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนได้หลายมิติภายใต้กองทุนเดียวอย่างเข้มแข็งและยั่งยืน	- รัฐควรตระหนักถึงการออกนโยบายที่ตอบสนองความต้องการและสภาพความเป็นจริงตามบริบทของพื้นที่เศรษฐกิจพอเพียงได้ จะช่วยให้ชุมชนสามารถกำหนด	- รัฐควรส่งเสริมให้ชุมชนมีการต่อยอดการดำเนินงานตามโครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้านและชุมชน (SML) ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้ จะช่วยให้ชุมชนสามารถกำหนด	- การดำเนินงานตามนโยบายของรัฐควรมีความต่อเนื่อง การสนับสนุนงบประมาณและทรัพยากรต่าง ๆ ควรส่งเสริมให้กับชุมชนอย่างจริงจัง เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ในระยะยาว	- รัฐอาจจำเป็นต้องเข้ามาหนุนเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน โดยมีการสมทบทรัพยากรแต่ไม่ใช่การสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน - รัฐต้องสนับสนุนงบประมาณเพื่อให้เกิด	- รัฐควรบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและพื้นที่สาธารณประโยชน์ของชุมชนให้เกิดโอกาสทางอาชีพและการสร้างรายได้ ศักยภาพของประชาชน โดยให้ประชาชนคิดเองสร้างเองบริหารเอง	- รัฐไม่ควรหยิบยื่นหรือยึดโครงการแบบสำเร็จรูปให้แก่ชุมชน แต่เป็นการเสริมพลังหรือสนับสนุนการสร้างศักยภาพของประชาชน โดยให้ประชาชนคิดเองสร้างเองบริหารเอง

[illegible]

ตารางแสดงสรุปพื้นที่ต้นแบบเพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจนและปัญหาการเข้าถึงทรัพยากรในเขตชนบทและเขตเมืองทั้ง 4 ภูมิภาคของประเทศไทย (ต่อ)

ประเด็น	ภาคเหนือ		ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ				ภาคกลาง			ภาคใต้		
	พื้นที่ เขตชนบท		พื้นที่ เขตเมือง		พื้นที่ เขตชนบท		พื้นที่ เขตเมือง		พื้นที่ เขตชนบท		พื้นที่ เขตเมือง	
	บ้านบัว ตำบล บ้านดู่ อำเภอเมือง จังหวัด พะเยา	ตำบล บัวใหญ่ อำเภอ น่าน้อย จังหวัด น่าน	ตำบลน้ำร้อน อำเภอเมือง จังหวัดตาก	ตำบล นาบอน อำเภอ คำม่วง จังหวัด กาฬสินธุ์	บ้านหนองตาเข้ม ตำบลนางรอง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์	ตำบลชุมแพ อำเภอ ชุมแพ จังหวัด ขอนแก่น	ตำบล ดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัด นครปฐม	บ้านสะพานดำ ตำบลวัดแก้ว อำเภอ บางแพ จังหวัด ราชบุรี	ตำบล โพรงมะเดื่อ อำเภอเมือง จังหวัด นครปฐม	ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัด นครศรี ธรรมราช	บ้านวังวิเศษ ตำบล วังมะปรางเหนือ อำเภอ วังวิเศษ จังหวัดตรัง	ตำบล เขาคราม อำเภอเมือง จังหวัด กระบี่
16. ข้อเสนอ นโยบาย และเชิง ยุทธ ศาสตร์		- รัฐอาจต้อง เข้ามาหนุน เสริมการ พัฒนา คุณภาพชีวิต โดยการ สมทบ ทรัพยากร แต่ไม่ใช้การ สงเคราะห์				- รัฐควรมี การทบทวน วัตถุประสงค์ และการจัดตั้ง กองทุนต่าง ๆ รวมทั้งกฎ ระเบียบ และเงื่อนไขของ กองทุนต่าง ๆ ให้มีความเหมาะสม กับสภาพปัญหานั้น ๆ						

ตารางแสดงสรุปพื้นที่ต้นแบบเพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจนและปัญหาการเข้าถึงทรัพยากรในเขตชนบทและเขตเมืองทั้ง 4 ภูมิภาคของประเทศไทย (ต่อ)

ประเด็น	ภาคเหนือ			ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ			ภาคกลาง			ภาคใต้		
	พื้นที่ เขตชนบท		พื้นที่ เขตเมือง	พื้นที่ เขตชนบท		พื้นที่ เขตเมือง	พื้นที่ เขตชนบท		พื้นที่ เขตเมือง	พื้นที่ เขตชนบท		พื้นที่ เขตเมือง
	บ้านบัว ตำบล บ้านต้น อำเภอเมือง จังหวัด พะเยา	ตำบล บัวใหญ่ อำเภอ น่าน้อย จังหวัด น่าน	ตำบลน้ำร้อน อำเภอเมือง จังหวัดตาก	ตำบล นาบอน อำเภอ คำม่วง จังหวัด กาฬสินธุ์	บ้านหนองตาเซ่ม ตำบลนางรอง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์	ตำบลชุมแพ อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น	ตำบล ดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัด นครปฐม	บ้านสะพานดำ ตำบลวัดแก้ว อำเภอ บางแพ จังหวัดราชบุรี	ตำบล โพรงมะเดื่อ อำเภอเมือง จังหวัด นครปฐม	ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัด นครศรี ธรรมราช	บ้านวังวิเศษ ตำบล วังมะปรางเหนือ อำเภอวังวิเศษ จังหวัดตรัง	ตำบล เขาคราม อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่
17. ตัวชี้วัด ความสำเร็จ ในการ พัฒนา ชุมชน	- คนใน ชุมชนมี คุณภาพ ชีวิตและ ความ เป็นอยู่ ที่ดีขึ้น สามารถ พึ่งตนเองได้ - ระบบ นิเวศใน ชุมชนดีขึ้น และชุมชนมี อาหารไว้ บริโภค ตลอด ฤดูกาล	- การมี เศรษฐกิจ พอเพียง เป็นวิถี - มีความมั่นคง ในที่อยู่อาศัย และที่ดิน ทำกิน - สามารถในการ พึ่งพาตนเองได้ - โอกาสที่ เท่าเทียมกัน ในการเข้าถึง ทรัพยากรที่ จำเป็นในการ ดำรงชีวิตและ	- คนในชุมชน มีคุณภาพชีวิต และความ เป็นอยู่ ที่ดีขึ้น สามารถ พึ่งตนเองได้ - มีความมั่นคง ในที่อยู่อาศัย และที่ดิน ทำกิน	- การมี เศรษฐกิจ พอเพียง เป็นวิถี - ความ สามารถใน การพึ่งพา ตนเองได้	- คนในชุมชนมี คุณภาพชีวิตและ ความเป็นอยู่ ที่ดีขึ้น สามารถ พึ่งตนเองได้ - มีความ สามารถในการ พึ่งพาตนเองได้	- การยกระดับ การศึกษาของ คนในชุมชน ให้สูงขึ้น - คนในชุมชน มีคุณภาพชีวิต ที่ดีขึ้น - คนในชุมชน อยู่ดี กินดีและ อยู่ร่วมกัน อย่างมี ความสุข	- ประชาชน อยู่ดี กินดี - มีความมั่นคง ทางเศรษฐกิจ - มีความสุข ด้วยวิถี เศรษฐกิจ พอเพียง	- ประชาชน อยู่ดี กินดี - มีความมั่นคง ทางเศรษฐกิจ - มีความสุข ด้วยวิถี เศรษฐกิจ พอเพียง - มีสภาพ แวดล้อมที่ดี - ปัญหา สุขภาพ ลดน้อยลง	- คนในชุมชน มีความเป็นอยู่ และมี สุขภาพจิตที่ดี ขึ้น - มีรายได้ เพิ่มขึ้น เนื่องจากมี อาชีพเสริม - คนในชุมชนรู้ สิทธิหน้าที่ของ ตนเอง	- การมี เศรษฐกิจ พอเพียง เป็นวิถี - ความมั่นคง ในที่อยู่อาศัย และที่ดิน ทำกิน - ความ สามารถในการ พึ่งพาตนเองได้ - โอกาสที่เท่า เทียมกันใน การเข้าถึง ทรัพยากรที่ จำเป็นในการ ดำรงชีวิตและ	- คนในชุมชน มีโอกาทาง อาชีพสามารถ หาเลี้ยงตัวเอง ได้ - คนในชุมชนมี รายได้ที่มั่นคง ซึ่งจะส่งผลให้ คนในชุมชน มีความเป็นอยู่ และมีคุณภาพ ชีวิตที่ดีขึ้น	- ความ พอเพียงทั้งใน ด้านเศรษฐกิจ และสังคม บนพื้นฐาน ของความ ร วมมือของ ชุมชน - ช่วยเหลือ ซึ่งกันและกัน ระหว่าง ประชาชนใน ชุมชน และ การบูรณา การความ ร่วมมือใน การพัฒนา

[illegible]

ตารางแสดงสรุปพื้นที่ต้นแบบเพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจนและปัญหาการเข้าถึงทรัพยากรในเขตชนบทและเขตเมืองทั้ง 4 ภูมิภาคของประเทศไทย (ต่อ)

ประเด็น	ภาคเหนือ			ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ			ภาคกลาง			ภาคใต้		
	พื้นที่		พื้นที่	พื้นที่		พื้นที่	พื้นที่		พื้นที่	พื้นที่		พื้นที่
	เขตชนบท		เขตเมือง	เขตชนบท		เขตเมือง	เขตชนบท		เขตเมือง	เขตชนบท		เขตเมือง
	บ้านบัว ตำบล บ้านดู่ อำเภอเมือง จังหวัด พะเยา	ตำบล บัวใหญ่ อำเภอ น่าน้อย จังหวัดน่าน	ตำบลน้ำร้อน อำเภอเมือง จังหวัดตาก	ตำบล นาบอน อำเภอ คำม่วง จังหวัด กาฬสินธุ์	บ้านหนองตาเซิม ตำบลนางรอง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์	ตำบล ชุมแพ อำเภอ ชุมแพ จังหวัด ขอนแก่น	ตำบล ดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัด นครปฐม	บ้านสะพานดำ ตำบลวัดแก้ว อำเภอ บางแพ จังหวัดราชบุรี	ตำบล โพรงมะเดื่อ อำเภอเมือง จังหวัด นครปฐม	ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัด นครศรี ธรรมราช	บ้านวังวิเศษ ตำบล วังมะปราง เหนือ อำเภอ วังวิเศษ จังหวัดตรัง	ตำบล เขาคราม อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่
18. จุดอ่อน ของ ภาครัฐ	- ความ ล่าช้าของ หน่วยงาน ภาครัฐใน การให้ความ ช่วยเหลือ - หน่วยงาน ภาครัฐยังมี วิธีคิดแบบ ราชการ ไม่คำนึงถึง ความ ต้องการและ ประโยชน์ ของ ประชาชน ไม่คำนึงถึง ความ ต้องการ และ ประโยชน์ ของ ประชาชน	- หน่วยงาน ภาครัฐยังมี วิธีคิดแบบ ราชการ ไม่คำนึงถึง ความ ต้องการและ ประโยชน์ ของ ประชาชน เป็นหลัก	- การดำเนินงาน เกี่ยวกับโครงการ บ้านมั่นคงใน เขตที่ราชพัสดุ หน่วยงานภาครัฐ ยังรับทราบ ปัญหาเฉพาะใน ส่วนที่เกี่ยวข้อง กับงานที่อยู่ใน ความรับผิดชอบ ของหน่วยงาน ตนเองเท่านั้น ยัง ขาดความเข้าใจ ในภาพรวม ด้านการ บูรณาการเพื่อ แก้ไขปัญหา	- หน่วยงาน ภาครัฐยังมี วิธีคิดแบบ ราชการ ไม่คำนึงถึง ความต้องการ และประโยชน์ ของประชาชน เป็นหลัก	- หน่วยงาน ภาครัฐยังเปิด โอกาสให้ ประชาชนเข้ามา มีส่วนร่วมใน การเสนอความ คิดเห็นและร่วม จัดการชุมชนน้อย	- หน่วยงาน ภาครัฐยังมี วิธีคิดแบบ ราชการ ไม่คำนึงถึง ความต้องการและ ประโยชน์ ของ ประชาชน เป็นหลัก	- ความ ไม่ต่อเนื่อง ของการ ให้ความ ช่วยเหลือ - ข้อจำกัด ในการ ศึกษาและ เข้าใจสภาพ บริบทของ ชุมชน	- ความ ไม่ต่อเนื่องของ การให้ความ ช่วยเหลือ - ข้อจำกัด ในการ ศึกษาและ เข้าใจสภาพ บริบทของ ชุมชน	หน่วยงาน ภาครัฐมัก ขาดการ ทำงานแบบ บูรณาการ และการ ประสานงาน ร่วมกัน	- หน่วยงาน ภาครัฐยังมี วิธีคิดแบบ ราชการไม่ คำนึงถึงความ ต้องการและ ประโยชน์ของ ประชาชนเป็น หลัก	- หน่วยงาน ภาครัฐยังมี วิธีคิดแบบ ราชการไม่ คำนึงถึง ความ ต้องการและ ประโยชน์ ของ ประชาชน เป็นหลัก	- วัฒนธรรมการ ทำงานแบบ แยกส่วนขาด การบูรณาการ ของหน่วยงาน - การประสาน งานไม่เป็นไป ในเชิงรุก - ข้อจำกัดของ กฎระเบียบทำ ให้เกิดช่องว่าง ของการสื่อสาร - ขาดความ ต่อเนื่องในการ ดำเนินงาน

[illegible]

ตารางแสดงสรุปพื้นที่ต้นแบบเพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจนและปัญหาการเข้าถึงทรัพยากรในเขตชนบทและเขตเมืองทั้ง 4 ภูมิภาคของประเทศไทย (ต่อ)

ประเด็น	ภาคเหนือ			ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ			ภาคกลาง			ภาคใต้		
	พื้นที่ เขตชนบท		พื้นที่ เขตเมือง	พื้นที่ เขตชนบท		พื้นที่ เขตเมือง	พื้นที่ เขตชนบท		พื้นที่ เขตเมือง	พื้นที่ เขตชนบท		พื้นที่ เขตเมือง
	บ้านบัว ตำบล บ้านต้น อำเภอเมือง จังหวัด พะเยา	ตำบล บัวใหญ่ อำเภอ น่าน้อย จังหวัดน่าน	ตำบลน้ำร้อน อำเภอเมือง จังหวัดตาก	ตำบล นาบอน อำเภอ คำม่วง จังหวัด กาฬสินธุ์	บ้านหนองตาเข้ม ตำบลนางรอง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์	ตำบลชุมแพ อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น	ตำบล ดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัด นครปฐม	บ้านสะพานดำ ตำบลวัดแก้ว อำเภอ บางแพ จังหวัดราชบุรี	ตำบล โพรงมะเดื่อ อำเภอเมือง จังหวัด นครปฐม	ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัด นครศรี ธรรมราช	บ้านวังวิเศษ ตำบลวัง มะปรางเหนือ อำเภอ วังวิเศษ จังหวัดตรัง	ตำบลเขาคราม อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่
19. จุด แข็ง ของ ภาครัฐ	- หน่วยงาน ภาครัฐเป็น แหล่งรวม องค์ความรู้ และ ทรัพยากร	- หน่วยงาน ภาครัฐเป็น แหล่งรวม องค์ความรู้ และทรัพยากร	- หน่วยงาน ภาครัฐเป็น แหล่งรวม องค์ความรู้ และทรัพยากร	- หน่วยงาน ภาครัฐเป็น แหล่งรวม องค์ความรู้ และ ทรัพยากร	- หน่วยงาน ภาครัฐเป็น แหล่งรวม องค์ความรู้ และทรัพยากร	- หน่วยงาน ภาครัฐเป็น แหล่งรวม องค์ความรู้ และทรัพยากร	- หน่วยงาน ภาครัฐเป็น แหล่งรวม องค์ความรู้ และทรัพยากร	- หน่วยงาน ภาครัฐเป็น แหล่งรวม องค์ความรู้ และทรัพยากร	- หน่วยงาน ภาครัฐเป็น แหล่งรวม องค์ความรู้ และทรัพยากร	- หน่วยงาน ภาครัฐเป็น แหล่งรวม องค์ความรู้ และ ทรัพยากร	- หน่วยงาน ภาครัฐเป็น แหล่งรวม องค์ความรู้ และ ทรัพยากร	- หน่วยงาน ภาครัฐเป็น แหล่งรวม องค์ความรู้ และ ทรัพยากร
20. เงื่อนไข /ตัวแปร ที่สำคัญ ในการ ทำงาน พัฒนา ชุมชน	- การพัฒนา ท้องถิ่นควร ทำความเข้าใจ สภาพ บริบทที่ แท้จริงของ ชุมชน - ความ จริงใจ ตั้งใจจริง ในการ	- การพัฒนา สังคมในระดับ ชุมชนผู้ปฏิบัติ จะต้อง คำนึงถึงสภาพ บริบทและ สภาพปัญหา ของชุมชน ซึ่งมีที่มาและ ความเป็นไป แตกต่างกัน	- การพัฒนา สังคมในระดับ ชุมชนผู้ปฏิบัติ จะต้อง คำนึงถึงสภาพ บริบทและ สภาพปัญหา ของชุมชน ซึ่งมีที่มาและ ความเป็นไป แตกต่างกัน	- การพัฒนา สังคมใน ระดับชุมชน ผู้ปฏิบัติ จะต้อง คำนึงถึง สภาพบริบท และสภาพ ปัญหาของ ชุมชน ซึ่งมีที่มา	เจ้าหน้าที่รัฐ ต้องเปลี่ยน บทบาทจากการ ชี้นำควบคุม ชุมชนมาเป็น การให้ข้อมูล สนับสนุนและ สร้างพื้นที่ให้ ชุมชนได้มี เวทีในการ แลกเปลี่ยน	- การพัฒนา ท้องถิ่นควร ทำความเข้าใจ สภาพบริบท ที่แท้จริงของ ชุมชน - ความจริงใจ ตั้งใจจริง ในการพัฒนา ท้องถิ่น	- การพัฒนา ท้องถิ่นควร ทำความเข้าใจ สภาพบริบท ที่แท้จริงของ ชุมชน - ความจริงใจ ตั้งใจจริง ในการพัฒนา ท้องถิ่น	- การพัฒนา ท้องถิ่นควร ทำความเข้าใจ สภาพบริบท ที่แท้จริงของ ชุมชน - ความจริงใจ ตั้งใจจริง ในการพัฒนา ท้องถิ่น	- การพัฒนา ท้องถิ่นควร ทำความเข้าใจ สภาพบริบท ที่แท้จริงของ ชุมชน - ความจริงใจ ตั้งใจจริง ในการพัฒนา ท้องถิ่น	- การพัฒนา สังคมในระดับ ชุมชนผู้ปฏิบัติ จะต้อง คำนึงถึงสภาพ บริบทและ สภาพปัญหา ของชุมชน ซึ่งมีที่มาและ ความเป็นไป แตกต่างกัน	- การพัฒนา สังคมใน ระดับชุมชน ผู้ปฏิบัติ จะต้อง คำนึงถึง สภาพบริบท และสภาพ ปัญหาของ ชุมชน ซึ่งมีที่มาและ ความเป็นไป แตกต่างกัน	- การพัฒนา สังคมในระดับ ชุมชนผู้ปฏิบัติ จะต้องคำนึงถึง สภาพบริบท และสภาพ ปัญหาของ ชุมชน ซึ่งมีที่มาและ ความเป็นไป แตกต่างกัน

[illegible]

ตารางแสดงสรุปพื้นที่ต้นแบบเพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจนและปัญหาการเข้าถึงทรัพยากรในเขตชนบทและเขตเมืองทั้ง 4 ภูมิภาคของประเทศไทย (ต่อ)

ประเด็น	ภาคเหนือ			ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ			ภาคกลาง			ภาคใต้		
	พื้นที่		พื้นที่	พื้นที่		พื้นที่	พื้นที่		พื้นที่	พื้นที่		พื้นที่
	เขตชนบท		เขตเมือง	เขตชนบท		เขตเมือง	เขตชนบท		เขตเมือง	เขตชนบท		เขตเมือง
	บ้านบัว ตำบล บ้านดู่ อำเภอเมือง จังหวัด พะเยา	ตำบล บัวใหญ่ อำเภอ น่าน้อย จังหวัด น่าน	ตำบล น้ำร้อน อำเภอ เมือง จังหวัด ตาก	ตำบล นาบอน อำเภอ คำม่วง จังหวัด กาฬสินธุ์	บ้านหนองคาเข้ม ตำบลนางรอง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์	ตำบล ชุมแพ อำเภอ ชุมแพ จังหวัด ขอนแก่น	ตำบล ดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัด นครปฐม	บ้านสะพานดำ ตำบลวัดแก้ว อำเภอ บางแพ จังหวัดราชบุรี	ตำบล โพรงมะเดื่อ อำเภอเมือง จังหวัด นครปฐม	ตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัด นครศรี ธรรมราช	บ้านวังวิเศษ ตำบล วังมะปราง เหนือ อำเภอ วังวิเศษ จังหวัดตรัง	ตำบลเขาคราม อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่
21. อุปสรรค ในการ ทำงาน พัฒนา ชุมชน	การสร้าง กระบวน การมีส่วน ร่วมและ กระบวน การเรียนรู้ ของชุมชน จำเป็น ต้องใช้ ระยะเวลา และความ อดทนสูง	- ผู้ปฏิบัติ งานมักมีอคติ และความคิด ที่จำกัดในการ ทำงาน ร่วมกับชุมชน - นโยบาย ที่เป็นกรอบ ในการ ปฏิบัติงาน ไม่สอดคล้อง สัมพันธ์กัน	- ภาครัฐ ยังขาด นโยบาย และ แนวทาง ในการ ปฏิบัติ งาน ร่วมกัน ที่ชัดเจน	- ผู้ปฏิบัติงานเอง ซึ่งมักมีอคติและ ความคิดที่จำกัด ในการทำงาน ร่วมกับชุมชน - นโยบายที่เป็น กรอบในการ ปฏิบัติงานซึ่งมี ความเฉพาะด้าน ตามภารกิจของ หน่วยงาน และ ไม่สอดคล้อง สัมพันธ์กัน	- รัฐเปิดโอกาสให้ ประชาชนเข้ามา มีส่วนร่วมน้อย - การจัดทำแผน ของท้องถิ่นมักไม่ ตรงกับความต้องการ ของชุมชนเนื่องจาก ไม่มีการทำความเข้าใจกับสภาพ ปัญหาในพื้นที่ ก่อนกำหนดแผน	- การถูก แทรกแซง ทางการเมือง ทำให้ ประชาชนเกิด การแตกแยก ความคิด ออกเป็น ฝักฝ่าย จึงส่งผลให้ การทำงาน พัฒนาชุมชน และสังคมไม่ สามารถ รวมตัวกัน เพื่อแก้ไข ปัญหาและ	การแก้ไขปัญหา หรือการพัฒนา ชุมชนควร มีอยู่ผู้ใช้จาก ส่วนกลาง ยึดเยียดให้	- ความ ต่อเนื่องใน การพัฒนา	หน่วยงาน ภาครัฐมัก ขาดการ ทำงานแบบ บูรณาการ และการ ประสาน งานร่วมกัน	- ผู้ปฏิบัติงาน มักมีอคติและ ความคิดที่ จำกัดในการ ทำงานร่วม กับชุมชน - นโยบายที่ เป็นกรอบใน การปฏิบัติงาน ไม่สอดคล้อง สัมพันธ์กัน	- ความเข้าใจ และความ พร้อมของ ชุมชน ผู้ปฏิบัติงาน จะต้องเข้าไป สร้างความ เข้าใจและ สร้างความ ศรัทธาให้คน ในชุมชนเกิด การยอมรับ และเห็นถึง ผล ประโยชน์ ของชุมชน เป็นที่ตั้ง	หน่วยงาน ภาครัฐมักจะ เน้นการทำงาน ในมิติเดียว ในการ กำหนดแนว นโยบายต่าง ๆ โดยไม่ได้คำนึง ถึงความแตก ต่างของ ปัญหาและ บริบท แวดล้อม ซึ่งมักจะนำไปสู่ การกำหนด นโยบายแบบ เดียวที่ใช้ปฏิบัติ

[illegible]

ตารางแสดงสรุปพื้นที่ต้นแบบเพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจนและปัญหาการเข้าถึงทรัพยากรในเขตชนบทและเขตเมืองทั้ง 4 ภูมิภาคของประเทศไทย (ต่อ)

ประเด็น	ภาคเหนือ			ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ			ภาคกลาง			ภาคใต้		
	พื้นที่		พื้นที่	พื้นที่		พื้นที่	พื้นที่		พื้นที่	พื้นที่		พื้นที่
	เขตชนบท		เขตเมือง	เขตชนบท		เขตเมือง	เขตชนบท		เขตเมือง	เขตชนบท		เขตเมือง
	บ้านบัว ตำบล	ตำบล บัวใหญ่	ตำบล น้ำร้อน	ตำบล นาบอน	บ้านหนองตาเซ็ม ตำบลนางรอง	ตำบล ชุมแพ	ตำบล ดอนยายหอม	บ้าน สะพานคำ	ตำบล โพรงมะเดื่อ	ตำบล ไม้เรียง	บ้านวังวิเศษ ตำบลวังมะปราง	ตำบลเขาคราม อำเภอเมือง
	บ้านต้น อำเภอ	อำเภอ น่าน้อย	อำเภอ เมือง	อำเภอ คำม่วง	อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์	อำเภอ ชุมแพ	อำเภอเมือง จังหวัด	ตำบลวัดแก้ว อำเภอ	อำเภอ เมือง	อำเภอดวาง จังหวัด	เหนือ อำเภอ	จังหวัดกระบี่
	เมือง จังหวัด	จังหวัด น่าน	จังหวัด ตาก	จังหวัด กาฬสินธุ์	จังหวัด ขอนแก่น		นครปฐม	บางแพ จังหวัด	จังหวัด นครปฐม	นครศรี ธรรมราช	จังหวัดตรัง	
	พะเยา						ราชบุรี					
22. องค์ความรู้ที่จำเป็นสำหรับการทำงานพัฒนาชุมชน	- การวิเคราะห์ชุมชนควรเข้าใจถึงสภาพปัญหาของชุมชน - ควรมีมนุษย์สัมพันธ์ในการสร้างปฏิสัมพันธ์กับชุมชน - ควรรู้จักปรับตัวเข้ากับประชาชน - สามารถให้คำปรึกษาและแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาในชุมชนได้	- การวิเคราะห์ชุมชนควรเข้าใจถึงสภาพปัญหาของชุมชน - ควรมีมนุษย์สัมพันธ์ในการสร้างปฏิสัมพันธ์กับชุมชน - ควรรู้จักปรับตัวเข้ากับประชาชน - ให้คำปรึกษาและแนะแนวทางในการแก้ไขปัญห	- การวิเคราะห์ชุมชนควรเข้าใจถึงสภาพปัญหาของชุมชน - ควรมีมนุษย์สัมพันธ์ในการสร้างปฏิสัมพันธ์กับชุมชน - ควรรู้จักปรับตัวเข้ากับประชาชน - สามารถให้คำปรึกษาและแนะแนวทางการแก้ไข	- การวิเคราะห์ชุมชนควรเข้าใจถึงสภาพปัญหาของชุมชน - ควรมีมนุษย์สัมพันธ์ในการสร้างปฏิสัมพันธ์กับชุมชน - ควรรู้จักปรับตัวเข้ากับประชาชน - สามารถให้คำปรึกษาและแนะแนวทางการแก้ไข	- การวิเคราะห์ชุมชนควรเข้าใจถึงสภาพปัญหาของชุมชน - การวิเคราะห์ของชุมชนสัมพันธ์ในการสร้างปฏิสัมพันธ์สภาพปัญหาของชุมชน - มนุษย์สัมพันธ์ในการสร้างปฏิสัมพันธ์และการปรับตัวเข้ากับประชาชน - การให้คำปรึกษาและแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาในชุมชน	- การศึกษาหาความรับรู้บทบาทภารกิจของหน่วยงานตนเอง และของหน่วยงานภาคีเครือข่ายที่จะเข้ามาบูรณาการการทำงานร่วมกัน - ควรรู้จักปรับตัวเข้ากับประชาชน - มนุษย์สัมพันธ์ในการสร้างปฏิสัมพันธ์	-การวิเคราะห์ชุมชนให้เข้าใจถึงสภาพบริบทสภาพปัญหาของชุมชน - ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม - มนุษย์สัมพันธ์ในการสร้างปฏิสัมพันธ์และการปรับตัวเข้ากับประชาชน - การให้คำปรึกษาและแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาในชุมชน - การเสริมสร้าง	- เจ้าหน้าที่ภาครัฐต้องมีความน้ำใจให้ความช่วยเหลือเรื่องอื่นๆนอกเหนืองานในหน้าที่ - มนุษย์สัมพันธ์ในการสร้างปฏิสัมพันธ์และการปรับตัวเข้ากับประชาชน - การวิเคราะห์ชุมชนให้เข้าใจถึง	- การวิเคราะห์ชุมชนควรเข้าใจถึงสภาพปัญหาของชุมชน - ควรมีมนุษย์สัมพันธ์ในการสร้างปฏิสัมพันธ์กับชุมชน - สามารถให้คำปรึกษาและแนะแนวทางแก้ไขปัญหาในชุมชนได้	- การสื่อสารที่เปิดเผยมุมมองโปร่งใส - การวิเคราะห์ชุมชนให้เข้าใจถึงสภาพบริบทสภาพปัญหาของชุมชน - มนุษย์สัมพันธ์ในการสร้างปฏิสัมพันธ์และการปรับตัวเข้ากับประชาชน - การให้คำปรึกษาและแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาในชุมชน - การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน	-การวิเคราะห์ชุมชนให้เข้าใจถึงสภาพบริบทสภาพปัญหาของชุมชน - ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม - มนุษย์สัมพันธ์ในการสร้างปฏิสัมพันธ์และการปรับตัวเข้ากับประชาชน - การให้คำปรึกษาและแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาในชุมชน - การเสริมสร้าง	

[illegible]

ตารางแสดงสรุปพื้นที่ต้นแบบเพื่อการแก้ไขปัญหาคความยากจนและปัญหาการเข้าถึงทรัพยากรในเขตชนบทและเขตเมืองทั้ง 4 ภูมิภาคของประเทศไทย (ต่อ)

ประเด็น	ภาคเหนือ			ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ			ภาคกลาง			ภาคใต้		
	พื้นที่ เขตชนบท		พื้นที่ เขตเมือง	พื้นที่ เขตชนบท		พื้นที่ เขตเมือง	พื้นที่ เขตชนบท		พื้นที่ เขตเมือง	พื้นที่ เขตชนบท		พื้นที่ เขตเมือง
	บ้านบัว ตำบล บ้านต้น อำเภอ เมือง จังหวัดพะเยา	ตำบล บัวใหญ่ อำเภอ น่าน้อย จังหวัด น่าน	ตำบล น้ำร้อน อำเภอ เมือง จังหวัด ตาก	ตำบล นาบอน อำเภอ คำม่วง จังหวัด กาฬสินธุ์	บ้านหนองตาเซิม ตำบลนางรอง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์	ตำบล ชุมแพ อำเภอ ชุมแพ จังหวัด ขอนแก่น	ตำบล ดอนยายหอม อำเภอ เมือง จังหวัด นครปฐม	บ้าน สะพานดำ ตำบลวัดแก้ว อำเภอ บางแพ จังหวัดราชบุรี	ตำบล โพรงมะเดื่อ อำเภอ เมือง จังหวัด นครปฐม	ตำบล ไม้เรียง อำเภอดงวาง จังหวัด นครศรี ธรรมราช	บ้านวังวิเศษ ตำบล วังมะปราง เหนือ อำเภอ วังวิเศษ จังหวัดตรัง	ตำบลเขาคราม อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่
23. เทคนิค/ กลยุทธ์ ที่สำคัญ ในการ ทำงาน พัฒนา ชุมชน	- ความ ยืดหยุ่นในการ ทำงานเพื่อให้ สอดคล้องกับ สถานการณ์ - ยึดเป้าหมาย ในการแก้ไข ปัญหาของ ชุมชนเป็นที่ตั้ง	- ความ ยืดหยุ่นใน การทำงาน เพื่อให้ สอดคล้องกับ สถานการณ์ - ยึด เป้าหมายใน การแก้ไข ปัญหาของ ชุมชนเป็น ที่ตั้ง	- ความ ยืดหยุ่นใน การทำงาน เพื่อให้ สอดคล้องกับ สถานการณ์ - ยึด เป้าหมายใน การแก้ไข ปัญหาของ ชุมชนเป็น ที่ตั้ง	- ความ ยืดหยุ่นใน การทำงาน เพื่อให้ สอดคล้องกับ สถานการณ์ - เข้าใจสภาพ ความเป็นจริง ตามบริบทของ พื้นที่	- ทราบปัญหา และความ ต้องการของ ชุมชน - เข้าใจสภาพ ความเป็นจริง ตามบริบทของ พื้นที่	- ความยืดหยุ่น ในการทำงาน เพื่อให้ สอดคล้องกับ สถานการณ์ - ยึดเป้าหมาย ในการแก้ไข ปัญหาของ ชุมชนเป็นที่ตั้ง	- ทราบปัญหา และความ ต้องการของ ชุมชน - เข้าใจสภาพ ความเป็นจริง ตามบริบทของ พื้นที่	- ทราบ ปัญหา และความ ต้องการ ของชุมชน - เข้าใจสภาพ ความเป็นจริง ตามบริบท ของพื้นที่	- ความยืดหยุ่น ในการทำงาน เพื่อให้ สอดคล้องกับ สถานการณ์ - ยึดเป้าหมาย ในการแก้ไข ปัญหาของ ชุมชนเป็นที่ตั้ง	- ความ ยืดหยุ่นใน การทำงาน เพื่อให้ สอดคล้อง กับ สถานการณ์ - ยึด เป้าหมายใน การแก้ไข ปัญหาของ ชุมชนเป็นตั้ง	- ทราบ ปัญหา และความ ต้องการ ของชุมชน - เข้าใจสภาพ ความเป็นจริง ตามบริบท ของพื้นที่	- การพัฒนา สังคมในระดับ ชุมชนไม่ควร ดำเนินการแบบ ให้เปล่าแก่ ประชาชนฝ่าย แต่ควรให้ ประชาชนมีส่วน ร่วมในการลง ขันเพื่อให้ ประชาชนเกิด ความรู้สึกเป็น เจ้าของร่วมกัน อันจะส่งเสริม ให้เกิดการมี ส่วนร่วมของคน ในชุมชน

จากตารางข้างต้น สามารถสรุปเป็นประเด็นสำคัญขององค์ความรู้และเครื่องมือในการวางรากฐานสู่การขับเคลื่อนนโยบายสังคมและกลไกการส่งเสริมความเสมอภาคและความเป็นธรรมในสังคมดังกล่าว ได้สะท้อนให้เห็นถึงภาพรวม หรือสภาพในระดับมหภาค ดังนั้นเพื่อเป็นการฉายภาพ หรือสะท้อนให้เห็นถึงรายละเอียดขององค์ความรู้และเครื่องมือในการวางรากฐานสู่การขับเคลื่อนนโยบายสังคมและกลไกการส่งเสริมความเสมอภาคและความเป็นธรรมในสังคมในเชิงลึกยิ่งขึ้น จึงต้องอาศัยข้อมูลในระดับจุลภาคมาประกอบการวิเคราะห์ โดยการศึกษากรณีพื้นที่ต้นแบบที่ดี ตัวอย่างในระดับชุมชน ทั้งในพื้นที่เขตเมืองและพื้นที่ชนบทจากทั้งสี่ภาคของประเทศ ซึ่งมีประเด็นสำคัญ ดังนี้

13.1 สภาพปัญหาก่อนการดำเนินการแก้ไข

จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์พื้นที่ชุมชนต้นแบบ พบว่า สภาพปัญหาของชุมชนต้นแบบก่อนที่จะมีการดำเนินการแก้ไขปัญหาดังกล่าว เหล่านี้ สภาพปัญหามีลักษณะที่คล้ายคลึงกับสภาพปัญหาของพื้นที่สถานการณ์ ก็คือ การประสบกับปัญหาที่ผูกโยงในเรื่องของการขาดแคลนทรัพยากร การขาดความมั่นคงในการดำรงชีวิต ซึ่งสภาพปัญหาเหล่านี้ได้นำไปสู่ปัญหาของความยากจนและบ่งชี้ถึงความไม่เสมอภาคและความเป็นธรรมในสังคม รวมทั้งสาเหตุของปัญหาก็มีลักษณะที่คล้ายคลึงกันด้วย คือ การวนซ้ำ การเป็นหนี้สินจากความไม่มั่นคงในการประกอบอาชีพ และการขาดที่อยู่อาศัยถาวร การขาดโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากร

13.2 ความพยายามในการหาทางออกของปัญหา

จากวงจรสภาพปัญหาที่มีการวนซ้ำ มีจุดเริ่มต้นที่สำคัญในการแก้ไขปัญหาที่ผู้นำ การรวมกลุ่มกันระหว่างคนที่ประสบปัญหาร่วมกันในชุมชน โดยการตระหนักถึงปัญหาที่มีร่วมกันบนพื้นฐานของการใช้ข้อมูลที่มีอยู่และต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้นซึ่งเกิดขึ้นโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ในการสื่อสารการพูดคุย หรือ การรวมกลุ่ม หรือการจัดเวทีสาธารณะร่วมกัน สิ่งที่ได้กล่าวมาทั้งหมดแสดงให้เห็นว่าการเริ่มต้นการแก้ปัญหาเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นจากคนภายในชุมชนบนพื้นฐานของความตระหนักและต้องการที่จะแก้ปัญหาด้วยการพึ่งพาตนเองก่อน

13.3 หลักคิดที่สำคัญในการแก้ไขปัญหาของชุมชน

สำหรับการดำเนินการแก้ไขปัญหาของชุมชนต้นแบบ หากพิจารณาจะพบว่า หลักคิดที่สำคัญที่นำมาใช้ในการดำเนินการแก้ไขปัญหามีหลักคิดสำคัญ 2 ประการ ดังนี้

ประการแรก พลังในการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาของชุมชนเกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาไม่ว่าจะเป็นวางแผน การดำเนินการ การจัดการตามแผน การกำกับติดตามการประเมินผล และการรับผลประโยชน์จากการพัฒนาบนพื้นฐานของการเรียนรู้ และแก้ไขปัญหาอย่างมีเป้าหมาย

ประการที่สอง การกำหนดเป้าหมายของชุมชนจะต้องเกิดจากสภาพความเป็นจริงซึ่งได้มาจากการทบทวนตนเอง วิเคราะห์ตนเอง วิเคราะห์ศักยภาพภายในที่มี เช่น ทรัพยากร และภูมิปัญญา พร้อมทั้งนำสิ่งเหล่านั้นมาหาช่องทางและโอกาสเพื่อสร้างประโยชน์ให้แก่ชุมชนในฐานะที่ชุมชนเป็นเจ้าของทรัพยากรและผู้กำหนดวิถีชีวิตของตนเอง

ในการดำเนินการแก้ไขปัญหตามหลักคิดที่ได้กล่าวข้างต้น แต่ละชุมชนต้นแบบจะมีการดำเนินการจัดทำแผนชุมชนที่ใช้เป็นเครื่องมือนำทางในการดำเนินการแก้ไขปัญหและพัฒนาชุมชนซึ่งถือได้ว่าเป็นเครื่องมือตั้งต้นในการเริ่มต้นการแก้ไขปัญหและการพัฒนา ซึ่งการจัดทำแผนชุมชนมีกระบวนการและองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่ การสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลร่วมกัน การทบทวนข้อมูลและวิเคราะห์ปัญหา การจัดเวทีสาธารณะ และกระบวนการเรียนรู้ การวิเคราะห์ หาจุดยืนและการกำหนดเป้าหมายในการแก้ไขปัญห การจัดลำดับความสำคัญของปัญหา การจัดทำแนวทางและโครงการในการแก้ไขปัญห การจัดหาแหล่งงบประมาณ และการดำเนินการแก้ไขปัญหโดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมและการพึ่งพาตนเองภายในชุมชนเป็นหลัก ซึ่งปัจจัยที่สำคัญในการจัดทำแผนชุมชน ก็คือ การสร้างการรับรู้และการไหลเวียนของข้อมูลร่วมกันซึ่งอาจอยู่ในรูปแบบของการจัดเวทีสาธารณะ การทำประชาคม หรือการปรึกษาหารืออย่างไม่เป็นทางการ

อย่างไรก็ดี แผนดังกล่าวอาจมีบางส่วนที่มีความเชื่อมโยงระหว่างแผนชุมชนกับแผนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้าด้วยกัน นอกจากแผนชุมชนจะเป็นเครื่องมือนำทางที่สำคัญในการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหของชุมชน ชุมชนจะต้องอาศัยการบูรณาการจากภาคส่วนต่าง ๆ ในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำชุมชน กลุ่ม องค์กรต่าง ๆ ในชุมชน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามาเป็นภาคีในลักษณะของหุ้นส่วนในการพัฒนา ทั้งนี้เพื่อให้เกิดพลังและการยอมรับการพัฒนาร่วมกันภายใต้การกำหนดทิศทางของแผนชุมชน

13.4 กิจกรรมที่สำคัญ

ในการดำเนินการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหชุมชนต้องอาศัยการสร้างกิจกรรมในลักษณะของชุดกิจกรรมต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับความต้องการ วิถีชีวิต ทรัพยากรของชุมชน ซึ่งกิจกรรมที่สำคัญ ได้แก่

กิจกรรมเพื่อสร้างอาชีพในรูปแบบของการจัดตั้งกลุ่มอาชีพต่าง ๆ

กิจกรรมในเรื่องของการเข้าถึงแหล่งทุนในการประกอบอาชีพของกลุ่มต่าง ๆ ในรูปแบบของการออมทรัพย์เพื่อการผลิต ซึ่งรูปแบบของกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้อาจพัฒนาไปในรูปแบบของกองทุน หรืออาจพัฒนาไปสู่การเป็นธนาคารชุมชนได้

ระบบสวัสดิการชุมชนซึ่งเกิดจากการระดมทุนของคนในชุมชนร่วมกันในการจัดระบบการออม และระบบบริหารจัดการกองทุนสวัสดิการที่มีความจำเป็นในการดำรงชีวิตและใช้เป็นหลักประกันความมั่นคงในชีวิตพื้นฐาน การเสริมสร้างความมั่นคงในการดำรงชีวิต

การพัฒนาระบบองค์กรชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การจัดตั้งองค์กรชุมชน หรือ การจัดตั้งกลุ่ม เครือข่ายการทำงานในรายประเด็นต่าง ๆ

การสร้างระบบการเรียนรู้ในชุมชน โดยใช้ชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ในรูปแบบของศูนย์การศึกษา และศูนย์การเรียนรู้ต่าง ๆ เพื่อใช้ในการเรียนรู้กันเองภายในชุมชน และเพื่อชุมชนอื่นด้วย

การจัดการทรัพยากรซึ่งจะเป็นการดำเนินกิจกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและที่ดินทำกินในกรณีที่ชุมชนมีปัญหาหลักในเรื่องของการขาดที่ดินทำกิน จะมีกลไกและกิจกรรมต่าง ๆ ที่สนับสนุนเกิดขึ้น เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด และธำรงรักษาทรัพยากรเหล่านั้นให้มีและคงอยู่ต่อไป

ในกรณีพื้นที่ที่มีปัญหาในเรื่องของที่อยู่อาศัยจะมีกิจกรรมที่สำคัญ คือ การพัฒนาความมั่นคงในที่อยู่อาศัยซึ่งก็จะอาศัยกลไกในการสนับสนุนจากภาครัฐในเรื่องของบ้านมั่นคง เป็นต้น

13.5 ความสำเร็จของชุมชน

ความสำเร็จของชุมชนต้นแบบโดยส่วนใหญ่จะปรากฏให้เห็นในรูปของการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของคนในชุมชนที่มีความแตกต่างไปจากสภาพอดีตก่อนที่จะมีการมีพัฒนา ซึ่งภาพสะท้อนที่ปรากฏให้เห็นได้เด่นชัด ก็คือ การมีความมั่นคงในการประกอบอาชีพ และมีรายได้ที่แน่นอน บนฐานของการจัดสรรการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน และชุมชนมีความเข้มแข็ง มีเครือข่ายทางสังคม รวมทั้งคนในชุมชนมีชีวิตที่มั่นคง มีคุณภาพชีวิตที่ดีบนพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนชุมชนอย่างต่อเนื่อง

ในภาพรวมความสำเร็จของชุมชนดังกล่าว มีปัจจัยที่สนับสนุนความสำเร็จที่สำคัญ ได้แก่

- 1) ผู้นำ และการมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของความสามัคคีและความสมัครใจ
- 2) กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในการพัฒนาโดยการเปิดการรับรู้สิ่งใหม่
- 3) การทำงานร่วมกันบนพื้นฐานของความเสียสละ การแบ่งปันและการสร้างการยอมรับและการให้เกียรติซึ่งกันและกัน เพื่อให้เกิดเครือข่ายและการประสานพลังในการทำงานร่วมกัน

4) การรู้จักประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาและทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาต่อยอด เพื่อการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับชุมชน

13.6 การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก

การหนุนเสริมจากหน่วยงานภายนอกถือเป็นปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ที่สนับสนุนความสำเร็จซึ่งหน่วยงานภายนอกที่มีความสำคัญ ก็คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มี

13.7 นโยบายของภาครัฐที่หนุนเสริมการแก้ไขปัญหาของชุมชน

ในการขับเคลื่อนและการแก้ไขปัญหาของชุมชน นโยบายของรัฐที่มีความสำคัญในการหนุนเสริมการแก้ไขปัญหาของชุมชนสามารถจำแนกได้ 2 ประการ คือ

ประการที่แรก นโยบายที่เกี่ยวข้องกับการสร้างโอกาสในการเข้าถึงแหล่งทุนและทรัพยากรในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การเข้าถึงแหล่งทุนในระดับชุมชน เช่น นโยบายกองทุนหมู่บ้าน นโยบายพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านและชุมชน (SML) นโยบายการเข้าถึงโอกาสในการสร้างความมั่นคงในการดำรงชีวิต เช่น โครงการบ้านมั่นคง

ประการที่สอง นโยบายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและเสริมสร้างความเป็นอยู่ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง เช่น นโยบายพัฒนาหมู่บ้านและชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (พพพ.)

นโยบายทั้งสองส่วนดังกล่าวเป็นการเสริมและเติมเต็มศักยภาพให้กับชุมชนมากยิ่งขึ้น แต่ทั้งนี้จะต้องอาศัยพื้นฐานเดิมที่ชุมชนมีอยู่ด้วย กล่าวคือ การเติมทรัพยากรและการเข้าถึงโอกาสในเรื่องของงบประมาณสามารถทำให้ชุมชนมีโอกาสนในการขยายทุน หรือ ทรัพยากรในการดำเนินการกิจการแก้ไขปัญหาและทำให้เกิดความหลากหลายในการแก้ไขปัญหาได้มากยิ่งขึ้น ในขณะเดียวกัน การพัฒนาชุมชนโดยการใช้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาสนับสนุนเป็นการทำให้ชุมชนได้มีกรอบในการดำเนินการแก้ไขปัญหาที่อยู่บนพื้นฐานของความพอเพียง

13.8 ความคาดหวังในอนาคตของชุมชน

ชุมชนต้นแบบโดยส่วนใหญ่มีเป้าหมายและความคาดหวังในการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาชุมชนที่จะก้าวต่อไปในอนาคตมุ่งเน้นที่การพัฒนาให้คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสุขและมีความมั่นคงในชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเป็นชุมชนที่มีความสามารถในการพึ่งตนเองได้บนพื้นฐานของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและอาศัยความสามารถของชุมชนเป็นฐานในการต่อยอดให้เกิดความยั่งยืนในระยะยาว

อย่างไรก็ตาม รัฐควรต้องเข้ามาสนับสนุนในฐานะการเป็นหุ้นส่วนในการพัฒนาร่วมกับชุมชน โดยรัฐควรมีบทบาทการทำงานในเชิงรุกและบูรณาการ โดยให้การหนุนเสริมชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในการคิดแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ซึ่งรัฐอยู่ในฐานะผู้ที่มีองค์

บทบาทของภาครัฐที่สำคัญจะเป็นการเข้ามาทบทวน ปรับปรุงข้อกฎหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวข้องกับการจัดสรรทรัพยากรที่สำคัญซึ่งได้แก่ ที่ดิน ซึ่งหมายความรวมถึงที่ดินทำกินและที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย และอาจจะต้องมีการทบทวนในเรื่องของการประกาศเขตพื้นที่วิธีการใช้ประโยชน์ และการให้สิทธิแก่ชุมชนในการบริหารจัดการบนพื้นฐานของการรักษาทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันซึ่งความทับซ้อนในเรื่องของที่อยู่อาศัย ที่ดินทำกิน และพื้นที่ของรัฐถือเป็นประเด็นที่มีความสำคัญและส่งผลกระทบต่อโอกาสและความมั่นคงในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ

อย่างไรก็ตามในการดำเนินการกิจของรัฐที่จะเข้าไปสนับสนุนชุมชน นอกจากรัฐจะต้องปรับเปลี่ยนนโยบาย บทบาทและท่าที “รัฐ” โดยเฉพาะหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนายังมีจุดอ่อนที่สำคัญที่เป็นภาพสะท้อนจากชุมชน ก็คือ การขาดการทำงานแบบบูรณาการ โดยการมุ่งเน้นภารกิจของแต่ละหน่วยงานเป็นหลัก การขาดความต่อเนื่องในการดำเนินงานโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้าไปสนับสนุน การแก้ไขปัญหาและการพัฒนาในระดับชุมชนซึ่งมักเป็นไปตามนโยบายและงบประมาณที่ได้รับการจัดสรร การขาดความเข้าใจในชุมชนที่มีบริบทที่มีความแตกต่างกันซึ่งชุมชนมีความเป็นวิถีชีวิตทางสังคมที่ซับซ้อนในขณะที่ภาครัฐมีวิถีคิดและวิธีการทำงานในเชิงระบบแบบราชการที่มีกฎ ระเบียบ เป้าหมายในการทำงานและ ภารกิจที่แข็งตัวไม่ยืดหยุ่นจึงทำให้การดำเนินการกิจบางครั้งไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการและประโยชน์ของประชาชนและของชุมชนได้อย่างแท้จริง การระดมการสร้างการมีส่วนร่วม การสื่อสารระหว่างรัฐ ประชาชน และชุมชนถือเป็นอีกจุดอ่อนที่สำคัญในการดำเนินงานของภาครัฐในการพัฒนา แต่อย่างไรก็ตามในการดำเนินงานของภาครัฐมีจุดแข็งที่สำคัญ คือ เป็นแหล่งที่รวบรวมองค์ความรู้ และทรัพยากรต่าง ๆ

ดังนั้น จึงต้องมีการทบทวนบทบาทของภาครัฐในการหนุนเสริมการพัฒนาโดยเริ่มต้นที่การเข้าใจบริบท ความหลากหลาย และสภาพปัญหาของชุมชนที่แตกต่างกันและเชื่อมโยงทรัพยากร ภารกิจ และองค์ความรู้ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องลงไปสู่ชุมชนเพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนการพัฒนาโดยอาศัยกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วม และกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันบนพื้นฐานของการปราศจากอคติ การยอมรับซึ่งกันและกัน การคิดและการทำงานอย่างสร้างสรรค์เพื่อมุ่งเน้นประโยชน์ของชุมชนและประชาชนในพื้นที่ตามความต้องการที่แตกต่างกันไป

13.9 องค์ความรู้ที่สำคัญในการทำงานพัฒนาชุมชน

จากที่ได้กล่าวมาองค์ความรู้ที่มีความจำเป็นในการทำงานพัฒนาชุมชนเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาความยากจนและโครงสร้างโอกาสเป็นธรรมให้แก่สังคมจึงควรให้ความสำคัญกับองค์ความรู้ดังต่อไปนี้

1) การวิเคราะห์สภาพชุมชนและการสร้างความเข้าใจสภาพปัญหาของชุมชน

2) มนุษยสัมพันธ์ในการทำงานกับชุมชน การสร้างมวลชนสัมพันธ์ และปฏิสัมพันธ์กับชุมชน

3) จิตวิทยาในการปรับตัวเข้ากับชุมชน การเข้าใจความแตกต่างที่หลากหลายและการให้คำปรึกษา หรือแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหา โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจในเรื่องของการสื่อสาร

ซึ่งองค์ความรู้ดังกล่าวมุ่งเน้นไปสู่เป้าหมายในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนเพื่อเป็นฐานในการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาร่วมกัน

นอกจากความรู้ดังกล่าวแล้ว การทำงานเพื่อการพัฒนาจะต้องอาศัยเทคนิคที่สำคัญซึ่งเป็นเทคนิคในเชิงทักษะและคุณสมบัติของผู้ปฏิบัติ ประกอบด้วย การสร้างความยืดหยุ่นในการทำงานโดยเฉพาะอย่างยิ่งความยืดหยุ่นต่อสถานการณ์และปัญหาที่เกิดขึ้นซึ่งอาจเปลี่ยนแปลงไปตามพื้นที่และเวลา และการมีคุณสมบัติในการทำงานที่มุ่งเน้นเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาของชุมชนเป็นสำคัญ

13.10 ตัวชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนา

หากพิจารณาถึงความสำเร็จในการพัฒนาเพื่อสร้างความเสมอภาคและความเป็นธรรมของสังคม พบว่า ตัวชี้วัดที่สำคัญที่สามารถบ่งชี้ถึงความสำเร็จในการพัฒนาประกอบด้วย

1) มิติด้านเศรษฐกิจ คือ ความมั่นคงด้านอาชีพ การมีรายได้ที่พอเพียงในการดำรงชีวิต และความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากรในการประกอบอาชีพได้

2) มิติความมั่นคงทางสังคม คือ ความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตที่ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งความมั่นคงในที่อยู่อาศัย การมีหลักประกันในการดำรงชีวิตและการพึ่งพาอาศัยและเกื้อกูลกันของคนในชุมชน

3) มิติความมั่นคงด้านสภาพแวดล้อม คือ มีสภาพแวดล้อมที่ดี มีระบบนิเวศที่สมบูรณ์เป็นแหล่งทรัพยากรในการดำรงชีวิตและประกอบอาชีพ

ทั้งนี้ สิ่งที่จะสะท้อนถึงผลลัพธ์ของความสำเร็จทั้งหมด คือ การมีวิถีชีวิตแบบพอเพียงบนพื้นฐานของการพึ่งตนเองได้

นอกจากนี้ คณะผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ภาคสนามเก็บรวบรวมข้อมูลในต่างประเทศเพื่อศึกษากรณีพื้นที่ต้นแบบที่ดี (Best Practice) ตัวอย่างด้วยการสังเกตสภาพชุมชน และสนทนากลุ่มพบว่า ความสำเร็จพื้นที่ต้นแบบที่ดี (Best Practice) ในรูปแบบต่าง ๆ ที่เป็นรูปธรรมความสำเร็จของการส่งเสริมความเสมอภาคและความเป็นธรรมในสังคมในการขับเคลื่อนการพัฒนาสังคมโดยการวิเคราะห์

14. ตำบลโอยามะ เมืองฮิโตะ จังหวัดโออิตะ ประเทศญี่ปุ่น : ชุมชนต้นแบบการพัฒนาชุมชนแบบพึ่งตนเอง เพื่อพัฒนาหนึ่งหมู่บ้านหนึ่งผลิตภัณฑ์ด้วยหลากหลายผลิตภัณฑ์สร้างองค์กรชุมชนประสานพลังเครือข่าย ร่วมพัฒนาแบบครบวงจรสร้างรายได้ที่มั่นคงในการแก้ไขปัญหาความยากจน

14.1 บริบทชุมชน

โอยามะเป็นชุมชนชนบทที่อยู่ในเขตการปกครองของเมืองฮิโตะ จังหวัดโออิตะ ตั้งอยู่บนเกาะคิวชู ประเทศญี่ปุ่น ซึ่งมีภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบระหว่างภูเขา สลับกับพื้นที่ราบสูง สภาพดินมีความอุดมสมบูรณ์ดี เนื่องจากอยู่ในพื้นที่ที่เคยเป็นภูเขาไฟ แต่อย่างไรก็ตามก็มีพื้นที่ที่ใช้ประโยชน์ได้อย่างจำกัด

ชุมชนโอยามะตั้งอยู่ห่างไกลจากเขตเมืองซึ่งเป็นศูนย์กลางของจังหวัดโออิตะ ไม่มีอุตสาหกรรมหลัก ในพื้นที่ คนในชุมชนจึงประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก โอยามะเป็นชุมชนขนาดเล็กที่มีประชากร ประมาณ 4,000 คน

โอยามะเคยได้ขึ้นชื่อว่าเป็นพื้นที่ที่ยากจนที่สุดของจังหวัดโออิตะ แต่ด้วยความพยายามและความร่วมมือกันในการสร้างความเปลี่ยนแปลงจึงนำไปสู่การพัฒนา และได้ชื่อว่าเป็นชุมชนต้นกำเนิดการพัฒนา หนึ่งหมู่บ้านหนึ่งผลิตภัณฑ์ (One Village One Product : OVOP)

14.2 สภาพปัญหาหาก่อนได้รับการแก้ไข

เนื่องจากชุมชนเป็นพื้นที่ที่ยากต่อการเข้าถึง และไม่มีแหล่งประกอบอาชีพอื่น คนในชุมชนจึงต้องประกอบอาชีพเกษตรกรรมเพื่อหาเลี้ยงชีพ โดยในอดีตก่อนปี พ.ศ. 2504 คนในชุมชนเพาะปลูกพืชหลักดั้งเดิม 2 ชนิด คือ ทำนาข้าว และทำสวนส้มตามแต่ภูมิประเทศจะเอื้ออำนวย

อีกทั้งที่ตั้งของชุมชนอยู่ในพื้นที่ที่มีภูมิประเทศสูงต่ำระหว่างภูเขา จึงทำให้มีพื้นที่สำหรับการเพาะปลูกจำกัด และราคาพืชผลก็ตกต่ำ การประกอบอาชีพการเกษตรกรรมจึงไม่สามารถเลี้ยงชีพได้อย่างมั่นคง กล่าวได้ว่าในอดีตคนในชุมชนมีฐานะยากจน และชุมชนมีสภาพความเป็นอยู่ที่ล้าหลังไร้ความหวัง ทำให้คนในชุมชนโดยเฉพาะคนรุ่นหนุ่มสาวพยายามดิ้นรนไปสู่ชีวิตที่ดีกว่าโดยการอพยพย้ายถิ่นเพื่อเข้าสู่เมือง และประกอบอาชีพใช้แรงงานในภาคอุตสาหกรรม ซึ่งส่งผลกระทบต่อความเป็นชุมชนและวิถีชีวิตของคนในชุมชน

14.3 จุดหักเหสู่การเปลี่ยนแปลงและการริเริ่มแก้ไขปัญหา

กระบวนการเปลี่ยนแปลงได้เริ่มต้นขึ้นในปี พ.ศ. 2504 โดยคนในชุมชนประมาณ 1,000 คนได้ประชุมหารือกัน และริเริ่มการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนโดยการทำการเกษตรในรูปแบบผสมผสานบนข้อจำกัดด้านทรัพยากรที่ดิน ภายใต้โครงการบ๊วยใหม่และเกาลัด (New Plum and Chestnut : NPC) เกษตรกรได้พร้อมใจกันเปลี่ยนแปลงการเพาะปลูกจากการทำนา และสวนส้มมาเป็นการปลูกบ๊วยและเกาลัดซึ่งเหมาะสมกับสภาพของพื้นที่และภูมิอากาศ

บุคคลสำคัญที่มีส่วนสำคัญในการริเริ่มและผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและผลักดันกระบวนการพัฒนาคือ นายฮารุมิ ยาฮาตะ (Mr. Harumi Yahata) ซึ่งมีบทบาทหน้าที่เป็นทั้งนายกเทศมนตรีของชุมชน และประธานสหกรณ์การเกษตรโอยามะ ได้ผลักดันให้คนในชุมชนหันมาเพาะปลูกในรูปแบบเกษตรผสมผสานตามโครงการดังกล่าวโดยจัดหาต้นอ่อนบ๊วยและเกาลัดจำนวนมากแจกจ่ายให้คนในชุมชน พร้อมทั้งให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลและการเพาะปลูกจนเป็นที่นิยมนับแพร่หลายทั้งชุมชน

แนวคิดที่เป็นหลักสำคัญในการพัฒนาของนายฮารุมิ ยาฮาตะ คือ ช่วยกันนำพาชีวิตให้ดีขึ้น (Bring us the good life) อาศัยการก้าวอย่างทีละก้าวด้วยกันจะนำพาเราไปสู่เป้าหมายของชีวิตที่สูงยิ่งขึ้น (One more step will bring us the life of the elite) โดยใช้สหกรณ์ซึ่งเป็นระบบความร่วมมือที่เกิดจากทุนทางสังคมของชุมชนเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนา

ภาพแสดงการรวมกลุ่มในการประกอบอาชีพของชุมชน

14.4 การขับเคลื่อนกลไกการแก้ไขปัญหาและกระบวนการพัฒนาเพื่อการเปลี่ยนแปลง

ในระยะแรก (พ.ศ. 2504-2507) ถึงแม้ว่าโครงการส่งเสริมการปลูกบ๊วยและเกาลัด หรือ NPC จะขัดกับนโยบายของรัฐบาลที่ต้องการให้เกษตรกรทำนาปลูกข้าว แต่ชุมชนก็เลือกที่จะดำเนินโครงการที่ริเริ่มใหม่ด้วยความหวัง ซึ่งผลก็เป็นไปตามความคาดหมายคือสามารถเก็บเกี่ยวบ๊วยได้ในฤดูใบไม้ผลิ และเก็บเกี่ยวเกาลัดได้ในฤดูใบไม้ร่วงทำให้มีรายได้หมุนเวียนทั้งปี ซึ่งพืชผลใหม่นี้เติบโตได้ดีและให้ผลตอบแทนสูงกว่าพืชผลดั้งเดิมโดยเฉพาะข้าวถึงร้อยละ 40 และใช้แรงงานน้อยกว่า

ในระยะต่อมา (พ.ศ.2508-2511) การขับเคลื่อนโครงการเพื่อให้เกษตรกรมีแรงจูงใจที่จะพัฒนาผลผลิตและรายได้ ผู้นำชุมชนจึงได้จัดการกระตุ้นคนในชุมชนโดยกำหนดให้มีเป้าหมายการไปศึกษาดูงานที่ฮาวายหากสามารถทำรายได้ร่วมกันได้เพียงพอ (Campaign : Plant plums and chestnuts to make enough for a trip to Hawaii) โดยสหกรณ์การเกษตรซึ่งคนในชุมชนเป็นสมาชิกเป็นตัวกลางในการอำนวยความสะดวก การกระตุ้นดังกล่าวได้ผลทำให้แต่ละครัวเรือนมีรายได้เพิ่มสูงขึ้นจากผลผลิตที่เพิ่มขึ้น และได้ส่งคนรุ่นหนุ่มสาวไปศึกษาดูงานได้ตามเป้าหมาย อีกทั้งยังได้ขยายไปสู่การพัฒนาผู้นำโดยการส่งไปอบรมและศึกษา ดูงานด้านการพัฒนาในต่างประเทศด้วย ซึ่งถือเป็นการสร้างแรงจูงใจให้ขยันทำงาน และเป็นการพัฒนาคนโดยเปิดมุมมองใหม่ให้คนในชุมชนไปพร้อมกัน โครงการ NPC จึงได้เปลี่ยนแปลงชื่อใหม่เป็น Neo Personality Combination ที่มุ่งเน้นการปลูกฝังให้คนในชุมชนมีจิตใจและวิธีคิดที่ดี มีการเรียนรู้ และเข้าใจการเปลี่ยนแปลง นอกจากนี้ชุมชนยังได้พยายามขยายการเพาะปลูกพืชที่หลากหลายยิ่งขึ้นได้แก่ พ룬 เห็ด เป็นต้น

ในระยะที่สามของการพัฒนา (พ.ศ. 2512 เป็นต้นมา) เป็นการพัฒนาให้เกิดความมั่นคง โดยการปรับสภาพแวดล้อมให้มีบรรยากาศน่าอยู่อาศัย การสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ศูนย์ข้อมูล ศูนย์วัฒนธรรม และช่องรายการโทรทัศน์ท้องถิ่น เพื่อดึงดูดคนหนุ่มสาวให้อยู่ในชุมชน และเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง โครงการ NPC จึงเปลี่ยนแปลงเป็น New Paradise Community ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาอย่างต่อเนื่องโดยอาศัยการทำงาน การเรียนรู้ และความรักที่จะอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี (Work, Learning and Love)

ภาพแสดงการรวมกลุ่มเพื่อเสริมสร้างศักยภาพของชุมชน

14.5 ผลความสำเร็จและปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จ

การพัฒนาได้ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง โดยการพัฒนาการเพาะปลูกระบบเกษตรอินทรีย์และการดูแลต้นไม้เหมือนลูก การเพิ่มพืชผลผลิตให้มีความหลากหลาย และการแปรรูปเป็น

โคโนฮานะ การ์เทน ถือได้ว่ามีส่วนสำคัญในการสนับสนุนการพัฒนาไปสู่ความสำเร็จ เนื่องจากเป็นจุดบริการที่สามารถแก้ไขปัญหาระบบการตลาดได้ โดยโคโนฮานะ การ์เทนมีจุดเน้นที่สำคัญคือเป็นจุดบริการที่ดำเนินการโดยเกษตรกรหรือผู้ผลิตภายใต้ระบบสหกรณ์ โดยนำผลผลิตในท้องถิ่นจำหน่ายไปยังผู้บริโภคโดยตรงใน 3 ช่องทาง คือ จำหน่ายไปยังตลาดทั่วไปในรูปแบบของผลิตภัณฑ์เชิงพาณิชย์ จำหน่ายในลักษณะธุรกิจต่อธุรกิจโดยการขายเป็นวัตถุดิบให้กับโรงงานในเครือข่ายสำหรับการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์อาหารในรูปแบบต่าง ๆ และจำหน่ายที่ร้านค้าโคโนฮานะ การ์เทนสู่ผู้บริโภคโดยตรง ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ที่ผลิตและช่วยกันขายโดยกลุ่มแม่บ้านและผู้สูงอายุในชุมชน มีผลผลิตทั้งที่เป็นพืชผัก ผลไม้ และอาหาร ในปัจจุบันโคโนฮานะ การ์เทนมีสาขาถึง 8 สาขา และมีร้านอาหารที่นำผลผลิตจากการเพาะปลูกในระบบเกษตรอินทรีย์มาประกอบอาหารไว้บริการด้วยรายการอาหารเพื่อสุขภาพที่หลากหลาย

กล่าวได้ว่า โคโนฮานะ การ์เทนถือเป็นกลไกสำคัญทางการตลาด เป็นทั้งจุดกระจายสินค้าจุดเดียวเบ็ดเสร็จ (one stop shopping arcade) และเป็นสัญลักษณ์ (Brand) ที่มีชื่อเสียงและดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาซื้อสินค้าที่มีคุณภาพของชุมชน ชุมชนจึงได้จัดโครงการหมู่บ้านเกษตร โดยให้นักท่องเที่ยวที่ต้องการมาพักในชุมชนพักอยู่กับบ้านเกษตรกร (home stay) และมีกิจกรรมด้านการเกษตรร่วมกัน เช่น การปลูกต้นไม้ (plant adoption) และติดชื่อของตนไว้เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้กลับมาเยี่ยมเยียนติดตามการเติบโต การจัดกิจกรรมร่วมกันเพาะปลูกคล้ายการลงแขก เป็นต้น ในแต่ละปีจึงมีนักท่องเที่ยวล้นหลามที่ไต่ถามถึงเกือบสองล้านคน ซึ่งนำมาซึ่งรายได้ที่เพิ่มขึ้นให้แก่ชุมชน

กระบวนการขับเคลื่อนการพัฒนาของชุมชนโอยามะดังกล่าวได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากชุมชนที่ห่างไกลและยากจน เป็นชุมชนที่มีรายได้สูง เศรษฐกิจดีขึ้นด้วยการเกษตรกรรมที่เน้นคุณภาพและการแปรรูปสินค้าเกษตร ชุมชนมีความเข้มแข็งมั่นคงโดยคนในชุมชนมีอาชีพ มีรายได้ คนรุ่นหนุ่มสาวไม่อพยพ ย้ายถิ่น แต่ทำอาชีพเกษตรกรรมร่วมกับครอบครัว ชุมชนมีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการใช้ชีวิตและกลายเป็นแหล่งเรียนรู้ทั้งในระดับประเทศ และระดับสากลในด้านต้นแบบการพัฒนาที่พึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

สำหรับปัจจัยสำคัญที่นำไปให้ชุมชนโอยามะประสบความสำเร็จในการพัฒนาพ้นจากความยากจน คือ ผู้นำที่มีความคิดริเริ่มและมีความกล้าแกร่งในการนำพาชุมชนในวิถีที่เป็นของชุมชนเอง ความร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจของคนในชุมชนในรูปแบบของสหกรณ์ที่มีความมุ่งมั่นพร้อมลุกขึ้นต่อสู้กับปัญหาโดยการพึ่งพาตนเอง การคิดอย่างสร้างสรรค์และครบวงจรในกระบวนการพัฒนาโดยเชื่อมโยง

ถึงแม้ว่าชุมชนโอยามะจะประสบความสำเร็จมีความก้าวหน้าแต่ก็มีปัญหาอุปสรรคเช่นกัน คือ การพัฒนาการผลิตสินค้าที่ต้องการให้เกิดความหลากหลายซึ่งในบางครั้งนำไปสู่ความขัดแย้งในการตัดสินใจ ซึ่งชุมชนได้แก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันจากการใช้ข้อมูลการวิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลความต้องการของตลาด และเชื่อมโยงกลับมาয়วัตถุติบในชุมชน และหาเครือข่ายกระบวนการในการผลิตและแปรรูป โดยออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ตรงกับความต้องการของผู้บริโภค โดยการจัดการดังกล่าวอยู่บนพื้นฐานของการตกลงและรับรู้ร่วมกันของสมาชิกและคนในชุมชน

ภาพแสดงผลิตภัณฑ์การเกษตรและศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ของชุมชน

14.6 การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกและการเชื่อมโยงเครือข่ายการพัฒนา

ชุมชนโอยามะประสบความสำเร็จในการพัฒนาโดยเริ่มจากคนในชุมชน คิดเอง พึ่งพาตนเอง พัฒนารายได้ และคุณภาพชีวิตให้พ้นความยากจนได้ในที่สุด ซึ่งในระยะเริ่มแรกถึงแม้ชุมชนจะมีแนวทางการพัฒนาแตกต่างจากนโยบายของรัฐก็ตาม แต่เมื่อชุมชนร่วมกันดำเนินการขับเคลื่อนการพัฒนาจนเริ่มปรากฏผลแล้วก็ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชนในด้านสิ่งอำนวยความสะดวก

ความสำเร็จของชุมชนต้นแบบโอยามะที่เป็นต้นกำเนิดและพัฒนาไปสู่โครงการหนึ่งหมู่บ้าน หนึ่งผลิตภัณฑ์ได้สร้างรายได้ให้กับจังหวัดโออิตะด้วยผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายและเป็น

นอกจากนี้ ความสำเร็จในการขับเคลื่อนชุมชนให้เข้มแข็งพ้นความยากจนของโอยามะยัง เป็น ต้นแบบที่สำคัญที่ส่งผลต่อชุมชนในพื้นที่ข้างเคียงและนำไปสู่การขยายผลในวงกว้าง โดยในปี พ.ศ. 2523 นายโมริฮิโกะ ฮิรามัทสึ (Morihiro Hiramatsu) ผู้ว่าราชการจังหวัดโออิตะได้ประกาศ นโยบายการพัฒนาจังหวัดโดยปรับใช้รูปแบบการพัฒนาของชุมชนโอยามะให้กระจายครอบคลุมทั่วทุก ชุมชนในจังหวัดโออิตะเพื่อแก้ไขปัญหาคความยากจนของพื้นที่ ภายใต้โครงการหนึ่งหมู่บ้านหนึ่ง ผลิตภัณฑ์ (One Village One Product : OVOP) โดยมีหลักการสำคัญให้ คือ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ ให้มีคุณภาพไปสู่สากลโดยใช้ภูมิปัญญาในท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์และความโดดเด่น (local to global) การพึ่งพาตนเองและคิดอย่างสร้างสรรค์ (self-reliance and creativity) บนฐานของความต้องการ ของชุมชน รัฐมีหน้าที่หนุนเสริมและให้การสนับสนุน ไม่ครอบงำ และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (human resource development) ซึ่งคนเป็นหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนา ผลิตภัณฑ์ ที่สร้างขึ้นไม่ใช่เพียงสินค้าแต่เป็นผลผลิตที่สะท้อนศักยภาพในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

ชุมชนหนึ่งที่เป็นตัวอย่างที่น่าสนใจจากการขยายผลของหนึ่งหมู่บ้านหนึ่งผลิตภัณฑ์คือ ชุมชนยูฟูอิน (Yufuin) ซึ่งเป็นชุมชนที่มีทรัพยากรธรรมชาติ บ่อน้ำพุร้อน อีกทั้งยังรายล้อมด้วย ภูมิทัศน์ที่สวยงาม และมีวิถีชีวิตแบบอนุรักษ์ ในอดีตชุมชนมักถูกมองข้ามจากนักท่องเที่ยวซึ่งนิยมไป ยังเมืองที่ใหญ่กว่า เช่น แหล่งน้ำพุร้อนเมืองเบปปุ (Beppu) เป็นต้น เศรษฐกิจของชุมชนยูฟูอินจึงไม่ เติบโตเท่าที่ควร คนในชุมชนประสบกับปัญหาคความยากจนเนื่องจากการเพาะปลูกเป็นไปด้วยความ ยากลำบากและความไม่เหมาะสมของสภาพพื้นที่ แต่ด้วยความร่วมมือของคนในชุมชนจึงได้พยายาม ขับเคลื่อนกระบวนการเปลี่ยนแปลงให้ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและธรรมชาติด้วยการ ระดมสรรพกำลังของคนในชุมชนจัดกิจกรรมเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว เช่น เทศกาลดนตรี การจัดรถม้า ชมเมือง พิพิธภัณฑวิจิตร เทศกาลแข่งขันการบริโภคเนื้อวัว และการปรับสภาพชุมชนให้เป็นหมู่บ้าน ถนนคนเดินที่มีร้านค้าขายสินค้าที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน เป็นต้น ความร่วมมือในการพัฒนาของคน ในชุมชนได้ส่งผลให้ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวและมีเศรษฐกิจหมุนเวียน คนในชุมชนมีงานและมี อาชีพโดยเฉพาะในด้านการบริการและการท่องเที่ยว ซึ่งในแต่ละปี จะมีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมและ พักผ่อนเฉลี่ยถึงวันละ 1,100 คน หรือปีละประมาณสี่ล้านคน

14.7 ข้อพิจารณาจากการทบทวนการพัฒนา

ความสำเร็จของชุมชนต้นแบบที่ขยายผลไปในวงกว้างข้างต้น ถึงแม้ว่าจะเริ่มต้นจากความพยายามในการแก้ไขปัญหาความยากจนและนำไปสู่การเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนให้ก้าวหน้า แต่ความสำคัญยังคงอยู่ที่การสร้างสังคมให้เข้มแข็งและคนมีความมั่นคงในการดำเนินชีวิตบนฐานของการมีวิถีชีวิตชุมชนที่เป็นตัวของตัวเอง

ดังนั้น การสะท้อนภาพความสำเร็จการพัฒนาหรือตัวชี้วัดการพัฒนาจึงไม่ใช่เพียงการมองผ่านรายได้เท่านั้น แต่ต้องมองการเปลี่ยนแปลงอย่างสมดุลหลากหลายมิติ โดยเฉพาะการให้ความสำคัญกับคน สภาพแวดล้อม วิถีชีวิต และวัฒนธรรมหรือเอกลักษณ์ของชุมชน

จากที่กล่าวข้างต้น ตัวชี้วัดการพัฒนาจึงควรประกอบไปด้วย การมีรายได้ที่พอเพียงเลี้ยงตัวเองได้ คนได้รับการพัฒนาให้มีการเรียนรู้แก้ไขปัญหาร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ การมีสภาพแวดล้อมที่คงความสมบูรณ์และหลากหลาย ซึ่งผลผลิตที่ได้สามารถนำไปใช้ประโยชน์สร้างมูลค่าเพิ่มได้อย่างเหมาะสม ชุมชนมีความเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้สามารถรวมตัวกันและเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายกับภาคส่วนต่าง ๆ การธำรงรักษาและ ใช้ประโยชน์จากวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน